

YIL: 5 SAYI: 8

MAYIS 2019

ISSN 2459-0223



ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ÜSKÜDAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

- ▶ **Amerikan Emperyalizminin Latin Amerika'daki Son Örneği:
Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz**
Gökhan ÇİN
- ▶ **Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler**
Muttalip ŞİMŞEK
- ▶ **Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)**
Naim GÖK
- ▶ **Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi**
Mert AKCANBAŞ
- ▶ **Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile
Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler**
Azize ŞAHİN

YIL:5 SAYI:8 MAYIS 2019
YEAR:5 ISSUE:8 MAY 2019

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL
BİLİMLER
DERGİSİ

ÜSKÜDAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ (ÜSBİD)

Yıl 5 • Sayı 8 • Mayıs 2019 • ISSN 2459-0223

SAHİBİ

Üsküdar Üniversitesi Adına
A. Furkan Tarhan

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan
Prof. Dr. Sevil Atasoy

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Arslan
Dr. Öğr. Üyesi Uygur Aydemir

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Wolfgang Gieger, Friedrich Schiller Jena Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Köni, İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan Ömerustaoğlu, Birüni Üniversitesi
Doç. Dr. Soner Karagül, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Cumhuriyet Taş, Üsküdar Üniversitesi

İNGİLİZCE İÇERİK EDİTÖRÜ

Öğr. Gör. Hüsna Yıldırım (İngilizce Dillbilimci)

YAZI KURULU

Arş. Gör. Cemal Cem Anarat
Arş. Gör. Salih Bilgin
Arş. Gör. Bengi Çakmak

BASKI

ARMONİ NÜANS Görsel Sanatlar ve İletişim Hiz. San. ve Tic. A.Ş.
Yukarı Dudullu Mah. Tavukçuyolu Cad. Palas Sok. No: 3 Ümraniye / İstanbul Tel: 0216 540 36 11
Matbaa Sertifika No: 22823
Baskı Tarihi: Haziran 2019

GRAFİK UYGULAMA

Bülent Tellan

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

Üsküdar Üniversitesi Altunizade Mah. Haluk Türksoy Sk. No: 14, 34662
Üsküdar / İstanbul / TÜRKİYE
Telefon: +90 216 400 22 22 / Dahili: 2604
E-posta: uusb@uskudar.edu.tr
www.uskudar.edu.tr

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yılda iki kez Mayıs ve Kasım aylarında yayımlanan hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş ve varsayımlar eser sahiplerine aittir; Üsküdar Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

ÜSKÜDAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES (JOSOC)

Year 5 • Issue 8 • May 2019 • ISSN 2459-0223

OWNER

On behalf of Üsküdar University
A. Furkan Tarhan

EDITORS

Prof. Deniz Ülke Arıboğan, Ph.D.
Prof. Sevil Atasoy, Ph.D.

VICE EDITORS

Asst. Prof. İbrahim Arslan, Ph.D.
Asst. Prof. Uygur Aydemir, Ph.D.

EDITORIAL BOARD

Prof. Wolfgang Gieger, Ph.D., Friedrich Schiller Jena University
Prof. Hasan Köni, Ph.D., İstanbul Kültür University
Prof. Adnan Ömerustaoğlu, Ph.D., Birüni University
Assoc. Prof. Soner Karagül, Ph.D., Çanakkale Onsekiz Mart University
Assoc. Prof. Cumhuriyet Taş, Ph.D., Üsküdar University

ENGLISH CONTENT EDITOR

Instructor Hüsna Yıldırım (English Linguist)

PUBLICATION BOARD

Res. Asst. Cemal Cem Anarat
Res. Asst. Salih Bilgin
Res. Asst. Bengi Çakmak

PRINTED BY

ARMONİ NÜANS Görsel Sanatlar ve İletişim Hiz. San. ve Tic. A.Ş.
Yukarı Dudullu Mah. Tavukçuyolu Cad. Palas Sok. No: 3 Ümraniye / İstanbul Tel: 0216 540 36 11
Certificate Number: 22823
Published in June 2019

GRAPHIC APPLICATION

Bülent Tellan

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Üsküdar Üniversitesi Altunizade Mah. Haluk Türksoy Sk. No:14, 34662
Üsküdar / İstanbul / TÜRKİYE
Telephone: +90 216 400 22 22 ext: 2604
E-mail: uusb@uskudar.edu.tr
www.uskudar.edu.tr

Üsküdar University Journal of Social Sciences is an academic peer-reviewed journal and published biannually in May and November. The opinions, thoughts and proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in anyway, represent those of the Üsküdar University.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Sevil Atasoy, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Dalay, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Nazım Engin, Piri Reis Üniversitesi

Prof. Dr. Nazife Güngör, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel, Yakın Doğu Üniversitesi

Prof. Dr. Kutay Karaca, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Ümit Özdağ, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü

Prof. Dr. İbrahim Özdemir, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin Sarı, Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar, Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Abulfaz Suleymanov, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Nevzat Tarhan, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Bülent Uludağ, Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi

Doç. Dr. Sevtap Demirci, Boğaziçi Üniversitesi

Doç. Dr. Barış Erdoğan, Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail Arda Odabaşı, Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Ateş Uslu, İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Hadiye Yılmaz Odabaşı, Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Atahan Kartal, Beykent Üniversitesi

**Liste soy isimlerine göre alfabetik olarak düzenlenmiştir.*

ADVISORY BOARD

- Prof. Sevil Atasoy, Ph.D., Üsküdar University
- Prof. İsmail Dalay, Ph.D., Üsküdar University
- Prof. Nazım Engin, Ph.D., Piri Reis University
- Prof. Nazife Güngör, Ph.D., Üsküdar University
- Prof. Şükrü Sina Gürel, Ph.D., Near East University
- Prof. Kutay Karaca, Ph.D., İstanbul Aydın University
- Prof. Ümit Özdağ, Ph.D., 21st Century Turkey Institute
- Prof. İbrahim Özdemir, Ph.D., Üsküdar University
- Prof. Selahattin Sarı, Ph.D., Beykent University
- Prof. Ahmet Güner Sayar, Ph.D., Beykent University
- Prof. Abulfaz Suleymanov, Ph.D., Üsküdar University
- Prof. Nevzat Tarhan, Ph.D., Üsküdar University
- Prof. Mehmet Bülent Uludağ, Ph.D., Onbeş Kasım Kıbrıs University
- Assoc. Prof. Sevtap Demirci, Ph.D., Boğaziçi University
- Assoc. Prof. Barış Erdoğan, Ph.D., Üsküdar University
- Assoc. Prof. İsmail Arda Odabaşı, Ph.D., Üsküdar University
- Assoc. Prof. Ateş Uslu, Ph.D., İstanbul University
- Assoc. Prof. Hadiye Yılmaz Odabaşı, Ph.D., Üsküdar University
- Asst. Prof. Atahan Kartal, Ph.D., Beykent University

**The list is in alphabetical order according to surnames.*

İÇİNDEKİLER

Editörden

Amerikan Emperyalizminin Latin Amerika'daki Son Örneği:
Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz1 - 37

Gökhan ÇİN

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler..... 39 - 75

Muttalip ŞİMŞEK

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)..... 77 - 114

Naim GÖK

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi..... 115- 149

Mert AKCANBAŞ

Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve
İyi Oluş Arasındaki İlişkiler..... 151- 176

Azize ŞAHİN

YAZIM ESASLARI (Türkçe/İngilizce)..... 177- 212

YAYIN VE ETİK İLKELERİ (Türkçe/İngilizce)..... 213-222

CONTENTS

Editor's Note

- The Latest Example of American Imperialism in Latin America:
Crisis in the Bolivarian Republic of Venezuela (Turkish)..... 1 - 37
Gökhan ÇİN
- A Notable Family in Jerusalem in the Ottoman Period: Husaynis (Turkish).... 39 - 75
Muttalip ŞİMŞEK
- Reflections of Syria Crisis to Turkey (2011-2017) (Turkish)..... 77 - 114
Naim GÖK
- Ethical Analysis of Chemical Castration (Turkish) 115 - 149
Mert AKCANBAŞ
- The Relationship between Mindfulness and Life Satisfaction &
Well-Being among University Students (Turkish) 151 - 176
Azize ŞAHİN
- PUBLICATION GUIDELINES (Turkish/English)..... 177 - 212
- PUBLICATION AND ETHICAL PRINCIPLES (Turkish/English).... 213 - 222

Editörden

Mayıs 2019 itibariyle Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak sekizinci sayımıza ulaşmış bulunuyoruz. Şu ana kadar basımı yapılan sayılarda olduğu gibi, bu sayıda da çok disiplinli yaklaşımımızı korumaya özen göstererek, Uluslararası İlişkiler, Tarih, Hukuk, Psikoloji ve Sosyoloji alanlarından değerli akademisyenlerin çalışmalarına yer verdik.

İlk makalede, Gökhan Çin, Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde yaşanan krizi Amerika'nın emperyalist politikalarının etkisi ile birlikte incelemektedir ve bu çerçevede, Amerikan emperyalizminin Latin Amerika tarihindeki rolünü de tarihsel bir analize tabi tutmaktadır. İkinci olarak, Muttalip Şimşek, Kudüs ve çevresinde öne çıkan ailelerden biri olan Hüseyinî ailesinin genel olarak Tanzimat Dönemi Osmanlı toplumundaki idari, sosyal ve ekonomik yapı içerisindeki konumu üzerinde durmaktadır. Üçüncü makalede, Naim Gök, Suriye krizinin Türkiye'deki yansımalarını 2011-2017 yılları arasındaki zaman dilimi üzerinden ve ulusal ve uluslararası politikalar bakımından kapsamlı biçimde tartışmaktadır. Dördüncü makalede, Mert Akcanbaş, cinsel suçlar ve çocuk istismarı bağlamında kimi ülkelerde uygulanmakta olan ve ülkemizde de tartışılan kimyasal kastrasyon yöntemine dair mesleki ve etik açıdan yaptığı değerlendirmeyi sunmaktadır. Azize Şahin'in, üniversite öğrencilerinde bilinçli farkındalığın yaşam doyumu ve iyi oluş düzeylerine etki edip etmediğini cinsiyet, yaş ve fakülte değişkenleriyle birlikte araştırdığı makalesi, bu sayının beşinci ve son makalesidir.

Ulusal ve uluslararası indekslerde taranmak için devam eden çalışmalarımız kapsamında dergimize gönderilen makaleler bu sayıdan itibaren DergiPark üzerinden kabul edilmeye başlanmıştır. Yazarların yayımlanması amacıyla gönderdikleri çalışmalar, titizlikle gerekli kontrollerden geçirilmekte ve hakem değerlendirme süreçleri hassasiyetle yürütülmektedir. Bu süreçte değerli tavsiyeleriyle dergimizin kalitesinin üst düzeye çıkmasına katkı sağlayan hakemlerimizin yanı sıra, bu sayının hazırlanması aşamasında gösterdikleri çabalarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Arslan ve Dr. Öğr. Üyesi Uygur Aydemir'e, araştırma görevlilerimiz Cemal Cem Anarat, Salih Bilgin, Bengi Çakmak, Betül Çelebi ve Ali Ekmekçi'ye teşekkürlerimi sunuyorum. Keyifli okumalar dilekelerimle...

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan

Editor's Note

As of May 2019, Üsküdar University Journal of Social Sciences has reached its eighth issue. As we have done so far, by preserving our multidisciplinary approach, we have included in this issue studies by distinguished academics from the disciplines of International Relations, History, Law, Psychology and Sociology.

In the first article, Gökhan Çin examines the crisis in the Bolivarian Republic of Venezuela with the impacts of the imperialist policies of the US and, within this framework, makes an analysis of American imperialism's role in the history of Latin America. Secondly, Muttalip Şimşek focuses on the position of Husayni family, which is among the notable families in Jerusalem and surroundings, within the administrative, social, and economic structure of Ottoman society generally in the Tanzimat era. In the third article, Naim Gök inclusively discusses the reflections of the Syrian crisis on Turkey in the 2011-2017 period and with regard to national and international policies. In the fourth article, Mert Akcanbaş presents an ethical evaluation of chemical castration, a method used in certain countries and debated in our country. Azize Şahin's article, in which she investigates whether mindfulness influences the levels of life satisfaction and well-being of university students, based on the variables of gender, age, and faculty, is our fifth and last article for this issue.

Within the scope of our endeavor to be included in the national and international indexes, starting from this issue onward, articles sent to our journal are accepted through DergiPark. We punctiliously examine the articles submitted to our journal and follow the peer review process strictly. I would like to thank all the referees for their contributions that put the quality of our journal over the top with their valuable advice, as well as Asst.Prof. İbrahim Arslan, PhD., Assist. Prof. Uygur Aydemir, PhD., research assistants Cemal Cem Anarat, Salih Bilgin, Bengi Çakmak, Betül Çelebi and Ali Ekmekçi for their rigorous work in preparation of this issue. Wish you a joyful reading...

Prof. Deniz Ülke Arıboğan, Ph.D.

Amerikan Emperyalizminin Latin Amerika'daki Son Örneği: Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

The Latest Example of American Imperialism in Latin America: Crisis in the Bolivarian Republic of Venezuela

Gökhan ÇİN^(*)

Öz

1823 Monroe Doktrini ile Batı yarımküreyi kendi egemenlik alanı olarak tanımlayan ve 1904 Roosevelt Sonucu ile Latin Amerika coğrafyasını ulusal güvenlik kapsamında ele alan Amerika Birleşik Devletleri, derin tarihsel geçmişe sahip emperyalist politikalarına, Venezuela'ya ekonomik ve siyasi alanlarda yaptırımlarda bulunarak devam etmektedir. Zengin yeraltı ve doğal kaynaklara sahip olmasının yanı sıra Orta Amerika ile Güney Amerika arasında bağlantı rolü üstlenmesinden ötürü oldukça jeostratejik konumda yer alan Venezuela, 21. yüzyılda Bolivarcı politikalar çerçevesinde sosyalizm inşasına sahne olmuştur. Hugo Chávez sonrası Nicolas Maduro döneminde uygulanan kısa vadeli planlar ve başarısız politikalara Amerikan emperyalizminin de şiddetli saldırıları ile dâhil olması ile Venezuela son dönemin en derin ekonomik ve siyasi kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışmada, ABD'nin, emperyalist politikaları ile Venezuela'nın ulusal egemenliğini yok sayarak yaşanan sürece dâhil olduğu, siyasi ve ekonomik yaptırımlarda bulunarak yaşanan krizi derinleştirdiği savunulmaktadır. Bu makalede, Venezuela'da yaşanan krizde Amerikan emperyalizminin rolünü doğru bir şekilde analiz edebilmesi amacıyla emperyalist politikaların Latin Amerika'daki geçmişi Venezuela'da yaşanan süreçle birlikte derinlemesine ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Latin Amerika, Hugo Chávez, Nicolas Maduro.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 10.03.2019

Kabul Tarihi: 22.05.2019

^(*) Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, gkhnchina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4210-0563>

Abstract

The United States, which defined the Western Hemisphere as its own area of sovereignty with 1823 Monroe Doctrine and described Latin America as an area of American national security in 1904 The Roosevelt Corollary, continues its deep historical imperialist policies with economic and political sanctions against Venezuela. Venezuela, besides having rich underground and natural resources and a geostrategic location due to its role as a connection between South America and Central America, has been a scene for the formation of socialism under the influence of Bolivarian policies in the 21st century. Venezuela, in the period of Nicolas Maduro after Hugo Chávez, has recently faced its deepest economic and political crisis due to short-termed and unsuccessful policies along with the strong aggression of American imperialism. The main argument of this work, is that the United States ignores Venezuela's national sovereignty and deepens the crisis with its imperialist policies. In this article, with the purpose of analyzing the role of American imperialism in the Venezuelan crisis, the history of imperialist policies in Latin America will be examined in relation to the process of Venezuela in depth.

Keywords: Bolivarian Republic of Venezuela, United States of America, Latin America, Hugo Chávez, Nicolas Maduro.

Giriş

Latin Amerika coğrafyası, Batı Avrupalı kâşifler tarafından keşfedildiği günden itibaren sahip olduğu zenginliklerden ötürü sömürgeci devletlerin paylaşımı noktasında yüzyıllar boyunca gündem konusu olmuştur. 1492 yılında İspanyol *conquistadores*¹ tarafından Yeni Dünya'nın Karayip Adaları ile başlayan keşif sürecinde başta Kristof Kolomb ve diğer sömürgeciler bu kıtaya ayak bastıklarında Marco Polo'nun seyahatnamesinde altın ve gümüş diyarı olarak bahsettiği Cipango'ya geldiklerini düşünmüşlerdi.² Topraklarının zenginliği nedeniyle yüzyıllarca acımasız bir şekilde talan

¹ İspanyolca silahlı keşifçilere verilen isim. Amaçları sadece Yeni Dünya'nın keşfedilmesi olmayan, aynı zamanda o toprakların fethedilmesini amaçlayan kimseler.

² Marco Polo seyahatnamesinde Cipango'dan (Japonya) altın ve gümüş dolu topraklar diyarı olarak bahsetmektedir bkz. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları* çev. Roza Hakmen, Atilla Tokatlı, (İstanbul: Sel Yayıncılık 2017), 25.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

edilen bu coğrafya, siyasal olarak bağımsızlığını elde etmesine rağmen sömürge döneminin bir mirası olarak sermaye yokluğu ve ekonomik bağımlılık ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sömürgecilik anlayışının yerini emperyalist politikaların aldığı 19. yüzyılın ikinci yarısı ile başlayan dönemde, serbest piyasa rekabeti anlayışının zirve noktasına ulaştığı ve sermaye fazlasına sahip ülkelerin gelişmemiş ülkelerdeki emek sömürsünü kullanıp çok daha fazla kar elde etmeye çalıştıkları görülmektedir. Halen bakır, çinko, boksit ve altın gibi değerli kaynaklara sahip olan bu coğrafyada özellikle Venezuela günümüzde hidrokarbon kaynakları ile ön plana çıkmaktadır.

Güney Amerika'nın kuzeyinde yer alan Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nin, Karayip Denizi ile Atlantik Okyanusu'na kıyısı bulunmaktadır. Batısında Kolombiya, doğusunda Guyana ile komşu olan bu ülke güneyinde ise bölgenin en büyük ekonomisi olan Brezilya ile kara sınırlarına sahiptir. Atlantik ile Pasifik Okyanusu arasında ulaşım ve dünya ticareti için oldukça önemli bir noktada yer alan Panama Kanalı'nın güzergâhında yer alan Venezuela, bölgedeki istikrarın korunması açısından oldukça önemli bir konumdadır. Geniş hidrokarbon rezervlerine sahip olması ve Güney Amerika ile Orta Amerika arasında bağlantı rolü üstlenmesinden ötürü Venezuela'da yaşanmakta olan ekonomik ve siyasi kriz sadece bölge ülkelerini değil, uluslararası ilişkilerin bütün aktörlerini yakından ilgilendirmektedir. Otuz milyonu aşkın bir nüfusa ev sahipliği yapan Venezuela'da yaşanmakta olan derin insani kriz sebebiyle son dönemde 3 milyondan fazla birey kıtanın çeşitli ülkelerine göç etmiştir.³

³ Kolombiya 1 milyonu aşkın Venezuelalı göçmene ev sahipliği yapmasından ötürü Venezuela krizinden en çok etkilenen Güney Amerika ülkesi konumundadır. Bkz. *El Tiempo*, "En Cifras: Todo lo que debe Saber Sobre la Migración Venezolana," erişim 28 Kasım 2018, <https://www.eltiempo.com/mundo/venezuela/cifras-de-la-migracion-venezolana-en-colombia-septiembre-de-2018-290680>. Venezuela merkezli yaşanan göç dalgasından en çok etkilenen ülke komşu Kolombiya olmuştur. Kolombiya Devletinin düzenlediği raporlara göre Eylül 2018 verilerince ülkede 1.032.016 Venezuelalı göçmen bulunmaktadır.

Sahip olduğu kaynaklar ve bulunduğu stratejik konum itibariyle Venezuela, Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika'daki mevcut çıkarlarını koruma açısından her zaman büyük bir öneme sahip olmuştur. Donald Trump yönetimi tarafından oldukça sert açıklamalara ve yaptırımlara maruz kalan Maduro yönetimi, Washington'ın "diktatörlük troykası" tanımı içerisinde yer almakta ve anti demokratik olmakla suçlanmaktadır.⁴

Bu çalışmada öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika'daki çıkarları çerçevesinde uyguladığı emperyalist politikalardan derinlemesine bahsedilecektir. İkinci bölümde Hugo Chávez ile başlayan sosyalist devrim sürecinin Venezuela'da yarattığı değişim, Washington'ın takındığı tavır ile birlikte ele alınacaktır. Üçüncü bölümde Chávez sonrası Nicolas Maduro döneminde karşılaşılan derin kriz süreci ve Amerikan emperyalizminin krizdeki rolü analiz edilecektir. Çalışmanın sonuç bölümünde Amerikan emperyalizminin Latin Amerika ülkelerine etkisi ve Venezuela'da yaşanan kriz sürecindeki rolü değerlendirilecektir.

Amerikan Emperyalizminin Latin Amerika'daki Geçmişi

Amerika Birleşik Devletleri'nin 5. Devlet Başkanı James Monroe, 2 Aralık 1823'te Kongre'ye sunduğu ve daha sonra Monroe Doktrini olarak tanımlanacak metinde, Avrupalı güçlerin Batı yarımkürede yayılmacı politikalar izlemesinin ABD'nin güvenliği ve bütünlüğü için büyük bir tehdit oluşturduğunu belirtmiş ve Avrupalı devletlerin bağımsızlıklarını kazanmış ülkeleri tekrar sömürgeleştirme çabası içerisinde olmalarına şiddetle karşı çıkmıştır.⁵ Latin Amerika uluslarının bağımsızlıklarını kazanmasının ertesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin *bölgeye* yönelik

⁴ Josh Rogin, "Bolton Promises to Confront Latin America's "Troika of Tyranny," *The Washington Post*, erişim 1 Kasım 2018, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/bolton-promises-to-confront-latin-americas-troika-of-tyranny/2018/11/01/df57d3d2-ddf5-11e8-85df-7a6b4d25cfbb_story.html?utm_term=.b5552e438db6

⁵ James Monroe'nun Kongre'ye sunduğu metnin tamamı için bkz: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

ilk emperyalist girişimi, önceleri Meksika'ya ait olan toprakların – başta Teksas olmak üzere – 1845 yılında silahlı birliklerle ilhak edilmesiyle başlamıştır. Meksika'nın üçte biri ABD tarafından işgal edilmeden önce John Louis O'Sullivan, "Kader Manifestosu" eserinde Tanrı'nın insanoğluna bir hediye olarak sunduğu bu özel ülkeye (ABD) çok değerli bir görev vererek tüm kıta üzerinde hâkimiyet kurma olanağı sunduğunu belirtmiştir.⁶ Amerikan yayılcılığını topraklarında ilk hisseden Latin Amerika ülkesi Meksika, yaşanan savaşlar sonucunda topraklarının dörtte birini kaybetmiştir. 1877–80 ve 1884–1911 yılları arasında Meksika Devlet Başkanlığı görevinde bulunmuş olan Porfirio Diaz Amerikan emperyalizmini en ciddi şekilde hisseden ülkesi hakkında şu ifadede bulunmuştur: "Zavallı Meksika! Tanrı'dan oldukça uzak, Amerika Birleşik Devletleri'ne de bir o kadar yakınsın."⁷

1861-1865 yılları arasında yaşanan iç savaştan sonra "Reconstruction Era" olarak adlandırılan yeniden inşa döneminde denizlerdeki hâkimiyetin önem kazanması⁸ ile sahip olduğu donanma kuvvetlerine büyük yatırımlarda bulunan ABD, 1898 yılında bir diğer emperyalist ülke İspanya ile giriştiği savaş sonucunda Küba ve Porto Riko'yu kendi idaresine almıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde artık ekonomisi ve güçlü sanayisi ile küresel güç dengesinin en önemli aktörlerinden biri olarak ortaya çıkan ABD, Karayipler'deki hakimiyetini korumak ve dünya ticaretine yön vermek amacıyla 1903 yılında Kolombiya'dan zor uygulayarak satın aldığı⁹ Panama toprakları üzerinde Pasifik ve Atlantik'i birbirine bağlayan

⁶ Perry Anderson, *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri* çev. Barış Baysal, (Ankara: NotaBene Yayınları, 2015), 39-40.

⁷ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası* (Ankara: Adres Yayınları, 2014), 233.

⁸ Bu konuda Alfred Thayer Mahan'ın 1890 yılında yayımlanan eseri, "The Influence of Sea Power upon History," dönemin emperyal bakış açısına oldukça geniş bir perspektif sunmuştur.

⁹ Öyle ki, Kolombiya hükümeti, başta, kendisine ait olan Panama topraklarını Birleşik Devletler'e satmak istememiştir. Dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in tehditleri -bölgeye savaş

Gökhan ÇİN

kanalın inşasına başlamıştır. Bir dönemin sömürge ülkesi Amerika Birleşik Devletleri bu dönemden itibaren artık yeryüzünde başat güç olmanın hayalini kurmaktaydı.

Latin Amerika ülkeleri, 19. yüzyılda, sırasıyla siyasal bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen sömürge döneminin bir mirası olarak sermaye yokluğu ve akabinde ekonomik sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Bağımsızlıkların elde edilmesinin ardından iç savaşların yaşandığı Orta Amerika, sömürgecilik mirasını üzerinden atamayan Güney Amerika ve Karayip ülkeleri bu dönemde çözüm olarak Avrupalı sanayileşmiş ülkelere karşı yüksek faiz oranları ile borçlanmışlardır.¹⁰ Yüksek faiz oranları ile verilen krediler, başta Venezuela olmak üzere, güçlü yerel burjuvazi sınıfına sahip olmayan Latin Amerika ülkelerinin, Avrupalı devletlere olan borçlarını ödeyememesine sebep olmuştur. Yaşanan bu süreç, Latin Amerika coğrafyasını, kendi ulusal egemenlik alanı olarak gören ABD tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt, James Monroe'nun Batı yarımküreyi ABD egemenlik alanı olarak tanımlamasına ek olarak, 6 Aralık 1904'te ve daha sonra 5 Aralık 1905'te Kongre'ye sunduğu yıllık mesajlarında Amerika kıtasında yeni bir Avrupalı egemenliğine karşı olduklarını ve bölge ülkelerinin borçlarının yapılandırılmasında rol alacaklarını belirtmiştir.¹¹ Roosevelt yönetimi, Latin Amerika coğrafyasını, ulusal güvenliğin koruması açısından pazarlık konusu etmeyecek kadar değerli görmekteydi.

T. Roosevelt'in, başta Avrupalı emperyalistler olmak üzere, dünyaya vermiş olduğu mesajdan kısa bir süre sonra, 1912 yılında, ABD'ye ait silahlı kuvvetler, Orta Amerika ülkesi Nikaragua'ya yönelik askeri bir harekâta

kuvvetleri göndermiştir- sonucunda Kolombiyalılar iki okyanusu birleştirecek olan kanal projesine onay vermek zorunda kalmışlardır. Bkz. Perry Anderson, *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri*, 17.

¹⁰ Roskin ve Berry, *Uluslararası İlişkiler*, 223.

¹¹ Theodore Roosevelt'in 1904 yılında Kongre'ye sunduğu yıllık mesaj metni için bkz. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1904/message-of-the-president>, 1905 yılında sunduğu yıllık mesaj için bkz. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1905/message-of-the-president>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

bulunmuştur. Orta Amerika'nın Bolivarcı bir anlayış çerçevesinde birlik içerisinde hareket edip Washington egemenliğinden uzaklaşması yönünde açıklamalarda bulunan ve devletin ekonomiye müdahalesini arttırarak sosyalist politikalar uygulayan Nikaragua Devlet Başkanı Jose Santos Zelaya, ülkesinde bulunan yabancı sermayenin tepkisine maruz kalmıştır. Dönemin ABD Başkanı William Howard Taft'ın,¹² bölgedeki istikrarı ve Nikaragua'da yatırımlarda bulunan Amerikan şirketlerinin ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla 1913 yılında başlattığı askeri harekât sonucunda, Amerikan silahlı kuvvetleri 1933 yılına kadar ülkede bulunmaya devam ederek siyasi ve ekonomik politikaların şekillenmesinde rol oynamıştır.¹³

1915 yılında Karayip ülkesi Haiti'yi, ülkede bulunan güçlü Alman sermayesinin Amerikan çıkarlarını tehdit ettiğini öne sürerek işgal eden ABD,¹⁴ 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'na 1917 yılında katılma kararı alarak¹⁵ savaştan galip unvanıyla ayrılıp, oluşacak yeni uluslararası sistemde pay sahibi olmanın planı içerisinde olmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra Atlantik'in batısından gelen büyük destekle İtilaf Devletleri savaşı sonlandırırken, Başkan Wilson, Amerikan emperyalizminin

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

¹² William Howard Taft, Theodore Roosevelt döneminde Savunma Bakanı olarak, daha sonra, Devlet Başkanı olarak ve ardından Warren G. Harding döneminde Yüksek Mahkeme Başkanı görevinde bulunarak ABD tarihinde hem yürütme hem yargı organlarının başkanlığı yapmış tek kişidir.

¹³ TİKA, *Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı* 22-23 Kasım 2012, Ankara, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2013), 89.

¹⁴ A.g.e., 90.

¹⁵ Dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson, 2 Nisan 1917'de, Kongre'ye, Almanya'ya karşı savaş ilan edilmesine yönelik bir öneri sunmuştur. Öneri metni için bkz. "Adress of the President of the United States," *Washington Government Printing Office*, 65. Kongre, 1. Oturum, Belge No. 5, 2 Nisan 1917, <https://www.loc.gov/law/help/digitized-books/world-war-i-declarations/ww1-gazettes/US-address-of-president-to-congress-April-1917-1-OCR-SPLIT.pdf>. ABD'nin, Almanya'ya karşı savaş ilan ederek Dünya Savaşı'na dâhil olması, Kongre'de 4 Nisan 1917'de, Temsilciler Meclisi'nde ise 6 Nisan 1917'de yapılan oylamalar sonucunda kabul edilmiştir. Kabul edilen metin için bkz. <https://www.loc.gov/law/help/digitized-books/world-war-i-declarations/ww1-gazettes/US-joint-res-declaring-wa-r-against-Germany-2-OCR-SPLIT.pdf>

Gökhan ÇİN

temelini oluşturacak olan demokrasi ve serbest piyasa kavramlarını, 1916 yılında, Michigan eyaletinde yaptığı bir açıklamada çok net bir şekilde ifade etmiştir: “Hedefinizi iş dünyasının zirvesine dikin ve gittiğiniz her yere Amerikalı olmanın bir unsuru olan özgürlük, adalet ve insancıl değerleri de götürün. Onları Amerikan kültür ve değerlerine göre yönlendirin.”¹⁶

Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde, I. Dünya Savaşı sonrası kurulacak yeni uluslararası sisteme dair fikirlerini açıkladığı “Wilson Doktrini” olarak bilinen metni Kongre’ye sunmuştur. Wilson bu metinde, Amerikan çıkarlarının net bir şekilde korunduğu demokratik bir uluslararası sistemin kurularak serbest piyasanın korunması gerektiği vurgusunda bulunmuştur.¹⁷ Demokrasi ve liberal değerlerin ön plana çıkarıldığı Wilson doktrininden kısa bir süre sonra, ABD Silahlı Kuvvetleri, önce güney sınırında bulunan Meksika’ya bağlı Tampico kentini işgal etmiş, ardından, Dominik Cumhuriyeti topraklarına “demokrasi” ve “serbest piyasa” şartlarını korumak amacıyla askeri birliklerini göndermiştir.¹⁸ Amerikan emperyalizminin Latin Amerika’ya yönelik derin tarihsel geçmişi içerisinde ABD’nin 34. Devlet Başkanı Dwight D. Eisenhower’ın 30 Ekim 1953 tarihinde onayladığı Ulusal Güvenlik Konseyi Kararı büyük önem taşımaktadır. Öyle ki, alınan karar neticesinde, başta Latin Amerika coğrafyası içerisinde Amerikan çıkarlarını tehdit eden durumların ortaya çıkması durumunda, Washington’ın askeri müdahale seçeneğinin de olduğu geniş kapsamlı eylem planına sahip olduğu belirtilmiştir.¹⁹ Nitekim 1953 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Konseyi Kararı’nın ertesinde

¹⁶ Arthur S. Link, *The Papers of Woodrow Wilson* (May 9-August 7, 1916) 27. (New Jersey: Princeton University Press, 1992), 387.

¹⁷ Woodrow Wilson’ın 8 Ocak 1918 tarihinde Kongre’ye sunduğu metin için bkz. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp

¹⁸ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler*, 222.

¹⁹ “A Report to the National Security Council by Executive Secretary on Basic National Security Policy,” NSC: 162/2, 30 Ekim 1953, Washington, erişim 23 Aralık 2018, <https://fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-162-2.pdf>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

1954 yılında, Guatemala Cumhuriyeti, Amerikan emperyalizminin sert müdahalesi ile karşılaşmıştır. Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA), uyguladığı sosyalist politikalar ile özelleştirmelerin önüne geçen ve stratejik değere sahip alanlarda bulunan şirketleri kamulaştırarak liberal demokrasiyi tehdit eden Jacobo Arbenz hükümetinin darbe ile görevden uzaklaştırılmasında rol oynamıştır.²⁰ 1959 yılında Küba'da gerçekleşen sosyalist devrimin güçlenmesini engelleyemeyen ABD (1961 yılında Domuzlar Körfezi Çıkarması²¹), 1964 yılında Brezilya'da antiemperyalist bir duruş sergileyen Joao Goulart yönetiminin darbe ile görevinden alınmasında oldukça etkili bir rol üstlenmiştir. Güney Amerika'nın en büyük ülkesinde komünist bir tehlikenin ortaya çıkması sonucunda gerçekleşen sert askeri darbe sırasında Amerikan uçak gemileri ve destekleyici donanma kuvvetleri, Brezilya kıyılarına, gerek duyulması halinde müdahale için gönderilmiştir.²² Goulart hükümetine yönelik gerçekleşen darbe sonucunda siyasal iktidarı elinde bulunduran askeri rejim, darbe tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe koyduğu 56571 numaralı yasa ile birlikte, petrol endüstrisini yabancı sermayeye açmış ve Amerikan şirketleri – başta Rockefeller şirketi – ülke içerisinde devletle ortaklık kurmaya başlamıştır.²³

Demokrasi ve insan hakları gibi uluslararası değerlerin savunuculuğunu yapan Washington yönetimleri, Amerikan şirketlerinin ekonomik

²⁰ Roskin ve Berry, *Uluslararası İlişkiler*, 222.

²¹ Dwight D. Eisenhower, Guatemala'da yaşanan başarılı süreci Küba'da da uygulamak istemişti, fakat Küba'da Castro yönetimi kolayca müdahaleyi püskürtmüştür.

²² Perry Anderson, *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri* 82. Brezilya'da gerçekleşen askeri müdahale sırasında görev yapan Büyükelçi Lincoln Gordon'ın Washington ile görüşmeleri Amerikan donanma kuvvetlerinin Brezilya sularında olduğunu doğrulamaktadır. Bkz. David Binder, "U.S. Assembled a Force in 1964 for Possible Use in Brazil Coup," 30 Aralık 1976, <https://www.nytimes.com/1976/12/30/archives/us-assembled-a-force-in-1964-for-possible-use-in-brazil-coup.html>

²³ 56571 sayılı yasa ile birlikte ülkedeki petrokimya endüstrisi üzerinde Dow Chemical, Philips gibi yabancı şirketler güç sahibi olmaya başlamıştır bkz. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, 275.

Gökhan ÇİN

çıkartmalarını muhafaza etme konusunda her zaman çok daha fazla istekli davranmıştır. Öyle ki, Güney Amerika'nın yüzölçümü olarak en büyük ülkesi Brezilya'da askeri rejimin yönetimi ele geçirmesi ile başlayan süreçte, yabancı sermaye ucuz iş gücünü hızlı bir şekilde sövmeye başlamış, dünyanın sayılı metalürji fabrikalılarında Companhia de Miner piyasaya değerinin altına Amerikalı şirketler tarafından satın alınmıştır.²⁴ Washington'ın desteklediği askeri darbe sonucunda siyasal iktidarın askeri rejim kontrolüne geçmesinin ardından, başta ABD ve Avrupalı şirketler tarafından ülkeye 70 milyon dolar değerinde yatırımların yapıldığı ve ucuz iş gücü ile döviz kuru dalgalanmalarından ötürü kısa sürede çok yüksek kar oranlarına ulaşarak Brezilya'dan yurtdışına 120 milyon dolar değerinde sermaye ihracatının yaşandığı görülmektedir.²⁵

Küba'da yaşanan hataya tekrar düşmemek ve Soğuk Savaş sürecinde Latin Amerika'da komünizmin yayılmasını engellemek adına Washington yönetimleri her türlü önlem almaktan kaçınmamıştır. 1973 yılında Şili'de Salvador Allende'nin antiemperyalist politikaları ile yabancı şirketleri kamulaştırması ve reformist eylemlerde bulunması sonucunda CIA'in desteklediği bir askeri darbe gerçekleştirilmiştir. Dönemin CIA direktörü Richard M. Helms, hali hazırda Şili'de bulunan CIA üyelerine göndermiş olduğu bildiriye, Salvador Allende'nin yönetimden indirilmesi gerektiğini ve bunun gizli, stratejik bir şekilde yapılması gerektiğini belirtmiştir.²⁶ 20. yüzyılın ortalarında Latin Amerika ülkelerinde görülen askeri yönetimlerin Washington yönetimleri ile oldukça iyi ilişki içerisinde

²⁴ Bu dönemde sadece Amerikalılar değil, dünyanın birçok yerinden güçlü sermaye sınıfı Brezilya'da kendilerine sunulan nimetlerden faydalanmaya çalışmışlardır. Öyle ki, elektrik- elektronik sektörleri adeta Japonlara teslim edilmiştir bkz. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, 277.

²⁵ Brezilya'da askeri rejimin yönetimi ele geçirmesini takip eden süreçte ülkeye yabancı sermaye tarafından 70 milyon dolar yatırım yapılırken iki yıl sonra 120 milyon dolarlık sermaye ihracatı gerçekleşmekteydi. Yabancı sermaye için Brezilya ve Latin Amerika büyük kâr fırsatı oluşturuyordu. Bkz. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, 287.

²⁶ Peter Kornbluh, *The Pinochet File: A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability* (New York: The New Press, 2003), 64.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

olduğu görülmektedir. Buna rağmen bölgede siyasi ve ekonomik çıkarlarını her zaman ön planda tutan ABD, 1982 yılında İngiltere ile Arjantin arasında yaşanan Falkland Savaşı'nda da İngiltere'nin yanında yer almış ve 1989 yılında Panama'da, 1994'te ise Haiti'de "insan haklarının" mevcudiyetini korumak amacıyla askeri müdahalelerde bulunmuştur. Asırlar boyunca Avrupalı güçler tarafından sömürülen Latin Amerika coğrafyası, emperyalist politikaların da etkisiyle derin gelir dağılımı eşitsizliği, sermaye yokluğu ile karşılaşmıştır.

Washington yönetimlerinin, silahlı kuvvetler aracılığıyla Amerikan çıkarlarını ve değerlerini muhafaza etmeye çalıştığı bu dönemden farklı olarak, günümüzde ekonomik ve siyasi yaptırımlarla yönetim sistemlerinin ve siyasal iktidarların değiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Donald Trump yönetiminin Küba'ya yönelik tekrar uygulamaya koyduğu yaptırımlar, 2003 yılında George Bush yönetiminin Irak'a yönelik askeri müdahale kararı ve günümüzde Nicolas Maduro yönetimine yönelik uygulanan ağır yaptırımların gerekçelerinde demokrasi ve serbest piyasa kavramları hep ön planda tutulmuştur.

21. yüzyılda Latin Amerika coğrafyası ise daha önce hiç olmadığı kadar sol yönetimlerin etkisi altına girmiştir. 1998 yılında gerçekleşen seçimleri kazanan Hugo Chávez, karizmatik kişiliği ve sosyalist devrime duyduğu inancı ile kısa sürede Latin Amerika coğrafyasını derinden etkilemiştir. 2000 yılında Şili'de Ricardo Lagos, 2003 yılında Arjantin'de Nestor Kirchner ve Brezilya'da Luiz Inacio Lula da Silva yönetimlerinin siyasal iktidarı elde etmesi ile Latin Amerika, "pembe dalga" olarak adlandırılan sol yönetim dönemlerine sahne olmuştur. Hugo Chávez döneminde uygulanan politikalar ile Venezuela Bolivarcı fikirlerin hâkimiyeti altına girmiş ve sosyalist sistemin inşasına yönelik atılan adımlar çerçevesinde liberal değerleri ve dolayısıyla Amerikan çıkarlarını tehdit eder konuma gelmiştir.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Hugo Chávez Dönemi Politikaları ve 21. Yüzyıl Sosyalizmi

Venezuela gelir dağılımı eşitsizliğinin en derin bir şekilde yaşandığı ülkelerden biri olmuştur. Asırlar süren sömürge döneminin ardından geçtiğimiz yüzyılda karşılaşılan emperyalist politikaların derin izlerini Venezuela topraklarında bulmak fazlasıyla mümkündür. Halkın yaşadığı ekonomik sorunlar karşısında siyasi organların çözüm bulmada yetersiz kalması, askeri darbe girişimlerinin yaşanmasına sebep olmuştur. 1989 yılında *Acción Democrática* Partisi adayı olarak katıldığı seçimleri kazanarak ikinci kez Devlet Başkanı olarak seçilen Carlos Andrés Pérez (1974-1979 yılları arasında da Devlet Başkanı görevinde bulunmuştur), ilk döneminin aksine neoliberal bir politika izleyerek yabancı sermaye ile iyi ilişki içerisinde olmuştur.²⁷ Bu süreçte “*El Gran Viaje*” olarak bilinen politikalar çerçevesinde IMF’nin Venezuela’ya önerdiği ekonomik planların uygulanmasına yönelik karar alınmıştır.²⁸ Özelleştirmelerin önünün açıldığı ve yabancı sermayeyi teşvik eden politikalar karşısında bu dönemde muhalefetin de desteği ile yoksul kesimin göz ardı edildiğine dair büyük protestolar yaşanmıştır. Öyle ki Carlos Pérez hükümetinin aldığı kararlara yönelik 27 Şubat 1989 tarihinde “Caracazo Ayaklanması” olarak bilinen şiddetli protestolarda, resmi olarak, 372 kişi hayatını kaybetmiştir.²⁹ Hugo Chávez, Venezuela Ordusu içerisinde subay olarak görev yaptığı bu dönemde sol-devrimci oluşumlara önderlik etmekteydi. Chávez, kendisi gibi sol fikirlere sahip ordu içerisinde arkadaşları -başta

²⁷ 1973 yılında yapılan seçimleri kazanan Carlos Andrés Pérez bu dönemde devletçi bir politika anlayışı sergileyerek başta petrol endüstrisi ve sanayi üzerinde güçlü egemenliği olan yabancı şirketlerin önemli bir bölümünü kamulaştırmıştır.

²⁸ Jesús Tarazón, “El Gran Viraje y la Crisis del Modelo Puntofijista,” *Aporrea*, 5 Şubat 2018, <https://www.aporrea.org/g/ideologia/a258904.html>

²⁹ Richard Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarçı Devrim* çev. Hasan Böğün, (İstanbul: Yordam Kitap 2008), 55. Caracazo ayaklanmaları sırasında protestoculara önderlik eden isimlerden Luis Miquilena ilerleyen yıllarda Chávez’in baş danışmanı olarak görev yapmıştır.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Felipe Carlos ve Jesus Urdaneta- ile 1982 yılında *Movimiento Bolivariano Revolucionario-200* adlı örgütü kurmuşlardır.³⁰

Venezuela'nın İspanyol sömürgeciliğinden bağımsızlığını kazanmasında çok önemli bir rol oynayan Simón Bolívar, Hugo Chávez'in her zaman ön planda tuttuğu bir lider olmuştur. Venezuela'nın tekrar bağımsızlık mücadelesi içerisinde olduğunu belirten Hugo Chávez, 4 Şubat 1992 tarihinde, sosyalist devrimci subayların Carlos Pérez hükümetine yönelik gerçekleşen askeri darbe girişimine liderlik etmiştir.³¹ Latin Amerika siyasi tarihinin bir önemli bir parçası olan askeri darbeler, 1992 yılında Hugo Chávez tarafından da bir çözüm olarak görülmüştü, fakat planın yetersiz kalması sonucunda askeri darbe kısa sürede bastırılmıştır. Başarısız olan darbe girişimi sonrasında teslim olan Hugo Chávez, daha fazla çatışmaların yaşanmaması için şu açıklamada bulunmuştur: "Yoldaşlar! Belirlemiş olduğumuz amaçlar maalesef "şu an için" başkentte başarıya ulaşamadı. Yani biz Karakas'ta iktidarı ele geçiremedik. Siz çok iyi iş başardınız fakat şimdi bir kez daha düşünme zamanıdır. Yeni fırsatlar gelecekte yine çıkacak ve bu ülke kesinlikle çok daha iyi bir geleceğe yönelecektir."³²

Carlos Pérez'in sancılı geçen başkanlık sürecinin ardından yerine 1994'te seçimlerden zaferle ayrılan Rafael Caldera göreve gelmiştir. Caldera halk nezdinde güçlü bir desteğe sahip olan Hugo Chávez'in, askeri darbe girişiminde, çatışmaların yatışmasına yönelik sağduyulu

³⁰ Hugo Chávez ve arkadaşları Simon Bolivar'ın 200. ölüm yıl dönümü vesilesiyle kurdukları örgüte "Bolivarcı Devrim Hareketi-200" ismini vermişlerdir. Bu konuda bkz. Zenaida Mercado, "Hoy se Cumplen 33 Años del Nacimiento del Movimiento Bolivariano Revolucionario 200, YVKE *Radio Mundial*, son güncelleme 24 Temmuz 2016, <http://www.radiomundial.com.ve/article/hoy-se-cumplen-33-a%C3%B1os-del-nacimiento-del-movimiento-bolivariano-revolucionario-200>

³¹ ARMA adlı devrimci askeri birliğin liderliğini yapan Hava Kuvvetleri mensubu William Hazarra da bu süreçte Chávez ile beraber hareket ediyordu. Bknz. Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 74-75.

³² Daniel García Marco, "Un Fracaso Militar, un Éxito Político: 2 Visiones Opuestas del Golpe de Estado Fallido en Venezuela que Creó la Figura de Hugo Chávez Hace 25 Años," *BBC World Caracas*, son güncelleme 5 Şubat 2017, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-38863571>

Gökhan ÇİN

açıklamalarda bulunduğu için serbest bırakılması gerektiğini belirtmiştir. 1992 yılında yaşanan başarısız darbe girişimine liderlik eden Hugo Chávez, arzulanı başariya ulaşamamış olsa da halkın önemli bir bölümünün desteğini kazanmıştır. Rafael Caldera hükümetinin muhalefet ile kurmayı planladığı ortaklık çerçevesinde serbest bıraktığı Hugo Chávez, sahip olduğu devrimci fikirlerini bu süreçten sonra demokratik yollarla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda çoğunluğunun asker kökenli bireylerin oluşturduğu MBR-200 hareketinin kötü bir izlenim bıraktığını düşünerek *Movimiento Quinta República* (MVR)'nın kuruluşuna önderlik etmiştir.³³ 6 Aralık 1998'de yapılan seçimlere giden süreçte, Hugo Chávez liderliğindeki MVR, öğrencilerin ve işçilerin çoğunlukta yer aldığı La Causa R sendikası ile yakın ilişkiler içerisinde olan *Patria Para Todos* (PPT) ve sosyalist hareketlerin desteğine sahipken, iş dünyasının önemli isimlerinin yer aldığı FEDECAMARAS (Venezuela Sanayi ve Ticaret Odaları), medya ve Washington yönetiminin tepkisi ile karşılaşmıştır.³⁴

Seçimlerden, %56 oranında aldığı oy ile zaferle ayrılan Hugo Chávez, resmen göreve başlamasından kısa bir süre sonra sosyalist sistem inşası için ihtiyaç duyulan yeni anayasanın hazırlanmasına yönelik çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda Nisan 1999'da yeni anayasanın hazırlanmasında görev alacak Kurucu Meclis'in kurulması amacıyla referanduma giden Venezuela, %88 oranında evet oyu almasının ardından, Temmuz 1999'da bu meclisin üyelerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleşen seçime sahne

³³ Beşinci Cumhuriyet Hareketi. Venezuela bu tarihe kadar dört cumhuriyet dönemi yaşamıştır. Simon Bolivar önderliğinde devam eden bağımsızlık hareketi sırasında 1811'de ilan edilen Birinci Cumhuriyet ve 1813'te ilan edilen İkinci Cumhuriyet. 1819'da Gran Colombia sürecinde kurulan Üçüncü Cumhuriyet ve 1830'da kurulan Dördüncü Cumhuriyet. Chávez, Simon Bolivar'ın gerçek özgürlükçü ruhunu Beşinci Cumhuriyet ile yaşatmak istiyordu. Bknz. Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarıcı Devrim*, 144.

³⁴ Steve Ellner, Hugo Chávez'in "Devrim Sürecinin" Evrelerinin Çözümlemesi, *Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol* içinde, ed. Aylin Topal, (İstanbul: Yordam Kitap, 2007), 49.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

olmuştur. Temmuz 1999 seçimlerinde Chávez yanlısı isimlerin büyük çoğunlukta olduğu Kurucu Meclis'in kurulması sonucunda Bolivarcı bir anlayış çerçevesinde yeni anayasanın hazırlanmasına başlanmıştır. Yeni anayasanın, Aralık 1999'da %71 oy oranı ile kabul edilmesi sonucunda, ülkenin en büyük petrol şirketi PDVSA'nın kamulaştırılması sağlanmış ve devletin ulusal çıkarlar çerçevesinde ekonomiye müdahale etme hakkı kabul edilmiştir. Latin Amerika'nın bağımsızlık mücadelesinde önemli bir rol üstlenen Simón Bolívar ve öğretilerine ithafen kullanılan, aynı zamanda Latin Amerika uluslarının yerel siyasette ve dış politikada dış etkilere karşı birleşerek beraber hareket etmesi gerektiği anlayışı üzerine kurulu olan Bolivarcılık, yeni anayasa metninin hazırlanmasında ve Hugo Chávez dönemi politikalarında önemli bir teşvik unsuru olmuştur. Nitekim 1999 yılında kabul edilen yeni anayasa çerçevesinde ülkenin ismi "Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir.

Göreve başlamasından kısa bir süre sonra Kasım 1999'da ağır Amerikan ambargosu ile uzun yıllardır mücadele eden Küba'ya ziyarette bulunan Hugo Chávez, Castro yönetimi ile iş birliği içinde hareket edeceğini açıklamıştır: "İşte biz (Fidel Castro ile Chávez) Simón Bolívar'ın ve José Martí'nin fikirlerini yaşatmak için cesurca savaşıyoruz."³⁵ Hugo Chávez, emperyalizmin şiddetli saldırısı altında olan, uzun yıllardır ambargo ve yaptırımlarla mücadele eden Castro yönetiminin Amerikan yaptırımı tehlikesine rağmen, petrol zengini ülkesi ile çok daha fazla ticari ilişkilerde bulunması gerektiğini belirtmiştir.

Sosyalist sistemin inşası için stratejik öneme sahip konumlara titizlikle atamalarda bulunan Chávez, Enerji ve Madenler Bakanı olarak eski bir devrimci gerilla üyesi Alí Rodríguez'i atayarak, petrol endüstrisinin kontrolüne sahip olmuştur. Aynı zamanda küresel petrol pazarının Batılı devletler tarafından kontrol edilmesine karşı çıkan Chávez, OPEC üyesi

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

³⁵ Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 23. Jose Julian Martí Perez, Küba'nın bağımsızlık mücadelesi verdiği süreçte fikirleri ile halkın örgütlenmesinde çok büyük rol oynamıştır.

Gökhan ÇİN

ülkelerle petrol üretimini ve fiyatını kontrol edebilmek için görüşmelerde bulunmuştur. Üretimi önce ortak bir şekilde düşürme ve ardından fiyatın dengeye oturması durumunda kontrollü bir şekilde arttırma kararı üzerinde anlaşılan OPEC üyesi ülkeler, başarılı bir şekilde petrol varilinin değerini neredeyse üç katına kadar arttırmıştır.³⁶ Chávez yönetiminin önerdiği bir strateji ile petrolün fiyatının artması başta Venezuela olmak üzere diğer OPEC üyesi ülkelerin ekonomik olarak hızla gelişmesine katkıda bulunmuştur. Petrol şirketlerini kamulaştıran, yabancı sermayeyi kontrol altında tutan ve yaptırım altındaki ülkelerle ikili ilişkilerini güçlendiren Venezuela, bu süreçte, Washington yönetiminin tepkisi ile karşılaşmıştır. Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Foley, bu dönemde, “Venezuela’da yaşanan süreç konusunda oldukça endişeliyiz” açıklamasında bulunmuştur.³⁷ 2000 yılında OPEC Başkanlığına seçilen Hugo Chávez, devlet başkanı unvanıyla üye ülkelere resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Nitekim Chávez, emperyalizmin çok ağır bir şekilde hissedildiği ağır yaptırımlarla mücadele eden bir başka ülke Irak’a ziyarette bulunarak Körfez Savaşı’ndan bu yana Saddam Hüseyin ile resmi görüşme yapan ilk devlet başkanı olmuştur.³⁸

11 Eylül saldırıları sonucunda, dönemin ABD Başkanı George Bush’un uluslararası terörizme savaş ilan edip Afganistan topraklarına yönelik bombalı saldırılarda bulunmasına tepki gösteren Hugo Chávez, “terörizm karşısında terör uygulanıyor” açıklamasında bulunarak Washington’ı eleştirmiştir.³⁹ ABD’den Venezuela’ya yönelik sert açıklamaların arttığı bu

³⁶ A.g.e., 180. 1997 yılında petrolün varili 15 dolar seviyesindeyken 1999’da 11 dolara kadar düşmüştü. 2000 yılında uygulanan başarılı strateji ile varil fiyatı 20 doların üstüne çıkmıştır.

³⁷ Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 96.

³⁸ Eva Golinger, *Chávez Şifresi* çev. Levent Doğan, (İstanbul: Bilim+Gönül Yayınları, 2011), 61.

³⁹ Larry Rohter, “U.S., Irritated by Criticism, Calls Envoy Home From Venezuela,” *The New York Times*, 3 Kasım 2001, <https://www.nytimes.com/2001/11/03/world/us-irritated-by-criticism-calls-envoy-home-from-venezuela.html?mtrref=www.nytimes.com&gwh=C72D1DDCB3588649E47C72E858352378&gwt=pay>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

dönemde, Washington merkezli bir kuruluş olan Demokrasi için Yardım Fonu (NED), Venezuela'da çok daha aktif bir çalışma izlemeye başlamış, bu süreç içerisinde geçmiş yıllarda aktarılan fonun çok daha fazlası “siyasi partilerin güçlendirilmesi” adı altında muhalif isimlere aktarılmıştır.⁴⁰ 2001 yılında, Chávez hükümeti, başta Washington tarafından yöneltilen tepkilere rağmen – Venezuela, yüzyılın başında ABD'nin en çok petrol ithal ettiği ülkelerden biriydi⁴¹ – “Ley Habiliante” olarak adlandırılan hidrokarbon yasalarının kabul edilmesi ile petrol endüstrisinde yatırımları bulunan yabancı şirketlerin mevcudiyetine kısıtlamalar getirmiş ve hükümete verimsiz ya da kullanılmayan topraklara el koyarak dağıtma hakkı tanımıştır.⁴²

Hugo Chávez hükümetinin uygulamaya koyduğu *Ley Habiliante* yasaları ile birlikte, ülkedeki Amerikan şirketlerinin yatırımları tehlike altına girmiş, özelleştirmelerin önüne olabildiğince geçilerek, devletin ekonomiye müdahalesi oldukça artmıştır. OPEC üyesi ülkelerin birlikte hareket etmesini sağlayarak petrol fiyatlarını çok ciddi oranda artmasına öncülük eden Hugo Chávez, antiemperyalist duruşunu Bush yönetiminin Afganistan ve Irak'ta askeri müdahalelerde bulunmasına şiddetle karşı çıkarak ortaya koymuştur. Bu süreçte ekonomik ve siyasi duruşundan ötürü Washington yönetiminin tepkisi ile karşılaşan Hugo Chávez, 11 Nisan 2002 tarihinde, şiddetli protestolar ile karşılaşmıştır. Muhalefet partilerinin çağrısı ile genel grev kararı alan bazı işçi sendikaları, Chávez yönetiminin istifasını talep etmişlerdir.⁴³ Chávez

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

⁴⁰ Golinger, *Chávez Şifresi*, 66.

⁴¹ 2001 yılında ABD Venezuela'dan günde ortalama 1.500 varil petrol ithal etmiştir. 2018 yılına gelindiğinde çok ağır yaptırımlara tabii tuttuğu Venezuela halen ABD'nin en çok petrol ithal ettiği ülkelerden biridir. Bkz. U.S Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MTIMUSVE2&f=A>.

⁴² Ellner, Hugo Chávez'in “Devrim Sürecinin” Evrelerinin Çözümlemesi, 53.

⁴³ Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim* 223. Miraflores Sarayı, Hugo Chávez'in görev yaptığı Karakas'taki başkanlık sarayıdır.

Gökhan ÇİN

yanlıları ile protestocuların karşılıklı çatışma içerisine girdiği bu süreçte Venezuela ordusunda görev yapan muhalif askerler, Miraflores Sarayı'na yaptıkları operasyonda Hugo Chávez'i tutuklamışlardır. Protestoların şiddetlendiği ve Chávez'in zorla alıkonulduğu bu süreçte uluslararası basın kuruluşlarında ve haber ajanslarında Hugo Chávez'in protestolar karşısında istifa ettiği ve Pedro Carmona'nın Venezuela Devlet Başkanı görevini devraldığı haberleri sunulmaktaydı.⁴⁴ Hugo Chávez'in tutuklayan darbeci askerler, hızlı bir şekilde, 1999 yılında kabul edilen yeni anayasayı yürürlükten kaldırdıklarını ve "Bolivarcı" ismi ülkenin resmi adı olmakta çıkardıklarını açıklamışlardır. ABD Güney Komutanlığı İstihbarat Merkezi, darbe girişimden daha birkaç hafta önce Venezuela'da Chávez hükümetinin, Güney Amerika'da halen çatışma içerisinde olan başta Kolombiya'daki FARC ve ELN gerilla örgütleri ile işbirliği yaptığına dair bir rapor sunmuştu.⁴⁵ Amerikan karşıtı politikalar izleyen Hugo Chávez, askeri darbe ile yüzleşmeden kısa bir süre önce Washington yönetimi tarafından teröriste destek vermekle suçlanmıştı. Darbe ile Chávez'in görevinden uzaklaştırılmasından kısa bir süre sonra, ABD'nin Venezuela Büyükelçisi Saphiro, ülkesine mutlu haberi tez bir şekilde ulaştırmıştır: "Artık Küba'ya petrol gönderilmeyecek."⁴⁶

Chávez'in yerine geçen ve darbeci askerler tarafından yeni Venezuela Devlet Başkanı olarak ilan edilen Pedro Carmona için mecliste resmî tören düzenlenirken Chávez yanlıları –Chavistalar – Miraflores Sarayı çevresinde yoğun protesto gösterilerinde bulunmaktaydı. Halkın halen önemli bir bölümünün desteğine sahip olan Hugo Chávez, Venezuela ordusu içerisinde bulunan darbe karşıtı askerlerin ve vatandaşların katıldığı operasyonlar sonucunda 14 Nisan 2002 tarihinde görevine

⁴⁴ A.g.e., 240.

⁴⁵ Golinger, *Chávez Şifresi*, 90.

⁴⁶ A.g.e., 103.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

dönmüştür.⁴⁷ Askeri darbe girişimini ordu içerisinde bulunan kendisine sadık askerlerin ve vatandaşların mücadelesi ile atlatan Hugo Chávez'in, bu tarihten itibaren halktan aldığı destekle çok daha radikal politikalar ve söylemler tercih etmeye başladığı görülmektedir. Öyle ki, darbe sürecini tetikleyen genel grev kararı alan işçi sendikalarına mensup işçilerin çok büyük çoğunluğu işlerinden atılmış, bir bölümü darbeye destek vermekle yargılanmıştır. Bu süreçten itibaren ekonomik olarak stratejik değere sahip alanlar; tesisler, limanlar ve petrol rafinerileri, Venezuela Silahlı Kuvvetleri tarafından kontrol edilmiştir.⁴⁸ Darbe sürecini atlatan Hugo Chávez, görev yaptığı süre zarfından sıklıkla atıflarda bulunduğu Simón Bolívar'ın hırs ve mücadelesine sahipti: “Eğer bize karşı çıkarsa gerekirse doğa ile de savaşır ve onu boyun eğmeye zorlarız.”⁴⁹

Darbe girişiminin ardından güvenoyunu tazelemek isteyen Hugo Chávez, 2004 yılında gerçekleşen Devlet Başkanlığı seçimlerinde halkın % 59'unun oyunu aldı. Bu tarihten itibaren Hugo Chávez'in politikalarında sosyalizm ve antiemperyalizm vurguları gözle görülür düzeyde artmıştır. Ocak 2005'te Altıncı Dünya Sosyal Forumu için bulunduğu Brezilya'nın Porto Alegre eyaletinde yaptığı konuşmada, sosyalizme olan bağlılığı açık bir şekilde belirtmiştir: “Sosyalizmin günümüzün gerçeklerine göre yorumlanması lazım. 21. yüzyıl sosyalizmini inşa etmemiz lazım.”⁵⁰

Darbe sürecinde kendisine muhalefet eden ve çalışanlarına maaşlarını ödeyemeyen şirketleri pazar değerine göre satın alıp kamulaştıran Hugo Chávez yönetimi, yerel olarak örgütlenmiş olan “toprak komiteleri”

⁴⁷ Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 245.

⁴⁸ Bu süreçte PDSVA şirketinde çalışan toplam 40 bine yakın işçinin neredeyse yarısı işten atılmıştır. Bkz. Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 262-263.

⁴⁹ 26 Mart 1812'de Venezuela'da meydana gelen yıkıcı depremde yıkıntıların arasında Simon Bolívar'ın söylediği söz için bkz. John Lynch, *Simon Bolívar* çev. Bülent O. Doğan, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 1.

⁵⁰ Ellner, *Hugo Chávez'in "Devrim Sürecinin" Evrelerinin Çözülmesi*, 58.

Gökhan ÇİN

aracılığıyla işçilere üretmesi karşılığında arazi paylaşımında bulunmuştur.⁵¹ 3 Aralık 2006'da yapılan başkanlık seçimlerini ezici bir çoğunlukla kazanan Hugo Chávez, 2006 yılında Birleşmiş Milletler'in yıllık Genel Kurul toplantısında dünyayı Amerikan emperyalizmine karşı uyanan bir konuşmada bulunmuştur. Öyle ki, yapmış olduğu sert konuşmada, ABD Başkanı George Bush'a ithafen "O bir şeytan, bu mekânda o şeytan sülfür gibi kokuyor" ifadelerini kullanmıştır.⁵²

Hugo Chávez, sosyalizmi benimseyen oluşumların bir arada olması gerektiğini belirterek, 2007 yılında Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi olarak tanımlanan PSUV (*Partido Socialista Unido de Venezuela*) oluşumunun kurulmasını sağladı. Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nin sosyalist yönetim sistemine tam olarak geçişi amacıyla hazırlanan 69 maddelik torba yasası, 2 Aralık 2007'de referanduma sunulmuştur. Yeni yasalarda merkez bankasının özgürlüğünün kaldırılması, devletin ekonomideki rolünün artması, çalışma saatlerinin düşürülmesi ve devlet başkanının görev süresinin uzatılması ile ilgili maddeler yer almaktaydı. Hugo Chávez 1998 seçimlerini kazandığı süreçten bu yana ilk kez bir halk oylamasında arzuladığı başarıya ulaşamadı ve %50.7 oy oranı ile torba yasası kabul edilmedi. Hugo Chávez, Venezuela vatandaşlarını yakından ilgilendiren ekonomik ve siyasi anlamda birçok yeniliği öngören torba yasasını halka aktarma konusunda sorun yaşamıştı. Nitekim 2007 referandumunda halkın neredeyse yarısı oy kullanmamıştır.⁵³ Chávez'in sandıkta mağlup olması ve sosyalizm inşasının darbe alması başta Washington yönetimi tarafından oldukça olumlu karşılanmıştır. Merkezi Washington'da bulunan Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) Sekreteri

⁵¹ A.g.e., 56.

⁵² "Chávez llama 'Diablo' A Bush En La ONU Por Sus Pretensiones Hegemónicas," *El Mundo*, 21 Eylül 2006, <https://www.elmundo.es/elmundo/2006/09/20/internacional/1158767890.html>

⁵³ "Chávez Pierde el Referéndum Sobre la reforma de la Constitución," *Reuters Espana*, 3 Aralık 2007, <https://es.reuters.com/article/topNews/idESROD32179620071203>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Şilili José Miguel Insulza, Caracas yönetimini, halkı ilgilendiren böylesine önemli bir konuda sandığa gittiği ve demokrasi örneği verdiği için tebrik etmiştir.⁵⁴

7 Ekim 2012'de yapılan başkanlık seçimlerini %54 oy oranı ile kazanarak koltuğunu koruyan Hugo Chávez, görev yaptığı süre boyunca söylemleri ve uyguladığı politikalar ile Güney Amerika coğrafyasının tamamını etkilemiştir. 2005 yılında Porto Alegre kentinde sosyalizme olan bağlılığını net bir şekilde ifade eden Hugo Chávez, yarattığı sinerji ile bu dönemde Brezilya'da Lula da Silva'nın yükselişinde, Bolivya'da Evo Morales'in ve Ekvador'da Rafael Correa'nın iktidara gelmesinde etkili olmuştur. 2004 yılında Fidel Castro ile Amerikan emperyalizmine karşı bir şekilde üye ülkelerin birlikte hareket etmeleri amacıyla oluşturulan Latin Amerika İçin Bolivarcı İttifak (ALBA) – öncesinde Bolivarcı Alternatif adıyla oluşturulmuştur – ilerleyen yıllarda Bolivya, Nikaragua ve Honduras'ın katılımıyla genişlemiştir.

Nicolas Maduro Dönemi ve Derinleşen Kriz

Sağlık problemlerinden ötürü 2012 yılından beri Küba'da tedavi olan Hugo Chávez'in, 5 Mart 2013'de hayatını kaybetmesinin ardından Venezuela, 14 Nisan 2013'te, çok kritik bir seçim için sandık başına gitmiştir. Seçimlerde Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi, parti içerisinde güçlü bir desteğe sahip olan Nicolas Maduro'yu aday gösterdi. Chávez'in görev yaptığı süre boyunca yakın ilişkiler içerisinde olduğu Maduro, devrimci MBR-200 oluşumuna 1990'larda dahil olmuştur.⁵⁵ Bununla birlikte Nicholas Maduro, 2006-2013 yılları arasında Chávez hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Maduro'nun parti

⁵⁴ Francisco Peregil, "Venezuela Dice 'No' a la Constitución de Chávez," *El País*, 3 Aralık 2007, https://elpais.com/in_ternacional/2007/12/03/actualidad/1196636401_850215.html

⁵⁵ Bu konu hakkında yazılmış yazı için bkz. Virginia Lopez, "Nicolás Maduro: Hugo Chávez's Incendiary Heir," *The Guardian*, 13 Aralık 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/12/hugo-Chavez-heir>

Gökhan ÇİN

içerisinde güçlü bir desteğe sahip olmasına rağmen Chávez gibi bir liderden sonra kitleleri etkileme noktasında bazı sorunlar yaşadığı açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Nitekim yapılan başkanlık seçiminde rakibi Henrique Capriles ile kıyasıya bir mücadele sonrasında çok az bir oy farkı ile – %50,6 oy oranı ile – başkan seçilmiştir. Devlet Başkanı Maduro yaptığı açıklamada, Hugo Chávez döneminde uygulanan Bolivarcı politika anlayışına devam edileceğini, toplumsal huzuru arttıracığını ve petrol endüstrisinin geliştirileceğini belirtmiştir.⁵⁶

Nicholas Maduro döneminde Venezuela, son dönemin en derin siyasi ve ekonomik krizleriyle karşılaşmıştır. Suç oranlarının ciddi bir şekilde artması, oldukça yakın oy farkı ile devlet başkanı seçilen ve hile yapmakla suçlanan Maduro hükümetine duyulan güvenin sarsılması, yolsuzluk iddiaları ve ekonomik sorunlar Maduro hükümetinin karşılaştığı ana problemlerdir. Muhalefet tarafından seçim sürecinde yolsuzluk yapmakla suçlanan Maduro, toplumsal sorunların arttığı bu dönemde 2014 yılında şiddetli protestolarla karşılaşmıştır. Enflasyonun %56'lara kadar çıktığı ve halkın hükümetten ekonomik taleplerde bulunduğu protestolara öğrenci hareketleri de katılmış ve protestoların orantısız şiddetle bastırılması sonucunda bu süreç, “demokrasi” direnişine dönüşmüştür. Başkan Nicholas Maduro “guarimbas” olarak tanımladığı protestocuları, ekonomik sorunları daha da derinleştirdiği ve haklarını demokratik yollarla aramayıp yağma ve saldırılarda buldukları için vandal olmakla suçlarken, 10 milyar dolarlık zarara neden olduklarını belirtmiştir.⁵⁷ 43 kişinin yaşamını yitirdiği şiddetli protestolarda⁵⁸ Barack Obama hükümeti yaşananlardan

⁵⁶ “Nicolás Maduro Vence Su Gran Reto: Gana las Elecciones por 235 Mil Votos Y Será Presidente,” *Noticias 24*, 18 Nisan 2014, <https://www.noticias24.com/venezuela/noticia/162704/nicolas-maduro-vence-su-gran-reto-gana-las-elecciones-y-sera-presidente-de-venezuela/>

⁵⁷ “¿Qué Pasó el 12 de Febrero de 2014 en Venezuela?,” *Telesur*, 12 Şubat 2017, <https://www.telesurtv.net/news/Conozca-que-son-las-guarimbas-en-Venezuela-y-quienes-estan-detras-20140312-0050.html>

⁵⁸ Venezuela'da muhalif bir tavır sergileyen Caracas merkezli El Nacional gazetesinin hayatını kaybedenleri konu alan paylaşımı için bkz. “Estos Fueron los 43 Caídos en las Protestas

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

ötürü Caracas yönetimi suçlanmıştır. Venezuela'da yaşanan süreç ABD medyasında oldukça fazla gündem olmuş ve Obama yönetiminin Maduro hükümetine yönelik sert eleştirilerine ek olarak Senato ile Temsilciler Meclisinde yapılan oturumlarda kabul edilen "Venezuela'da İnsan Hakları ve Demokrasiyi Koruma Yasası" ile Venezuela'ya yönelik yaptırımlarda bulunulmasına karar verilmiştir.⁵⁹ Barack Obama, Venezuela'da yaşananların ve Chávez ile başlayan Maduro ile devam eden sürecin tıpkı Suriye, İran ve Burma'da olduğu gibi "Amerikan ulusal güvenliğini" tehdit ettiğini ve yaşananlar hakkında büyük üzüntü duyduğunu ifade ederken, uygulanacak yaptırımların, Venezuela ekonomisine ve petrol endüstrisine yönelik olmadığını da ifade etmiştir.⁶⁰ Obama döneminde Venezuela ile ABD arasındaki ilişkiler geçmiş yılların devamı olarak oldukça kötü bir süreçte ilerlemiştir. Nicolas Maduro, Obama'yı emperyalizmin en kötü hali olarak tasvir ederken, "Kimse onun kadar kötü olamaz" ifadesini kullanmış, Obama yönetimini Paraguay, Brezilya ve Honduras'ta yapılan seçimlere müdahil olmakla suçlamıştır.⁶¹ Barack Obama'nın ardından 8 Kasım 2016 seçimlerini kazanarak göreve gelen Donald Trump tarafından Maduro yönetimi, illegal diktatörlük olarak tanımlanmıştır.

20 Mayıs 2018 tarihinde %46 gibi çok az katılımın gerçekleştiği başkanlık seçiminde oyların %67'sini alarak tekrar başkan seçilen Nicolas Maduro, muhalefetin şiddetli tepkisi ve başta ABD'nin tepkisi ile karşılaşmıştır. ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence, seçim sonuçlarının

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

de 2014," *El Nacional*, 12 Şubat 2015, http://www.el-nacional.com/noticias/sociedad/estos-fueron-los-caidos-las-protestas-2014_66320

⁵⁹ 6 Mayıs 2014 tarihinde ABD Senato'sunda kabul edilen Venezuela'ya yönelik yaptırımların yer aldığı metnin tamamı için bkz. Amerika Birleşik Devletleri, 113. Kongre, 2013-2014, H.R.4587, <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/4587/text>

⁶⁰ "Obama Declara a Venezuela "Amenaza para la Seguridad Nacional" de EE.UU.," *BBC Mundo*, 9 Mart 2015, https://www.bbc.com/mundo/ultimas_noticias/2015/03/150309_ultnot_eeuu_venezuela_sanciones

⁶¹ Daniel García Marco, "Peor que Obama No será": Por qué Nicolás Maduro Tiene Esperanzas de que con la llegada de Donald Trump Mejoren las Relaciones entre Venezuela y EE.UU.," *BBC Mundo*, 19 Ocak 2017, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-38673127>

Gökhan ÇİN

açıklanmasından çok kısa bir süre sonra “Venezuela’da yapılan seçimler tam bir utanç verici, adil değil” açıklamasında bulunarak Maduro’nun demokrasiyi yok saydığını ve tekrar adil bir seçim yapılmazsa bu durumun ağır sonuçları olacağını belirtmiştir.⁶² Maduro yönetimi bu süreçte ağır eleştirilere ve tepkilere maruz kalırken Latin Amerika içerisinde sadece Küba, Nikaragua ve El Salvador ile sıcak ilişkilere sahip olmuştur. Caracas yönetimi dışarıdan gelen eleştirilere karşı mesafeli durmuş ve 1948’den beri üye olduğu Amerikan Devletleri Birliği’nden, 2017 yılında, iç işlerine karıştığı ve Washington merkezli açıklamalarda bulunmasından ötürü ayrılmak istediğini bildirmiştir.⁶³

1 Kasım 2018’de ABD Ulusal Güvenlik Başdanışmanı John Bolton “yozlaşmış” olarak tanımladığı Venezuela’daki mevcut hükümetin terör örgütlerine yardımda bulunduğunu ifade ederek, tepki olarak yeni yaptırım kararı alındığını açıklamıştır.⁶⁴ Nicolas Maduro döneminde ekonomik olarak oldukça olumsuz bir süreçte ilerleyen Venezuela, Donald Trump yönetiminin uluslararası alanda ekonomik, hukuki ve siyasi olarak tepkisi ile karşılaşmıştır. Amerikan hükümetinin yaptırım kararları sonucunda petrol ihracatı konusunda sorunlarla karşılaşan Venezuela, üretimin düşmesi sonucunda hiperenflasyon sürecine girmiştir. Washington tarafından anti demokratik olmakla suçlanan Nicolas Maduro yönetimi, 20 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleşen demokratik seçimlerden başarı ile ayrılmasına rağmen gayri meşru olarak nitelendirilmiştir. Yaşanan

⁶² Jeremy B. White, “American Officials Join World in Condemning Venezuela ‘Sham’ Election,” *Independent*, 21 Mayıs 2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/venezuela-election-latest-nicolas-maduro-trump-us-mike-pence-a8362476.html>

⁶³ Birlik anlaşması çerçevesinde bir üyenin ayrılması için 24 aylık çıkış sürecin yaşanması gerekmektedir. Venezuela Dışişleri Bakanı Delcy Rodriguez Nisan 2017’de birlikten ayrılmak için sürecin başlatılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konu hakkında paylaşılan habere bkz., “Venezuela To Withdraw From OAS As Deadly Protests Continue,” *BBC*, 27 Nisan 2017, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-39726605>

⁶⁴ Roberta Rampton, Steve Holland, “Trump Increases Pressure on Venezuela with Sanctions on Gold,” *Reuters*, 1 Kasım 2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-venezuela-bolton/trump-increases-pressure-on-venezuela-with-sanctions-on-gold-idUSKCN1N6SP6>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

ekonomik kriz sürecini başarısız bir şekilde yürüten Nicolas Maduro yönetimi, ABD'nin Venezuela'ya yönelik uygulama kararı aldığı ekonomik yaptırımların yanı sıra siyasi baskısı ile oldukça derin sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır. Meşru siyasal iktidarın karşılaştığı ağır yaptırımlar, kısa vadeli çözüm planları, Venezuela vatandaşlarının temel gıda ürünleri ve sağlık gereçleri konusunda problemlerle karşılaşmasına sebebiyet vermiştir. Ağustos 2018'de insansız hava aracı saldırısına uğrayan Nicolas Maduro, saldırıdan sorumlu tuttuğu Washington yönetimini kendisine darbe planı kurmakla suçlamıştır.⁶⁵ Orta Amerika ile Güney Amerika arasında bağlantı rolüne sahip olan Venezuela'da yaşanan siyasi ve ekonomik kriz, Latin Amerika'da son dönemde görülmüş en yoğun göç dalgasının yaşanmasına sebep olmaktadır. Ağır yaptırımlar ile mücadele eden ve halkın alım gücünün çok zayıfladığı bu ülkeden 2014 yılından beri 2,5 milyona yakın birey başta Kolombiya ve komşu ülkelere göç etmiştir.⁶⁶

George Bush'un yüzyılın başında "şer eksenli" tanımına benzer bir şekilde Donald Trump yönetimi Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton tarafından "tiranlık troykası" olarak tanımlanan Venezuela, Nikaragua ve Küba, ağır ambargolar ile mücadele etmektedirler. Donald Trump'ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "günümüz dünyasının gerçekten en kötü yerlerinden biri" ve "ordu darbe kararı alırsa hızlı bir şekilde gerçekleşecektir" açıklamaları yaptığı dönemde Venezuela'da halkın

⁶⁵ "Maduro: Estados Unidos Coordina un Golpe de Estado en Venezuela," *El Periodico*, 10 Aralık 2018, <https://www.elperiodico.com/es/internacional/20181210/maduro-golpe-de-estado-venezuela-eeuu-7192607>

ABD medyasında gündemde yer edinmiş, Washington'ın gizli bir şekilde Maduro'ya yönelik bölgedeki müttefikleri ile darbe planı üzerinde tartıştığına dair haber için bkz. Ernesto Londono ve Nicholas Casey, "Trump Administration Discussed Coup Plans With Rebel Venezuelan Officers," *The New York Times*, 8 Eylül 2018, <https://www.nytimes.com/2018/09/08/world/americas/donald-trump-venezuela-military-coup.html>

⁶⁶ Ana Marcos ve Javier Lafuente "La Migración Venezolana Desborda a los Gobiernos de América Latina," *El Pais*, 27 Ağustos 2018, https://elpais.com/internacional/2018/08/24/america/1535132953_486611.html

Gökhan ÇİN

önemli bir bölümü derin yoksulluk problemi ile yüzleşmekteydi.⁶⁷ Caracas ile Washington arasında karşılıklı sert açıklamaların bir neticesi olarak yoksulluğun derinleştiği Venezuela’da ekonominin temel yapı taşı olan petrol sanayisinin fazlasıyla etkilendiği görülmektedir. Donald Trump’ın Venezuela konusunda insan hakları ve demokrasi üzerinden eleştirilerde bulunması ve ağır yaptırım kararı alması, yabancı sermayenin Venezuela ile ticaret yapması noktasında engelleyici faktör oluşturmuştur. Günümüzde Maduro yönetiminin karşılaştığı yaptırımlardan ötürü rafine işletimlerinde özellikle sermaye akışının sağlanamaması noktasında sorunlar yaşanmaktadır. Ülkede mevcut petrol rafinelerinin ancak %30’unun sorunsuz bir şekilde çalışıyor olması 1980’lerden bu yana en az petrol üretiminin yapılmasına sebep olmaktadır.⁶⁸

Venezuela, sahip olduğu zenginliği verimli kullanamaması ve yapılan toplam ihracatın % 91’ini petrol satışının oluşturması, ülke ekonomisinin petrol ticaretine bağımlı bir noktaya gelmesine neden olmuştur.⁶⁹ Dünyanın en fazla ham petrol rezervlerine sahip Venezuela’nın, petrol üretimi konusunda oldukça düşük seviyede kalması - ABD’nin yaklaşık 10 katı daha düşük bir üretim gerçekleştirmesi bunun en net sonuçlarından biridir⁷⁰ - ve ekonomide alternatif planların üretilmemesi yaşanan krizin derinleşmesine sebep olmuştur.

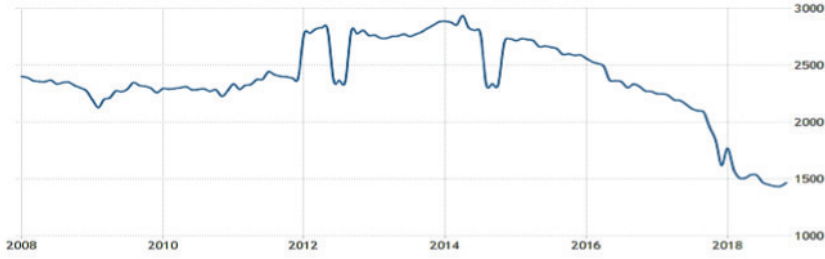
⁶⁷ Donald Trump’ın bu açıklaması ile ilgili detaylı habere ulaşmak için bkz. “Trump Says Venezuela ‘Could Be Toppled Very Quickly’ by Military Coup,” *The Guardian*, 25 Eylül 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/25/us-sanctions-venezuela-first-lady-vice-president> Venezuela’da halkın yarısından fazlası yoksulluk sınırı altında yaşamakta. Bknz. Daniel Lozano, “La Pobreza es Casi Absoluta en Venezuela: Llegó Al 87%,” *La Nacion*, 22 Şubat 2018, <https://www.lanacion.com.ar/2111091-la-pobreza-es-casi-absoluta-en-venezuela-llego-al-87>

⁶⁸ Alonso Moleiro, “Las Refinerías Venezolanas, Cerca del Colapso,” *El Pais*, 10 Nisan 2018, https://elpais.com/inter-nacional/2018/04/09/america/1523310366_526567.html

⁶⁹ Daniel Workman, “Venezuela’s Top 10 Exports,” *Worlds Top Exports*, 21 Mayıs 2018, <http://www.worldstopexports.com/venezuelas-top-10-exports/>

⁷⁰ Dünyada petrol üretimi istatistiklerine ulaşmak için bkz. <https://knoema.com/atlas/topics/Energy/Oil/Production-of-crude-oil>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz



Şekil 1. Venezuela'da Gerçekleşen Petrol Üretimi (2008-2018)⁷¹

Maduro yönetimi, Batılı ülkelerin ısrarla halkın iyiliği için görevi bırakma çağrısında bulunmasına ve muhalefetin genel seçimlerin demokratik bir ortamda yinelenmesi taleplerine karşı çıkmakta, ağır yaptırımlar altında olan ülkesini ekonomik krizden çıkarabilmek için bu süreçte bölge dışından Rusya, Çin ve Türkiye ile yakınlaşmaktadır. Nitekim 2006 yılından bu yana Rusya merkezli şirketlerin Venezuela topraklarına petrol üretimi noktasında yatırımlarda bulunmaları ve ilaveten Caracas'a verilen yaklaşık 17 milyar dolar değerindeki kredi miktarı, ağır yaptırımlar ile karşı karşıya olan Venezuela için oldukça önemlidir. Moskova ile kurduğu ilişkiler neticesinde iki ülkenin petrol şirketleri arasında yapılan anlaşmalara ek olarak askeri bir birlikteliğin oluşması ve karşılıklı askeri tatbikatların düzenlenmesi, Rusya'nın bu ülkede önemli bir aktör olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.⁷² Latin Amerika'da her geçen yıl ekonomik ve siyasi olarak çok daha etkili olan Çin Halk Cumhuriyeti, Hugo Chávez yönetimi ile başlayan ve Nicolas Maduro hükümeti ile devam eden güçlü ilişkileri neticesinde Venezuela'ya yaklaşık 70 milyar

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

⁷¹ "Trading Economics: Venezuela Crude Oil Production," erişim 20 Kasım 2019, <https://tradingeconomics.com/venezuela/crude-oil-production>

⁷² Venezuela ile Rusya'nın ortak düzenlediği askeri tatbikat ve ikili ilişkileri için bkz. Francesco Manetto, "El Gobierno de Maduro Anuncia Maniobras Militares con Rusia," *El País*, 11 Aralık 2018, https://elpais.com/internacional/2018/12/10/america/1544467683_239251.html

Gökhan ÇİN

dolar değerinde yatırım ve kredi desteği sağlamıştır.⁷³ Aynı şekilde NATO üyesi olan ve son dönemde ABD ile oldukça soğuk ilişkiler içerisinde olan Türkiye’de Recep Tayyip Erdoğan hükümeti ile kurulan sıcak ilişkiler neticesinde 5 milyar dolar hacminde ticari anlaşmalar imzalanmıştır.⁷⁴ Yaşanan derin ekonomik krizden kurtulmanın çözümünü dış borçlanmada arayan Maduro yönetiminin, Trump yönetiminin aldığı yaptırım kararları ve siyasi baskısı neticesinde meşruiyeti sorgulanır hale gelmiştir. Nitekim Venezuela Meclis Başkanı Juan Guaidó, başta ABD olmak üzere, Batılı ülkelerin de desteği ile kendisini geçici devlet başkanı ilan etmiştir. Demokratik siyasal seçim yoluyla yasal bir şekilde göreve gelen Nicolas Maduro’yu gayrimeşru ilan ederek Venezuela halkının iradesini yok sayan Washington yönetimi, demokratik değerlerden uzak bir şekilde Juan Guaido’yu geçici devlet başkanı olarak tanımakta ve yaşanan krizi derinleştirmektedir.

Sonuç

Monroe Doktrini’nden bu yana Latin Amerika’yı kendisine ait bir egemenlik alanı olarak tanımlayan Amerika Birleşik Devletleri, bu coğrafyada serbest piyasanın sorunsuz işlemlerini ulusal güvenlik ve Amerikan çıkarları ile doğrudan bağlantılı bir şekilde ele almıştır. 20. yüzyılın ortalarında Latin Amerika’da sırasıyla gerçekleşen darbeler ile kurulan askeri rejimlerin Washington ile iyi ilişkiler içerisinde olmaları, Washington’ın demokrasiden ziyade ekonomik çıkarları ile ilgilendiğinin en net göstergesidir. Dünya savaşları ertesinde güçlü sanayisi ve ekonomisi ile uluslararası ekonomik sistemin kuruluşunda baş aktör olarak görev alan

⁷³ Key Lender, “China to Lend Venezuela \$5 Billion as Maduro Visits Beijing,” *Bloomberg*, 13 Eylül 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-13/china-to-give-venezuela-5-billion-loan-as-maduro-visits-beijing>

⁷⁴ Maolis Castro ve Alonso Moleiro, “Turquía da un Balón de Oxígeno a Maduro con Inversiones y Apoyo Político,” *El País*, 4 Aralık 2018, https://elpais.com/internacional/2018/12/04/america/1543935322_811223.html

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

ABD, Soğuk Savaş sürecinde ideolojik savaş içerisinde olduğu komünizmin Latin Amerika'da yayılmasını önlemek için her türlü tedbiri almıştır. Kapitalist sistemin vazgeçilmez unsurları olan özel mülkiyet ve serbest piyasanın, demokrasi ve insan hakları ile birlikte ele alınmasından ötürü komünizm anti demokratik olarak nitelendirilmiş, sermayeye yönelik her türlü tehdidin hızlı bir şekilde bastırılması politikası izlenmiştir. Sahip olduğu zengin hidrokarbon kaynakları ile ön plana çıkan Venezuela, ABD için ikinci Küba olamayacak kadar değerli bir konumda yer almaktadır.

Venezuela'da 1990'lı yıllarda Carlos Andrés Pérez hükümeti tarafından yürürlüğe konan yasalar çerçevesinde özelleştirmeler teşvik edilmiş, yabancı sermayeye yönelik bir politika izlenmişti. Sermayeye yönelik izlenen politikalar gelir dağılımı eşitsizliğinin çok derin bir şekilde yaşandığı bu ülkede toplumsal ayrışmaların meydana gelmesine sebep olmuştur. 1989'da düşük gelirli semtlerde şiddetlenen ve yüzlerce insanın hayatını kaybettiği Caracazo ayaklanması yoksulluğun ne kadar derin bir noktada olduğunu göstergesidir.

1992 yılında askeri darbe girişimi ile mevcut yönetimi anti demokratik bir şekilde yıkmayı amaçlayan Hugo Chávez, 1998 yılında bu defa yasal yollarla siyasal iktidara talip olmuş ve seçimler sonucunda Venezuela Devlet Başkanı olarak seçilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında sosyalizme olan bağlılığını net bir şekilde ortaya koyan ilk isim olan Hugo Chávez, göreve geldiği süreç içerisinde ülkesini sömüren yabancı sermayenin önüne geçerek sosyalist ekonomik sistem inşası üzerine yoğunlaşmıştır. Hugo Chávez, görev yaptığı süre boyunca ülkesinin emperyalizm ile mücadelesini büyük hayranlık beslediği Simón Bolívar'ın İspanyol sömürgecilere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesine benzeştirmiş, Venezuela'nın ancak ekonomik olarak bağımsız olması durumunda özgür bir ülke haline gelebileceğini ortaya koymuştur. 1959'dan bu yana yoğun Amerikan ambargosu ile mücadele eden Küba'da yaşanan devrim sürecine büyük saygı duyan Chávez, Washington'ın tepkisine rağmen

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Gökhan ÇİN

Küba ile oldukça güçlü ilişki içerisinde olmuştur. Hidrokarbon yasaları ile ülkesinin sahip olduğu en değerli kaynak olan petrolün üretimini büyük ölçüde devlet kontrolü altına alan Chávez yönetimi, 2002 yılında askeri darbe girişimi atlatmıştır. Darbe girişimi sürecinde ABD merkezli yapılan açıklamalar, demokrasiye vurulan darbeden ziyade Chávez'e yönelik getirilen eleştiriler, emperyalizmin Venezuela'daki mevcudiyetinin kanıtıdır. Chávez yönetimi Washington merkezli tepkileri göz ardı ederek petrolün fiyatını kontrol altına almak için Körfez Savaşı sonrasında yoğun ambargo uygulanan Saddam Hüseyin ile ve diğer OPEC üyesi ülkelerle sıcak ilişki içerisinde olmuştur. Hugo Chávez'in 21. yüzyıl sosyalizmi olarak ortaya koyduğu anlayış çerçevesinde ekonomik harcamaların oldukça önemli bir bölümü sosyal harcamalara ayrılmıştır. Fakat Chávez döneminde ekonominin petrol ihracatına bağımlı hale gelmesi neticesinde Venezuela, Maduro döneminde derin ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. Nicolas Maduro döneminde Donald Trump yönetiminin uygulama kararı aldığı yoğun yaptırımlar, ülkeye yönelik yapılan dış yatırımların önüne geçmiş ve dolayısıyla Venezuela derin bir sermaye sıkıntısı ile karşılaşmıştır. Nitekim yaşanan süreçten ötürü petrol üretimi son yılların en düşük seviyesine gelmiş, ülke çok büyük ekonomik problemlerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Oldukça değerli hidrokarbon kaynaklarına sahip olmasına rağmen üretimin düşük olmasından ötürü yeterli verim elde edemeyen Venezuela, özellikle ilaç ve teknolojik ürünler gibi ithal edilen ürünler konusunda ciddi problemlerle karşılaşmıştır. Yaşanan krizden ötürü milyonlarca birey, başta bölgenin diğer ülkeleri olmak üzere, göç etmek zorunda kalmıştır. Üç milyona yakın Venezuela vatandaşının bölge ülkelere göç etmesi, ekonomik olarak çok güçlü olmayan diğer Güney Amerika ülkeleri için de büyük bir yük oluşturmaktadır.

Donald Trump'ın göreve gelmesi sonucunda Washington jeoekonomik anlayışa uygun olarak iktisadi önlemlerle siyasal yönetimleri yönlendirmeye ve mevcut durumu değiştirmeye çalışmaktadır. Bugün

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Venezuela'da yaşanan yoğun yoksulluk ve sefalete rağmen devam eden yaptırımlar, Maduro hükümetinin, halkı karşısında zor durumda kalması amacıyla uygulanmaktadır. Hugo Chávez ve Nicolas Maduro yönetimlerini antidemokratik olmakla ve insan haklarını çiğnemekle suçlayan Washington yönetimleri, demokrasiye aykırı bir şekilde kendisini geçici devlet başkanı ilan eden Juan Guaidó'yu Venezuela Devlet Başkanı olarak tanımıştır. 1961 yılından bu yana Küba'ya yönelik uygulanan yaptırımlar ve Donald Trump yönetiminin İran'a yönelik yeniden uygulama kararı aldığı ambargolar, Amerikan emperyalizminin ekonomik ve siyasi müdahalelerle siyasal süreçleri yönlendirmeye çalışmasının birer göstergeleridir. Yaşanan derin kriz ortamına rağmen görevde kalmaya devam eden ve en son yapılan seçimleri katılım oranının çok az olmasına rağmen kazanan Nicolas Maduro, Amerikan emperyalizminden kurtulmanın mücadelesini Asya'nın büyük ekonomileri ile kurduğu ilişkilerde aramaktadır. Bu noktada Moskova ve Pekin yönetimlerinin, petrol zengini bir ülkenin yaşadığı kriz ortamını güçlü bir şekilde değerlendirdiği aşikârdır. Aynı şekilde Tayyip Erdoğan ile Nicolas Maduro arasında kurulan sıcak ilişki neticesinde iki ülkenin hiç olmadığı kadar güçlü ticari ilişkiler içerisinde olduğu görülmektedir. Emperyalizmin acımasız saldırıları ve Caracas yönetimlerinin vizyonsuz politikaları arasında sıkışıp kalan Venezuela, zengin kaynaklara sahip yoksul bir ülke olarak yaşadığı derin kriz ortamında varlığını sürdürme mücadelesi vermektedir.

KAYNAKÇA

“Address of the President of the United States: Delivered at a Joint Session of the Two Houses of Congress,” Erişim 30 Eylül 2018, <https://www.loc.gov/law/help/digitized-books/world-war-i-declarations/ww1-gazettes/US-address-of-president-to-congress-April-1917-1-OCR-SPLIT.pdf>

Anderson, Perry. *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri*. Çeviren: Barış Baysal, Ankara: NotaBene Yayınları, 2015.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Gökhan ÇİN

BBC Mundo, “Obama Declara A Venezuela “Amenaza para la Seguridad Nacional” de EE.UU.,” 9 Mart 2015, https://www.bbc.com/mundo/ultimas_noticias/2015/03/150309_ultnot_eeuu_venezuela_sanciones

Binder, David. “U.S. Assembled a Force in 1964 For Possible Use in Brazil Coup,” *The New York Times*, 30 Aralık 1976, <https://www.nytimes.com/1976/12/30/archives/us-assembled-a-force-in-1964-for-possible-use-in-brazil-coup.html>

Castro, Maolis ve Alonso Moleiro, “Turquía da un Balón de Oxígeno a Maduro con Inversiones y Apoyo Político,” *El Pais*, 4 Aralık 2018, https://elpais.com/internacional/2018/12/04/america/1543935322_811223.html

“Chávez llama ‘Diablo’ a Bush en la ONU por sus Pretensiones Hegemónicas,” *El Mundo*, 21 Eylül 2006, <https://www.elmundo.es/elmundo/2006/09/20/internacional/1158767890.html>

“Chávez Pierde el Referéndum Sobre la Reforma de la Constitución,” *Reuters Espana*, 3 Aralık 2007, <https://es.reuters.com/article/topNews/idESROD32179620071203>

Ellner, Steve. *Hugo Chávez’in “Devrim Sürecinin” Evrelerinin Çözümlemesi*. Çeviren: Bilgesu Sümer, *Latin Amerika’yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, Editör: Aylin Topal, 122-148.

“Estos Fueron los 43 Caídos en Las Protestas de 2014,” *El Nacional*, 12 Şubat 2015, http://www.el-nacional.com/noticias/sociedad/estos-fueron-los-caidos-las-protestas-2014_66320

“En Cifras: Todo lo que Debe Saber Sobre la Migración Venezolana,” *El Tiempo*, 28 Kasım 2018, <https://www.eltiempo.com/mundo/venezuela/cifras-de-la-migracion-venezolana-en-colombia-septiembre-de-2018-290680>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Galeano, Eduardo. *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*. Çev. Roza Hakmen ve Attila Tokatlı, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2017.

Golinger, Eva. *Chávez Şifresi*. Çeviren: Levent Doğan, İstanbul: Bilim+Gönül Yayınları 2011.

Gott, Richard. *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*. Çeviren: Hasan Böğün, İstanbul: Yordam Kitap, 2008.

“H.R.4587 - Venezuelan Human Rights and Democracy Protection Act,” Erişim 10 Ekim 2018, <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/4587/text>

Knoema, “Production of Crude Oil Including Lease Condensate,” <https://knoema.com/atlas/topic/s/Energy/Oil/Production-of-crude-oil>

Kornbluh, Peter. *The Pinochet File: A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability*. New York: The New Press, 2003.

Lender, Key. “China to Lend Venezuela \$5 Billion as Maduro Visits Beijing,” *Bloomberg*, 13 Eylül 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-13/china-to-give-venezuela-5-billion-loan-as-maduro-visits-beijing>.

Link, Arthur S.. *The Papers of Woodrow Wilson (May 9-August 7, 1916)* 27. New Jersey: Princeton University Press, 1992.

Londono, Ernesto ve Nicholas Casey. “Trump Administration Discussed Coup Plans with Rebel Venezuelan Officers,” *The New York Times*, 8 Eylül 2018, <https://www.nytimes.com/2018/09/08/world/americas/donald-trump-venezuela-militarycoup.html>.

Lynch, John. *Simon Bolivar*. Çeviren: Bülent O. Doğan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Gökhan ÇİN

Lozano, Daniel. “La Pobreza es Casi Absoluta en Venezuela: Llegó al 87%,” *La Nacion*, 22 Şubat 2018, <https://www.lanacion.com.ar/2111091-la-pobreza-es-casi-absoluta-en-venezuela-llego-al-87>

“Maduro: Estados Unidos Coordina un Golpe de Estado en Venezuela,” *El Periodico*, 10 Aralık 2018, <https://www.elperiodico.com/es/internacional/20181210/maduro-golpe-de-estado-venezuela-eeuu-7192607>

Manetto, Francesco. “El Gobierno de Maduro Anuncia Maniobras Militares con Rusia,” *El Pais*, 11 Aralık 2018, https://elpais.com/internacional/2018/12/10/america/1544467683_239251.html

Marco, Daniel Garcia. ““Peor que Obama No Será”: Por qué Nicolás Maduro Tiene Esperanzas de que con la Llegada De Donald Trump Mejoren Las Relaciones Entre Venezuela y EE.UU.,” *BBC Mundo*, 19 Ocak 2017, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-38673127>

Marco, Daniel García. ““Un Fracaso Militar, Un Éxito Político”: 2 Visiones Opuestas del Golpe de Estado Fallido en Venezuela que Creó la Figura de Hugo Chávez Hace 25 Años,” *BBC World Caracas*, 5 Şubat 2017, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-38863571>

Marcos, Ana Marcos, Javier Lafuente. “La Migración Venezolana Desborda a los Gobiernos de América Latina,” *El Pais*, 27 Ağustos 2018, https://elpais.com/internacional/2018/08/24/america/1535132953_486611.html

Moleiro, Alonso. “Las Refinerías Venezolanas, Cerca del Colapso,” *El Pais*, 10 Nisan 2018, https://elpais.com/internacional/2018/04/09/america/1523310366_526567.html

“Nicolás Maduro Vence Su Gran Reto: Gana las Elecciones por 235 Mil Votos y será Presidente,” *Noticias 24*, 18 Nisan 2014, <https://www.noticias24.com/venezuela/noticia/162704/nicolas-maduro-vence-su-gran-reto-gana-las-elecciones-y-sera-presidente-de-venezuela/>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

“October 30, 1953 Basic National Security Policy,” Erişim 5 Ekim 2018, <https://fas.org/irp/offd/ocs/nsc-hst/nsc-162-2.pdf>

Peregil, Francisco. “Venezuela Dice ‘no’ a la Constitución de Chávez,” *El Pais*, 3 Aralık 2007, https://elpais.com/internacional/2007/12/03/actualidad/1196636401_850215.html

“Public Laws of the Sixty-Fifth Congress of the United States,” Erişim 2 Ekim 2018, <https://www.loc.gov/law/help/digitized-books/world-war-i-declarations/ww1-gazettes/US-joint-res-declaring-war-against-Germany-2-OCR-SPLIT.pdf>

“¿Qué Pasó el 12 de Febrero de 2014 en Venezuela?” *Telesur*, 12 Şubat 2017, <https://www.telesurtv.net/news/Conozca-que-son-las-guarimbas-en-Venezuela-y-quienes-estan-detras-20140312-0050.html>

Rampton, Roberta ve Steve Holland, “Trump increases pressure on Venezuela with sanctions on gold,” *Reuters*, 1 Kasım 2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-venezuela-bolton/trump-increases-pressure-on-venezuela-with-sanctions-on-gold-idUSKCN1N6SP6>

Rogin, Josh. “Bolton Promises to Confront Latin America’s “Troika of Tyranny,” *The Washington Post*, 1 Kasım 2018, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/bolton-promises-to-confront-latin-americas-troika-of-tyranny/2018/11/01/df57d3d2-ddf5-11e8-85df-7a6b4d25cfbb_story.html?utm_term=.b5552e438db6

Rohter, Larry. “U.S., Irritated by Criticism, Calls Envoy Home From Venezuela,” *The New York Times*, 3 Kasım 2001, <https://www.nytimes.com/2001/11/03/world/us-irritated-by-criticism-calls-envoy-home-from-venezuela.html>

Roskin, Michael G. ve Nicholas O. Berry. *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*. Ankara: Adres Yayınları 2014.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Gökhan ÇİN

Tarazón, Jesús. “El Gran Viraje y la Crisis del Modelo Puntofijista,” *Aporrea*, 5 Şubat 2018, <https://www.aporrea.org/ideologia/a258904.html>

TİKA. “Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı (22-23 Kasım 2012, Ankara),” Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2013.

Trading Economics: Venezuela Crude Oil Production, Erişim 20 Kasım 2019, <https://tradingeconomics.com/venezuela/crude-oil-production>.

“Trump Says Venezuela ‘Could be Toppled Very Quickly’ by Military Coup,” *The Guardian*, 25 Eylül 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/25/us-sanctions-venezuela-first-lady-vice-president>.

United States Department of State, “Message of the President to the Senate and House of Representatives,” <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1904/message-of-the-president>

Virginia Lopez. “Nicolás Maduro: Hugo Chávez’s Incendiary Heir,” *The Guardian*, 13 Aralık 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/12/hugo-Chavez-heir>

“Venezuela To Withdraw From Oas As Deadly Protests Continue,” BBC, 27 Nisan 2017, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-39726605>

White, Jeremy B.. “American Officials Join World in Condemning Venezuela ‘Sham’ Election,” *Independent*, 21 Mayıs 2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/venezuela-election-latest-nicolas-maduro-trump-us-mike-pence-a8362476.html>

Workman, Daniel. “Venezuela’s Top 10 Exports,” *Worlds Top Exports*, 21 Mayıs 2018, <http://www.worldstopexports.com/venezuelas-top-10-exports/>

Yale Law School Lillian Goldman Law Library, “Monroe Doctrine; December 2 1823,” http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp

Bolivarıcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Yale Law School Lillian Goldman Law Library, “President Woodrow Wilson’s Fourteen Points,” http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp

Zenaida Mercado. “Hoy se Cumplen 33 Años del Nacimiento del Movimiento Bolivariano Revolucionario 200,” *YVKE Radio Mundial*, 24 Temmuz 2016, <http://www.radiomundial.com.ve/article/hoy-se-cumplen-33-a%C3%B1os-del-nacimiento-del-movimiento-bolivariano-revolucionario-200>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

A Notable Family in Jerusalem in the Ottoman Period: Husaynis

Muttalip ŞİMŞEK^(*)

Öz

Osmanlı döneminde Kudüs'ün sosyal ve dinî hayatında tanınmış ailelerin ayrı bir yeri vardı. Bu aileler şehrin Osmanlı hâkimiyetine girişinden itibaren başta Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-sahre olmak üzere ibadethanelerin imam ve müezziniği, vakıfların mütevellî ve nazırlığı, peygamber ve âlimlere ait kabirlerin türbedarlığı ile nakibüleşraflık ve müftülük gibi makamlarda vazife almak için rekabet etmişlerdi. Bu aileler içerisinde önemli bir yere sahip olan Hüseyinler, belirtilen makamlara sahip olmak için Kudüs'ün önde gelen diğer aileleriyle (şehir merkezinde Halidîler ve 'Alamîler, kırsal bölgelerde İbn Simhan gibi) güç mücadelesine girmişlerdi.

Bu çalışmada, Hüseyinî ailesinin 18. yüzyılın başlarından II. Abdülhamid döneminin sonuna kadar geçen süreçte Kudüs'teki durumları ele alınacaktır. Osmanlı Arşivi belgeleri ve Kudüs Şeriye Sicilleri ışığında yapılacak değerlendirmelerde, evvela ailenin Nakibüleşraf İsyânı sırasındaki tutumu ve bu olayın aileye etkisi hakkında bilgi verilecek, daha sonra Tanzimat öncesi ve sonrası ile Sultan II. Abdülhamid döneminde meydana gelen gelişmelere göre ailenin durumu ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Kudüs'ü, Hüseyinî Ailesi, Nakibüleşraf, Halidî Ailesi, Alamî Ailesi.

Abstract

Notable families had a special place in the social and religious life of Jerusalem during the Ottoman period. These families competed in order to serve in positions, such

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 27.03.2019

Kabul Tarihi: 23.05.2019

^(*) Dr., Öğretmen (MEB), Selçuklu/KONYA, mutsimsek@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1184-2345>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
39-75

Muttalip ŞİMŞEK

as imams or muezzins in the places of worship, especially in the al-Aksa Mosque and the Dome of the Rock (Sakhra), or as the mutawalli and the supervisor (nazır) in the wakfs, or as the tomb keepers in the tombs of the prophets and scholars, or as the naqib al-ashraf or the mufti. In this regard, Husaynis, who had an important place among these families, engaged in power struggles with other notable families of Jerusalem (e.g. Khalidis and Alamis in city center, Ibn Simhan in rural areas).

In this study, Husayni household's political status in Jerusalem between the beginning of the 18th century and the end of Abdulhamid II's reign will be discussed. In the light of the Ottoman archival documents and Jerusalem sharia sijills, firstly the attitude of the family during the Naqib al-Ashraf Rebellion and the effect of this event on the family will be illuminated. After that, the changing political status of the family will be revealed according to the developments before and after the Tanzimat as well as in the period of Sultan Abdulhamid II.

Keywords: Ottoman Jerusalem, Husayni Family, Naqib al-Ashraf, Khalidi Family, Alami Family.

Giriş

Tanzimat öncesi Kudüs Sancağı, Gazze'den Nablus'a ve oradan kuzeydeki Şam'a ulaşan yüksekçe bir karayolu üzerinde nispeten küçük bir bölgeydi. Kudüs'ün siyasi ve ekonomik önemi oldukça sınırlıydı ve şehir kabaca kırsal bir karaktere sahipti. Özellikle bu dönemde, Osmanlı yöneticileri için Mekke ve Medine'den sonra büyük bir öneme sahip olan Kudüs'ün sosyal, ekonomik, dinî ve idari hayatında bölgenin tanınmış ailelerinin ayrı bir yeri vardı. Bu aileler başta Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-sahre'nin imam ve müezzinliği olmak üzere, Kudüs müftülüğü, şeri mahkeme kadılığı ve başkâtipliğinin yanında, gerek Osmanlı idarecileri tarafından, gerekse bölgedeki zenginler tarafından kurulan vakıfların mütevelliliği ile türbedarlık, muvakkitlik gibi pek çok makamı ellerinde bulunduruyorlardı. Her aile sahip olduğu makamın ekonomik ve sosyal avantajlarını en iyi şekilde kullandığından, biraz sonra detaylı bilgi verileceği üzere, kendilerine tevdi edilen görevin süresi dolunca Kudüs

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

mütesellimi (daha sonra mutasarrıflar), Şam valisi veya İstanbul'daki etkili yöneticileri devreye sokarak sahip oldukları makamın yine aynı ailede kalması için büyük çaba sarfediyorlardı. Bu kutsal şehirde yapılan hizmetlerden elde edilen gelirler seçkin aileler için bir geçim kaynağıydı ve bu yüzden şehrin tanınmış aileleri arasındaki rekabet, Kudüs'ün Osmanlı idaresine girişinden 20. yüzyılın başlarına kadar, kimi zaman pasif, kimi zaman da yoğun bir şekilde devam etmiştir.¹

Osmanlı Devleti'nin özellikle Suriye² topraklarında bu tür ailelerin gereğinden fazla güç kazanması, merkezî idarenin zayıf olmasından kaynaklanıyordu. Buna paralel olarak bölgeye gönderilen yöneticilerin vergi toplama ve gayrimüslim cemaatlerin hukuklarına riayet etme gibi hususlarda hatalı tavırları bölge halkının haklarını aramak için tanınmış aileler etrafında toplanmasına sebep oluyordu. Aslında merkezî iktidarın güçlü olduğu zamanlarda yerel güçler (tanınmış aileler, Kudüs çevresindeki köylerde şeyhler vs.) pasif durumdaydı, ancak belirtilen nedenlere bağlı olarak, 18. yüzyılda aktif hale gelmeye başladılar. Örneğin, bu süreçte el-Azm ailesi Şam'da nasıl gücünü sağlamlaştırmaya başlamışsa, Hüseyinî ailesi de Kudüs'ün sosyal, ekonomik ve dinî hayatında etkili olmaya başlamış ve bu gücünü uzun bir süre muhafaza etmeyi başarmıştır.³

Bu çalışmada, Kudüs'ün önde gelen ailelerinden Hüseyinilerin 18. yüzyılın başlarından II. Abdülhamid döneminin sonuna kadar geçen süreçte şehrin sosyal, dinî, ekonomik ve idari hayatına etkisi ele alınacaktır.

¹ Bu hususlar için bkz. Yasemin Avcı, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*, (Ankara: Phoenix Yayınları, 2004), 48; Abdalqader Steih, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Kudüs Sancağı'nda Merkez ve Çevre İlişkisi Bağlamında Osmanlı Devleti ve Yerel Güçler," *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı 8 (Güz 2016): 241-257.

² 19. yüzyılda Suriye, bugünkü Suriye'den daha geniş bir alanı ifade ediyordu. Yani günümüzdeki Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve İsrail topraklarının büyük bir kısmı o dönem Suriye Vilayeti ya da Bilâd-ı Şam olarak adlandırılıyordu.

³ Thomas Philipp, *Acre: The Rise and Fall of a Palestinian City, 1730-1831* (New York: Columbia University Press, 2001), 3-4.

Muttalip ŞİMŞEK

Burada evvela, ailenin 18. yüzyılın başlarında bir isyana öncülük etmesi ve sonrasında nasıl bir muamele ile karşılaştığı hususu değerlendirilecek; daha sonra Tanzimat öncesi ve sonrasındaki durumları detaylı bir şekilde ortaya konacaktır. Aslında, bu çalışma ile ilgili Ilan Pappé'nin "*The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty, The Husaynis 1700-1948*" adlı eseri ile Butrus Abu-Manneh'in "*Jerusalem in the Tanzimat Period, The New Ottoman Administration and Notables*" adlı makalesi Hüseyinî ailesinin Osmanlı dönemindeki durumuna ışık tutan iki önemli kaynak olarak öne çıkmaktadır. Ancak her iki eserde de bazı hususlar yeterince ele alınmamış ve birinci elden kaynak olarak Osmanlı Arşivi belgelerine yer verilmemiş olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma ile Hüseyinî ailesinin Osmanlı dönemindeki durumu Osmanlı Arşivi belgeleri ışığında detaylı bir şekilde değerlendirilmiş olacaktır.

1. Nakibüleşraf İsyanı ve Hüseyinîler

Tarihî bir geçmişi olmakla birlikte nakibüleşraflık makamının Osmanlı Devleti'nde bir müessese olarak ortaya çıkışı II. Bayezid dönemine rastlamaktadır. Bu dönemden itibaren büyük oranda seyyid ve şerifler arasından seçilen nakibüleşrafların görevleri arasında en önemlisi, seyyid veya şerif olanlar ile Hz. Peygamber'in soyundan gelmediği halde bu sınıfa ait olduğunu iddia edenleri (müteseyyidler) ayırt etmektir. Bir şahıs seyyid veya şerif olduğunu, nakibüleşrafın veya taşradaki temsilcisi kaymakamın huzurunda yine kendisi gibi Hz. Peygamber'in soyundan gelenlerin şahitliğiyle ispat etmesi halinde kendisine "siyâdet hücceti" adı verilen bir belge veriliyordu. Bu belge, Osmanlı Devleti'nde bu sınıfa mensup olanlara vergi ve askerlik muafiyeti yanında gerek devlet kademelerinde gerekse toplumsal alanda bazı ayrıcalıkları da beraberinde getiriyordu.⁴

⁴ Hüccet bir hükmü içersin veya içermesin kadı tarafından tanzim edilen hukuki bir belgedir. Nakibüleşrafların yanında şeri mahkemeler de siyâdet hücceti veriyordu. Aynı şekilde şahsın, şahitlerin huzurunda Hz. Peygamber'in soyundan olduğunu ispat etmesi

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinîler

İslam tarihinde meydana gelen bir takım siyasi, sosyal ve ekonomik şartların etkisiyle seyyid ve şerifler yüzyıllar boyunca geniş bir alana yayılmışlardı. İslam devletlerinin seyyid ve şeriflere bazı ayrıcalıklar tanınması, onların kayıt altına alınması için devlet merkezinde bulunan nakibüleşrafa bu konuda yardımcı olacak görevlilerin tayin edilmesi lüzumunu ortaya çıkarmış ve Abbasiler'den itibaren seyyid ve şeriflerin meskûn olduğu yerlerde birer vekil (kaymakam) bulundurulmuştu. Osmanlı Devleti de geniş bir coğrafyada hüküm sürdüğü için Hz. Peygamber'in soyundan gelenlerin tespit ve kaydının daha sağlıklı yapılabilmesi adına taşrada birçok nakibüleşraf kaymakamı görevlendirmiştir.⁵ Nakibüleşraf kaymakamları, İstanbul'daki nakibüleşrafın taşradaki temsilcileri idi ve görev yaptıkları bölgelerde seyyid ve şerifleri kayıt altına aldıkları gibi, müteseyyidleri tespit etmek ve bunun için gerekli tedbirleri almakla mükelleflerdi.⁶

Hüseyinî ailesi uzun yıllar Kudüs ve çevresindeki seyyid ve şeriflerin sorumlusu olarak kabul edilen nakibüleşraf kaymakamlığı vazifesini yürütmüştü. Hz. Muhammed'in nesline duyulan muhabbetin bir tezâhürü olarak halk seyyid ve şeriflerin temsilcisi olan bu aileye büyük saygı duyuyordu. Osmanlı Devleti, Kudüs ve çevresine hâkim olduktan sonra, diğer bölgelerde olduğu gibi, nakibüleşraflık makamını "sülale-i tahire"den

gerekiyordu. Ancak her hâlükârda, sâdâttan olduğu tescil edilen şahıs "Siyâdet Defteri"ne kaydediliyordu. Zira elindeki hüccetin kaybolması halinde yeniden tanzim edilebilmesi için bu defterlere bakılıyordu. Murat Sarıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibü'l-eşraflık Müessesesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003), 82.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1965), 168-169; Rüya Kılıç, *Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), 47.

⁶ 19. yüzyılın ortalarında taşrada toplam 168 nakibüleşraf kaymakamı görev yapıyordu ve bunlardan birisi de Kudüs nakibüleşrafı idi. Muttalip Şimşek, "Osmanlı Devleti'nde Nakibüleşraflık Müessesesi ve Bu Müesseseye Bağlı Kaymakamlıklar (19. Yüzyıl)," *Tarihin Peşinde* 19, (Nisan 2018): 401-431.

Muttalip ŞİMŞEK

gelenlere tevdi etmiş ve büyük bir sorun olmadığı müddetçe de bu makam genellikle hep aynı ailede bırakılmıştı. Kudüs'te nakibüleşraflik makamıyla özdeşleşen Hüseyinler için bu durum 18. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Zira Osmanlı tarihinde “Nakibüleşraf İsyanı” olarak da bilinen ve ailenin saygınlığına büyük zarar veren olaydan sonra Hüseyinlere neredeyse yarım asır boyunca önemli makamlar tevcih edilmemiştir.

Nakibüleşraf İsyanı 1703 yılında patlak vermiş ve Osmanlı yönetimini bir hayli meşgul etmişti. Kudüs nakibi olan ve Hz. Peygamber'in soyundan gelen Muhammed b. Mustafa el-Vafaî el-Hüseyin'in önderliğinde başlayan isyana Sancakbeyi Muhammed Paşa'nın halka usulsüz vergi yüklemesi ve diğer bazı idari aksaklıklar neden olmuştu. Kudüs nakibinin isyanı, Filistin topraklarında Osmanlı'ya karşı ilk ciddi başkaldırıydı.⁷ Aslında Osmanlı, Kudüs nakibine sadece Kudüs sancağından değil Halep bütçesinden de gelir bağlamıştı ve o aynı zamanda çevre köylerin gelirlerini de topluyordu. Böylesine ekonomik avantajlara sahip olan Nakibüleşraf Muhammed el-Hüseyinî diğer taraftan da bir müttefik elde etmek amacıyla kızını Şam ordusuna komuta eden Hüdaverdi'nin oğlu ile evlendirmişti.⁸

Nihayetinde 1703 yılının Mayıs ayında bir Cuma günü Kudüs kadısı Mescid-i Aksa'da, Sancakbeyi'nin halktan usulsüz vergi talebini ve bunun bir zulüm haline gelmesini ağır şekilde eleştiren bir vaaz verdi. Sancakbeyi'nin bu sırada Nablus'taki başka bir hadiseyle uğraşması, yani Kudüs'ten uzak oluşu, hem Kadı hem de Nakibüleşraf için iyi bir fırsat oldu ve halkın da desteğiyle kısa bir süre içerisinde isyan patlak verdi.

⁷ Minna Rozen, “The Naqib al-Ashraf Rebellion in Jerusalem (1702-1706) and Its Repercussion on the City's Dhimmis,” *Asian and Africian Studies* 18, sayı:3 (1984): 249-270.

⁸ Michael Winter, “The Ashraf and the Naqib al-Ashraf in Ottoman Egypt and Syria: a Comparative Analysis,” *Sayyids and Sharifs in Muslim Societies, The Living Links to the Prophet*, ed. Morimoto Kazuo (New York: Routledge, 2013), 150-153.

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

Şehir hapisanesinde bulunan mahkûmların serbest bırakılmasıyla daha da güçlenen isyancılar şehrin kontrolünü zorlanmadan ele geçirdi.⁹

İsyan karşısında Sancakbeyi Muhammed Paşa bölgeden ayrılırken Nakibüleşraf Muhammed b. Mustafa el-Hüseyinî, Kudüs kadısının desteği ile şehrin idaresini üzerine aldı. Halkın da desteğini yanına alan ve Osmanlı idaresine karşı isyan eden Kudüs nakibi için şehirde bir savunma mücadelesi vermekten başka çare kalmıyordu.¹⁰ Burada dikkati çeken bir husus var ki, o da, Osmanlı idarecilerinin Kudüs'te çıkan isyan ile ciddi olarak ilgilenmeye başlamasının hemen mümkün olmamasıydı. Çünkü bu sıralar İstanbul'da meydana gelen ve taht değişikliğiyle neticelenecek olan, tarihte de "Edirne Vakası"¹¹ olarak bilinen hadiseler nedeniyle merkezî yönetim Kudüs'teki isyanla ilgilenemedi. Bu arada Muhammed Paşa'nın cezalandırılması yerine, Şam valisi ve hac emiri yapılarak taltif edilmesi tercih edildi. Kudüs'e ise sancakbeyi olarak önce Asnam Paşa, daha sonra ise Mustafa Paşa tayin edildi. Neticede, 1704 yılının sonlarına

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
39-75

⁹ Rozen, "The Naqib al-Ashraf Rebellion," 252-253.

¹⁰ Eric H. Cline, *Jerusalem Besieged from Ancient Canaan to Modern Israel* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2004), 223.

¹¹ Osmanlı Tarihi'nde "Edirne Vakası" olarak bilinen isyanın esas nedeni, Padişah II. Mustafa üzerinde büyük nüfuza sahip olan Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'nin başta İstanbul kadılığı olmak üzere Anadolu ve Rumeli kazaskerlikleri ile devletin önemli kademelerine evlatlarını ve akrabalarını getirmesi, buna bağlı olarak da kendine muhalif olan devlet görevlilerinin terfilerini uzun bir süre engellemesiydi. Ayrıca, sultanın Edirne civarında avla meşgul olması ve uzun bir süre devlet işlerini Edirne'den idare etmesi devlet kademelerinde ve halk arasında huzursuzluklara neden oluyordu. Neticede, 17 Temmuz 1703'te İstanbul'da başlayan isyan kısa sürede genişlemiş, aralarında yeniçeri, cebeci, topçu, bostancı ve çeşitli esnaf gruplarından oluşan 60 bin kişilik asi kuvvet Edirne'ye harekete geçmişti. Sultan II. Mustafa isyanı bastırmak için bazı tedbirlere başvurursa da başarısız olmuş ve tahtı kardeşi III. Ahmed'e bırakmak zorunda kalmıştır. Detaylı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi V* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1947), 24-36; Abdülkadir Özcan, "Edirne Vak'ası," *TDV İslam Ansiklopedisi* 10 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 445-446.

Muttalip ŞİMŞEK

doğru başlayan isyanı bastırma teşebbüsleri ancak 1705 yılının Kasım ayında Mustafa Paşa'nın önderliğinde yaklaşık 2.200-2.500 yeniçerinin bulunduğu bir kuvvetle şehre yürümesi ve şehirdeki isyancıların direnme mukavemetini kırmasıyla başarıya ulaşmıştı. Kudüs'te Osmanlı hâkimiyeti 27 Kasım 1705 tarihinde yeniden tesis edildi.¹²

Sancakbeyi Mustafa Paşa Kudüs'te yeni bir askerî birlik oluşturduğu gibi, ileride olması muhtemel bir tehdidin önünü almak adına kaçmaya çalışan Nakibüleşraf Muhammed b. Mustafa el-Hüseynî'yi yakalatmış ve İstanbul'a göndermişti.¹³ Böylesine büyük bir olay sonrasında Osmanlı yöneticileri Hüseyinî ailesi üyelerini Kudüs'te bırakamazdı. Nitekim ailenin büyük bir kısmı Gazze'de ikamete mecbur tutuldu. Geri kalanların ise Mısır'a gitmesine izin verildi ve Mısır'a gidenlerden bazıları kısa zamanda bölgenin ilmî hayatında önemli başarılar elde etti.¹⁴ Bu isyan hadisesi sonrasında Kudüs nakibüleşraf kaymakamlığı Hüseyinî ailesinden alınarak Seyyid Abdullah el-Hicazi'ye verildi ve uzun yıllar Hüseyinîler'e bu makam tevcih edilmedi.¹⁵

¹² Cline, *Jerusalem Besieged*, 224-225.

¹³ Sabık Kudüs Nakibüleşraf Kaymakamı Muhammed Mustafa el-Vafaî el-Hüseynî 1707 yılında İstanbul'da idam edilmiştir.

¹⁴ İsyân sonrasında Mısır'a gidenlerin çocuklarından birisi de Makdasî el-Hüseynî idi. Ezher Üniversitesi'nde önemli başarılar elde eden Makdasî, 1798'de Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali karşısında halkı işgale karşı direnmeye teşvik etmiş ve bir isyanın da başlamasına öncülük etmişti. Bu teşebbüsleri nedeniyle Fransız askerleri onu aramaya başlayınca da gizlice Kudüs'e kaçmış ve burada bir süre imam olarak hizmet etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Ilan Pappé, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty, The Husaynis 1700-1948* (California: University of California Press, 2010), 47.

¹⁵ Seyyid Abdullah el-Hicazi üç dile (Arapça, Farsça ve Türkçe) hâkimdi ve bu dillerde şiir yazabiliyordu. Halep müftüsünün yanında çalışmış ve bir dönem İstanbul'da yaşamıştı. İstanbul'da bulunduğu sırada Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa onu saraya davet etmiş, kendisine yakın ilgi göstermiştir. Seyyid Abdullah daha sonra seyyid ve şeriflerin vergi teftişi görevini sürdürmek üzere Halep'e dönmüştür. Winter, "The Ashraf and the Naqib al-Ashraf," 153-154.

2. Tanzimat Dönemi Öncesinde Hüseyinî Ailesi

18. yüzyılın ortalarına doğru Hüseyinî ailesinin Kudüs'te yeniden etkin olmaya başladıkları anlaşılıyor. Öyle ki, 1745 yılında nakibüleşraflık makamının yine bu aileye verildiği görülmektedir.¹⁶ Nitekim bu dönemde Seyyid Abdülatif Kudüs'te önemli bir şahsiyet olarak öne çıkmaya başlayacaktır ve kendisi de dedeleri gibi seyid ve şeriflerin nakibi olarak uzun bir süre görev yapacaktır. Bu süreçte, o sadece Kudüs'te değil Nablus, Gazze, Ramallah ve Cenin gibi çevre bölgelerde yaşayan seyid ve şeriflerin de sorumluluğunu üstlenmişti. Ayrıca, isyan öncesinde yine dedelerinin uhdesinde bulunan ve bu olayla birlikte diğer ailelere geçen "Şeyhülharemlik"¹⁷ makamını da yeniden aileye kazandıran Seyyid Abdülatif, Kudüs'teki gücünü her geçen gün artırmıştı. Ayrıca Şam Müftüsü Halil el-Muradî, kendisinden Kudüs'teki sosyal ve dinî hayatın her aşamasını kontrol etmesini isteyince Abdülatif el-Hüseyinî daha da güçlenmiş; hem Şam vilayeti, hem de İstanbul'daki bağlantıları sayesinde uzun bir süre Kudüs'ün hatırı sayılır şahsiyetleri arasında kalmayı başarmıştı.¹⁸

Seyyid Abdülatif el-Hüseyinî 1775 yılında vefat edince onun yerine oğlu Abdullah tayin edilmiştir. Diğer oğlu Hasan ise Kudüs'ün Hanefi (mezhebi) müftüsü olarak tayin edildi. Seyyid Abdülatif'in bunlardan başka Abdussamed ve Mustafa adlarında iki oğlu daha vardı ve Hüseyinî ailesi bu süreçte nakibüleşraflık ve Hanefi müftülüğünün yanı sıra

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
39-75

¹⁶ Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, 156.

¹⁷ Mescid-i Aksa ve Kübbetü's-sahre başta olmak üzere şehirdeki kutsal mekânların muhafızlığına deniyordu.

¹⁸ Abdülatif el-Hüseyinî başta Şam valisi olmak üzere İstanbul'daki saray erkânına çeşitli hediyeler göndermek suretiyle ailenin bu çevrelerdeki dost sayısını artırmayı hiç bir zaman ihmal etmemiştir. Bu uygulama ailede bir gelenek haline gelecek ve bu sayede Hüseyinî ailesi sıkıntılı dönemlerde işlerini halletmek için daima bir yardımcı bulacaklardı. Pappe, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 35-36.

Muttalip ŞİMŞEK

Kudüs'te Müslümanlar için önemli mekânlardan olan Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-sahre'nin güvenliğinden sorumlu şeyhülharemlik makamını da ellerinde bulunduruyorlardı. Dolayısıyla Kudüs'teki en önemli makamlar Hüseyinî ailesinin tasarrufundaydı ve bu durum doğal olarak aileye büyük bir saygınlık kazandırıyordu.¹⁹

Abullah el-Hüseyinî de babası gibi vilayet merkezi ile iyi ilişkiler kurdu. Ayrıca, daha babası hayatta iken İstanbul'da bir süre kalmış ve burada kendisine bir çevre edinmişti. Bu sayede Abdullah el-Hüseyinî uzun yıllar bu makamı elinde tutmayı başardı. 1770-80'li yıllarda ailenin en güçlü ismi oldu. Kudüs müftüsü olan kardeşi Hasan ise kendini daha çok dinî ilimlere adanmıştı. 1790'ların başlarından itibaren Şam yöneticilerinin diğer ailelerle iyi ilişkiler kurmaya başlaması üzerine Hüseyinîler için zor günler başlıyordu. Bu dönemde ailelerin Kudüs'teki önemli makamları (nakibüleşraflık, müftülük, şeyhülharemlik, vakıf mütevelliliği vs.) elde etmeleri için öncelikle Kudüs kadısının ve Şam valisinin, daha sonra İstanbul'daki nakibüleşrafın güvenini kazanması gerekiyordu. Hüseyinî ailesinin Kudüs'teki en büyük rakibi Halidîler idi ve bu aile 1790'lı yılların ilk yarısında Müslümanlar için önemli üç makamı (nakibüleşraflık, müftülük ve şeyhülharemlik) Hüseyinî ailesinden almayı başardı. Halidî ailesinin Kudüs'teki en yakın müttefiki 'Alamîler olduğundan nakibüleşraflık makamı Halidî ailesi tarafından bu aileye verildi.

¹⁹ Butrus Abu-Manneh, "The Husaynis: The Rise of a Notable Family in 18th Century Palestine," *Palestine in the Ottoman Period Political, Social and Economic Transformation*, ed. David Kushner, (Jerusalem: Yad Izhak Ben-Zvi, 1986): 94. Seyyid Abdüllatif'in kardeşi Hasan el-Hüseyinî de bir süre şeyhülharemlik ve nakibüleşraflık görevlerini yürütmüş ve 1790'ların ortasında vefat edince yerine Seyyid Abdüsselam'ın torunu Ömer el-Hüseyinî geçmişti. KŞS, 278/32, Muharrem 1211 (Temmuz 1796); KŞS, 278/41, Rebiulahir 1211 (Ekim 876); KŞS, 278/70, Receb 1211 (Ocak 1877). Hüseyinî ailesinden Abdüsselam Efendi hakkında bilgi için bkz. BOA, DH. SAİDd., 80/91.

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinîler

Ancak bu durum uzun sürmedi ve Hüseyinî ailesi Şam ve İstanbul'daki bağlantıları sayesinde 1896 yılında müftülük makamının yeniden Abdullah'ın kardeşi Hasan el-Hüseyinî'ye tevcihini sağladılar. Ailenin bir diğer önemli ismi Ömer el-Hüseyinî de nakibüleşraflık makamını uhdesine almayı başardı. Böylece, aile gücünü tekrar toparlamaya başlamıştı. Fransız askerlerinin 1798 yılında Mısır'ı ve daha sonra Suriye ile Filistin topraklarını işgali nedeniyle aileler arasındaki rekabet bir süreliğine de olsa durmuştu.²⁰

19. yüzyılın ilk yarısında, artık Kudüs'ün sosyal, idari, dinî ve ekonomik hayatına etki eden daha başka tanınmış aileler de varlık göstermeye başlamıştı. Kudüs merkezinde Halidî, 'Alamî, Dicanî, Nimrî ve Bağdadî aileleri, çevre köy ve nahiyelerde ise İbn Sihan, Amr ve Lahham aileleri bunlardan bazılarıydı.²¹ Ancak, her hâlükârda Hüseyinî ailesinin Kudüs'teki etkisi belirttiğimiz bu ailelerin daima üzerinde olmuştur. Hüseyinîler bir taraftan diğer ailelerle dostluk ve akrabalık kurmak suretiyle sahip oldukları sosyal ve ekonomik gücü muhafaza etmeye çalışırken, diğer yandan Şeyh Hasan'ın torunu Kudüs Müftüsü Tahir el-Hüseyinî vasıtasıyla Şam'ın tanınmış ailelerinden Muradîler'e yaklaşılarak Şam Valisi Yusuf Kanî Paşa ile dostane münasebetler kurmaya çalışmışlardır. Bunlardan başka, mutat olduğu üzere her yıl İstanbul'daki nakibüleşrafa hediye gönderme geleneğinin yanında Hüseyinî ailesine mensup Kudüs nakibleri diğer devlet ricaline de hediyeler göndermeyi ihmal etmezler ve bu sayede onların dostluklarını kazanmaya çalışırlardı. Hediyeler içerisinde büyük bir kısmı Hüseyinî ailesine ait imalathanelerde üretilen sabunlar ve gül suyu şişeleri önemli yer tutuyordu. 1770'li yıllarda İstanbul'daki şeyhülislama bir kutu sabun ve bir şişe gül suyu hediye edilmişken, sarayda önemli vazifesi olan ağa ve beylere de benzer hediyeler takdim edilmişti.

²⁰ Pappe, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 42-46.

²¹ Butrus Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period, The New Ottoman Administration and Notables," *Die Welt des Islam* XXX, (1990): 3-9.

Muttalip ŞİMŞEK

Aynı şekilde, 1798 yılında Rumeli kazaskeri Mustafa Âşir Efendi ile bu dönemde şeyhülislamlık makamında bulunan Mekkî Efendi de Hüseyinî ailesi tarafından kendilerine hediye gönderilenler arasında yer alıyordu.²²

Bu şekilde sancaktan vilayete, hatta İstanbul'daki devlet adamlarına kadar farklı statüye sahip etkili memurlara ulaşan ve bunlarla dostane ilişkiler tesis eden Hüseyinî ailesi, bu sayede Kudüs'teki diğer ailelere ve özellikle de en büyük rakipleri olan Halidîlere karşı her bakımdan üstünlük elde ediyordu. Bu hususların tesiriyle, sadece Kudüs ve çevresinde değil Mısır ve Suriye topraklarında yaşayan ulema ve diğer tanınmış şahıslar Hüseyinî ailesine sempati besliyordu. Nitekim Mısır'ın önde gelen ulemasından olan ve eğitim amacıyla bir süre Anadolu topraklarında da bulunan Şeyh Hasan el-Attar, Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesini müteakip memleketinden ayrılmış ve 1810 yılına kadar farklı şehirlerde ikamet etmişti. Kahire'ye dönüşü esnasında Kudüs'e de uğramış ve bir müddet Hüseyinî ailesinin önde gelenlerinden Şeyh Tahir'in misafiri olmuştu. Şeyh Tahir bu dönemde Kudüs Hanefi müftüsü idi ve onun kuzeni Seyyid Ömer ise Kudüs nakibüleşrafi olarak görev yapıyordu.²³

Hüseyinî ailesi üyeleri 1806 yazında İstanbul'da meydana gelen olaylarda²⁴ bariz bir şekilde III. Selim'in yanında yer aldılar. Kudüs Müftüsü

²² Abu-Manneh, "The Husaynis: The Rise of a Notable Family," 98-99.

²³ Butrus Abu-Manneh, "Four Letters of Sayh Hasan al-Attar to Sayh Tahir al-Huseynî of Jerusalem," *Journal of Arabica* 50, sayı: 1 (Ocak 2003): 81.

²⁴ Sultan III. Selim askerî alanda bazı yenilikler yapmayı istemiş ve Prusya'daki uygulamadan esinlenerek yirmi-yirmi beş yaş arası için mecburi askerlik hizmeti getirilmesini düşünmüştü. Bu işe daha evvel Anadolu'daki askerî yenilik çalışmalarında başarı elde eden Abdurrahman Paşa memur edilmişti. Düzenlemenin Rumeli'de uygulanması için yanına verilen Nizâm-ı Cedîd askerleriyle yola çıkan Abdurrahman Paşa Silivri, Tekirdağ ve Çorlu'da sert bir muhalefetle karşılaşmıştı. Sadrazam Hafız İsmail Paşa'nın el altından muhalif gruplara destek vermesi sayesinde böyle bir düzenlemeye karşı çıkan âyanlarla Nizâm-ı Cedîd askerleri arasında 1806 yılının yaz aylarında silahlı çatışmalar yaşandı. Sultan III. Selim'in bu teşebbüsü neticesiz kaldığı gibi olayların hemen ardından yaptığı azil ve tayinler saltanatına ağır darbe vurmuş, ölümüne kadar (1808) da bir daha eski otoritesini

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinîler

Şeyh Hasan ve Kudüs Nakibüleşrafı Ömer el-Hüseyinî²⁵ her fırsatta sultanın yanında yer aldıklarını dile getiriyordu. Bu olaylar durulunca her ikisi de görevlerinden azledilmiş olsa da, yaklaşık bir yıl zarfında tekrar makamlarına iade edilmişlerdir.²⁶

Şeyh Hasan ve Ömer el-Hüseyinî için bu dönemde başka bir önemli olay da Kudüs'teki Kamame Kilisesi'nin 1808 yılının Eylül ayında yanmasıydı. Hıristiyanlar nezdinde önemli bir yere sahip olan bu kilisenin yanması, tabir yerinde ise, Hüseyinî ailesinin Kudüs'teki durumlarının güçlenmesine yaramıştı. Yangın sonrasında kilisenin kalan mallarının yağmadan kurtarılması ve yeniden inşası konusunda Kudüs Müftüsü Şeyh Hasan ve Nakibüleşraf Ömer el-Hüseyinî Osmanlı yönetimini temsilen buradaki Hıristiyan din adamlarına yardımcı olmuşlardı. Tabiatıyla, bu durum onların hem Kudüs'teki, hem de İstanbul'daki itibarlarını artırmıştı.²⁷

Diğer İslam şehirlerinde olduğu gibi, Kudüs'te de vakıfların ayrı bir yeri vardı ve tanınmış aileler için herhangi bir vakfın yöneticiliğini üstlenmek onlara ekonomik ve sosyal açıdan güç veriyordu. 19. yüzyılın başlarında Kudüs'te Hüseyinî, Halidî, Nimrî, Dacanî, 'Alamî ve Kutayna gibi önde gelen ailelere ait onlarca vakıf bulunuyordu. Bunların yanında, Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-sahre gibi önemli mekânların gideri için kurulmuş büyük ve köklü vakıflar da vardı. Hüseyinîler, hem kendi ailelerine ait

elde edememiştir. Kemal Beydilli, "Selim III," *TDV İslam Ansiklopedisi* 36 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 423.

²⁵ Ömer el-Hüseyinî'nin Muhammed Ali, Salih ve Ömer adlarında üç erkek ile Emine ve Lebibe adlarında iki de kızı vardı. *BOA*, İ.ML, 51/6. Ömer el-Hüseyinî'ye Eriha Karyesi hasılatından buğday tahsisıyla ilgili bkz. *BOA*, C.ML, 375/15416. Ömer el-Hüseyinî nakibüleşraflık görevinden ayrıldıktan sonra ismi kimi zaman Kudüs'te meydana gelen huzursuzluklarla beraber anılıyordu. *BOA*, HAT, 511/25070, 20 Safer 1237 (16 Kasım 1821).

²⁶ Abu-Manneh, "The Husaynis: The Rise of a Notable Family," 100.

²⁷ Pappe, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 51.

Muttalip ŞİMŞEK

vakıfların, hem de Osmanlı yöneticileri tarafından kurulan diğer vakıfların yönetiminde yer almak suretiyle güçlerini muhafaza etmeye çalışıyorlardı. Örneğin, Kudüs Müftüsü Muhammed Tahir el-Hüseynî 1813 yılında daha evvel nakibüleşraf kaymakamlığı yapmış dedesi Abdüllatif el-Hüseynî tarafından kurulan vakfın mütevelliliğine tayin edilmişti.²⁸ Diğer yandan, Nebi Musa Vakfı'nın nesillerdir yöneticiliğini (mütevelli) yapan Hüseyinî ailesi Haseki Sultan Vakfı'nın da bazı dönemler idaresini üstlenmişlerdi. Ailenin önemli simalarından Ömer el-Hüseynî bu dönemde Kudüs'ün Zeytin Dağı bölgesinde yer alan Selman-ı Farisi'nin türbesine ait vakfa mütevelli olarak atanmıştı.²⁹

Kudüs'teki aile vakıflarının en önemli hususiyeti, ailenin büyükleri tarafından yıllar önce kurulan vakıflardaki mütevellilik ve nazırlık gibi görevlerin nesilden nesle devredilerek daima aile içerisinde kalmasına ehemmiyet verilmesiydi. Kudüs'te bulunan tanınmış aileler içerisinde sahip oldukları aile vakfı sayısı bakımından Hüseyinîler ilk sırada geliyordu ve bu vakıfların yönetimi büyük oranda ailenin önde gelen simaları tarafından idare ediliyordu. Örneğin, Kudüs'teki Hüseyiniye Medresesi Evkafı'nın mütevellilik ve nazırlık görevleri uzun yıllar babadan oğula geçerek 19. yüzyılın başlarında Seyyid Mustafa el-Hüseynî'ye intikal etmişti. Seyyid Mustafa da kendisinden sonra zikredilen görevleri kendi oğullarına devretmiş ve bunun için Osmanlı makamlarına başvurarak bir berat-ı âlişan verilmesini talep etmişti.³⁰

²⁸ Gabriel Baer, "Jerusalem's Families of Notables and the Wakf in the Early 19th Century," *Palestine in the Ottoman Period Political, Social and Economic Transformation*, ed. David Kushner, (Jerusalem: Yad Izhak Ben-Zvi, 1986), 109-110.

²⁹ Uri Kupferschmidt, *The Supreme Muslim Council: Islam under the British Mandate Palestine* (Leiden: E.J. Brill, 1987), 256.

³⁰ BOA, AE.SMST II, 39/3808, 11 Muharrem 1224 (26 Şubat 1809). Başka bir Hüseyinî vakfı ile ilgili yaşanan anlaşmazlık Kudüs kadısına havale edilerek çözüm bulunmaya çalışılmıştır. BOA, A.DVNS.MHM.d., 96/576.

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

Kudüs'ün önde gelen aileleri kendilerine yakın olan diğer ailelerle ilişkilerini sağlam tutmak adına kimi zaman vakıflarda sahip oldukları hisselerin bir kısmını onlara devrediyorlardı. Hüseyinlerle bu dönemde Kutayna ailesi dostane ilişkiler kurduğundan 1813 yılının Mayıs ayında Kudüs nakibüleşrafının oğlu Bedr el-Hüseyinî kendilerine ait vakıfta bulunan hissesinin bir kısmını (1.650 kuruş) Kur'an eğitimi veren Süleyman Kutayna'ya devretmişti.³¹

Kudüs'ün 1831'de Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından işgali Hüseyinî ailesi için Tanzimat öncesinde bir kırılma noktası olmuştur. Yaklaşık dokuz yıl sürecek bu işgal döneminde bölgenin Batı etkisine açılması, ekonomik ve idari yapısındaki değişim, kent yaşamı ile Müslim-gayrimüslim ilişkilerindeki önemli gelişmeler şehirde yaşayanların hayatında büyük tesirler bırakmıştır.³² İşgal yıllarında Osmanlı idaresinin yanında yer alan ve işgale tepki gösteren Halidilerin aksine Hüseyinler bu süreçte aynı tavrı göstermemişti. Onların bu tutumu doğal olarak işgal döneminde kendilerine bazı kapıları açtı ve Şeyh Tahir el-Hüseyinî Kudüs'te İbrahim Paşa tarafından kurulan Meclis-i Şûrâ (Divan)'ya nâzır olarak tayin edildi. Ailenin diğer bir ismi Muhammed Ali el-Hüseyinî ise Kudüs nakibüleşrafı sıfatıyla meclisin başka bir önemli üyesiydi.³³

Hüseyinî ailesinin işgal yıllarında sahip oldukları avantajları korumak için İbrahim Paşa ile mümkün olduğunca iyi ilişkiler kurmaya çalıştıkları görülmektedir. Şeyh Tahir bu süreçte İbrahim Paşa'nın karargâhında ağırlanan saygın misafirler arasında yer alıyordu. Hatta bu toplantılarda Osmanlı sultanına hakaret içeren temennilere sessiz kaldığı oluyordu.³⁴

³¹ KŞS, 295/231.

³² Avcı, *Bir Osmanlı Kenti: Kudüs*, 52-53.

³³ Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 16-17; Pappe, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 75.

³⁴ 1832 yılının yaz aylarında İbrahim Paşa'nın karargâhında misafir olarak kaldığı esnada, "Allah'ım Mahmut isimli zayıf sultana lanet et" şeklinde bir bedduaya Şeyh Tahir'in sessiz

Muttalip ŞİMŞEK

Her ne kadar, Şeyh Tahir kötü şartlarda bile kendisine bazı avantajlar sağlamış gibi görünse de, Kudüs'ün tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra İstanbul'a sürgün edilmekten kurtulamadı.³⁵ Netice itibariyle şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, 18. yüzyıldan başlamak üzere Tanzimat reformları neticesinde merkezî yönetimi güçlendirme çalışmalarına kadar geçen süreçte Kudüs ve çevresinde zayıf olan merkezî otoriteyi bu yerel güçler dolduruyordu ve özellikle 18. yüzyılın ortlarından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar geçen zaman diliminde müftülük, nakibüleşraflık, vakıfların mütesellimliği, mahkeme başkâtipliği, Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-sahre gibi önemli mekânların muhafızlığı, imam, müezzin ve muvakkitliği, peygamberlere ve İslam âlimlerine ait kabirlerin türbedarlığı ve daha pek çok önemli makama sahip olmak, Kudüs'ün köklü aileleri için şehirdeki nüfuz mücadelesinin birer parçasını oluşturuyordu. Bu makamlar kimi zaman Hüseyinî ailesinin, kimi zaman da 'Alamî ailesinin tasarrufuna giriyordu. Dönemin siyasi ve idari şartlarına göre kimi zaman da Halidî ailesi bu makamlardan bir kısmını kontrol ediyordu.³⁶

3. Tanzimat Dönemi ve Hüseyinîler

Osmanlı sultanları için ayrı bir önem taşısa da Kudüs'ün merkeze uzak oluşu ve bölgeye gönderilen yöneticilerin yanlış uygulamaları nedeniyle belirli dönemlerde şehirde Osmanlı idaresine karşı hoşnutsuzluk ortaya çıkmıştır. Tanzimat reformları kapsamında Kudüs sancağı ile ilgili bazı düzenlemeler yapılarak bölgede merkezî kontrolün sağlanması amaçlanmıştı. Bunlardan en önemlisi Kudüs'e özel bir statü kazandırılması açısından 1841 yılında sancağın Şam eyaletinden ayrılarak doğrudan İstanbul'a bağlanmasıydı. Bu düzenlemeyle Gazze, Yafa ve Nablus da

kaldığı söylenmektedir. Pappe, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 69.

³⁵ Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 17.

³⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Pappe, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 42-50.

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinîler

(1858 yılına kadar) Kudüs sancağı içerisinde yer alacaktı. Ancak bu durum uzun sürmedi ve 1841 yılında yürürlüğe giren uygulama iptal edildi. Sancak, Kırım Savaşı esnasında tekrar İstanbul'a bağlandıysa da 1871 tarihli Vilayet Nizamnamesi'ne kadar Şam vilayetinin içerisinde yer almaya devam etti. Bu nizamnameyle Kudüs, "elviye-i gayri mülhaka" olarak sayıldı ve tekrar İstanbul'a bağlandı. Osmanlı hâkimiyetinin sona erişine kadar da bu statüsünü muhafaza etti.³⁷

Reformlarla gelen değişim rüzgârı hiç şüphesiz Hüseyinî ailesinin huzurunu kaçırmıştı. Çünkü Osmanlı idarecileri bu düzenlemelerle yerel güçlerin bölgedeki etkisini kırmayı amaçlıyordu. Artık mülki makamlar, vilayet merkezi ile İstanbul'da tanıdığı bulunanlara veya hediyeler yoluyla bu makamları elde edenlere değil, İstanbul'da açılmış olan mülki mektebi bitirenlere verilecekti. Halidîler bu durumu hızlı bir şekilde kabullenerek aile üyelerinden bir kısmının bu mektebe devamını sağladılar. Oysa Hüseyinîler Tanzimat reformlarından memnun olmadıklarını her fırsatta belli ettikleri gibi bu tür mekteplere mesafeli yaklaştılar.³⁸

Tanzimat'tan evvel Hüseyinî ailesi Kudüs ve çevresinde öylesine tanınmıştı ki, bu aileye mensup olanlar "el-Nakîb" veya "el-Hüseyinî" lakabını isimlerinin yanında muhakkak belirtiyordu. Ancak, biraz evvel de belirttiğimiz gibi, Şeyh Tahir el-Hüseyinî nakîbüleşraflık makamından azledilince yerine Kudüs'ün başka bir ailesine mensup Abdullah el-'Alamî tayin edildi. Ne var ki, onun bu makamda kalması uzun sürmedi ve Hüseyinî ailesine yakınlığıyla bilinen Şam Valisi Gürcü Necib Paşa'nın³⁹ girişimiyle Seyyid Ömer'in oğlu Muhammed Ali el-Hüseyinî nakîb olarak

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
39-75

³⁷ Avcı, *Bir Osmanlı Kenti: Kudüs*, 60-61.

³⁸ Pappé, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 77.

³⁹ Gürcü Necib Paşa ve ailesinin Hüseyinî ailesine olan yakınlığı sadece kendisinin Şam valiliği sırasında değil, aynı şekilde ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir. Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 40.

Muttalip ŞİMŞEK

atandı. Dolayısıyla Şeyh Tahir sürgün edilmesine rağmen Hüseyinler, Kudüs için oldukça büyük bir öneme sahip olan bu makamı ellerinde tutmayı başardılar. Ancak Necib Paşa'nın Bağdat'a gönderilip Kudüs'ün de Şam'dan ayrılarak Sayda vilayetine bağlanmasını müteakip 1842 yılının haziran ayında Tayyar Paşa'nın mutasarrıf olarak Kudüs'e gönderilmesiyle birlikte Hüseyinî ailesi için sıkıntılı günler tekrar başlamıştı. Nitekim Tayyar Paşa Kudüs'e gelir gelmez Muhammed Ali'yi nakibüleşraflık görevinden azledip Abdullah el-'Alamî'yi tekrar bu makama getirdi. Ağustos ayında ise müftülük makamında bulunan Mustafa el-Hüseyinî'yi azlederek yerine Abdurrahman el-Cemmai'yi Hanefi müftüsü sıfatıyla Mescid-i Aksa'ya baş vaiz olarak atadı.⁴⁰

Başta Şeyh Tahir'in sürgünü olmak üzere, Tayyar Paşa'nın icraatları Hüseyinî ailesinin Kudüs'teki güçlerini bir nebze de olsa kırmıştı. Şeyh Tahir sürgün edilmekle kalmadı, Kudüs'e geri dönüşüne de izin verilmedi ve 1865 yılında İstanbul'da vefat edene kadar burada yaşadı. Şeyh Tahir'in sürgün edilmesi aileyi huzursuz etmiş olsa da Hüseyinler, Kudüs'ün sosyal ve dinî hayatında yer almaya devam ettiler. Ancak gerçek olan bir husus vardı ki, 1840-1856 yılları arasında Hüseyinlerin şehirdeki gücü nispeten zayıflamıştı. Aslında, Hüseyinler Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya yakın durmalarının bedelini ödüyorlardı ve bu şekilde şehirdeki lider konumlarını kaybetmeye başladılar. Mustafa el-Hüseyinî birkaç yıl sonra nakibüleşraflık makamını tekrar elde etse de ailenin gücü sarsılmıştı. Ancak böylesine etkin bir makamı tekrar elde etmek ailenin toparlanması için önemliydi.⁴¹ Çünkü bu makamı uhdesinde bulunduran ailelere sadece bölgede değil, İstanbul, Bursa, Bağdat, Mekke, Medine ve Şam gibi devletin önemli merkezlerinde bile saygı duyuluyordu.

⁴⁰ Ahmed Lütü Efendi, *Vak'a-nüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi* 9, ed. M. Münir Aktepe (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984), 85.

⁴¹ Pappel, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 81.

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

Osmanlı padişahları da nakibüleşraflara büyük hürmet göstermişler, bunun göstergesi olarak başta cülus ve veladet törenleri olmak üzere kılıç kuşanma ve bayramlaşma merasimleri esnasında bu makamda bulunanlar padişahların yakınlarında yer almışlardı. Bayramlaşma merasimlerinde padişaha ilk olarak nakibüleşraf ve şeyhülislam bayram tebrikini sunar, bayram duası yine bunlardan birisi tarafından yapılırdı. Yine her ramazan ayının 15. gecesini Sultanahmet Camii'nde yapılması gelenek haline gelen mevlit törenine de nakibüleşraflar hususi davetle çağrılır ve kendilerine ayrılan özel bölmede töreni takip ederlerdi.⁴²

Aynı şekilde taşrada bulunan nakibüleşraf kaymakamları da görev yaptıkları mahalde itibar edilen ve bürokratik yapı içerisinde her zaman yer alan konumdaydılar. Bu dönemde sancağa gönderilen fermanlarda önce sırasıyla kadı, müftü ve nakibüleşrafın ismi zikredilir, mütesellim ise bunlardan sonra anılırdı.⁴³ Ayrıca, Tanzimat döneminde Kudüs'te meydana gelen sorunların hallinde nakibüleşraflardan sıklıkla faydalanılması bu makamın ve dolayısıyla makamı elinde tutan ailenin gücünü gösteriyordu. Dolayısıyla nakibüleşraf kaymakamları, Osmanlı sınırları içerisinde buldukları mahallerde itibar edilen ve farklı meselelerin hallinde kendilerinden yardım istenilen şahıslar olarak öne çıkmaktadır.⁴⁴

Hüseyinlerin Osmanlı yöneticilerinin gözünden düşmesi şüphesiz onlardan boşalan alanı diğer ailelerin dolduracağı anlamına geliyordu. Kudüs'te Hüseyinler'e karşı Halidilerden sonra yeni bir rakip aile daha çıkmıştı. Abdullah el-'Alamî'nin 1842'de nakib olması bu ailenin de güç mücadelesi içerisinde yer alacağını göstermesi açısından önemlidir.⁴⁵ Abdullah el-'Alamî'nin bu makama gelmesinde, o dönem Şeyhülislam

⁴² Şimşek, "Osmanlı Devleti'nde Nakibüleşraflık," 408.

⁴³ KŞS, 297/149; KŞS, 319/74; KŞS, 321/75.

⁴⁴ KŞS, 319/75-76.

⁴⁵ 1844 yılında Abdullah el-'Alamî'nin nakibüleşraflık görevi yeniden uzatılmıştır. BOA, HR.MKT, 5/19, 16 Cemaziyelâhir 1260 (3 Temmuz 1844).

Muttalip ŞİMŞEK

Mekkîzade Mustafa Asım Efendi'ye yakınlığıyla bilinen ve doğal olarak yeğenini korumaya çalışan Yusuf el-'Alamî'nin büyük etkisi olmuştur. Hüseyinler gibi Kudüs'ün sosyal ve dinî hayatında önemli yere sahip olan bir ailenin gücünün kırılıp başka bir ailenin yeniden güç kazanması, nüfuzlu aileler arasında, daha evvel de yaşandığı gibi, tansiyonun yeniden yükselmesine neden oldu.

Aileler arasındaki ihtilaf “Fransız bayrağı meselesinde” bir nebze de olsa yatıştı ve geçici bir süre aileler aynı hedef etrafında birleşebildi. Bu hadise 20 Temmuz 1843 tarihinde, yani Fransız konsolosunun Kudüs'e gelişinin ikinci gününde, Kudüs Mutasarrıfı Reşid Paşa'nın onu tebrik etmek için ziyarette bulunduğu esnada gerçekleşmiş ve Konsolos Comte de Lantivy geçici ikametgâhının üzerine Fransız bayrağı asmak suretiyle mutasarrıfa bir güç gösterisi yapmak istemişti. Bu, Kudüs'te bir konsolos veya herhangi bir temsilcinin yabancı bir ülke bayrağı asmasının ilk örneğiydi. Kudüs'te İngiliz konsolosluğu bu olaydan beş yıl evvel açılmıştı, ancak bu süreçte hiçbir şekilde İngiliz bayrağı asılmamıştı. İngiliz konsolosluğunun bulunduğu Kahire, Halep veya Şam'da da böyle bir durum görülmemiştir.

Mutasarrıf konsolosluktan ayrılır ayrılmaz Kudüs'ün önde gelen ailelerine mensup beş şahıs yapılan bu hareketi protesto etmek üzere Fransız konsolosluğunun önüne gitti. Konsolosu protesto eden beş kişi şu isimlerden oluşuyordu: Muhammed Ali el-Hüseyinî, Halil el-Afifî, Faid el-'Alamî, Ahmed el-Dizdar ve Tahir el-Halidî. Reşid Paşa bu protesto girişiminden pek memnun olmadığından meselenin etraflıca görüşülmesi için meclisi toplantıya çağırdı. Bu arada, vilayetten nasıl hareket edileceğine dair beklenen haber gecikince sabırsız protestocular halkı ayaklandırmaya karar verdi. Mutasarrıf halkı teskin etmek amacıyla konsolosu şeri mahkemeye davet etmişti. Mutasarrıf bununla, meseleyi kadı ile konsolosun konuşarak halletmesini amaçlamıştı. 29 Temmuz günü öğleden sonra konsolosa ait geçici ikametgâhın karşısında bir gösteri yapıldı ve protestocu grubun öncülerinden olan Faid el-'Alamî çatıya

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

çıkarak Fransız bayrağını yırtıp göstericilere attığı gibi direği de yıktı. Olay çığıından çıkıyordu. Mutasarrıf ise Kudüs'ün önde gelen ailelerine mensup bu şahısları korumaya çalışarak onların masum olduğunu belirtse de konsolos, bunların cezalandırılması gerektiğini aksi takdirde iki devlet arasında büyük sorunların yaşanacağını ifade etti.⁴⁶

Konsolosun hiç de mutat olmayan bir şekilde ikametgâhına bayrak asması ve sonrasında meydana gelen olaylar payitahtta da yakından takip ediliyordu. İki devletin ilişkilerini yakından ilgilendiren böyle bir hadise vuku bulur bulmaz Sadaret, Kudüs Mutasarrıflığı'na gönderdiği yazıda, Fransız konsolosunun "hilâf-ı teâmül ve mugâyir-i emsal" olarak bayrak asmasının Osmanlı Devleti'ne vermiş olduğu rahatsızlığın Fransız Sefareti'ne iletildiğini, ayrıca bu hadise karşısında halkın toplanarak nümayiş yapmalarının da uygun olmadığını ve bu hususla ilgili kabahatli olanların cezalandırılacağını bildirmişti. Fransız Sefareti'ne de aynı şekilde, Kudüs'te yabancı bir devlete ait bayrak asmanın yasak olduğunu Fransız konsolosunun bilmesi gerektiği, bu olay karşısında halkın gösterdiği şiddetli tepkinin önüne geçebilmek ve asayışı yeniden tesis edebilmek için konsolosun daha dikkatli olması gerektiği iletilmişti.⁴⁷

Mutasarrıf Reşid Paşa ismi geçen şahısların Kudüs'ün itibarlı ailelerine mensup olduğunu, olası bir cezalandırma durumunda çevre köylerdeki şeyhlerin de huzursuz olacağını ve nihayetinde bir isyan çıkması halinde bunu engellemenin oldukça zor olacağını ifade ederek herhangi bir girişimde bulunmamıştı. Böylesine önemli bir hadisenin üzerini kapatmak oldukça zordu ve bu hadiseyle ilgili ilk cezalandırılanlar Kudüs Nakibüleşrafı Abdullah el-'Alamî ile şeri mahkeme eski başkâtiplerinden Ali el-Halidî oldu. Bu ikisi Sayda Valisi Esad Paşa tarafından bir bahane ile davet edildikleri yerde tutuklanarak (Kasım 1843) Akka'da hapsedildiler.

⁴⁶ Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 19-21.

⁴⁷ BOA, A.DVN.MKL, 72/7, 1262 (1843).

Muttalip ŞİMŞEK

Aynı tarihlerde Reşid Paşa görevden alındı ve 20 Aralık'ta Kudüs'e ulaşan yeni mutasarrıf Haydar Paşa'nın ilk icraatı protestoya öncülük eden beş şahsı sürgün etmek oldu. Adı geçen şahıslar Beyrut'a sürgün edildiler ve aylarca Kudüs'ten uzak kaldılar.⁴⁸

Aslında Kudüs'ün ileri gelen aileleri bu dönemde ortak bir hedefte buluştuklarından aralarındaki rekabet kısa süre de olsa unutulmuştu. Ancak sürgüne gönderilenlerin bir müddet sonra serbest bırakılması o eski çekişmeli günlerin yeniden filizlenmesine neden olmuştu. Artık bu süreçte, Kudüs'teki ailelerin (bunların başını Hüseyinler çekiyordu) çevre köylerdeki şeyhlerin ve önde gelen ailelerin de desteğini almak amacıyla geniş tabanlı bir ittifak oluşumu içerisine girdiği görülmektedir. Dolayısıyla Tanzimat'tan evvel aileler arasında görülen rekabet artık yerini birkaç ailenin (bunlara yerine göre köylerde itibar edilen şeyhler de katılacaktır) bir araya gelmesiyle oluşan ittifak grupları arasındaki çekişmelere bırakacaktır. Nitekim bu dönemde iki önemli grubun öne çıktığını söyleyebiliriz.

Bunlardan ilki, Kudüs ve çevresinde "Yamaniler" olarak bilinen gruptu ve bu grup Hüseyinî ailesi tarafından yönetiliyordu. İkinci grup ise "Kaisiler" idi ve bu grubun lideri İbn Simhan ailesiydi. Her iki grup Kudüs merkezinde veya çevre köylerde yaşayan tanınmış aileleri yanlarına çekmeye başladılar. Bunlar içerisinde, Kudüs'e gelen hacılara kalacak yer ve ücretsiz yemek sağlamak için 16. yüzyılda kurulan Haseki Sultan Vakfı'nı idare eden Derviş ailesi önemli bir güçtü ve Hüseyinler bu aileyi yanlarına çekmeyi başarmıştı. Üstelik Kudüs Müftüsü Mustafa el-Hüseyinî'nin kızı ile Derviş ailesinden Muhammed'in evliliği bu iki aileyi birbirine iyice yaklaştırdı.⁴⁹ Bu dönemde, belki de Hüseyinler'in

⁴⁸ Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 21.

⁴⁹ Hüseyinler, Kudüs ve çevresindeki güçlerini ve dolayısıyla müttefiklerini artırmak için 1813 yılında Nablus'un önde gelen aileleriyle de akrabalık kurmuşlardı. Nitekim Kudüs nakibüleşrafi Ömer el-Hüseyinî kızını Nabluslu Musa Turkan ile evlendirmiş, Musa

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

Kudüs'teki en önemli müttefiki, az tanınmasına rağmen zenginliğiyle öne çıkan Süleyman el-Nasasibî idi. Kudüs'ün zengin tüccarlarından olan bu şahıs, Muhammed Ali el-Hüseyinî'nin yeğeni ile evlenmişti. Bu şahısla yakın ilişkiler Hüseyinî ailesine ve dolayısıyla Yamaniler'e daha başka müttefikler de kazandıracaktır ki, Kudüs'e yakın köylerde sözü geçen ve ilerde Yamanilerin kırsaldaki temsilcisi olacak Mustafa Ebu Goş (Ghosh) bunlardan biriydi.

İkinci grup olan Kaisiler'in en güçlü üyesi Halidî ailesiydi. Halidiler Kudüs'ün tanınmış bir ailesiydi ve asırlardır şeri mahkeme başkâtipliğini yürütüyorlardı. Fransız bayrağı hadisesinde Tahir el-Halidî'nin de aktif rol alması nedeniyle bu makam kısa bir süreliğine de olsa Halidiler'den alınmıştı. Ancak bir süre sonra başkâtiplik görevi tekrar ailenin uhdesine bırakılacaktır. Kaisiler'in diğer bir önemli üyesi 'Alamî ailesiydi. Fransız bayrağı hadisesinde konsolosa ait ikametgâhın çatısına çıkararak bayrağı indiren grubun içerisinde 'Alamîlere mensup birisinin (Faidî) bulunması, ailenin Kudüs'te tanındığını gösteriyor ki, Tanzimat döneminde Meclis-i İdare'ye bu aileden bir üyenin girmesi bunun kanıtıdır.⁵⁰ Yine bu aileden olan Vafâ el-'Alamî'nin 19. yüzyılın başlarında Harameyn Vakfı'nın mütevelliliğini, aileden başka bir şahsın da Kudüs'teki el-Bimaristan el-Salahî Vakfı'nın nazırlığını yürütmesi 'Alamî ailesinin etkisini göstermesi açısından önemlidir.⁵¹

Kudüs merkezi ile çevre köylerdeki ailelerden bir kısmı ittifak kurarak güçlerini artırırken, bu çekişmeye dâhil olmayan ve sahip oldukları konumlarını tarafsız kalarak muhafaza etmeye çalışan tanınmış aileler

Turkan'ın kızı da Ömer el-Hüseyinî'nin oğlu Abdüsselam ile evlenmişti. Aslında Musa, Hüseyinlere güç katacak bir konumda değildi, ancak onun kardeşi ve ailenin de reisi olan Halil'in hem yerel idarecilerle, hem de Şam valisi ile ilişkileri iyi bir durumda idi. Pappé, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 53.

⁵⁰ Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 23.

⁵¹ Baer, "Jerusalem's Families," 111.

Muttalip ŞİMŞEK

de vardı. Bu aileler Kudüs ve çevresinde üstlendikleri vazifeler itibariyle toplumun her kesimiyle iletişim halinde olan ve hizipleşme içerisine girdikleri takdirde görevlerini sağlıklı bir şekilde yürütemeyecek konumdaydılar. Bunlardan biri Nimrîlerdi. Kudüs'te yıllarca mimarbaşılık görevini üstlenen Nimrî ailesi mensupları, aynı zamanda Kudüs'teki kuyuların ve Hamam el-'Ayn'ın suyunu temin etme görevlerini de üstlenmişlerdi. 1812 yılının ortalarına doğru Yusuf el-Nimrî'ye belirtilen yerlerin sularını temin etmesi karşılığında Kubbetü's-sahre ve Tenkiziyye Medresesi vakıflarından günlük dört akçe tahsis edilmişti.⁵² Kudüs'teki güç mücadelesinin dışında kalan diğer bir aile de Ebüssuûd ailesiydi. Bu ailenin Kudüs'teki Kadirî ve Halvetîler arasında saygın bir yeri vardı. Ailenin önemli simalarından Osman Ebüssuûd bu dönemde bir yandan Meclis-i İdare'nin üyeliğini uhdesinde bulundururken, diğer taraftan Halilürrahman'daki el-Halil Cami ile Kubbetü's-sahre Cami vakıflarının mütevelliliğini yürütüyordu. Kısa bir süreliğine de olsa, ailenin diğer bir üyesi olan Muhammed Ebüssuûd 1840'lı yıllarda El-Haram'a şeyh olarak tayin edilmişti. Burada şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, bu dönemde Ebüssuûd ailesi ne Hüseyînlere, ne de Halidîlere fazla yakınlık göstermeden tarafsızlığını dengeli bir şekilde korumasını bilmiş ve bundan mümkün olduğunca yarar sağlamıştı.⁵³

Tanzimat dönemi işte bu şekilde ailelerin güç ve etki mücadelesi içerisinde devam etmişti. Her ne kadar bu dönemde görev yapan mutasarrıflar⁵⁴ Hüseyînlere karşı mesafeli durup bu ailenin gücünü kırmaya çalışsalar da bu hususta öyle büyük başarılar elde edememişlerdi. 1847-1848 yıllarında mutasarrıflık görevinde bulunan Mustafa Zarif Paşa Hüseyînlerin başını çektiği gruba ılımlı davranmış; 1851-1854

⁵² KŞS, 295/99.

⁵³ Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 24.

⁵⁴ Tayyar Paşa (1841-1842), Haydar Paşa (1843-1844), Kıbrıslı Mehmed Paşa (Aralık 1845-Ocak 1847).

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

yılları arasında mutasarrıflık yapan Hafız ve Yakub Paşalar ise bu gruba oldukça yakınlık gösterdiklerinden Hüseyinler güçlerini bir nebze de olsa toparlayabilmişti. Bu avantajlı durumu kullanmak isteyen Hüseyinler, çevre köylerdeki karşıt gruba bağlı şeyhlerin gücünü kırmayı planladılarsa da, 1850'li yılların sonunda, Mutasarrıf Süreyya Paşa döneminde bu arzularını gerçekleştirme olanağı bulamadılar.⁵⁵

Burada yeri gelmişken, Kudüs'ün sosyal ve ekonomik hayatı için önemli bir yere sahip olan köylülerin bu tanınmış ailelerle ilişkileri ve güç mücadelesindeki yerlerini izah etmek faydalı olacaktır. Tanzimat'tan evvel bölgedeki köylülerin durumuna bakıldığında, bunların yerel seçkinler tarafından (hem Kudüs'ün önde gelen aileleri, hem de köylerdeki tanınmış şeyhler) sömürüldüğü söylenebilir. Yani Tanzimat'ın getirdiği ekonomik hareketlilik ve reformlarla ortaya çıkan idari yapıdan evvel köylüler bu iki kesime karşı savunmasız bir durumda idi. Osmanlı yönetimi Kudüs çevresindeki köyleri ve nahiyeleri “şeyh” adı verilen tanınmış şahısların tasarrufuna bırakmıştı. Şeyhlerin bir kısmı köylere, bir kısmı da nahiyelere bakıyordu. Özellikle 19. yüzyılın başlarında, nahiyeye şeyhleri sorumlu oldukları bölgelerde vergi toplamak, yasa ve düzeni sağlamak, adalet dağıtmak gibi görevleri yürütürlerdi. Dolayısıyla nasıl Kudüs'te bir seçkin aileler zümresi varsa, çevre köy ve nahiyelerde de bir seçkinler zümresi (şeyhler) vardı. Ancak ne Kudüs'te, ne de çevre köy ve nahiyelerde seçkinler zümresinin gerek kendi aralarında, gerekse halk ile ilişkilerinde büyük aşılmaz engeller yoktu. Diğer bir ifadeyle, 19. yüzyılın ortalarına kadar, seçkinler ile seçkin olmayanlar arasında ayırım vardı, ama abartılacak şekilde sert değildi. Neticede köylerdeki şeyhlerle köylüler, hatta bu iki grubun bedevilerle ilişkileri normal seyrinde işliyordu.⁵⁶

1841 düzenlemesine bağlı olarak Osmanlı yönetimi var olan sosyo-politik durumu değiştirmeye çalışsa da, nahiyeye şeyhlerini yerlerinde

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
39-75

⁵⁵ Abu-Manneh, “Jerusalem in the Tanzimat Period,” 26.

⁵⁶ Erik Eliav Freas, “Ottoman Reform, Islam and Palestine's Peasantry,” *Arab Studies Journal* 18, sayı:1 (Güz 2010):196-199.

Muttalip ŞİMŞEK

biraktı. Bu hususta küçük bir değişiklik yapıldı ve “şeyh” yerine “nazır” tabiri kullanılmaya başlandı. Reformlar sayesinde köylüler rahat bir nefes alacaktı ki, bu sefer de kendilerini Kudüs’ün tanınmış aileleri arasında meydana gelen ve çevre köy ve nahiyelere kadar taşan güç mücadelelerinin içerisinde buldular. Önceden de belirtildiği gibi, Hüseyinî ailesinin içerisinde yer aldığı Yamanîler ile Kudüs’ün diğer önemli bir ailesi olan Halidîlerin desteklediği Kaisiler bu güç mücadelesinin iki önemli koluydu. Mısır valisinin Kudüs’ü işgali esnasında Mehmed Ali Paşa’ya yakınlık gösteren ve bir bakıma bazı kazanımlar elde eden Hüseyinîler ile Yamanî grubunun önemli üyelerinden olan Ebu Goş ailesinin aksine, İbn Simhan ailesi ile el-Halil’deki Şeyh Abdurrahman el-Amr işgal karşısında tepkilerini gösterdikleri için Mısır valisinin zulmüne uğramışlardı. Bu zor süreçte Osmanlı yönetimine bağlılıklarını devam ettiren bu aileler, işgalden sonra ödüllendirilmiş; Cebel-i Halil nahiyesi şeyhi olan babasının etkisiyle Abdurrahman el-Amr’a el-Halil kaymakamlığı tevcih edilmişken, İbn Simhan ailesine de Benî Harit nahiyesinin yanı sıra Ramallah gibi bazı önemli yerlerin kontrolü verilmişti. Aynı zamanda İbn Simhan ailesinden iki şahsa Lyda ve Remle kasabalarının kaymakamlıkları verildi. Diğer taraftan İbrahim Paşa ile işbirliği yapan Ebu Goş ailesinin Benî Malik nahiyesi şeyhliği ve Bâbü’l-Vad’dan Kudüs’e kadar olan yolların muhafızlığı görevini Osmanlı yönetimi yine bu ailede bırakmış, ancak yöneticilerin İbn Simhan ailesine yönelik olumlu tutumu bu kadim düşmanlar arasındaki rekabetin Kaisiler lehinde ilerlemesine neden olmuştur ki, bu durumdan en fazla etkilenen aile de Hüseyinîler olacaktır.⁵⁷

Tanzimat dönemi, Kudüs’teki tanınmış aileler açısından oldukça önemlidir ve bu dönemde Halidî ailesinin daha etkin olmaya başladığı söylenebilir. Kudüs’ün Mısır valisi tarafından işgali esnasında Halidî

⁵⁷ Abu-Manneh, “Jerusalem in the Tanzimat Period,” 27.

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

ailesi büyük sıkıntılar yaşamıştı. Çünkü Hüseyinlerin aksine Halidiler işgale karşı olmuşlar ve Osmanlı idaresine sadık kalmışlardı. İbrahim Paşa ailenin bu tavrı karşısında ilk olarak mahkeme başkâtipliği görevini Halidî ailesinden almış ve neredeyse işgal yıllarının sonuna kadar da bu aileye mensup olanlara önemli makamlar tevcih edilmemişti. Aileyle özdeşleşen başkâtiplik makamının kendilerine tekrar tevcihi ancak 1842'de Tayyar Paşa'nın idaresi döneminde mümkün olmuştu. Öyle ki, işgal döneminde Osmanlı idaresine duydukları sadakat nedeniyle aile üyeleri farklı kasabalara naip olarak tayin edilmişlerdi. Örneğin, Başkâtip Muhammed Ali el-Halidî'nin kardeşi Süleyman Yafa'ya ve diğer kardeşi İbrahim ise Lyda'ya naip olarak atanmıştı.⁵⁸

Tanzimat döneminde reformların yürürlüğe girmeye başlaması ve bu süreçte Halidîlerin idarecilere büyük destek olması aileye pek çok fayda sağlamıştır. Hüseyinî ailesinin reformlara ve hususiyile ileriki dönemlerde Ali ve Fuad Paşaların reform politikalarına karşı pasif tutumunun aksine Halidîler adı geçen paşalara ve onların politikalarına karşı daha olumlu yaklaşmışlardır. Pek tabiidir ki, bu tavırlarının karşılığını alacaklardır.⁵⁹

Eskiden tanınmış ailelerin bir kısmı makamlarını ve üstünlüklerini korumak için Şam veya İstanbul'daki bağlantılarını kullanırken Mutasarrıf Mustafa Süreyya Paşa'nın Kudüs ve çevresinde tesis etmeye çalıştığı yeni yönetim anlayışının etkisiyle artık bu imkânları bulamayacaklardır. Özellikle Mustafa Süreyya Paşa'nın 1860 yılında Meclis-i İdare'yi yeniden düzenlemesi ve daha evvel çoğunluğu tanınmış ailelerden oluşan temsilcileri görevden alarak yerlerine esnaftan tüccarlara kadar farklı kesimlerden yeni temsilciler getirmesiyle artık Hüseyinler başta olmak

⁵⁸ A.g.e, 25-26.

⁵⁹ Tanzimat döneminde nüfus konusuna önem veren devlet bu işlerin daha iyi takip edilebilmesi için sancak ve kazalara nüfus memuru göndermeye başlamıştı. Bu dönemde Kudüs'ün nüfus memuru Halidî ailesinden Seyyid Abdurrahman Nazif Efendi idi. *BOA*, HR.TO, 394/46. Bir başka örnek için bkz. *BOA*, TFR.I.ŞKT, 3/262.

Muttalip ŞİMŞEK

üzere tanınmış diğer ailelerin Kudüs'teki etkisi azalmaya başlamıştır. Bununla birlikte, bu ailelerden az da olsa mecliste yer alanlar olmuştur. Örneğin Hüseyinî ailesine mensup Şükrü Efendi,⁶⁰ Mehmed Halil Efendi,⁶¹ Ali Nuri Bey⁶² ve Mehmed Nusret Efendi⁶³ 1861-1870 yılları arasında belirli aralıklarla Meclis-i İdare'de üye olarak bulunmuşlardı.

Ali ve Fuad Paşaların reformları esnasında ise Kudüs'te Halidî ailesinin etkisi artmaya başlayacaktır. Bu dönemde Halidîler, Kudüs'te müftülük ve şeyhülharemlik gibi makamları ellerinde tutarak kendilerini İslam'ın sosyopolitik değerlerinin koruyucusu olarak görecektir. Böyle olmasında belki de, bu sıralarda İstanbul'da kalan Kudüslü Nakibzade Ömer'in 1867 yılında Ali ve Fuad Paşa'ya karşı bir komplo tertip eden "İttifak-ı Hamiyet" topluluğuna⁶⁴ bağlı olmasının etkisi vardı. Bu topluluğun üyelerinden biri Hüseyinî ailesinin dostu Gürcü Necib Paşa'nın torunu olan Mehmed Bey idi. İttifak-ı Hamiyet üyelerine 1867 yılında güvenlik güçlerince bir operasyon yapıldı ve Kudüslü Nakibzade Ömer tutuklanarak Vidin Kalesi'nde dört yıl boyunca hapsedildi (daha sonra Rodos'a nakledildi). Dolayısıyla Ali ve Fuad Paşalar döneminde Hüseyinî ailesinin durumu pek de iyi değildir. Bunda Hüseyinîlerin Ali ve Fuad Paşaların idaresine karşı tutucu bir tutum sergilemelerinin yanı sıra İstanbul'da bulunan eski Kudüs Müftüsü Şeyh Musa el-Halidî'nin de etkisi olmuştur.⁶⁵

Halidî ailesi Ali ve Fuad Paşaların reform politikalarına olumlu yaklaştıkları gibi Ali Paşa'nın himayesinde olan Suriye Valisi Reşid Paşa'yı

⁶⁰ BOA, DH.SAİDd., 7/451.

⁶¹ BOA, DH.SAİDd., 9/687.

⁶² BOA, DH.SAİDd., 69/475.

⁶³ BOA, DH.SAİDd., 112/37.

⁶⁴ İttifak-ı Hamiyet, 1865-1876 yılları arasında Osmanlı aydınlarının idareye karşı oluşturduğu muhalif gruptur ki, Yeni Osmanlılar Cemiyeti olarak da bilinir. Detaylı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Yeni Osmanlılar Cemiyeti," *TDV İslam Ansiklopedisi* 43, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), 430-433.

⁶⁵ Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 38-40.

da koşulsuz desteklemişlerdi. Ailenin önemli simalarından Muhammed Ali el-Halidî'nin oğlu Yasin, Reşid Paşa tarafından Suriye'deki meselelerin görüşülmesi amacıyla Beyrut'ta açılan Meclis-i Umumi'de (1867) Kudüs Sancağı'nın temsilcisi olarak yer almıştı. Yine bu sıralar, Nazif Paşa zamanında Kudüs'te teşkil edilen belediye idaresinin ilk reisliğini de, yirmi beş yaşında olmasına rağmen, Muhammed Ali'nin diğer oğlu Yusuf Ziya yapacaktır.⁶⁶ Doğal olarak bütün bu gelişmeler Kudüs'te Hüseyinî ailesi yerine Halidî ailesinin yıldızının parlamasına neden olacaktır.

4. Abdülhamid Döneminde Hüseyinler

II. Abdülhamid'in padişah olmasıyla birlikte Kudüs'te bulunan aileler arasındaki güç dengesi yeniden değişecektir. Padişah, iktidarını sağlam bir şekilde kurunca, geçen dönemdeki reformcuların destekçilerine daha mesafeli durmaya başlamış ve Halidî ailesinin önde gelen üyelerini Kudüs'ten uzaklaştırmıştır. Örneğin, Muhammed Ali'nin oğlu Yasin Suriye'nin Tropolî bölgesinde yerel bir kadî naipliğine atanmış, diğer oğlu Yusuf Ziya ise Suriye vilayeti sınırları içerisinde yer alan Doğu Anadolu'da orta dereceli bir idari göreve tayin edilmişti. Ailenin diğer üyeleri de benzer kaderi paylaşacak; Halidî ailesi bir süre sonra Kudüs'e dönmeye başlasa da, Hüseyinler yeniden güç kazanacak⁶⁷ ve bu durum uzun bir süre Hüseyinî ailesi lehine devam edecektir.⁶⁸

Halidiler ilerleyen yıllarda Kudüs'e dönmelerine rağmen II. Abdülhamid tahtta olduğu süre içerisinde daha önceki güçlerine tekrar ulaşamadılar, ancak şehirde önde gelen ve eğitimli aile olarak görülmeye

⁶⁶ Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 41.

⁶⁷ BOA, HR.TO, 398/43.

⁶⁸ II. Abdülhamid döneminde Hüseyinî ailesinin etkin olmaya başlamasıyla ilgili bkz. BOA, BEO, 283/21210, 11 Rebiulevvel 1311 (27 Eylül 1893); BOA, BEO, 1272/95352, 15 Şevval 1316 (26 Şubat 1899). Ayrıca bkz. Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 42.

Muttalip ŞİMŞEK

devam ettiler.⁶⁹ Tam aksine, bu dönemde Hüseyinî ailesi için her şey yolunda gidiyordu. Kudüs'ün sosyal ve dinî hayatında önemli bir yer tutan Hanefi müftülüğünü 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kontrol etmeye başlayan Hüseyinîler, bu makamı fasılasız olarak 1948 yılına kadar idare edeceklerdi.⁷⁰ Bu süreçte, Osmanlı yönetimi Kudüs gibi kutsal bir belde müftülük vazifesini hakkıyla yerine getiren aile üyelerini ödüllendirmekten geri kalmamıştır. Örneğin, 1899 yılında Kudüs müftüsü olarak görev yapan Hüseyinîzade Tahir Efendi, vazifesini iyi niyetle yürüttüğü ve şehirdeki gayrimüslim milletlerin ruhani reislerine karşı birleştirici bir tutum sergilediği gerekçesiyle ikinci dereceden mecidiye nişanıyla taltif edilmişti.⁷¹ Benzer bir taltif de Birinci Dünya Savaşı başlarında o dönemde Kudüs belediye reisi olan Hüseyinîzade Haşim Efendi'ye yapılmıştı. Haşim Efendi savaş esnasında ordunun ihtiyaç duyduğu erzak ve levazımı tedarik ederken göstermiş olduğu gayret nedeniyle üçüncü rütbeden mecidiye nişanı ile taltif edilmişti.⁷²

Hüseyinî ailesi bu dönemde sadece Kudüs'ün değil, Gazze'nin de müftülük makamını ellerinde bulunduruyordu. Gazze, Kudüs sancağının bir kazasıydı ve ailenin diğer bir üyesi olan Mehmed Hanefi Efendi Gazze müftüsü olarak görev yapıyordu. Gazze müftülüğü esnasında kendisiyle ilgili yapılan bir şikâyet İstanbul'a kadar ulaştıysa da, Kudüs Sancağı İdare Meclisi tarafından Mehmed Hanefi Efendi'nin liyakat, ehliyet ve ahlakına itimat edilen bir şahıs olduğu yönünde bir mazbata gönderilmesi üzerine

⁶⁹ Karen Armstrong, *Jerusalem: One City, Three Faiths* (New York: Ballantine Books, 1996), 359; Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period," 40-42.

⁷⁰ Pappé, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 81.

⁷¹ BOA, İ.TAL, 169/34, 17 Zilkade 1316 (29 Mart 1899).

⁷² BOA, İ.TAL, 496/39, 3 Zilkade 1332 (23 Eylül 1914).

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

Dâhiliye Nezareti, mahallinden bu tür şikâyetlere itibar edilmemesi yönünde görüş bildirerek meselenin büyütülmemesini istemiştir.⁷³

Kudüs nakibüleşraflık makamı da 19. yüzyılın sonlarından itibaren Hüseyinî ailesinin kontrolündeydi ve bu dönemde Kudüs'teki seyyid ve şeriflerin temsilcisi Abdüllatif Efendi idi.⁷⁴ Kudüs'ün yanı sıra Gazze nakibüleşraf kaymakamlığının da 19. yüzyılın sonlarına doğru Hüseyinî ailesinin uhdesinde olduğunu görüyoruz. 1890'lı yıllarda bu görevi ailenin önemli isimlerinden Hüseyin Tevfik Efendi üstlenmişti. Hüseyin Tevfik Efendi 1893 yılında Babiâli'ye gönderdiği bir arızada, kendilerinin Hz. Hüseyin sülale-i tahiresinden geldiklerini ve dedeleri gibi din ve ilme hizmet ettiklerini ifade ettikten sonra büyük dedeleri Seyyid Abdullah el-Hüseyinî'nin Sultan Selim Han'ın Mısır'ı fethi nedeniyle Gazze'yi ziyareti esnasında kendisine hizmette bulunduğunu, yine başka bir dedesi olan Gazze eski müftüsü Seyyid Ahmed Muhyiddin el-Hüseyinî Efendi'nin de Sultan Abdülmecid'e hizmet ettiğini belirterek Hüseyinî ailesinin bütün imkânlarıyla fakir ahaliye yardımcı olmaya çalışırken Kudüs Mevki Kumandanı Rüstem Paşa'nın halkı aileye karşı kıskırttığından yakınmıştır. Ayrıca sarraf esnafından olup kötü ahlakı ile meşhur olan ve fıkıh ilminden başka bir alanda derin bilgisi bulunmayan Muhammed Sadullah Bey'in

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
39-75

⁷³ BOA, DH.MKT, 2013/130, 1 Rebiulâhir 1310 (23 Ekim 1892); DH.MKT, 54/14, Lef.2, 19 Mayıs 1309 (21 Mayıs 1893).

⁷⁴ BOA, İ.ML, 51/6, 7 Rebiulâhir 1320 (14 Temmuz 1902). Başarısından dolayı Hüseyinzade Abdüllatif Efendi'ye takdim edilen payelerle ilgili bkz. BEO, 1590/119239, H. 1318 (1900); BEO, 1914/143550, H. 1320 (1902). Ayrıca Abdüllatif Efendi'nin kendisine maaş tahsisi ile ilgili İstanbul'a gönderdiği arzuhal hakkında bkz. BOA, İ.ML, 51/6, Lef.2, 17 Ramazan 1319 (28 Aralık 1901). Abdüllatif Efendi, 20. yüzyılın başlarında nakibüleşraf sıfatıyla Kudüs Sancağı İdare Meclisi'nde aza olarak bulunmak istediğini belirtmiş ve onun bu talebi Şûrâ-yı Devlet'te dahi görüşülmüş, ancak bunun uygun olmadığına karar verilmişti. Abdüllatif Efendi'nin bu talebiyle ilgili yazışmalar için bkz. BOA, DH.MKT, 579/26, H. 1320 (1902); DH.TMIK.S, 48/42, H. 1321 (1903); ŞD, 2296/39, H.1321 (1903); BEO, 2224/166788, H. 1321 (1903).

Muttalip ŞİMŞEK

Kudüs Mutasarrıfı Faik Bey ile eski Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin teşvikiyle Gazze Kazası müftülüğüne tayin edildiğinden bahisle bu zatın görevden alınmasını istemiştir.⁷⁵

Bunların yanında, Hüseyinî ailesi şehrin idari hayatında da aktif rol oynamıştır. Kudüs'te belediye idaresinin tesisiyle bu makam bir süre Halidî ailesinin tasarrufunda kalmış, ancak 19. yüzyılın sonlarında Hüseyinilere geçmiş ve bölgede Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesine kadar da kendilerinde kalmıştır.⁷⁶ Denilebilir ki, Hüseyinî ailesi 19. yüzyılın son çeyreğinden Birinci Dünya Savaşı'nın başlarına kadar Kudüs ve çevresinde oldukça aktif bir konumda idi ve aile üyeleri Kudüs'ün aşar mültezimliğinden⁷⁷ belediye meclis başkanlığına,⁷⁸ vakıfların idaresinden⁷⁹ bidayet mahkemesi üyeliğine,⁸⁰ kutsal mekânların hizmetkârlığından müderrisliğe⁸¹ ve hatta bölgenin maden işletmeciliğine⁸² kadar hemen her alanda varlık göstermişlerdi.⁸³

⁷⁵ BOA, HR.TO, 398/43.

⁷⁶ BOA, İ.TAL, 496/39.

⁷⁷ BOA, BEO, 2165/162313, 27 Ağustos 1319 (9 Eylül 1903).

⁷⁸ BOA, DH.MKT, 2157/62.

⁷⁹ BOA, DH.MKT, 362/39.

⁸⁰ BOA, DH.SAİDd., 112/37.

⁸¹ BOA, BEO, 2580/193461.

⁸² Kudüs'ün Eriha ve Halilürrahman bölgelerinde çıkarılan petrol, bitüm (Yerin altında bulunup sıvı ve sarımtırak veyahut katı ve kara bir durumda çıkarılan madde olup asfalt yol yapılıırken kullanılan önemli bir madendir.) ve asfalt madenlerinin taharri (madenin aranması) imtiyazı bu dönemde Hüseyinî ailesinden İsmail Hakkı Efendi'nin uhdesinde idi. İsmail Hakkı Efendi pek çok noktada bu madenlerin taharri imtiyazını elinde bulunduruyordu. 1914 yılında bütün bu imtiyazları Amerikalılara devredecektir. Detaylı bilgi için bkz. BOA, MV, 185/30; 186/7; 189/69, 189/70; 189/71; 189/72; 189/73; 189/74; 190/29, H. 1332 (1914). Bu hususla ilgili ayrıca bkz. BOA, BEO, 4294/322027; 4295/322063; 4295/322065; 4295/322066; 4295/322067; 4295/322068.

⁸³ Hüseyinzade Mehmed Salih Efendi, Kudüs civarında bulunan Beyt-i Safaka karyesinde bir bina inşa etmişti. BOA, ŞD, 2621/7. Bu araziye daha sonra başka binalar da eklenecek

Sonuç

Kudüs'ün 18. ve 19. yüzyıl sosyal ve dinî hayatında Hüseyinî ailesinin ayrı bir yeri vardır. Hüseyinîler Hz. Peygamber'in soyundan geldikleri için bölge halkı kendilerine daima hürmet etmiş; aile üyeleri de hem bu sahip oldukları durumu, hem de Kudüs'ün Müslümanlar nazarındaki önemini dikkate alarak şehrin sosyal ve dinî hayatında etkin olmak için büyük gayret sarf etmişlerdir.

Kudüs'teki bazı makamlara (nakibüleşraflık, müftülük, şeyhülharemlik, türbedarlık ve vakıf mütevelliliği gibi) sahip olmanın ailelere geniş imkânlar sağlaması nedeniyle şehrin önde gelen aileleri bu vazifelere talip olmakta kayıtsız kalmamışlar ve kimi zaman aktif, kimi zaman da pasif bir şekilde rekabet içerisine girmişlerdir. Hüseyinîler, aileler arası rekabetin baş aktörü olarak öne çıkmıştır ve bu hususta onlara karşı en fazla Halidî ve 'Alamî gibi Kudüs'ün diğer önde gelen aileleri mücadele vermiştir. İncelediğimiz dönemde, Osmanlı idarecilerinin aileler arasındaki mücadelede, buna Tanzimat dönemi de dâhil, aşırı sert tedbirler almadıkları, böylesine kutsal bir beldenin sosyal ve dinî dokusuna zarar vermeden zikredilen vazifeleri bu ailelere tevcih ettikleri görülmektedir. Ancak, 18. yüzyılın başlarında meydana gelen Nakibüleşraf İsyanı, 1831-40 yılları arasında şehrin İbrahim Paşa tarafından işgali ve Fransız bayrağı meselesi gibi etkisi büyük olan hadiseler esnasında hatalı bulunan aileler Osmanlı idarecileri tarafından yaptıklarına bir karşılık olarak bu tür vazifelerden bir süre uzak tutulmuşlardır.

Tanzimat reformlarıyla başta Kudüs olmak üzere bölgedeki yerel güçlerin etkisi kırılmaya ve merkezi idare güçlendirilmeye çalışılsa da, 18. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar geçen süreçte Kudüs'ün sosyal ve dinî hayatında Hüseyinî ailesi daima yer almıştır. II. Abdülhamid'in

ve ailenin bu yatırımı ileriki yıllarda prim yaparak varislerine büyük gelir getirecekti. Pappé, *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty*, 82.

Muttalip ŞİMŞEK

bu aileye yakın durması sayesinde ise Hüseyinler Kudüs'ün neredeyse tüm alanlarında (nakibüleşrafılık, müftülük, vakıf mütevelliliği, madencilik, belediye reisliği, meclis azalığı gibi) etkin bir konuma gelmişlerdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

I. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Mustafa II, (AE.SMST II), 39/3808.

Bâbüali Evrak Odası Evrakı (BEO), 283/21210; 1272/95352; 1590/119239; 1914/143550; 2165/162313; 2224/166788; 2580/193461; 4294/322027; 4295/322063; 4295/322065; 4295/322066; 4295/322067; 4295/322068.

Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNS. MHM.d.), 96/576.

Cevdet Maliye (C.ML), 375/15416.

Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemi (DH.MKT), 54/14, Lef.2; 362/39; 579/26; 2013/130; 2157/62.

Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahval İdare-i Umumiyesi (DH.SAİDd.), 7/451; 9/687; 69/475; 112/37; 80/91.

Dâhiliye Nezareti Islahat Evrakı (DH.TMIK.S), 48/42.

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi (HR.MKT), 5/19.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR.TO), 398/43.

Hatt-ı Hümayun (HAT), 511/25070.

İrade Maliye (İ.ML), 51/6, Lef.2.

İrade Taltifat (İ.TAL), 169/34; 496/39.

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), 185/30; 186/7; 189/69, 189/70; 189/71; 189/72; 189/73; 189/74; 190/29.

Sadaret Divan Mukavelenameler (A.DVN.MKL), 72/7.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD), 2296/39.

II. Kudüs Şer'iyye Sicilleri (KŞS): Defter No 278, sayfa 32 (278/32); 278/41; 278/70; 295/23; 295/99; 297/149; 319/74; 321/75

Kitap ve Makaleler

Abu-Manneh, Butrus. "Four Letters of Sayh Hasan al-Attar to Sayh Tahir al-Huseynî of Jerusalem." *Journal of Arabica* 50, sayı:1 (Ocak 2003): 79-95.

———. "Jerusalem in the Tanzimat Period, The New Ottoman Administration and Notables." *Die Welt des Islam* XXX, (1990): 1-44.

———. "The Husaynis: The Rise of a Notable Family in 18th Century Palestine." *Palestine in the Ottoman Period Political, Social and Economic Transformation*. Editör: David Kushner, 93-108. Jerusalem: Yad Izhak Ben-Zvi, 1986.

Ahmed Lütü Efendi. *Vak'a-nüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi* 9. Editör: M. Münir Aktepe, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

Armstrong, Karen. *Jerusalem: One City, Three Faiths*. New York: Ballantine Books, 1996.

Avcı, Yasemin. *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*. Ankara: Phoenix Yayınları, 2004.

Baer, Gabriel. "Jerusalem's Families of Notables and the Wakf in the Early 19th Century." *Palestine in the Ottoman Period Political, Social and Economic*

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
39-75

Muttalip ŞİMŞEK

Transformation, Editör: David Kushner, 109-122. Jerusalem: Yad Izhak Ben-Zvi, 1986.

Beydilli, Kemal. “Yeni Osmanlılar Cemiyeti.” *TDV İslam Ansiklopedisi* 43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı 2013, 430-433.

———. “Selim III.” *TDV İslam Ansiklopedisi* 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı 2009, 420-425.

Cline, Eric H. *Jerusalem Besieged from Ancient Canaan to Modern Israel*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2004.

Eliav Freas, Erik. “Ottoman Reform, Islam and Palestine’s Peasantry.” *Arab Studies Journal*, 18, sayı:1 (Güz 2010): 196-231.

Kılıç, Rüya. *Osmanlı’da Seyyidler ve Şerifler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.

Kupferschmidt, Uri. *The Supreme Muslim Council: Islam Under the British Mandate Palestine*. Leiden: E.J. Brill, 1987.

Özcan, Abdülkadir. “Edirne Vak’ası.” *TDV İslam Ansiklopedisi* 10. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, 445-446.

Pappe, Ilan. *The Rise and Fall of a Palestinian Dynasty, The Husaynis 1700-1948*. California: University of California Press, 2010.

Philipp, Thomas. *Acre: The Rise and Fall of a Palestinian City, 1730-1831*. New York: Columbia University Press, 2001.

Rozen, Minna. “The Naqib al-Ashraf Rebellion in Jerusalem (1702-1706) and Its Repercussion on the City’s Dhimmis.” *Asian and African Studies* 18, sayı:3 (1984): 249-270.

Sarıcık, Murat. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Nakibü’l-eshrâflık Müessesesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.

Steih, Abdalqader. “18. Yüzyılın İlk Yarısında Kudüs Sancağı’nda Merkez ve Çevre İlişkisi Bağlamında Osmanlı Devleti ve Yerel Güçler.” *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 8, (Güz 2016): 241-257.

Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler

Şimşek, Muttalip. “Osmanlı Devleti'nde Nakibüleşraflık Müessesesi ve Bu Müesseseye Bağlı Kaymakamlıklar (19. Yüzyıl).” *Tarihin Peşinde* 19, (Nisan 2018): 401-431.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1965.

———. *Osmanlı Tarihi V*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1947.

Winter, Michael. “The Ashraf and the Naqib al-Ashrâf in Ottoman Egypt and Syria: A Comparative Analysis.” *Sayyids and Sharifs in Muslim Societies, The Living Links to the Prophet*, Editör: Morimoto Kazuo, 139-158. New York: Routledge, 2013.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
39-75

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)^(*)

Reflections of Syria Crisis to Turkey (2011-2017)

Naim GÖK^(**)

Öz

Türkiye'nin en uzun kara sınırı, güney komşusu olan Suriye iledir. Hatay konusu, 1957 krizi, su konusu ve PKK sorunu, 2000 başlarına kadar, iki ülke ilişkilerinde önemini korumuş; bunlardan PKK sorunu, 1998 yılında, Adana Mutabakatı ile çözülmüştür. Bu tarihten sonra Arap Baharı'nın Suriye'de ortaya çıkmasına kadarki süre içinde Türkiye ile Suriye ilişkileri ekonomi, ticari, siyasi, kültürel ve askeri olmak üzere birçok alanda gelişim göstermiştir. Mart 2011'den sonra Suriye'de yaşanan kriz ise, ülkede çok yönlü çatışma ortamının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Suriye'deki değişime ABD, Rusya, İran başta olmak üzere birçok ülke etki etmiştir. İlave olarak, bu süreçte, çok sayıda terör örgütü ve muhalif grup, çatışmalara taraf olmuştur. Suriye'de yaşanan kriz, Türkiye'yi, özellikle, güvenlik ekseninde etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, 6-7 Ekim - Kobani Olayları, Fırat Kalkanı Operasyonu.

Abstract

Turkey's longest land border is with its southern neighbor Syria. Until the beginning of 2000, the Hatay issue, the 1957 crisis, the water issue and the PKK problem had preserved their importance in the mutual relations between both countries. Out of them, PKK problem was resolved in 1998 with the Adana Congruity. After this date, until the emergence of the Arab Spring in Syria, relations between Turkey and

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 10.10.2018

Kabul Tarihi: 16.05.2019

(*) Bu makale, yazarın "Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)" başlıklı yüksek lisans seminerinden üretilmiştir.

(**) Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi, naimgok73@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3756-6828>

Naim GÖK

Syria had developed in many fields such as economy, commerce, politics, culture and military. After March 2011, the crisis in Syria caused a multifaceted conflict in the country. Many countries, especially the USA, Russia, Iran, have influenced the changes in Syria. In addition, many terrorist organizations and dissenter groups have become parties to the conflict. The crisis in Syria affected Turkey, especially in the security axis.

Keywords: Arab Spring, 6-7 October - Kobani Incidents, Operation Euphrates Shield.

Giriş

Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler, 1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığını elde etmesiyle başlamıştır. Türkiye-Suriye ilişkilerine yön veren başlıca sorunlar; Hatay konusu, 1957 krizi, su konusu ve güvenlik bağlamında terör örgütü PKK'dır (Kürdistan İşçi Partisi).

Hatay konusunun ortaya çıkmasında temel etken; 1939 yılında, Türkiye ile Fransa arasında yapılan antlaşma ile Hatay'ın özel bir yönetiminin oluşması ve sonrasında Türkiye'ye katılmasıdır. Suriyeli yöneticiler tarafından Hatay, Suriye toprağı olarak görülmüş ve bu bölge, Suriye haritalarında, kendi topraklarının bir parçası olarak gösterilmiştir. 1957 krizi, iki ülkenin ilişkilerini çatışma noktasına getiren önemli bir mesele olmuştur. Soğuk Savaş döneminde iki ülkenin farklı kutuplarda yer alması, krizin büyümesinde etkili olmuş; kriz, kutup liderleri, ABD ve SSCB'yi karşı karşıya getirmiş, ancak ABD ve SSCB'nin tutumu, silahlı çatışmanın meydana gelmesini önlemiştir. Su konusu ve PKK sorunu, iki ülke ilişkilerini etkileyen diğer önemli konulardır. Su konusunun temel nedeni; Fırat ve Dicle nehirlerinden yararlanma bağlamında Türkiye'nin gerçekleştirmek istediğı kapsamlı bir proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi'nden (GAP) kaynaklanan Suriye ve Irak'ın yaşadığı endişelerdir. PKK sorunu, 1957 krizi gibi iki ülkeyi çatışma noktasına getirmiştir. PKK'nın Suriye'deki varlığının, Türkiye'nin tüm uyarılarına rağmen devam etmesi üzerine, Türkiye, 1998'de tutumunu sertleştirmiştir.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Türkiye'nin kararlı duruşundan dolayı Suriye geri adım atmış ve 1998'de taraflar arasında Adana Mutabakatı imzalanmıştır. Bu tarihten sonra iki ülke ilişkileri, Arap Baharı'nın Suriye'de ortaya çıkmasına kadar gelişerek devam etmiştir. 2010'da Tunus'ta başlayan Arap Baharı, kısa sürede başta Libya, Mısır, Yemen olmak üzere Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin birçoğunda etkili olmuş; Mart 2015'de, Suriye'de de etkisini göstermeye başlayarak, karmaşık bir çatışmaya dönüşmüştür.

Suriye krizi, Türkiye'yi çok yönlü etkilemiş, kriz derinleştikçe yaşananların yansımaları daha da artmıştır. Geçen süre içinde, Türkiye'ye ait bir uçak düşürülmüş, Türkiye sınır hattında DAESH (Irak Şam İslam Devleti) ve PYD-YPG (Halk Koruma Birlikleri-Demokratik Birlik Partisi) terör örgütlerinin etkinliği artmıştır. Suriye'deki krizin etkisiyle Türkiye'de Kobani olayları çıkmış, Türkiye, artan tehditler nedeniyle Şah Fırat ve Fırat Kalkanı operasyonlarını gerçekleştirmiştir.

Suriye krizinin önemli bir yansıması, Türkiye ve Rusya arasında Jet krizinin ortaya çıkmasıdır. Bu kriz iki ülke ilişkilerinin ciddi yara almasına neden olmuş, ancak atılan adımlarla ilişkiler tekrardan canlandırılmıştır. Suriye krizinin ortaya çıktığı ilk aylardan itibaren artan bir göç yaşanmış, en az 3 milyon Suriye vatandaşı, Türkiye'ye sığınmıştır. Göç eden Suriyeliler önemli bir mesele olarak Türkiye'nin gündemine yerleşmiştir. Türkiye, dönem içinde, sığınan Suriyeliler için yaklaşık 25 milyar dolarlık harcama gerçekleştirmiştir.

1. Türkiye-Suriye İlişkileri

Türkiye'nin en uzun kara sınırı Suriye Arap Cumhuriyeti'yledir. İki ülke arasında, 911 km'lik sınır bulunmaktadır. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler, Suriye'nin 1946 yılında Fransız mandasından çıkması ve Fransız askerlerinin ülkeden tamamen çekilmesi ile başlamıştır. Bu tarihten sonra Suriye, tam bağımsız devlet statüsündedir. Coğrafi bölge olarak Suriye

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

Naim GÖK

toprakları yaklaşık 402 yıl Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalmış, Osmanlı'nın yıkılması sonrasında Fransa'nın denetimine geçmiştir. Fransa, 1936 yılında, Manda yönetimine son vermek istemişse de, bu gelişme, İkinci Dünya Savaşı sonunda mümkün olmuştur.¹ Türkiye ile Suriye ilişkilerinde 2000'li yılların başına kadar dört konu ön plana çıkmıştır. İki ülke ilişkilerinin belirli dönemlerde gerilmesine neden olan bu konular: Hatay konusu, Soğuk Savaş döneminde farklı kutuplarda yer alması ve 1957 krizi, Su konusu ve PKK özelinde güvenlik konusudur.

Hatay Konusu

1936 yılında Suriye'nin bağımsızlık görüşmeleri sürdürülürken Sancak (İskenderun ve Antakya) bölgesinin geleceği konusu gündeme gelmiştir. Türkiye, Sancak bölgesinin geleceğinin belirlenmesine yönelik olarak Fransa ile görüşmeler gerçekleştirdikten sonra, sorunun çözümü için konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşımıştır.² Sorun Milletler Cemiyeti'nde ele alınmış, 20 Ocak 1937 tarihinde yapılan toplantıda Sancak bölgesine özel bir statü verilmesi kararı alınmış ve bu karar 27 Ocak 1937'de kabul edilmiştir. Karara göre, Sancak bölgesi; dışişlerinde Suriye'ye bağlı olacak, içişlerinde ise bağımsız hareket edecektir. Sancak bölgesinin Milletler Cemiyeti'nin garantisi ve denetimi altında olması kararlaştırılmış ve Sancak bölgesinin Anayasası 29 Mayıs 1937'de kabul edilmiştir. Yapılan seçimlerden sonra Sancak Meclisi, 2 Eylül 1938 tarihinde açılmış; Devlet Başkanlığına Tayfur Sökmen, Başbakanlığa ise Abdurrahman Melek seçilmiştir. Hatay Meclisi 29 Haziran 1939 tarihinde oybirliğiyle Türkiye'ye bağlanma kararı almıştır. Türkiye, 7 Temmuz'da Hatay ilinin kuruluşuna dair bir Kanun

¹ Kamuran Gürün, *Savaşan Dünya ve Türkiye* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997), 646.

² Ayhan Öztürk, "Milletlerarası Antlaşmalar ve Türk-Fransız Antlaşmaları," *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, sayı: 5, (1994): 124-126.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

çıkarak bağlanmayı gerçekleştirmiştir.³ Türkiye ile Fransa arasında 23 Haziran 1939 tarihinde “Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorununun Kesinlikle Çözümüne Dair Antlaşma” imzalanmış;⁴ bu antlaşma 22 Temmuzda yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce 7 Temmuz'da Hatay'ın Türkiye'ye bağlanması ile Türkiye-Fransa sınırı, daha sonra da Türkiye ile bağımsızlığını kazanacak olan Suriye'nin sınırı kesinleşmiştir. Bu gelişmelere rağmen, sonraki dönemlerde, Suriye yöneticileri tarafından sıklıkla Hatay'ın Suriye'nin toprağı olduğu ve haksız bir şekilde Türkiye'ye verildiği dile getirilmiştir. Özellikle 1954 yılında Baas partisinin yönetimde etkinliğini artırmasından sonra bu iddia daha sık gündeme gelmiş, ayrıca, Suriye'nin resmi belgelerinde ve Suriye haritasında Hatay'a yer verilmiştir. Okulların ders kitaplarında Hatay, Suriye toprağı olarak gösterilmeye devam etmiştir.⁵

1957 Krizi

Bu kriz, Türkiye ile Suriye arasında ilişkilerin son derece gerildiği ve çatışma noktasına geldiği bir gelişmedir. Krizin ortaya çıkmasının ana sebebi: Soğuk Savaş döneminde yaşanan kutuplaşmadır. Bu dönemde Türkiye, Batı-ABD tarafında, Suriye ise SSCB'nin yanında yer almıştır. Özellikle Türkiye-İrak-İran arasında 1955 yılında Bağdat Paktı'nın imzalanmasından sonra, Bağdat Paktı'na İngiltere'nin katılması ve Pakt'ın ABD tarafından desteklenmesi Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye tarafından

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

³ Figen Atabey, “Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci,” *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 4, sayı: 7, (Temmuz 2015): 195-200.

⁴ Tayyar Arı vd., “Geçmişten Günümüze Türkiye Ortadoğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler,” *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* içinde, ed. İdris Bal, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı, 2004), 695.

⁵ Kaan Gaytancıoğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi,” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Edirne, Ocak 2008, 59-61.

Naim GÖK

tehdit olarak algılanmıştır.⁶ Buna karşın, 1954 yılında, Baas partisinin Suriye’de yönetimi ele geçirmesi ve bu ülkenin Mısır ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenmesi Türkiye’yi rahatsız etmiştir. Türkiye, algıladığı tehdit dolayısıyla Suriye sınır hattına asker kaydırmış; ABD tarafından ABD hava kuvvetlerinden birlikler İncirlik Üssü’ne yönlendirilmiş ve 6. Filo Akdeniz’e gönderilmiştir. Sovyetler Birliği Başbakanı Bulgan, 10 Eylül 1957’de, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’e bir mesaj göndererek, Türkiye’nin yapmış olduğu faaliyetlerden dolayı endişelerini belirtmiş, Türkiye tarafından yapılacak bir harekâtın sadece yerel sonuçlarının olmayacağını ifade etmiştir.⁷ Krizin büyümesi ve uluslararası bir nitelik kazanması üzerine Suriye, konuyu, BM Genel Kurulu’na götürmüştür. BM Genel Kurulu tarafından sorunun giderilmesi için iki tasarı kabul edilmişse de Endonezya’nın arabuluculuk yapması üzerine iki tasarı da geri çekilmiş, sorunun iki ülke arasında uzlaşma yoluyla çözülmesi kararı alınmıştır. Yaşanan kriz, yapılan görüşmeler ve Suriye ile Mısır arasında imzalan anlaşma ile kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin 1 Mart 1958’de Türkiye tarafından tanınması ile son bulmuştur.⁸ Bu kriz, ABD ve SSCB’nin Türkiye ve Suriye üzerinden karşı karşıya geldiği önemli bir sorun hâline dönüşmüş; kutup liderlerinin kriz boyunca takındıkları tutum dolayısıyla ilk kez Ortadoğu bölgesinde çatışma noktasına gelinmiştir.

Su Konusu

Türkiye ile Suriye arasındaki bir başka önemli mesele su konusudur. Bu konunun temel nedeni: Türkiye’nin başlatmış olduğu, Fırat Nehri (2780 km) ve Dicle Nehri’nin (1900 km) yer aldığı bölgeyi de kapsayan

⁶ Haluk Gerger, *ABD, Ortadoğu ve Türkiye* (İstanbul: Ceylan Yayınları, 4. Baskı, 2007), 93-96.

⁷ Türel Yılmaz, *Birinci Dünya Savaşından 2000’e Uluslararası Politikada Ortadoğu* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 2004), 113-118.

⁸ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* (Ankara: Siyasal Kitapevi, 9. Baskı, 1996), 29-30.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Güneydoğu Anadolu Projesi'dir. Türkiye, 1950'li yılların ortalarından itibaren Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde sulama ve enerji amacıyla projeler geliştirmeye başlamış; 1966 yılında Keban Barajı'nın temellerinin atılması üzerine, Suriye ve Irak kendilerine zarar vereceği gerekçesiyle tepkilerini dile getirmişlerdir. 1966 yılında Türkiye'den Irak'a giden Dışişleri heyetinin görüşmeleri sonucunda Türkiye, barajın su tutması aşamasında 350 m³/sn su bırakmayı taahhüt etmiş, aynı yıl bu rakamı 450 m³/sn olarak güncellemiştir. Keban Barajı'nın bitiminden sonra 1974 yılında Karakaya Barajı inşaatı başladığında, karşılaşılan sorunlar, tekrar gündeme gelmiştir. Bunun üzerine Türkiye, tek tarafı olarak ortalama 500 m³/sn su bırakmayı beyan etmiştir.⁹ Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakların çok yönlü kullanımı amacıyla, Türkiye tarafından, 1970'lerde, GAP ortaya konulmuştur. Proje, 9 ili¹⁰ kapsayacak sulama, tarım, altyapı, enerji, ulaşım, kalkınma gibi birçok önemli sektörün gelişmesini sağlamaya yönelik olarak planlanmıştır.

Su meselesi, 1980'lerde, iki ülke arasında, yoğun olarak gündeme gelen konulardandır. Suriye ve Irak, Fırat ve Dicle nehirlerinin üzerinde kurulacak barajlarla kendilerine ulaşan suyun azalacağı ihtimali nedeniyle endişe duymuşlar; 1980 yılında Irak ile imzalanan Karma Ekonomik Komisyon Protokolü'ne 1983 yılında Suriye de katılmıştır. Bu protokole göre, bölgesel sulara ilişkin Ortak Teknik Komite (OTK) kurulması kararı alınmıştır. 1982-1992 yılları arasında OTK 16 toplantı gerçekleştirmiştir. OTK toplantılarının gündemini, yapılacak baraj ve tesislerin durumları, hidrolojik ve meteorolojik bilgi alışverişi gibi konular oluşturmuş,¹¹ ancak

⁹ Vefa Toklu, "Türk Dış Politikasında Su Sorunu," *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004), 795-796.

¹⁰ GAP kapsamındaki iller: Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Siirt, Batman, Kilis, Diyarbakır ve Şırnak'tır.

¹¹ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler," *Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Türk Dış Politikası-Cilt: II (1980-2001)* içinde, ed. Baskın

Naim GÖK

yapılan toplantılarda ortak bir anlaşma ve karar çıkmamış, OTK beklentileri karşılayamamıştır. OTK toplantılarının sürdüğü dönemde, 1987 yılında, Türkiye Başbakanı Turgut Özal, Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında "Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Ekonomik İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır. 1987 Protokolü olarak bilinen bu protokolda Türkiye, ortalama 500 m³/sn suyun Suriye'ye bırakılacağını taahhüt etmiştir. Ayrıca Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının kullanımı için Irak ile birlikte çalışma dile getirilmiştir.¹² Su sorunu, iki ülke ilişkilerinde 1990'lı yıllarda, güvenlik konusuyla birlikte gündeme gelmeye devam etmiştir. Özellikle bu dönemde su sorunu gündemde kalırken, güvenlik konusu ön plana çıkmıştır.

Güvenlik ve PKK Sorunu

Türkiye ile Suriye ilişkilerine yön veren en önemli konuların başında gelen PKK sorunu 1980'li yılların başlarından 2000'lerin başına kadar gündemdeki yerini sürekli korumuştur. İki ülke arasında ilişkiler, 12 Eylül Askerî Müdahalesinden sonra Türkiye'den kaçan bazı Türk vatandaşlarının Suriye topraklarında Ermenilerle birlikte Türkiye'ye yönelik faaliyet gerçekleştirmeleri nedeniyle gerilmiştir. Özellikle bu dönemde, ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu) terör örgütünün, Türk diplomatlarına yönelik saldırıları gözlemlenmiştir. Suriye'nin tutumu sayesinde PKK, 1981 yılında Suriye ile Lübnan sınırında kamp kurmaya başlamış, Türkiye'ye karşı gerçekleştirilecek faaliyetlerin hazırlıklarına başlamıştır. Bu dönemde Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın kardeşleri Cemil Esad ve Rıfat Esad, PKK lideri Abdullah Öcalan

Oran, (İstanbul: İletişim Yayınları, Baskı: 4, 2002), 143-144.

¹² Toklu, "Türk Dış Politikasında Su Sorunu," 800.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

ile temaslarını sürdürmüşlerdir.¹³ 1982 yılında, İsrail'in Lübnan'a yönelik işgali sonrasında, bölgede bulunan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) üyelerinin çekilmesi ile PKK, bölgedeki kamplara tam olarak yerleşmiştir. Türkiye; Suriye'nin, gerek PKK, gerekse ASALA terör örgütlerine olan desteği nedeniyle rahatsızlığını dile getirmiş ve 1983 yılında, Suriye'ye karşı tutumunu sertleştirmiştir. Türkiye, gerekirse güç kullanacağına dair mesaj vermiş, bunun üzerine Suriye, PKK ve ASALA güçlerini ülkeden çıkarmıştır.¹⁴

1983 ve 1984 yılında artan PKK terör saldırıları üzerine Türkiye, terörle mücadeleye yönelik olarak Irak ile 1984'te "Türkiye ve Irak Güvenlik Protokolü" ve Suriye ile 5 Mart 1985 tarihinde "Sınır Güvenliği Protokolü" imzalamıştır.¹⁵ Suriye, protokolü imzalamış olmasına rağmen, PKK'ya destek vermeye devam etmiştir. Bu dönemde PKK, Suriye topraklarında kamp kurmakta, eğitim görmek, lojistik ve kaynak temin faaliyetlerini sürdürmektedir. Tüm bu gelişmeler üzerine, 1987 yılında Başbakan Turgut Özal, Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş, bu ziyaret sırasında Suriye ile iki protokol daha imzalanmıştır. Protokollerden biri güvenlik konusu ile ilgilidir. Bu protokole göre her iki ülke, kendi topraklarında, karşı tarafa yönelecek terör faaliyetlerine izin vermeyecektir. İkinci protokol ise su konusu ile ilgili olmuştur.¹⁶ Bu ziyaret sırasında güvenlik konusu ile su konusunun birbirine bağlı hale getirildiği görülmektedir. Türkiye su konusuyla ilgili taahhütlerini yerine getirirken Suriye, PKK konusunda beklenen mücadeleyi göstermemiştir. Bu dönemde Suriye'nin, Türkiye'ye karşı PKK kartını kullanırken, Türkiye'nin de su kozunu kullanmaya başladığı görülmektedir.

¹³ Erol Kurubaş, *1960'lardan 2000'lere Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye 2* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004), 97-100.

¹⁴ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler," 130-133.

¹⁵ Kurubaş, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, 283-284.

¹⁶ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler," 137.

Naim GÖK

1992 yılında İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, Şam'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında sınır güvenliğine dair bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol ile ilk kez Suriye PKK'yı yasadışı bir örgüt olarak kabul etmiş ve Bekaa Vadisi'ndeki PKK'nın Mahsum Korkmaz Kampı kapatılmıştır. 1993'te Süleyman Demirel'in Şam ziyaretinde su-PKK konusu gündeme gelmişse de Türkiye, güvenlik konusunu öncelikli görmüştür.¹⁷ 1995 yılında, Suriye sınırından Hatay'a sızan PKK'luların gerçekleştirdiği saldırılar, Suriye'nin vermiş olduğu sözleri yerine getirmedeğini göstermiştir. Bu dönemde, Türkiye'nin tepkisini çeken önemli bir gelişme de Suriye'nin Yunanistan ile imzalamış olduğu ortak savunma anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile olası bir savaş durumunda Yunanistan savaş uçakları, Suriye hava sahasını Türkiye'ye karşı kullanabilecektir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, 23 Ocak 1996 tarihinde, Suriye'ye nota vererek PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesini istemiştir. Türkiye, PKK'nın Suriye'deki varlığının devam etmesi durumunda, gerekli önlemleri alacağını, belirtmiş ve Nisan 1995'te İsrail ile askeri işbirliği imzalamıştır.¹⁸

Türkiye'nin İsrail ile anlaşması, Suriye tarafından, kendisine ve Arap dünyasına karşı oluşturulmuş bir ittifak olarak görülmüştür. Türkiye'nin PKK meselesini çözmek için kararlı ve sert bir politika izlemesi üzerine, 1998'de iki ülke arasında kriz patlak vermiştir. Krizin başlangıcını, 16 Eylül 1998'de, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş tarafından, Hatay'da yapılan konuşma oluşturmuştur. Bu konuşmada Türkiye'nin sabrının kalmadığı ve Suriye tarafından tedbir alınmaması durumunda, gerekli tedbirlerin, Türkiye tarafından alınacağı belirtilmiştir. Bu açıklamadan sonra Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu da Suriye'nin, Türkiye'ye karşı bir savaşta olduğunu

¹⁷ A.g.e., 556.

¹⁸ Kurubaş, *Kürt Sorunun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, 288-289.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından, 1 Ekim 1998'de, TBMM açılışında gerçekleştirilen konuşmada "... Suriye'ye karşı mukabelede bulunma hakkımızı saklı tuttuğumuzu, sabrımızın taşmak üzere olduğu..." ifade edilerek Suriye'ye yönelik askeri bir harekâta bulunma mesajı verilmiştir.¹⁹ Yapılan açıklamalara ilave olarak, Suriye sınırına askeri birlikler kaydırılmıştır. Türkiye'nin, 5 Ekim'de diplomatik ilişkileri kesmesi ve kararlı duruşu karşısında Suriye, Mısır ve İran aracılığıyla uzlaşma mesajları göndermeye başlamış; devam eden süreçte, 19-20 Ekim 1998'de, Adana'da görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda iki ülke arasında Adana mutabakatı olarak adlandırılan mutabakat imzalanmıştır. Adana Mutabakatı'na göre Öcalan'ın Suriye'ye gelmesine izin verilmeyeceği, PKK kamplarının kapatılacağı ve kesinlikle faaliyetlerine izin verilmeyeceği teyit edilmiştir.²⁰

Uzun yıllar iki ülke ilişkilerinin gerilmesine neden olan PKK sorununun çözülmesi ile iki ülke arasında normalleşme süreci başlamıştır. İki ülkenin sıcak bir çatışmayla karşı karşıya kaldığı bu süreçte, Suriye geri adım atarak PKK nedeniyle Türkiye ile savaşı göze alamamış; Adana Mutabakatı'nın imzalanmasından sonra PKK sorunu çözülmüş ve her iki ülke arasında çok yönlü işbirliği imkânı doğmuştur. Süreç içinde güvenlik, ekonomi, ticari ve kültürel alanlar başta olmak üzere birçok alanda işbirliğinin gerçekleşmesi söz konusu olmuştur.

2. Suriye'de Arap Baharı

2010 yılının sonlarına doğru Kuzey Afrika ülkelerinde başlayan ve kısa sürede Ortadoğu'da baş gösteren toplumsal halk hareketleri,

¹⁹ Atilla Ateş, Süleyman Demirel konuşması: (dk: 2.30-4.0), *YouTube*, erişim 22 Ekim 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=07qC6pd3YIY>; A.g.e., Kurubaş, 290-292.

²⁰ Firat ve Kürkcüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler," 566-567.

Naim GÖK

Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır. Halklar tarafından baskıcı ve otoriter yönetimlerine karşı taleplerin dile getirilmesi ve bu durumun demokratikleşme hareketi olarak gösterilmesi amacıyla, yaşananlar, Arap Baharı olarak tanımlanmıştır. Arap Baharı kavramının dışında, görülen toplumsal halk hareketleri için Arap uyanışı, Arap isyanları, Arap devrimleri adlandırılmaları da kullanılmıştır.²¹ Arap Baharı kavramının, 1968 yılında, Çekoslovakya’da, Sovyetler Birliği’ne karşı halk ayaklanması olarak adlandırılan Prag Baharı kavramından esinlenerek kullanıldığı düşünülmektedir.²² Arap Baharı’nın amacı; demokratik reformların yapılmasını sağlamanın yanı sıra bazı ülkelerde baskıcı rejimleri değiştirmek olmuştur. Süreçle birlikte şiddet olayları artmış, halkla rejim güçleri karşı karşıya gelmiş; Mısır, Tunus ve Yemen’de yönetim değişikliği yaşanırken, Libya ve Suriye’de etkisi daha karmaşık bir hal almış ve iç savaşa dönüşmüştür. Bu süreçte binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Arap Baharı’nın ortaya çıkmasında toplumsal ve siyasal sorunlarla birlikte ekonomik faktörler de etkili olmuştur. Yolsuzluk, yoksulluk, gelir adaletsizliği, işsizlik gibi toplumsal sorunlar, halkın siyasi otoriteler tarafından baskı altında tutulması gibi faktörler sürecin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.²³ Bu etkenler genel olarak süreçten etkilenen ülkelerin çoğunda söz konusu olan sorunlardır. Bunların yanında her ülkenin kendine has toplumsal ve siyasal özelliklerinin de süreç üzerinde etkisi bulunmaktadır.

²¹ Hüsamettin İnaç, “Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Değişim ve Dönüşümü,” *SDE*, (03.12.2012), erişim 24 Ekim 2017, <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/arap-bahari-surecinde-arap-kimliginin-degisim-ve-donusumu/3071>

²² M. Emin Öztürk, “Arap Baharı ve Türkiye’nin Rolü,” *Milliyet*, erişim 24 Ekim 2017, <http://blog.milliyet.com.tr/arap-bahari-ve-turkiye-nin-rolu/Blog/?BlogNo=391800>

²³ Ahmet Hüsrev Çelik, “Buazizi’den Rabia’ya, Trablus’tan Şam’a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme,” *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 6, sayı: 2, Kış 2015, 35-37.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Arap Baharı'nın ilk kıvılcımını, 17 Aralık 2010'da, Tunus'ta yaşanan bir olay oluşturmuş; 18 Aralık'tan itibaren eylemler kısa sürede tüm ülkeye yayılmıştır.²⁴ Tunus'ta başlayan gösteriler; başta Mısır, Libya, Bahreyn, Yemen, Suriye olmak üzere Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine sıçramış ve önemli sonuçlar doğurmuştur. Arap Baharı'nın etkisinin en yoğun hissedildiği ülkelerden biri Suriye'dir. Kısa sürede ülkenin birçok şehrinde başlayan gösteriler devamında yoğun bir çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmalarda binlerce insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca kişi yerinden edilmiş, ülke içerisinde çok karmaşık bir iç savaşa tanık olunmuştur. Suriye'de yaşanan süreç, iç dinamiklerin yanında dış faktörlerin yönlendirmesinden de etkilenmiştir.

Cumhurbaşkanı Beşar Esad 31 Ocak 2011'de yaptığı bir açıklamada Arap Baharı'nın Ortadoğu'da yeni bir süreci başlattığını ve hükümetlerin, halkın isteklerini yerine getirmesi gerektiğini ifade etmiş, reform ve özgürlük konusunda adımların atılacağını açıklamıştır.²⁵ Esad bu açıklamayı yaparken Arap Baharı'nın Suriye'ye de sıçrayacağını öngörmemiştir. Ancak kısa bir süre sonra, ilk hareketler, ülkenin güneyinde, Ürdün sınırındaki Deraa kentinde duvarlara rejim karşıtı yazıların yazılması ile başlamıştır. "Halk rejimin yıkılmasını istiyor" şeklindeki duvar yazıları nedeniyle polis ile halk karşı karşıya gelmiştir. Bu gelişme üzerine 15 Mart "Öfke Günü" olarak ilan edilmiş ve 18 Mart'ta Cuma namazı sonrası ülkenin birçok şehrinde rejim karşıtı gösteriler başlamıştır. Bu gösteriler sırasında çıkan çatışmalarda ölenler olmuştur.²⁶ Hükümet ilk başlarda çok önemsememiş olsa da, olaylar, kısa sürede tüm ülkeye yayılmıştır. Bunun üzerine, Esad, olayların önüne geçmek için 24 Mart'a bazı konularda reform yapılacağını

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

²⁴ Duygu Dersan Orhan, "Ortadoğu Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği," *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sayı: 1-2, 18.

²⁵ "Esad: Reform Şart!" *Gazete Vatan*, erişim 26 Ekim 2017, <http://www.gazetevatan.com/esad--reform-sart--356304-dunya/>

²⁶ "Suriye'de İç Savaş Nasıl Başladı?," *Gazete Vatan*, erişim 26 Ekim 2017, <http://www.gazetevatan.com/suriye-de-ic-savas-nasil-basladi--538013-gundem/>

Naim GÖK

belirtmiştir. Deraa valisi görevden alınmış, Kürtlere vatandaşlık verileceği açıklanmış, genel af ilan edileceği ve bazı tutuklananların serbest bırakılacağı beyan edilmiştir.²⁷ Buna rağmen olaylar durmamış ve muhalifler tarafından 25 Mart “Kararlılık Cuması” olarak ilan edilmiştir. BM açıklamasına göre Mart ayı boyunca ülkede ölenlerin sayısı 850’yi aşmıştır.²⁸

Olaylar tırmanırken BM ve Arap Birliği’nin özel temsilcisi olarak Kofi Annan, 27 Mart 2012’de 6 maddelik bir plan ortaya koymuştur. Çin ve Rusya’nın da destek verdiği bu plan etkili olmamış, ülkedeki çatışmalar artarak devam etmiştir.²⁹ Suriye’de yaşanan gelişmelerin ele alınması için 30 Haziran 2012’de Cenevre’de bir konferans düzenlenmiştir. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon liderliğinde toplanan konferansa Arap Birliği Genel Sekreteri, BM, ABD, Fransa, İngiltere, Katar, Rusya, Türkiye ve Çin temsilcileri katılmıştır. Çatışmaların durdurulması ve çözüm için muhaliflerle hükümetin görüşmesi istenilmiş, ancak herhangi bir çözüm mümkün olmamıştır. Suriye’deki kriz derinleşmiş, İkinci Cenevre toplantısı, 22 Ocak-16 Şubat 2014’te; üçüncü toplantı, Ocak 2016’da gerçekleştirilmesine rağmen³⁰ aranan çözüm bulunamamıştır. Suriye krizinde 2017 yılı ortalarına kadar bir çözüm bulunamadığından kriz, çok yönlü ve karmaşık bir hal almıştır.

²⁷ “Halk Ayaklanması “Bir” Sloganla Başladı,” AA, erişim 26 Ekim 2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/halk-ayaklanmasi-bir-sloganla-basladi/377401>

²⁸ “Suriye Krizi’nin Kronolojisi,” *21. Yüzyıl Enstitüsü*, (02.09.2013), erişim 26 Ekim 2017, <http://www.21yyte.org/arastirma/suriye-krizi-izlememerkezi/2013/09/02/7192/suriye-krizinin-kronolojisi>

²⁹ Erkin Ekrem, “Annan Barış Planı ve Çin’in Suriye Planı,” *SDE*, (03.04.2012), erişim 26 Ekim 2017, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-annan-baris-plani-ve-cinin-suriye-plani/1077>

³⁰ “Cenevre’den Cenevre’ye Suriye Görüşmeleri” *Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi*, (27.02.2017), erişim 26 Ekim 2017, <http://www.stratejidusunce.org/Detay/Haber/1029/cenevreden-cenevreye-suriye-gorusmeleri.aspx>

3. Türkiye'yi İlgilendiren Suriye Krizi Kaynaklı Güvenlik Sorunları

Terör Saldırıları

Suriye krizinin ortaya çıkmasından sonra Türkiye'ye yönelik olarak Suriye kaynaklı DAESH, PKK ve bağlantılı gruplar PYD-YPG tarafından terör saldırıları gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılarda sivil-asker-polis çok sayıda Türk vatandaşı hayatını kaybetmiş, çok sayıda yaralananlar olmuştur. Bunun yanında kamu malları zarar görmüş, maddi-manevi kayıplar yaşanmıştır.

Akçakale'ye Top Mermilerin Düşmesi

Ekim 2012'de sınırın karşı tarafında Tel Abyad bölgesinde, Suriye ordusu ile muhaliflerin çatışmaları sırasında Türkiye sınır mahallesine top mermileri düşmüş, 5 kişi hayatını kaybetmiş 10 kişi de yaralanmıştır. Bunun üzerine angajman kuralları çerçevesinde, sınırın karşı tarafında belirlenen bazı Suriye hedefleri, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından vurulmuştur.³¹ Rejimin muhaliflere yönelik saldırıları ve sonucunda Türkiye'ye top mermilerinin düşmesi, Türkiye'nin Suriye krizinden doğrudan etkilendiğini göstermektedir.

Cilvegözü Sınır Kapısı Saldırısı

11 Şubat 2013 tarihinde Cilvegözü sınır kapısında tampon bölgede bırakılan aracın patlatılması sonucu 18 kişi hayatını kaybetmiş, 24 kişi de yaralanmıştır.³² Bu saldırı sınır kapısının muhaliflerin denetiminde olması nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Patlamanın Suriye rejiminin gizli istihbarat teşkilatı tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir.

³¹ Ümit Çetin, "Türkiye Suriye'ye Karşılık Verdi," *Hürriyet*, erişim 5 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeye-karsilik-verdi-21617637>

³² "Cilvegözü Saldırısı Soruşturması Tamamlandı," *Radikal*, erişim 5 Kasım 2017, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cilvegözü-saldırısı-sorusturması-tamamlandı-1145151/>

Naim GÖK

Reyhanlı Saldırısı

Hatay'ın Reyhanlı ilçe merkezinde art arda iki bombalı aracın patlatılması sonucu 52 kişi ölmüş, 155 kişi de yaralanmıştır. Saldırının Suriye istihbaratı tarafından desteklendiği, patlamanın arkasında THKP-C Acilciler örgütü ve lideri Mihraç Ural'ın olduğu düşünülmektedir.³³ Bu saldırı, gerçekleştiği tarih itibarıyla Türkiye'nin karşılaşmış olduğu en kanlı terör saldırısı olmuştur.

Kilis'e Top Mermilerinin Düşmesi

2016 yılının başlarından Mayıs ayına kadar Kilis karşısında yer alan DAEŞ denetimindeki el-Bab bölgesinden Kilis kent merkezine çok sayıda top-roket-havan mermisi düşmüştür. Bu saldırılarda Mayıs ayı itibarıyla en az 21 kişi hayatını kaybetmiş çok sayıda insan yaralanmıştır.³⁴ Türkiye, sınırda bulunan birlikler ile, DAEŞ hedeflerini vurarak bu saldırılara karşılık vermiştir. Bu dönemde Rusya ile yaşanan uçak krizi nedeniyle hava saldırısı gerçekleştirilememiştir. Ayrıca Rusya ile yaşanan kriz, Türkiye'nin doğrudan bir kara harekâtı düzenlemesini de zorlaştırmıştır.

DAEŞ Kaynaklı Saldırıları

20 Mart 2014 - 1 Haziran 2017 tarihleri arasında DAEŞ tarafından gerçekleştirilen terör saldırılarında en az 313 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık iki bin kişi yaralanmıştır. DAEŞ'in Türkiye'deki ilk eylemi 20 Mart 2014 tarihinde Niğde'de gerçekleştirilmiştir. 3 DAEŞ militanın bulunduğu araç, Niğde'de güvenlik güçleri tarafından durdurulmak istenmesi üzerine

³³ "Reyhanlı Saldırısı İçin Vahim İddialar," *Cumhuriyet*, erişim 5 Kasım 2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/274009/Reyhanli_saldirisi_icin_vahim_iddialar.html

³⁴ Selin Girit, "Roket Saldırısı Altındaki Kilisli: Sesimizi Duyan Yok Mu?," *BBC Türkçe*, erişim 6 Kasım 2017, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160509_kilis_roket

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

militanlar silahla karşılık vermiş, olayda 2 güvenlik görevlisi şehit olmuş, 8 kişi yaralanmıştır.³⁵

2015 yılı içerisinde DAESH terör saldırılarını artırmış, güvenlik güçleri ve siviller hedef alınmıştır. 6 Ocak 2015'de İstanbul Sultanahmet'te bulunan Turizm Şube karakoluna yönelik intihar saldırısında 1 polis şehit olmuştur. 5 Haziran'da Diyarbakır'da Halkların Demokratik Partisi (HDP) tarafından düzenlenen seçim mitinginde alanda bırakılan bombaların patlatılması sonucu 4 kişi ölmüş, 100'den fazla yaralanan olmuştur. 20 Temmuz'da, Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde belediye kültür merkezi önünde basın açıklamasının yapıldığı sırada, canlı bombalı saldırı gerçekleştirilmiş ve olayda 34 kişi ölmüş, 69 kişi yaralanmıştır. 1 Eylül'de Kilis sınırındaki karakola, Suriye tarafından gerçekleştirilen saldırıda 1 asker şehit olmuş, 1 asker de kaçırılmıştır. Türkiye'nin tarihindeki en büyük terör saldırılardan biri, 10 Ekim'de, Ankara tren garı önünde düzenlenen Emek ve Barış Mitingine yönelik olmuştur. Bu saldırıda 102 kişi ölmüş, yüzlerce insan yaralanmıştır. 26 Ekim'de Diyarbakır'da DAESH hücre evine düzenlenen operasyonda çıkan çatışmada ise 2 polis şehit olmuş, 7 DAESH elemanı öldürülmüş, 9 kişi tutuklanmıştır. 2016 yılında da DAESH tarafından yapılan saldırılar artarak devam etmiştir. 12 Ocak'ta İstanbul Sultanahmet'te gerçekleştirilen saldırıda 10 Alman turist hayatını kaybetmiştir. Bu saldırı ile Türkiye topraklarında ilk defa yabancılar hedef alınmıştır. 19 Mart'ta, bir canlı bombanın İstanbul İstiklal Caddesinde kendini patlatması üzerine 4 yabancı turist ölmüş, 39 kişi yaralanmıştır. 1 Mayıs'ta Gaziantep Emniyet Müdürlüğü'ne yönelik saldırıda 3 polis şehit olmuş, 34 kişi yaralanmıştır. 28 Haziran'da İstanbul Havalimanı'na düzenlenen saldırıda 19 yabancı uyruklu olmak üzere 45 kişi ölmüş, 239 kişi yaralanmıştır.³⁶

³⁵ "Niğde'de Görülen IŞİD Davasında Flaş Gelişme," *Hürriyet*, erişim 6 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/nigdede-gorulen-isis-davasinda-flas-gelisme-40102418>

³⁶ Fevzi Çakır, "Terör Örgütü IŞİD'in Türkiye'ye Yönelik Gerçekleştirdiği Saldırıları" *Haber Türk*, erişim 7 Kasım 2017, <http://www.haberturk.com/gundem/>

Naim GÖK

20 Ağustos'ta, Gaziantep merkez Şahinbey ilçesinde, bir sokak düğününe yönelik gerçekleştirilen bombalı saldırıda, 52 kişi ölmüş, 94 kişi yaralanmıştır. 16 Ekim'de Gaziantep Üniversitesi karşısında yer alan 500 Evler Mahallesi'nde, DAESH hücre evine yapılan baskın sırasında iki DAESH militanı kendini patlatmış, bunun sonucunda 3 polis şehit olmuş ve 8 kişi yaralanmıştır. 4 Kasım'da Diyarbakır Bağlar'da gerçekleştirilen bombalı saldırıda iki polis şehit olmuş, 9 kişi hayatını kaybetmiş, yüzden fazla insan da yaralanmıştır. Olay, hem DAESH tarafından hem de PKK'nın uzantısı olan TAK (Teyrêbazên Azadiya Kurdistan-Kürdistan Özgürlük Şahinleri) tarafından üstlenilmiştir.³⁷ 2017 yılbaşı gecesi İstanbul Ortaköy'de bulunan bir gece kulübüne yönelik silahlı saldırıda 39 kişi hayatını kaybetmiştir.³⁸ DAESH tarafından gerçekleştirilen saldırılarda özellikle siviller hedef alınmış, toplumsal huzurun bozulması amaçlanmıştır. DAESH dışında PKK-YPG-TAK gibi terör örgütlerinin de Suriye krizi bağlantılı saldırıları artmış, yurtiçi ve sınır hattında askeri noktalar, karakollar ve askeri-polis araçları ile birlikte siviller hedef alınmıştır.

Türk Uçağının Düşürülmesi

22 Haziran 2012'de Türkiye'ye ait bir RF-4 askeri keşif uçağı Malatya Erhaç Üssü'nden eğitim ve test uçuşu amacıyla havalanmış, aynı gün saat 11:58'de Suriye tarafından düşürülmüştür. Uçağın düşürülmesi üzerine Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada uçağın test uçuşu için havalandığı ve silahsız olduğu, Suriye'nin Lazkiye kentinden 13 mil uzakta uluslararası hava sahasında herhangi bir uyarı yapılmadan

haber/1264903-teror-orgutu-isisin-turkiyeye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar

³⁷ Murat Yeşiltaş ve diğerleri, 2016'da Güvenlik ve Terörle Mücadele, İstanbul: SETA Yayınları, 28-30.

³⁸ "Reina Saldırısı Zanlısı İstanbul'da Yakalandı," *BBC Türkçe*, erişim 7 Kasım 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38636095>

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

vurulduğu ve enkazının Suriye karasularına düştüğü dile getirilmiştir.³⁹ Suriye ise olayı farklı ele almış uçağın hava sahası ihlali yapması üzerine Suriye hava sahasında uçaksavar bataryaları tarafından düşürüldüğünü açıklamıştır. Esad yaptığı bir açıklamasında uçağın kime ait olduğunun ilk başta bilinmediğini, vurulduktan sonra Türkiye'ye ait olduğunu anladıklarını açıklamıştır.⁴⁰

İki ülke arasında var olan gerginliği daha da tırmandıran bu olay üzerine Türkiye, Suriye'ye yönelik angajman kurallarını değiştirmiş ve TSK'da alarm seviyesi yükseltilmiştir. Yeni kurallara göre; Suriye'ye ait askeri unsurların, Türkiye sınırlarına yaklaşması üzerine, bu eylemler düşmanca hareket ve güvenlik tehdidi olarak algılanıp sınıra yakın bir noktada vurulması mümkün hale gelmiştir. Angajman kuralları kara, hava ve denizde geçerli olmuştur.⁴¹ Devam eden süre içinde, 16 Eylül 2013'te, Hatay sınır bölgesinden bir Suriye M-17 helikopteri Türk sınırından içeri girerek 2 km sınır ihlali gerçekleştirmiş; TSK angajman kuralları çerçevesinde hareket etmiş ve Malatya'dan kalkan 2 F-16 savaş uçağı tarafından helikopter vurularak düşürülmüştür.⁴² Bir diğer önemli gelişme de 23 Mart 2014 tarihinde Suriye'ye ait 2 MIG-23 savaş uçağının Türkiye sınırına doğru uçması üzerine Türkiye tarafından yapılan uyarılara

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

³⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No: 173, 24 Haziran 2012, Suriye Açıklarında Düşürülen Askeri Uçağımız Konusunda Bakanlığımızca Atılan Adımlar Hk.," erişim 8 Kasım 2017, http://www.mfa.gov.tr/no_-173_-24-haziran-2012_-suriye-aciklarinda-dusurulen-askeri-ucagimiz-konusunda-bakanligimizca-atilan-adimlar-hk_.tr.mfa

⁴⁰ Utku Çakırözer, "Esad: Keşke Düşürmeseydik," *Cumhuriyet*, erişim 8 Kasım 2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/354316/Esad___Keske_dusurmeseydik.html

⁴¹ Levent İçgen, "'Angajman Kuralları Değişti' Ne Demek?," *Gazete Vatan*, erişim 8 Kasım 2017, <http://www.gazetevatan.com/-angajman-kurallari-degisti--ne-demek-460542-gundem/>

⁴² "Türk jeti Suriye Helikopterini Vurdu," *NTV*, erişim 8 Kasım 2017, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turk-jeti-suriye-helikopterini-vurdu,9jj2DU9DF0qT083BuizCLA>

Naim GÖK

rağmen bir uçağın 1,5 km sınır ihlali yapması üzerine Türk savaş uçakları tarafından düşürülmesidir.⁴³

Türk savaş uçağının düşürülmesi sonrası alınan yeni kararlar sonucu Suriye rejimine ait helikopter ve savaş uçağının düşürülmesi, Türkiye'nin takındığı kararlı tutumu göstermektedir. Türkiye, rejimin ihlallerine anında karşılık vermiştir.

Kobani Olayları (6/7 Ekim Olayları)

Ocak 2014'te DAEŞ tarafından Türkiye sınırında bulunan Tel Abyad ve Cerablus'un ele geçirilmesinden sonra DAEŞ, Kobani (Ayn el-Arab) kentine yönelmiştir. Kobani, konum olarak, Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinin karşısında yer almaktadır. Yaklaşık 250 bin nüfusa sahip olan kent, Suriye'de yaşanan çatışmalar nedeniyle büyük göç almıştır. 2014 yaz ayları boyunca artan DAEŞ tehdidi nedeniyle Türkiye'ye büyük bir göç hareketi yaşanmıştır. 22 Ekim 2014 itibariyle yaklaşık 200 bin kişi Türkiye'ye sığınmıştır. Kobani'de büyük oranda Kürtlerin yaşaması nedeniyle Kobani'de yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin iç kamuoyunu ciddi etkilemiş, özellikle sınır bölgesi ve doğu kentlerinde DAEŞ'in kuşatmasına yönelik protesto gösterileri gerçekleştirilmiştir. Kobani'nin savunulması için Türkiye'den Suriye tarafına geçişler de olmuştur.⁴⁴

Kobani'nin DAEŞ tarafından kuşatılması sürecinde bir diğer önemli gelişme, Türkiye'de Kobani olayları olarak adlandırılan gösterilerin başlamasıdır. Eylül'de artan kuşatma nedeniyle Kobani konusu Türkiye'de sürekli gündeme getirilmiştir. Özellikle PKK lideri Öcalan'ın Kobani'deki "insanlarımız sonuna kadar direnecektir" mesajı sonrasında, HDP

⁴³ "Sınır İhlali Yapan Suriye Uçağı Düşürüldü," *Milliyet*, erişim 8 Kasım 2017, <http://www.milliyet.com.tr/sinirda-savas-ucagi-dustu/gundem/detay/1855930/default.htm>

⁴⁴ Sena Gülfer İhramur Öner, "Kobani'den Kitleli Zorunlu Göç ve Türkiye'nin Güvenli Bölge Talebi," *Ortadoğu Analiz* 6, sayı: 65 (Kasım-Aralık): 28-31.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

tarafından, “Kobani’de yaşanan katliam girişimine karşı 7’den 70’e bütün halklarımızı sokağa, alan tutmaya ve harekete geçmeye çağırıyoruz” şeklindeki açıklaması ile birlikte kısa sürede, doğu illeri başta olmak üzere, çok sayıda kentte gösteriler düzenlenmiştir.⁴⁵ Gösteriler şiddet olaylarına dönüşmüş, bu nedenle 50 insan hayatını kaybetmiş, çok sayıda kişi yaralanmış,⁴⁶ birçok kamu binası, araç, işyeri, parti binası saldırıya uğramıştır. Olaylar sırasında özellikle doğu illerinde Hür Dava Partisi (Hüdapar) ile HDP üyeleri arasında çatışmalar yaşanmıştır. Olayların durdurulması amacıyla 6 ilde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş, olayların üçüncü gününde HDP, şiddet eylemlerine yönelik tepkisini dile getirmiş, Öcalan’ın çağrısı sonrası olaylar durmuştur.⁴⁷

Kobani’de DAESH ile PYD/YPG arasında yaşanan çatışmalar, her ne kadar Türkiye’nin bir iç mesele konusu olmasa da yaşananlar konuyu hem iç hem de dış sorun haline getirmiştir. 200 binden fazla kişinin Kobani’den Türkiye’ye sığınmış olması, PKK tarafından olayın Türkiye’ye taşınmak istenmesi, HDP ve Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) gibi bazı partilerin söylemleri, olayın Türkiye’de ciddi yansımalarının olmasına neden olmuştur. Kobani olayları, Türkiye’nin Suriye’de yaşanan gelişmelerden ne kadar çabuk etkilendiğini göstermesi bakımından önemle üzerinde durulması gereken bir konu olmuştur.

Şah-Fırat Operasyonu

Türkiye’nin sınırları dışında üzerinde egemenlik hakkına sahip olduğu tek toprak parçası Suriye’de yer alan Caber Kalesi ve Süleyman Şah

⁴⁵ “HDP’den “Sokağa Çıkın” Çağrısı” *CNN Türk*, erişim 8 Kasım 2017, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/hdpden-sokaga-cikin-cagrisi>

⁴⁶ Ali Dağlar, “6-7 Ekim’in Acı Bilançosu 50 Ölü,” *Hürriyet*, erişim 8 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/6-7-ekim-in-aci-bilancosu-50-olu-27525777>

⁴⁷ Yunus Akbaba, “6-7 Ekim Olayları” ve Çözüm Süreci,” *SETA Perspektif*, sayı: 78, Ekim 2014.

Naim GÖK

Türbesi'dir. Süleyman Şah, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in atası olması nedeniyle önemli bir şahsiyettir. Süleyman Şah, kendisine bağlı Türkmen aşiretleriyle Anadolu seferine katılarak Halep'e kadar gelmiş, Fırat Nehri'ni atıyla geçmeye çalışırken boğularak ölmüştür. Süleyman Şah, Caber Kalesi'nin bulunduğu alana defnedilmiştir. Zamanla, burası, Türk Mezarlığı olarak adlandırılmıştır. 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile TBMM Hükümeti arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nın 9. maddesine göre Caber Kalesi ve Türk mezarı, Türkiye'nin malı olarak kabul edilip Türkiye'nin muhafız bulundurması ve bayrak çekmesi kabul edilmiştir. 1966 yılında, Suriye'nin Fırat Nehri üzerinde Tabka Barajı yapımına başlaması üzerine Suriye, mezarın taşınmasını istemiştir. 1973'te, barajın bitmesinden sonra yapılan görüşmeler sonucunda Süleyman Şah Türbesi, 30 Eylül 1975'te Fırat Nehri'nin doğu kıyısındaki Karakozak köyüne taşınmıştır. Karakozak, Halep'e 123 km, Şanlıurfa'ya ise 92 km uzaklıkta bulunmaktadır.⁴⁸

Suriye'de çatışmaların artması ile Süleyman Şah Türbesinin bulunduğu alanda yer alan Saygı Karakolu tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na gönderilen şifreli mesajla, bölgede artan tehdit dile getirilmiştir. Türkiye, olası bir saldırı gerekçesi ile bölgede bulunan askerlerin ve Türbe'nin daha güvenli bir bölgeye taşınması amacıyla Şah Fırat Operasyonu'nu başlatmıştır. 21 Şubat 2015 akşamı saat 21:00'de başlayan operasyona 39 tank, 57 zırhlı araç ve 100 araç ile birlikte 572 personel katılmıştır. Operasyon aynı anda iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada Süleyman Şah Türbesi ile birlikte 38 personelin güvenli şekilde tahliye edilmesi, ikinci aşamada ise Süleyman Şah Türbesi'nin taşınacağı Suriye topraklarında yer alan Türkiye sınırına 250 metre uzaklıkta bulunan Eşme

⁴⁸ Asaf Özkan, "Ca'ber Kale'si ve Türk Mezarı," *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, sayı: 3, (2007): 197-206.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

bölgesinin güvenliğinin sağlanması ve gerekli hazırlıkların yapılması öngörülmüştür. Operasyon 22 Şubat sabahı, planlandığı üzere başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir, herhangi bir çatışma yaşanmamış, ancak meydana gelen bir kaza sonucu bir asker şehit olmuştur. Başbakan Ahmet Davutoğlu, operasyon için herhangi bir destek alınmadığını, sadece operasyon başladığında koalisyon güçlerine, PYD ve diğer gruplara bilgi verildiğini açıklamıştır.⁴⁹ Türkiye'nin operasyonu gerçekleştirmesinin temel nedeni olarak, olası bir saldırıda, Türkiye'nin çatışmalara taraf olması endişesi dile getirilmiştir. Türkiye, böylesi bir durumda Suriye'deki iç savaşın doğrudan tarafı haline gelecek, bunun ulusal ve uluslararası büyük yansımaları olacaktır.

Rus Jetinin Düşürülmesi

Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler 2002-2015 yılları arasında ekonomik ve ticari işbirliği başta olmak üzere turizm, eğitim, sosyo-kültürel alanlarda gelişmiş, Rusya, aynı zamanda Türkiye'nin enerji ihtiyacının önemli bir tedarikçisi olmuştur. Suriye'de 2011'de ortaya çıkan kriz sonrasında, farklı tarafları desteklemelerine rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir kırılma yaşanmamıştır. Rusya'nın, 30 Eylül 2015'ten itibaren, Suriye'de doğrudan asker bulundurması ile birlikte, ilişkilerde gerginlikler belirmeye başlamıştır. Özellikle Rus uçaklarının muhalifleri ve Türkiye sınırındaki Bayırbucak Türkmenlerini bombalaması nedeniyle Türkiye ile olan ilişkilerin seyri açısından sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁵⁰

⁴⁹ Burak Özcan, Özden Erkuş ve Deniz Kilislioğlu, "TSK'dan Süleyman Şah Karakoluna "Şah Fırat" Operasyonu," *NTV*, erişim 9 Kasım 2017, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/tskdan-suleyman-sah-karakoluna-sah-firat-operasyonu,LmYkF4lOM0SIRTLJzsiEeg>

⁵⁰ Vügar İmanbeyli, "Uçak Krizi ve Türkiye-Rusya İlişkileri," *SETA Perspektif*, sayı: 119, Aralık 2015, 1-6.

Naim GÖK

2015 Ekim ayının başından itibaren, Lazkiye'nin Türkiye sınırındaki Türkmenlere yönelik artan Rus bombardımanı sırasında, 3 ve 4 Ekim'de, iki kere Rus uçakları Türk hava sahasını ihlal etmiştir. Türkiye ile Rusya arasında yaşanan gelişmeler ve hava sahası ihlalleri nedeniyle çok sayıda üst düzey görüşmeler yapılmıştır. İhlaller nedeniyle Rusya Devlet Başkanı Putin'in Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak özür dilediği basında yer almıştır. 29 Ekim'de bir ihlal daha gerçekleşmiş ve konu iki ülkenin askeri yetkilileri arasında görüşülmüştür.⁵¹ Kasım ayında artan Rus saldırıları nedeniyle ilişkiler daha da gerilmiştir. Rusya'ya ait bir SU-24 tipi bombardıman uçağı, Hatay-Reyhanlı sınır hattında Türk hava sahasını ihlal etmesi üzerine, 24 Kasım 2015'te düşürülmüştür. Genelkurmay Başkanlığı tarafından konuyla ilgili yapılan açıklamada, milliyeti bilinmeyen bir uçağın 24 Kasım 2015'de saat 09.20'de Türk hava sahasını ihlal ettiği, söz konusu uçağın 5 dakika içinde 10 kere uyarılmasına rağmen, ihlali devam ettirmesi üzerine, saat 09.24'de, 2 adet F-16 ile müdahale edildiği belirtilmiştir. Rusya ise Türkiye'nin iddialarını kabul etmeyerek uçağın Suriye hava sahasında vurulduğunu savunmuştur.⁵² Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, 25 Kasım Türkiye ziyaretini iptal ederek "Türkiye ile savaşacak değiliz, ama ilişkilerimizi ciddi şekilde gözden geçireceğiz" şeklinde açıklama yaparak krizin yansımalarının olacağını belirtmiştir. Kriz ile birlikte Rusya tarafından Türkiye'ye ağır eleştiriler yöneltilmiş, Türkiye'nin DAESH terör örgütüne destek verdiği ithamlarında bulunulmuştur. En ağır yorum, "teröristlerin suç ortakları

⁵¹ Verda Özer, "Batı Putin'e "Yanlış Yoldasın" Dedi," *Hürriyet*, erişim 9 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/verda-ozer/bati-putine-yanlis-yoldasin-dedi-40021652>

⁵² Tekin Aycan Taşçı, "Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi," *Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM)*, 4 Aralık 2015, 1-4.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

tarafından sırtımızdan bıçaklandık” ifadesiyle Putin tarafından yapılmıştır. Rusya Başbakanı Medvedev de “Türkiye bu eylemi ile DAEŞ militanlarını koruduğunu göstermiştir” şeklinde açıklama yapmıştır.⁵³

Yaşanan kriz sonrasında Rusya, Suriye'deki askeri varlığını artırmış, Suriye'deki Hmeymim Üssü'ne S-400 hava savunma sistemi yerleştirmiş ve S-34 bombardıman uçakları göndermiştir. Bu dönemde Rusya tarafından Lazkiye'nin kuzeyinde operasyonlara yoğunluk verilmiş, Türkmen bölgelerindeki hava saldırıları artırılmış; Rusya'nın, Türkiye ile olan tüm askeri ilişkiler kesilmiştir. Rusya, Türkiye'ye bir takım ticari yasaklamalar ve kısıtlamalar uygulamaya başlamıştır. Putin ve Lavrov tarafından, Türkiye'nin güvenli bir ülke olmadığına açıklanması üzerine, birçok turizm ve tur şirketi, 26 Kasım'da, Türkiye'ye yönelik tatil paketlerini iptal etmiştir. Rusya Dışişleri Bakanlığı iki ülke arasındaki vize muafiyetinin 1 Ocak 2016 itibariyle iptal edileceğini açıklamıştır. 28 Kasım'da Putin tarafından yeni yaptırımlar yürürlüğe konularak, iki ülke arasındaki charter uçuşları iptal edilmiştir. Türkiye'den çok sayıda gıda ve tarım ürününün alımı durdurulmuştur.⁵⁴ Rusya, ilişkilerin başlayabilmesi için Türkiye'nin özür dilemesi ve tazminat ödemesinin gerektiğini ifade etmiş, aksi takdirde Türkiye'ye yönelik farklı sektörlerde de yaptırım kararı alınacağını belirtmiştir.⁵⁵ Rusya'nın Türkiye'ye yönelik yaptırımları nedeniyle 2016 ortalarında Türkiye'nin Rusya'ya ihracatı bir yıl öncekine göre %60,5 azalmış ve yaklaşık 737 milyon dolar kayıp yaşanmıştır. Aynı

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

⁵³ Tekin Aycan Taşcı, “Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi”, 4-8.

⁵⁴ A.g.e. 8-12.

⁵⁵ Erdem Özlük, “Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi ve ‘Özür’ Meselesi,” *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No.35, Aralık 2015, 1-5, <http://www.orsam.org.tr/files/Degerlendirmeler/35/35tr.pdf>

Naim GÖK

şekilde turizme getirilen kısıtlamalar nedeniyle Türkiye'ye gelen Rus turist sayısı da %87 azalarak 184 bine gerilemiştir.⁵⁶

Türkiye, ilişkilerin normalleşmesi için bazı girişimlerde bulunmuştur. 24 Kasım'da yaşanan krizden sonra ilk temas, 3 Aralık 2015'de, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile mevkidaşı Sergey Lavrov arasında, Belgrad'ta AGİT toplantısında gerçekleşmişse de olumlu bir sonuç çıkmamıştır. Putin, 27 Mayıs 2016'da, Atina'da, Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras ile görüşmesinde, Türkiye ile ilişkileri düzeltmek istediğini dile getirmiş, ilk adımın Türkiye tarafından atılmasını istemiştir. Bu görüşmeden sonra, Haziran ayında, İsrail Başbakanı ile görüşmesinde Putin, Türkiye'ye yönelik olumlu mesajlar vermiştir. Krizden sonra iki ülke arasında ilk resmi temas, 14 Haziran Rusya Milli Günü vesilesiyle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Putin'e, Başbakan Binali Yıldırım'ın da Rusya Başbakanı Dimitri Medvedev'e kutlama mesajı göndermesiyle sağlanmıştır. En önemli gelişme ise, 27 Haziran'da Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından, düşürülen Rus uçağı ve ölen pilot için üzüntülerini bildiren bir mektubun Putin'e gönderilmesi olmuştur. Bu gelişme üzerine, 29 Haziran'da, Putin, Erdoğan'ı arayarak teşekkür etmiştir. Sonrasında, iki lider, ilişkilerin eskisine dönmesi için bir araya gelmeye karar vermişlerdir. 15 Temmuz Darbesi'nden sonra Putin'in destek telefonu, ilişkilerin düzeltilmesi bakımından önemli bir adım olmuştur. 9 Ağustos'ta, Cumhurbaşkanı, 15 Temmuz Darbesi'nden sonra ilk yurtdışı ziyaretini Rusya'ya yapmıştır.⁵⁷ Bu ziyaret sonucunda bazı yaptırımlar Rusya tarafından kaldırılmış, iki ülke arasında charter uçuşları başlatılmış, Rus turistler tekrar Türkiye'ye gelmeye başlamıştır.

⁵⁶ "4 Soruda Türkiye-Rusya İlişkileri," *Yeni Şafak*, erişim 9 Kasım 2017, <http://www.yenisafak.com/dunya/4-soruda-turkiye-rusya-iliskileri-2507895>

⁵⁷ "Türkiye - Rusya İlişkilerinde Zorlu Yıl," *BBC Türkçe*, erişim 10 Kasım 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38377657>

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

İki ülke arasında Suriye krizi kaynaklı yaşanan ve iki ülke ilişkilerini derinden etkileyen uçak krizi, iki ülke liderinin ortaya koyduğu tutum sayesinde son bulmuş, yaklaşık 9 ay süren krizden iki ülke de olumsuz etkilenmiştir.

Fırat Kalkanı Operasyonu

Suriye krizinin başlangıcından beri DAESH ve PYD-YPG terör örgütlerinin önemli toprak kazanımları, Türkiye açısından ciddi güvenlik tehdidi oluşturmuştur. 911 km olan sınırın büyük bölümünün bu iki örgüt tarafından denetim altına alınması, Türkiye'ye yönelik terör saldırıları ve artan mülteci sayısı, Türkiye'nin dış güvenlik konusu olarak gördüğü Suriye krizini önemli bir iç sorun haline getirmiştir. 2014'te, Kobani'nin PYD denetimine geçmesinden sonra, ABD tarafından PYD'ye artan destek sonucunda, bu örgüt, önemli toprak kazanımları elde etmiştir. PYD, ilan ettiği kantonları birleştirmek için Fırat'ın batısına geçerek Halep'in kuzeyinde bulunan Menbiç ilçesini Ağustos 2016'da ele geçirmiştir. ABD'nin Türkiye'ye verdiği güvenceye rağmen PYD Menbiç'ten çekilmemiş, El-Bab için operasyon yapmayı amaçlamış, aynı zamanda Afrin'den doğuya doğru ilerleyerek toprak bütünlüğünü sağlamak istemiştir. Azez-Cerablus hattını elinde bulunduran DAESH tarafından 2016 yılının başından itibaren Kilis'e yapılan saldırılarla birlikte ülke içerisinde artan terör saldırıları nedeniyle Türkiye'nin güvenlik önlemlerini artırması zorunluluk haline gelmiştir.⁵⁸ Türkiye, Suriye'nin toprak bütünlüğünün ortadan kalkması, sınır boyunca PKK uzantısı PYD'nin bir devlet kurması ve Türkiye'deki ayrılıkçı hareketlere ivme kazandırması tehditleri nedeniyle 24 Ağustos 2016'da, Fırat Kalkanı Operasyonu'nu başlatmıştır. Türkiye'nin bu operasyon ile amacı

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

⁵⁸ Ufuk Ulutaş ve Burhanettin Duran, "Türkiye'nin DEASH'la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı," *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*, 12-15.

Naim GÖK

sınırında bulunan DAESH denetimindeki bölgeleri güvenli bölgeler haline getirmek ve sınır illerinin güvenliğini sağlamak, PYD'nin hedeflediği kantonları birleştirme planını bozmak ve mültecilerin geri dönüşü için güvenli bölgelerin oluşturulmasını sağlamak olmuştur. Bunun yanında uluslararası alanda Suriye'nin geleceğinde söz sahibi olmak da önemli bir amaç olmuştur.⁵⁹

Türkiye, BM Sözleşmesi'nin 51. maddesinde yer alan kendini savunma hakkına ve BM'nin DAESH ile mücadele için ortaya koyduğu kararlara dayanarak Fırat Kalkanı Operasyonu'nu başlatmıştır. Rusya ile yaşanan uçak krizinin giderilmesi de operasyonun başlatılmasında önemli bir aşama olmuştur.⁶⁰ Operasyonun ilk gününde Cerablus DAESH'ten temizlenmiş, güneyindeki Sacur nehrine kadar ilerlenmiştir. 28 Ağustos'ta yaklaşık 400 km alan denetim altına alınmıştır, 3 Eylül - 16 Ekim tarihleri arasında Çobanbey (Rai) ve Dabık ele geçirilmiştir. Böylece 1300 km²'lik alan kontrol altına alınmıştır. Azez-Çobanbey-Cerablus hattında güvenliğin sağlanmasından sonra operasyon önemli bir kent olan El-bab'a yönelmiştir. DAESH için stratejik önemi olan kent, Ekim 2016'dan itibaren kuşatmaya alınmıştır. Uzun süren operasyon sonucu 30 Mart 2017'de kent tamamen DAESH'ten temizlenmiştir. 90 km uzunlukta 40 km derinlikteki bölge TSK ve ÖSO (Özgür Suriye Ordusu) tarafından denetim altına alınmıştır.⁶¹ Fırat Kalkanı operasyonu ile Türkiye'nin sınırında tehdit olan DAESH bölgeden tamamen temizlenmiş, PYD-YPG'nin kantonları birleştirme planı bozulmuş ve Türkiye sınır güvenliğini sağlanmıştır.

⁵⁹ Oytun Orhan, "Fırat Kalkanı: Hedefler, Fırsatlar ve Riskler," *Karar*, erişim 16 Kasım 2017, <http://www.karar.com/gorusler/firat-kalkani-hedefler-firsatlar-ve-riskler-282439#>

⁶⁰ Fatih Bayezit, "Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış," *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 4, sayı: 2, (2016): 86.

⁶¹ Murat Yeşiltaş, Merve Seren ve Necdet Özçelik, "Fırat Kalkanı Harekâtı: Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler," *SETA Rapor*, (İstanbul: SETA Yayınları, 2017): 23-31.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Göç

Türkiye'nin Suriye krizinden dolayı en çok etkilendiği konu göç olmuştur. Suriye'de krizin ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra, ilk göç dalgası, Nisan 2011'de yaşanmıştır. Türkiye, Suriyeli göçmenlere karşı “açık kapı politikası” benimsemiştir. Ağustos 2011'de AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) verilerine göre Türkiye'ye göç eden Suriyeli sayısı yaklaşık 80 bin olmuş ve hükümet yetkilileri Türkiye için eşik rakamı 100 bin olarak ifade etmişlerdir.⁶² Ancak, Suriye'de yaşanan gelişmeler, çatışmaların artması ve şiddet olayları nedeniyle Türkiye'ye yönelik ani ve artan bir göç dalgası yaşanmış, 30 Ekim 2017 AFAD verilerine göre Türkiye'deki Suriyeli sayısı 3.268.818 olmuştur. 227.997 Suriyeli 10 ilde⁶³ kurulan barınma merkezlerinde yaşarken, geri kalan Suriyeliler ise Türkiye'nin değişik şehirlerine dağılmış durumdadır. Bu süreçte Suriyeli sığınmacılara yönelik kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve halk tarafından yapılan yardım miktarının, Aralık 2016 itibarıyla 25 milyar doları aştığı belirtilmektedir.⁶⁴

Suriye'den göçler başladığında ilk karşılaşılan sorun; savaştan kaçan Suriyelilerin hukuki statüsünün belirlenmesi olmuştur. Türkiye, krizin başlamasından sonra açık kapı politikası izleyerek gelenleri geri göndermemiş ve gelen Suriyelileri “misafir” olarak tanımlamış; Ekim 2011'de Türkiye'de kayıtlı Suriyelilere “geçici koruma statüsü” verilmiştir.⁶⁵ Bu statü ile Suriyeli sığınmacılar, sınırsız kalma, zorla gönderilmeme, acil

⁶² Oytun Orhan ve Sabiha Senyücel Gündoğar, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, ORSAM, Rapor No: 195, Ocak 2015, 12.

⁶³ Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Mardin, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adıyaman, Adana, Malatya.

⁶⁴ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Resmi İnternet Sitesi, Geçici Barınma Merkezleri Bilgi Notu, 30.10.2017, erişim 20 Kasım 2017, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/30_10_2017_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf

⁶⁵ Oytun Orhan ve Sabiha Şenyücel Gündoğar, 12-13.

Naim GÖK

ihtiyaçlarının karşılanması gibi haklar elde etmişler; sağlık, eğitim, gıda gibi konularda yardımlara erişimleri sağlanmıştır.

Suriyeli sığınmacıların, Türkiye'ye, toplumsal, sosyal, ekonomik, siyasi ve güvenlik bağlamında etkileri olmuştur. Toplumsal sorunların başında uyum sorunu gelmektedir. Suriyeliler ile yerel halk arasında var olan farklı yaşam koşulları, dil ve kültür farklılıkları, yerel halk ile Suriyeliler arasında gerginliklere sebebiyet verebilmektedir. Çok eşlilik, etnik ve mezhepsel farklılaşma, kadın ve çocuk istismarı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle çok eşliliğin, sınır kentlerinde boşanmaların artmasında önemli etkisi olmuştur. Kampların dışında yaşayan Suriyeliler genellikle kentlerin kenar mahallerinde kalabalık aileler halinde yaşamaya çalışmaktadırlar. Bu durum çarpık kentleşme ve gecekondulaşmayı artırmanın yanında yasadışı faaliyetlerin zemin bulmasına neden olabilmektedir. Suriyelilerin uyuşturucu, hırsızlık, fuhuş gibi yasadışı faaliyetlere karışmaları söz konusu olabilmektedir. Önemli bir toplumsal sorun da bazı kentlerde demografik yapının değişmesidir. Özellikle Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu kentlerde görülen bu soruna, Kilis, örnek olarak verilebilir. Nüfusu yaklaşık 100 bin olan Kilis'e Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle kentin nüfusu iki katına çıkmış; kentte, yerel nüfustan daha fazla Suriyeli yaşamaya başlamıştır.⁶⁶ Sınır kentlerinde artan nüfus ile birlikte kira fiyatları yükselmiş, yaşam koşulları zorlaşmıştır. Kayıt dışı çalıştırılan Suriyeliler ve ucuz işgücü nedeniyle yerel halk arasında, Suriyelilerin işlerini ellerinden aldığı algısı yerleşmiş durumdadır. Suriyelilerin açmış olduğu işyerlerinin çoğunun kaçak olması nedeniyle yerel esnaf ile Suriyeliler arasında gerginlikler yaşanmaktadır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye siyasi ve güvenlik konusunda en büyük etkisi, yerel halk ile Suriyeliler arasında ortaya çıkacak bir gerginliğin, kitlesel bir hal almasıdır. Mezhep ve etnik temelli gerginliklerin provokasyonlar sonucu büyümesi söz konusudur. Çoğu sınır kentinde ve Suriyelilerin yoğun yaşadığı kentlerde bireysel ve

⁶⁶ A.g.e., 17.

sıradan asayiş olayları farklı yönlerle çekilebilmekte ve kitlesel tepkilerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Özellikle medya ve sosyal paylaşım platformları etkisiyle organize tepkiler meydana gelmektedir.

Sonuç

2010 yılında, Tunus'ta başlayan ve kısa sürede birçok ülkede etkili olan Arap Baharı, Mart 2011'de, Suriye'nin güneyinde meydana gelen gösteriler sonucu tüm ülkeyi içine alan bir çatışmaya dönüşmüştür. Mart 2011'de, olaylar başladıktan sonra artan çatışmalar nedeniyle Türkiye, Suriye krizinden etkilenmeye başlamıştır. Olayların ilk aylarından itibaren Türkiye'ye göç dalgası başlamıştır. Çatışmaların artması ile birlikte göç hareketi artmış, 2017 yılında, 3 milyondan fazla Suriye vatandaşı Türkiye'ye sığınmıştır.

Türkiye'nin Suriye'de yaşanan krizden doğrudan etkilenmesine bir örnek; ülkede, DAESH tarafından gerçekleştirilen terör saldırıdır. Türkiye'de, 2015 yılında artan terör saldırıları, hem sivilleri hem de güvenlik güçlerini hedef almıştır. Bu saldırılardan dolayı çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi yaralanmıştır. Terör saldırılarının dışında, Suriye tarafında yaşanan çatışmalar nedeniyle Türkiye sınır hattındaki birçok köye, özellikle 2016 başlarında Kilis kent merkezine çok sayıda roket-top mermisi düşmüştür. Bu saldırılarda can ve mal kaybı yaşanmış, halkta tedirginlik artmıştır. Suriye'de, Kobani'de, 2014 yılında DAESH ve YPG-PYD arasındaki çatışmalar nedeniyle, Türkiye'de protesto gösterileri başlamış, gösteriler 6-7 Ekim olayları olarak bilinen şiddet olaylarına dönüşmüş ve 50'den fazla insan hayatını kaybetmiştir.

Suriye krizinin önemli bir yansıması, Türkiye'ye ait bir jetin düşürülmesidir. Bu gelişme, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik angajman kurallarını değiştirmesine neden olmuş ve Türkiye, sınırdaki güvenlik önlemlerini artırmıştır. Bu önlemlerin sonucunda Suriye'ye ait bir helikopter ve uçak düşürülmüştür. Bir Rus jeti, 24 Kasım 2015'de gerçekleştirdiği sınır ihlali sonucu, Türk Hava Kuvvetleri tarafından

Naim GÖK

vurulmuş, bu kriz Türkiye ile Rusya ilişkilerini derinden etkilemiştir. Türkiye, Suriye'deki tehditlerin artması nedeniyle, 2014 yılında Süleyman Şah türbesini ve Saygı Karakolunu, sınırdaki Eşme bölgesine taşımıştır. DAEŞ'in çekildiği bölgelere PKK uzantısı PYD'nin yerleşmesi ve sınır hattında bir kuşak oluşturması, Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye, Fırat'ın batısına geçilmeyi kırmızı çizgi olarak nitelendirmiştir. Bu süreçte, PYD'nin ABD tarafından desteklenmesi, Türkiye'nin ABD'ye olan güvenini sarsmıştır. Türkiye, Rusya ile krizi giderdikten sonra Fırat Kalkanı Operasyonu'nu başlatarak sınırdaki DAES tehdidini ortadan kaldırmış, PYD-YPG'nin kantonları birleştirme hedefini sekteye uğratmıştır. Türkiye, böylece, bölgede doğrudan askeri harekâta bulunarak sınır güvenliğini garanti altına almak istemiştir.

KAYNAKÇA

Akbaba, Yunus. "6-7 Ekim Olayları" ve Çözüm Süreci," *SETA Perspektif*, Sayı: 78, Ekim 2014.

Arı, Tayyar. "Geçmişten Günümüze Türkiye Ortadoğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler" *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* içinde, Editör: İdris Bal, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı, 2004.

Atabey, Figen. "Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci," *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 4, Sayı: 7, (Temmuz 2015): 192-209.

"Atilla Ateş. Süleyman Demirel Konuşması: (dk: 2.30-4.0)," *Youtube*, Erişim 22 Ekim 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=07qC6pd3YIY>

Bayezit, Fatih. "Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış," *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 4, Sayı: 2, (2016): 84-112.

"Cilvegözü Saldırısı Soruşturması Tamamlandı," *Radikal*, Erişim 5 Kasım 2017, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cilvegözu-saldirisi-sorusturmasi-tamamlandi-1145151/>

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Çakır, Fevzi. "Terör Örgütü IŞİD'in Türkiye'ye Yönelik Gerçekleştirdiği Saldırıları" *Haber Türk*, Erişim 7 Kasım 2017, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1264903-teror-orgutu-isisin-turkiyeye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar>

Çakırözer, Utku. "Esad: Keşke Düşürmeseydik," *Cumhuriyet*, Erişim 8 Kasım 2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/354316/Esad___Keske_dusurmeseydik.html

Çetin, Ümit. "Türkiye Suriye'ye Karşılık Verdi," *Hürriyet*, Erişim 5 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeye-karsilik-verdi-21617637>

Çelik, Ahmet Hüsrev. "Buazizi'den Rabia'ya, Trablus'tan Şam'a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme," *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 6, Sayı: 2 (Kış 2015).

Dağlar, Ali. "6-7 Ekim'in Acı Bilançosu 50 Ölü," *Hürriyet*, Erişim 8 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/6-7-ekim-in-aci-bilancosu-50-olu-27525777>

Dersan Orhan, Duygu. "Ortadoğu Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği," *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi* 3, Sayı:1-2, 17-29.

Ekrem, Erkin. "Annan Barış Planı ve Çin'in Suriye Planı," *SDE*, 03 Nisan 2012, Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-annan-baris-plani-ve-cinin-suriye-plani/1077>

"Esad: Reform Şart!," *Gazete Vatan*, Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.gazetevatan.com/esad--reform-sart--356304-dunya/>

Fırat, Melek ve Ömer Kürkçüoğlu. "Arap Devletleriyle İlişkiler," *Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Türk Dış Politikası-Cilt: II (1980-2001)* içinde, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, Baskı: 4, 2002.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

Naim GÖK

Gaytancıoğlu, Kaan. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi.” Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2008.

Girit, Selin. “Roket Saldırısı Altındaki Kilisililer: Sesimizi Duyan Yok Mu?,” *BBC Türkçe*, Erişim 6 Kasım 2017, http://www.bbc.com/Turkce/Haberler/2016/05/160509_Kilis_Roket

Gerger, Haluk. *ABD, Ortadoğu Türkiye*, İstanbul: Ceylan Yayınları, 4. Baskı, 2007.

Gönlübol, Mehmet. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 9. Baskı, 1996.

Gürün, Kamuran. *Savaşan Dünya ve Türkiye*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997.

“Halk Ayaklanması ‘Bir’ Sloganla Başladı,” *AA*, Erişim 26 Ekim 2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/halk-ayaklanmasi-bir-sloganla-basladi/377401>

“HDP’den ‘Sokağa Çıkın’ Çağrısı,” *CNN TÜRK*, Erişim 8 Kasım 2017, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/hdpden-sokaga-cikin-cagrisi>

İçgen, Levent. “‘Angajman Kuralları Değişti’ Ne Demek?,” *Gazete Vatan*, Erişim 8 Kasım 2017, <http://www.gazetevatan.com/-Angajman-Kurallari-Degisti--Ne-Demek--460542-Gundem/>

İnaç Hüsametdin. “Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Değişim ve Dönüşümü,” *SDE*, Erişim 6 Temmuz 2018, <http://www.sde.org.tr/tr/Newsdetail/Arap-Bahari-Surecinde-Arap-Kimliginin-Degisim-Ve-Donusumu/3071>

İmanbeyli, Vügar. “Uçak Krizi ve Türkiye-Rusya İlişkileri,” *Seta Perspektif*, Sayı: 119, Aralık 2015.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Kurubaş, Erol. *1960'lardan 2000'lere Kürt Sorunun Uluslararası Boyutu ve Türkiye* 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004.

Meliha Benli Altunışık. "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası," *Türkiye'nin Komşuları* içinde, Editör: Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, Ankara: İmge Kitabevi, Baskı:1, Şubat 2002.

"Niğde'de Görülen IŞİD Davasında Flaş Gelişme," *Hürriyet*, Erişim 6 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/nigdede-gorulen-isis-davasinda-flas-gelisme-40102418>

Orhan, Oytun. "Fırat Kalkanı: Hedefler, Fırsatlar Ve Riskler," *Karar*, Erişim 16 Kasım 2017, <Http://www.karar.com/Gorusler/Firat-Kalkani-Hedefler-Firsatlar-Ve-Riskler-282439#>

Orhan, Oytun ve Sabiha Senyücel Gündoğar. "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri," *Orsam Rapor*, Sayı: 195, Ocak 2015.

Öner, Sena Gülfer İhlamur. "Kobani'den Kitleli Zorunlu Göç Ve Türkiye'nin Güvenli Bölge Talebi," *Ortadoğu Analiz* 6, Kasım-Aralık, Sayı: 65 28-31.

Özcan, Burak. Özden Erkuş ve Deniz Kilislioğlu, "TSK'dan Süleyman Şah Karakoluna "Şah Fırat" Operasyonu," *NTV*, Erişim 9 Kasım 2017, <https://www.ntv.com.tr/Turkiye/Tskdan-Suleyman-Sah-Karakoluna-Sah-Firat-Operasyonu,Lmykf4lom0slrtljzsieeg>

Özkan, Asaf. "Ca'ber Kale'si Ve Türk Mezarı," *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, Sayı: 3, (2007), 197-209.

Özer, Verda. "Batı Putin'e 'Yanlış Yoldasın' Dedi," *Hürriyet*, Erişim 9 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/Yazarlar/Verda-Ozer/Bati-Putine-Yanlis-Yoldasin-Dedi-40021652>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

Naim GÖK

Özlük, Erdem. “Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi Ve ‘Özür’ Meselesi,” *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No. 35, Aralık 2015, <http://www.orsam.org.tr/Files/Degerlendirmeler/35/35Str.Pdf>

Öztürk, Ayhan. “Milletlerarası Antlaşmalar ve Türk-Fransız Antlaşmaları,” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, Sayı: 5 (1994): 113-134.

Öztürk, M. Emin. “Arap Baharı ve Türkiye’nin Rolü,” *Milliyet*, Erişim 10 Ekim 2017, <http://blog.milliyet.com.tr/Arap-Bahari-Ve-Turkiye-Nin-Rolu/Blog/?Blogno=391800>

“Reina Saldırısı Zanlısı İstanbul’da Yakalandı,” *BBC Türkçe*, Erişim 7 Kasım 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38636095>

“Reyhanlı Saldırısı İçin Vahim İddialar,” *Cumhuriyet*, Erişim 5 Kasım 2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/274009/Reyhanli_saldirisi_icin_vahim_iddialar.html

“Sınır İhlali Yapan Suriye Uçağı Düşürüldü,” *Milliyet*, Erişim 8 Kasım 2017, <http://www.milliyet.com.tr/sinirda-savas-ucagi-dustu/gundem/detay/1855930/default.htm>

“4 Soruda Türkiye-Rusya İlişkileri,” *Yeni Şafak*, Erişim 9 Kasım 2017, <http://www.yenisafak.com/dunya/4-soruda-turkiye-rusya-iliskileri-2507895>

Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi, “Cenevre’den Cenevre’ye Suriye Görüşmeleri,” Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.stratejidusunce.org/detay/haber/1029/cenevreden-cenevreye-suriye-gorushmeleri.aspx>

“Suriye Krizi’nin Kronolojisi,” *21. Yüzyıl Enstitüsü*, Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.21yyte.org/arastirma/suriye-krizi-izlememerkezi/2013/09/02/7192/suriye-krizinin-kronolojisi>

“Suriye’de İç Savaş Nasıl Başladı?,” *Gazete Vatan*, Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.gazetevatan.com/suriye-de-ic-savas-nasil-basladi--538013-gundem/>

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Taşçı, Tekin Aycan. "Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi," *Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM)*, Erişim 4 Aralık 2015, <https://erusak.erciyes.edu.tr/icerikdosyaları/file/RUSYA/Rus%20U%C3%A7a%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20Vurulmas%C4%B1%20Hadisesi.pdf>

TC Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Resmi İnternet Sitesi, Geçici Barınma Merkezleri Bilgi Notu, Son değiştirilme 30 Ekim 2017, Erişim 20 Kasım 2017, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/30_10_2017_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf

TC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, "No: 173, Suriye Açıklarında Düşürülen Askeri Uçağımız Konusunda Bakanlığımızca Atılan Adımlar Hk.," Son değiştirilme 24 Haziran 2012, Erişim 8 Kasım 2018, http://www.mfa.gov.tr/No_-173_-24-Haziran-%202012_-Suriye-Aciklarinda-Dusurulen-Askeri-Ucagimiz-Konusunda-Bakanligimizca-%20Atilan-Adimlar-Hk_.Tr.Mfa

Toklu, Vefa. "Türk Dış Politikasında Su Sorunu," *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* içinde, Editör: İdris Bal, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

"Türk Jeti Suriye Helikopterini Vurdu," *NTV*, Erişim 8 Kasım 2017, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turk-jeti-suriye-helikopterini-vurdu,9jj2DU9DF0qT083BuizCLA>

"Türkiye - Rusya İlişkilerinde Zorlu Yıl," *BBC Türkçe*, Erişim 10 Kasım 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38377657>

Ulutaş, Ufuk ve Burhanettin Duran. "Türkiye'nin Deaş'la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı," *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*.

Yılmaz, Türel Yılmaz. *Birinci Dünya Savaşından 2000'e Uluslararası Politikada Ortadoğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 2004.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

Naim GÖK

Yeşiltaş, Murat, Sibel Düz, Bilgehan Öztürk ve Rıfat Öncel. *2016'da Güvenlik ve Terörle Mücadele*. İstanbul: SETA Yayınları.

Yeşiltaş, Murat Merve Seren ve Necdet Özçelik. "Fırat Kalkanı Harekâtı: Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi Ve Alınan Dersler," *SETA Rapor*, İstanbul: SETA Yayınları, 2017.

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

Ethical Analysis of Chemical Castration

Mert AKCANBAŞ^(*)

Öz

Ülkemizde artan cinsel suçlar ve özellikle çocuk istismarı vakaları, bu suçları işleyenlere karşı kimyasal kastrasyon yönteminin uygulanmasını gündeme getirmiştir. Gelişmiş ülkeler dâhil dünyanın pek çok ülkesinde kabul gören bu uygulama konusunda ruh sağlığı çalışanları arasında büyük bir tartışma sürmektedir. Bu uygulamayı destekleyen faydacılık ekolü bu tür suçların tekrar işlenmelerinin önlenmesi, kapasite üstü doluluk oranlarında faaliyet gösteren cezaevleri maliyetlerinin düşürülmesi ve kamuoyunda bu korkunç suçları işleyenlere hak ettikleri cezaların verildiği imajının yaratılması gibi faydaları gerekçe göstermektedir. Ancak kimyasal kastrasyon ismi verilen uygulama aslında cerrahi bir müdahale içermediğinden kastrasyon değildir. Bu uygulama aslında kimyasal kullanımıyla insan vücudundaki testosteron düzeyini düşürmeyi hedefleyen bir hormon tedavidir. Bu uygulama tedavi alanına girdiğinde; sadece hastalık kabul edilen nedenlerle işlenen suçlarda geçerli olması ve etik koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, cinsel suçlular ve çocuk istismarcılarına bazı ülkelerde hâlihazırda uygulanan ve ülkemizde uygulanması tartışılan kimyasal kastrasyon yöntemi, mesleki etik çerçeve de analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kastrasyon, Cinsel Suçlar, Pedofili, Tecavüz, Etik.

Abstract

Because of ever increasing sexual crimes and especially high numbers child sexual abuse cases in Turkey chemical castration of sexual offenders has become a popular issue in public. Chemical castration of offenders in sexual crimes has been in use in

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 14.02.2019

Kabul Tarihi: 03.05.2019

(*) Dr. Öğretim Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, mert.akcanbas@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1811-2732>

Mert AKCANBAŞ

many countries including developed ones. However, this method has caused many controversies and debates among mental health experts from the beginning. Chemical castration is supported by utilitarian school of thought for the sake of preventing recidivism, decreasing the cost of prison system as well as creating an image of fair punishment for those horrible crimes in the eyes of public. Actually chemical castration procedure is not a real castration because there are no surgical interventions but a hormonal treatment which aims at decreasing testosterone levels in human beings. When accepted as a medical treatment the chemical castration ought to be used only for sexual crimes which are caused by psychological disorders in the framework of professional ethics. The aim of this paper is to have an ethical analysis of chemical castration procedure on sexual offenders and child molesters which has been in effect in many different judiciary systems.

Keywords: Castration, Sexual Crimes, Pedophilia, Rape, Ethics.

Giriş

Ülkemizde 2006 yılında cinsel suçları kapsayan Türk Ceza Kanunu (TCK) 102, 103, 104 ve 105. maddelerine istinaden toplam 18 bin 33 davada karar verilmişken bu sayı 2017'de 45 bin 382 olmuştur. Ancak 2006-2017 döneminde cinsel suçlarda verilen kararlarda artış yaşanırken, mahkûmiyet sayılarında düşüş olmuştur.¹ Örneğin 2006'da cinsel taciz davalarının %58,7'sine mahkûmiyet kararı verilirken, bu sayı 2016'da yüzde 36,5'e düşmüştür. Benzer şekilde 2006 yılında çocuk istismarı davalarında mahkûmiyet oranı %68 iken bu oran 2017 yılında %62; cinsel saldırı davalarında ise mahkûmiyet oranı 2006 yılında %71 iken 2017 yılında %51 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle son on yılda çocuklara yönelik cinsel istismar suçlarında büyük bir artış gözlenmektedir. 2006 yılında çocuklara yönelik cinsel istismar suçunda 2 bin 337 karar verilirken 2017 yılında bu sayı 21 bin 518'e yükselmiştir. Çocuk istismarı suçlarında 2017 yılında 13

¹Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, "Adli İstatistikler, 2017," <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/yayin.html>

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

bin 373 sanık mahkûm olmuştur. Cinsel suçlarda, özellikle de çocuklara karşı işlenen istismar suçlarında görülen yüksek artış oranları toplumda büyük rahatsızlığa neden olmaktadır.

Diğer taraftan, Türkiye'deki cezaevleri son yıllarda özellikle tutuklu sayısındaki artış nedeni ile kapasiteleri üzerinde mahkûm bulundurmaktadırlar. Türkiye'de cezaevi kapasitesi 202.676 olup Haziran 2017 itibarı ile cezaevlerinde kalan hükümlü ve tutuklu sayısı 224.878'dir. Durum bu iken devlet bir taraftan cezaevlerinde yaşanan aşırı doluluğu azaltmak isterken diğer taraftan da tehlikeli suçluların tekrar topluma karışmalarını önlemek ikilemi içinde kalmaktadır. Dünyada, devletlerin bu tür problemleri çözme yöntemlerinden biri suçluların tekrarrünü engellemektir. Tekerrür, cezaevinden tahliye olan eski bir hükümlünün aynı veya başka bir suçu tekrar işleyerek cezaevine geri dönmesine neden olmaktadır. Cinsel saldırı suçları dâhil olmak üzere tüm suç guruplarında tekrerrür problemi vardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmada çocuk istismarcılarının tekrerrür oranı %36,9 iken bu oran tecavüzcülerde %46,2 bulunmuştur.² Bu oranlar tecavüzcülerin neredeyse yarısının, çocuk istismarcılarının ise üçte birinin cezaevinden çıktıktan sonra aynı suçu işleyeceğini göstermektedir. Bu durumu önlemek için Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan yöntemlerden biri, cinsel suçluları cezaevi sonrası ruh ve sinir hastalıkları hastanelerinde ömür boyu tutmak olmuştur.³ Ancak, bu yaklaşımda, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'na aykırı düşen bir durum olduğu gibi, bir kişinin hastanede tutulmasının maliyeti de yaklaşık 100 bin dolar gibi yüksek bir miktara tekabül etmektedir. Dolayısıyla kalabalık cezaevleri, devletler

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
115-149

² "Recidivism for Sex Offenders," Center for Sex Offender Management, www.csom.org/pubs/recidsexof.pdf

³ Monica Davey ve Abby Goodnough, "Doubts Rise as States Hold Sex Offenders after Prison: Costly Efforts Keep Ex-Convicts off Streets, but Mandated Treatment Often Fails," *N.Y. Times* 4 Mart 2007, 11-13.

Mert AKCANBAŞ

üzerinde cinsel suçluları yaşamları boyunca toplumdan tecrit etmeksizin ve serbestlikleri halinde suçun tekerrür etmesini önleyecek şekilde çözümler geliştirme baskısı oluşturmaktadır. Bu çerçevede pek çok ülke kimyasal kastrasyon yöntemini uygulayarak cezasını tamamlayan suçlunun tahliyesi sonrası cinsel dürtülerini ortadan kaldırmak ve dolayısı ile bu kişilerin içinde yaşadıkları topluma zarar vermelerini önlemeyi amaçlamaktadır. Ancak kimyasal kastrasyonun gerek etik gerekse yasalar açısından mahsurları olduğu gibi, suçun tekerrürünü önlemekte ne kadar etkin olduğu da tartışma konusudur.

Bu çalışmada cinsel suçlar ve etkileri tartışıldıktan sonra bu suçları işleyenlere uygulanan yaklaşımlar incelenmekte, kimyasal kastrasyonun etik ve yasal açıdan değerlendirilmesi yapılmakta ve bu yöntemin cinsel suçları önlemedeki etkisi tartışılmaktadır.

Cinsel Suçlar ve Etkileri

Ülkelere göre cinsel suçların tanımları farklılık gösterse de Şiddet ve Sağlık Konusundaki Dünya Raporu'nda "Cinsel şiddet cinsel bir eylem gerçekleştirilmeye, istenmeyen cinsel sözler söylemeye, cinsel yaklaşım ve tekliflerde bulunmaya ya da bir kişiyi ticari amaçla cinsel olarak kullanmaya yönelik eylemlerin tümünü kapsamakta olup, kurbanla fail arasındaki ilişki her ne olursa olsun, mağdurun evinde ya da işyerinde sınırlı kalmaksızın her türlü koşulda bir kişinin cinselliğine karşı dolaylı ya da direkt olarak ve zorlamayla yapılan cinsel bir eylem," olarak tanımlanmaktadır.⁴ Türkiye'de cinsel suçlar genel olarak *Cinsel İstismar*, *Cinsel Saldırı*, *Cinsel Taciz* ve *Reşit Olmayanla Cinsel İlişki* suçları olarak kategorize edilmektedirler. TCK 103. madde kapsamındaki cinsel istismar suçu kural olarak 15 yaşını tamamlamamış çocuklara karşı bedensel temasta bulunmak suretiyle cinsel amaçla işlenen fiilleri içermektedir. 15-18 yaş grubunda

⁴ *World Report on Violence and Health (2002)*, (Cenevre: Dünya Sağlık Örgütü 2002).

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

olan çocuklara karşı hile, cebir, tehdit veya iradeyi etkileyen bir nedenle çocuğun bedeni üzerinde icra edilen fiiller de cinsel istismar suçu olarak nitelendirilir. Cinsel saldırı suçu ise TCK 102. madde kapsamında yaşı büyük kimselere veya 15-18 yaş grubu mağdurlara yönelik (hile, cebir, tehdit veya iradeyi etkileyen başkaca bir neden olmaksızın) bedensel temasta bulunmak suretiyle cinsel amaçla işlenen fiilleri kapsamaktadır. Mağdurun yaşına bakılmaksızın fail ile mağdur arasında bedensel temas olmadan, halk arasında laf atma, sözlü taciz vb. gibi yöntemlerle ifade edilen cinsel davranışlarla işlenen fiiller ise TCK 105. madde kapsamında cinsel taciz suçlarını oluşturmaktadırlar. TCK 104. maddeye göre 15-18 yaş grubunda yer alan çocuklarla, çocuğun kendi rızasıyla cinsel ilişkiye girilmesi halinde ise reşit olmayanla cinsel ilişki suçu oluşmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde her üç kadından birinin yaşam süreci içinde tecavüze uğradığı veya tecavüz amaçlı saldırıya maruz kaldığı tahmin edilmektedir.⁵ Tecavüz olaylarının pek az bölümü emniyet güçlerine bildirildiğinden ülkelerin suç istatistiklerinde gösterilen tecavüz vakası sayıları gerçeğin çok altındadır. Örneğin; Amerika'da gerçek tecavüz sayılarının emniyet güçlerine bildirilen rakamların dört ila on beş katı olduğu tahmin edilmektedir.⁶ Emniyet güçlerine bildirilen tecavüz rakamlarını toplumun eğitim düzeyi, mağdurlara verilen destek hizmetlerinin kalitesi, sosyal destek, mağdurun yaşı ve mağdur ile saldırgan arasındaki ilişki gibi faktörler belirlemektedirler. Tecavüzlerde fiziksel yaralanmalar %33 oranında gerçekleşmekte olup⁷ mağdurun yaralanma riski yaşlı ve erkek mağdurlar ile yabancı saldırganların olduğu vakalarda

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
115-149

⁵ *Crime Report 2004*, (The U.S. Department of Justice 2004).

⁶ Kimberly Hanson ve Christine A. Gidycz. "Evaluation of a Sexual Assault Prevention Program," *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, (1993): 1046-1052.

⁷ Linda E. Ledray, "Sexual Assault Nurse Examiner (SANE) Development and Operation Guide," (Washington DC: Department of Justice, Office for Victims of Crime 1999).

Mert AKCANBAŞ

artış göstermektedir.⁸ Tecavüzlerde cinsel hastalık kapma oranları da oldukça düşüktür. Mağdurların %6-12'sinde gonore, %4-17'sinde klamdiya, %0,5-3'ünde sifilis ve % 1 < HIV enfeksiyonu tahmin edilmekte olup mağdurların gebe kalma riskleri de %2-4 aralığındadır.⁹ Tecavüz mağdurlarında fiziksel yaralanmalardan çok depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu gibi sorunlar görülmektedir.¹⁰ Tecavüz mağdurlarının yarısına yakını intihar etmeyi düşündüklerini belirtirlerken¹¹ %20'si intihar girişiminde bulunmaktadır.¹² Tecavüzlerde ortaya çıkan stres, mağdurun bağışıklık sistemini zayıflatarak onu hastalıklara açık hale getirdiği gibi tecavüz sonrası mağdurlarda madde bağımlılığı, yeme bozuklukları ve sağlıklarını riske edecek şekilde çok partnerli cinsellik gibi kendilerine zarar verici davranışlar görülmektedir.¹³ Çocuk istismarı vakalarında mağdurlar yoğun korku, düşük özgüven, cinsel açıdan uygunsuz davranışlar geliştirdikleri gibi yüksek oranda travma sonrası stres bozukluğuna maruz kalmaktadırlar.¹⁴ Ayrıca çocukluk

⁸ Jenny Petrak ve Elizabeth J. Clayton, "The Prevalence of Sexual Assault in a Genitourinary Medicine Clinic: Service Implications," *Genitourinological Medicine*, (1995): 98-102.

⁹ A. Albert Yupze, A., R. Percival Smith ve Alfred W. Rademaker, "A Multicenter Clinical Investigation Employing Ethinyl Estradiol Combined with DI-Norgestrel as a Postcoital Contraceptive Agent," *Fertility and Sterility* 37, (1982): 508-513.

¹⁰ Patricia Frazier, "Rape Trauma Syndrome," *Modern Scientific Evidence: The Law and Science of Expert Testimony* içinde, ed. Faigman, D., Kaye, D., Sacks, M. ve Sanders, J., (St. Paul: West Publishing, 1997): 414-435.

¹¹ Patricia A. Resick, Clifford G. Jordan, Steven A. Girelli, Catherine Kotsis Hutter ve Susan Marhoefer-Dvorak, "A Comparative Outcome Study of Behavioral Group Therapy for Sexual Assault," *Behavior Therapy* 19, (1988): 385-401.

¹² Dean G. Kilpatrick, Benjamin E. Saunders, Lois J. Vernonen, Connie L. Best ve Judith M. Von "Criminal Victimization: Lifetime Prevalence, Reporting to Police, and Psychological Impact," *Crime and Delinquency* 33, 479-489.

¹³ Vincent J. Felitti, V. "Long-term Medical Consequences of Incest, Rape and Molestation," *Southern Medical Journal* 84, (1991): 328-331.

¹⁴ Nathaniel McConaghy, "Pedophilia: A Review of the Evidence," *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 32, (1998): 252-265.

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

döneminde yaşanan istismarın, yetişkinlikte psikopatolojiye neden olduğu da bilinmektedir.¹⁵

Tecavüzcülerin ve çocuk istismarcılarının ezici çoğunluğu erkektir. Saldırganların genelde düşük sosyoekonomik altyapıda, sabıka kaydı bulunan kişiler oldukları ve kendilerinin de çocukluk döneminde istismara uğramış olma veya aile içi şiddet ortamı içinde büyümüş olma olasılıklarının yüksek olduğu bilinmektedir.¹⁶ Tecavüzcüler genelde dürtüsel, asabi, sosyal mesajları algılamakta zorluk çeken, yaşamlarında özel ilişkileri zayıf olan kişiler olup diğer insanların duygu ve niyetlerini algılamakta zorluk çektikleri örneğin dostça yaklaşımları cinsel davetkârlık olarak algıladıkları bilinmektedir.¹⁷ Yapılan araştırmalarda bazı tecavüzcülerin parafili tanısı da taşıdıkları bilinmektedir. Örneğin 1990'da Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmada tecavüzcülerin %28'inin teşhircilik, %18'inin ise gözetmecilik (röntgencilik) belirtileri gösterdikleri saptanmıştır.¹⁸

Diğer taraftan çocuk istismarı vakalarında pedofili tanısı söz konusudur. Çocuklara karşı işlenen cinsel istismar suçunun dinamikleri kendine özgü olup yetişkinlere yönelik tecavüz suçundan farklı olduğundan bu iki sapkın davranış türüne yaklaşımların farklı olmaları gerekmektedir.

¹⁵ Andrea Fossati, Fabio Madeddu ve Cesare Maffei, "Borderline Personality Disorder and Childhood Sexual Abuse: A Meta-Analytic Study," *Journal of Personality Disorders* 13, (1999): 268-280.

¹⁶ T. Ward, J. McCormack, SM Hudson ve D. Polaschek, "Rape: Assessment and Treatment," ed. D.R. Laws, ve W. O'Donohue, *Sexual Deviance: Theory, Assessment, and Treatment* içinde, (New York: Guilford,1997): 356-393

¹⁷ Orestis Giotakos, Manolis Markianos, Nikos Vaidakis ve George Nikolaos Chistodoulou, "Sex hormones and Biogenic Amine Turnover of Sex Offenders in Relation to Their Temperament and Character Dimensions," *Psychiatry Research* 127, (2004): 185-193.

¹⁸ Gene Gordon Abel, Joanne-Lucine, "The Nature and Extent of Sexual Assault" ed. W.L. Marshall, D.R. Laws, ve H.E. Barbaree, *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and the Treatment of the Offender*, (New York: Plenum, 1990): 9-22

Mert AKCANBAŞ

Çocukların cinsel istismarında güç veya şiddet kullanımı oldukça nadir görülüp saldırganlar genelde kurbanlarının güven duygularını manipüle ederek fillerini gerçekleştirirler. İstismarcı profillerine bakıldığında; bunların, genelde çocukların tanıdıkları ve güvendikleri yetişkinler oldukları görülmektedir. Haftalarca hatta yıllarca süren cinsel istismar vakalarında saldırganlar çocuklarla olan ilişkilerini göreceli olarak ileriye götürürler ve bu suçların %30'u ensest ilişki türünde gerçekleşmektedir.¹⁹ Genelde saldırganların tehditlerinden korkan çocuklar istismar vakalarını olayın hemen sonrası açıklamazlar. Çocuk istismarının ortaya çıkması, çocukta görülen fiziksel şikâyetler veya belirtiler sonrası tesadüfen veya pek nadiren de çocuğun durumu açıklaması sonrası gerçekleşir. Gelişmiş ülkelerde kız çocuklar, mağdurların çoğunu oluştururken gelişmekte olan ülkelerde kurbanların çoğu erkek çocuklardan oluşmaktadır. Ebeveynleri yanlarında bulunmayan, evlat edinilmiş, üvey, koruyucu aile veya sosyal koruma kurumlarında kalan çocuklar, savaş ortamları veya mülteci kamplarında kalanlar, fakir ailelerin çocukları, daha önce istismar yaşamış, fiziksel ve zekâ engelli çocuklar, cinsel istismar yaşama olasılığı yüksek grubu oluşturmaktadır.²⁰

Psikolojide pedofilinin üç temel koşulu vardır;

A- En az altı aylık bir süre boyunca ergenlik öncesi çocuk ya da çocuklarla (genelde 13 yaş altı çocuklar) cinsel etkinlikte bulunmakla ilgili, yineleyen, cinsel yönden uyarıcı yoğun düşlemler, cinsel itkiler ya da davranışların bulunması,

B- Kişinin bu cinsel itkilere göre davranması ya da cinsel itkileri ya da düşlemleri klinik açıdan belirgin bir sıklıkta ya da kişilerarası güçlüklerle neden olmalıdır,

¹⁹ Nathaniel McConaghy, "Pedophilia: A Review of the Evidence," 252-265.

²⁰ Zeki Karataş, "Çocukların Cinsel İstismardan Korunmasında Çocuk Adalet Sisteminin Önleyici Fonksiyonu," *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 2, (2018): 130-145.

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

C- Kişi en azından 16 yaşında ve A tanı ölçütünde sözü edilen çocuk ya da çocuklardan en az beş yaş daha büyük olmalıdır.”²¹

Bazı pedofili hastaları için kurbanlarının cinsiyeti önem taşımaya da çoğunluk eşcinsel veya heteroseksüel yaklaşım göstermektedir. Homoseksüel pedofililerin heteroseksüellerden daha fazla istismar suçu işledikleri de bilinmektedir.²² Pedofili hastaları çoğunlukla cinselliğin çocuklara zarar vermediğini, çocukların bu cinselliği arzuladıklarını hatta mağdur çocukların cinselliği başlattıklarını düşünür ve bunlara inanırlar.²³

Cinsel saldırganların normal dışı cinsel uyarılma tarzları vardır. Normal insanlar gibi pek çok tecavüzcü karşılıklı rızaya dayalı cinselliği gösteren resimlerden uyarılmakla beraber tecavüzcüler aynı zamanda mağdura karşı zor kullanılarak gerçekleştirilen cinselliği tasvir eden görsellerden de uyarılmaktadırlar.²⁴ Mağdurları küçük kızlar olan pedofilikler yarı çıplak kız çocuklarının resimlerine baktıklarında aynı şekilde çekilmiş olan yarı çıplak yetişkin kadın fotoğraflarından daha fazla uyarılmaktadırlar.²⁵

Cinsel suç işleyenlerin tekrar aynı suçu işleme oranları çok yüksektir. 1.882 tecavüzcü üzerine yapılan araştırmada bu kişilerin %63'ünün ortalama 5,8 kere aynı suçu işledikleri tespit edilmiştir.²⁶ Özellikle sadist,

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
115-149

²¹ American Psychiatric Association, “Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders,” 5. Baskı, (Washington, DC : 2013).

²² Lisa Janet Cohen ve Igor Galyner, “Clinical Feature of Pedophilia and Implications for Treatment,” *Journal of Clinical Psychiatric Practice* 8, (2002): 6-289.

²³ Zindel V. Segal ve Lana E. Stermac, “The Role of Cognition on Sexual Assault,” ed. W.L. Marshall, D.R. Laws, ve H.E. Barbaree, *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and the Treatment of the Offender*, (New York: Plenum 1990), 161-175.

²⁴ Gordon ve Joanne “The Nature and Extent of Sexual Assault” 9-21

²⁵ Michael C. Seto, Martin L. Lalumiere, ve Michael Kuban, “The Sexual Preferences of Incest Offenders,” *Journal of Abnormal Psychology* 108, 1991, 267-272.

²⁶ David Lisak ve Paul Miller, “Repeat Rape and Multiple Offending Among Undetected Rapists,” *Violence and Victims* 17, (2002): 73-84.

Mert AKCANBAŞ

teşhirci ve pedofililerin cinsel suçları tekrarlama oranlarının çok yüksek olduğu görülmektedir. Cinsel suçlarda yaşlanmanın suçun tekrarlanması oranlarını düşürdüğü de bilinen bir gerçektir.²⁷

Cinsel Suçlulara Karşı Uygulamalar

Dünyada ülkelerin tecavüzcü ve çocuk istismarcılarına karşı uyguladıkları belli başlı yaklaşımlar aşağıda verilmektedir:

a. Hapis veya İdam Czası

Pek çok cinsel suç, polis ve savcılıklara bildirilmez. Dolayısı ile bu suçlardaki istatistikler, gerçek rakamların çok altındadır. Ülkemizde 2016 yılı adli istatistiklerine göre 2006 yılında cinsel taciz suçlarını işleyenlere yönelik toplam 5 bin 243 karar verilirken bu sayı 2016'da 13 bin 347'ye yükselmiştir ancak cinsel taciz davalarında verilen mahkûmiyet sayılarında düşüş olmuştur. 2007'de cinsel taciz davalarının %47,7'sine mahkûmiyet kararı verilirken, bu sayı 2016'da %36,5 olarak gerçekleşmiştir.²⁸

Haklarında hapis cezasına hükmedilen suçlular işledikleri cinsel suçlar nedeni ile cezaevlerinde risk altında bulunurlar. Bu suçlular cezaevlerinde diğer mahkûmlarca fiziksel şiddete hatta tecavüze uğrar, aşağılanır ve bazen öldürülürler. Bu nedenlerden dolayı cinsel suçlardan mahkûm kişiler genelde cezaevlerinde diğer mahkûm gruplarından ayrı tutulurlar. Teoride ceza sistemlerinden mahkûmları rehabilite etmesi beklense de hapis süreci, uygulamada sadece ceza içermektedir. Yani cinsel suçlulara verilen hapis cezaları sadece mahkûmiyet süresince bu suçların tekrarlanmasını önlemektedir. Dünyada Hindistan, Mısır, Kuzey Kore, Afganistan, İran ve

²⁷ R. Karl Hanson, "Recidivism and Age: Follow-up Data from 4,673 Sexual Offenders," *Journal of Interpersonal Violence* 17, (2002): 1046-1062.

²⁸ "Adli İstatistikler, 2016," Adalet Bakanlığı, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/yayin.html>

Birleşik Arap Emirlikleri gibi bazı ülkelerde çocuk istismarcılarına idam cezası verilmekle beraber Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, çocuk istismarcılarına idam cezasını öngören eyaletlerin yasalarını, bu suçun cinayet veya cinayete teşebbüs gibi en kötü suçlar kapsamına girmemesinden dolayı orantısız bulmuş ve suçlulara zulmü yasaklayan Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın ek 8. maddesi gereğince iptal etmiştir. Cezaların en büyüğü olarak nitelendirilen “idam” çocuk istismarı vakalarında uygulandığında, istismar sonrası, saldırganların, arkada tanık bırakmamak için mağdurları öldürme vakalarını da arttırmaktadır. Ayrıca çocuk istismarlarının çoğunlukla aile üyeleri tarafından gerçekleştirildikleri düşünüldüğünde, ailelerin suçlu bireyleri idam cezasından koruma niyeti ile gerçekleşen istismar vakalarını adalet sistemine bildirmekten imtina ettikleri de bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmaya göre cezalandırıcı ve caydırıcı önlemler ileride işlenecek cinsel suçlara karşı etkisiz kalan yöntemlerdir.²⁹

b. Bilişsel ve Davranışsal Terapi

Günümüzde cinsel suçlulara uygulanan psikoterapiler, bu şahısların düşünme ve uyarılma tarzlarının değiştirilerek tekrar suç işlemelerine neden olacak davranışları azaltmaya odaklıdır. Kaçınma terapisi, parafilik uyarıcıların elektrik şoku, kötü koku veya kusmaya neden olan maddelerle eşleştirilmelerini içermektedir.³⁰ Bu terapi yöntemi, parafili hastasının mastürbasyon yaparken hemen orgazm öncesi

²⁹ James McGuire, “Criminal Sanctions Versus Psychologically-based Interventions with Offenders: A Comparative Empirical Analysis,” *Psychology, Crime and Law* 8, (2008): 183-208.

³⁰ Vernon L. Quinsey ve Christopher M. Earls, “The Modification of Sexual Preferences,” ed. W. L. Marshall, D. R. Laws, and H. E. Barbaree, *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories, and Treatment of the Offender*. (New York: Plenum 1990).

Mert AKCANBAŞ

olumlu pekiştirici olarak kabul gören bir uyarıcıya bakması sağlanarak gerçekleştirilir.³¹ Bilişsel yeniden yapılandırma tekniğinde ise şahsın cinselliğe bakış açısı değiştirilmeye çalışılır. Bu teknikte amaç; kadınların tecavüz edilmekten hoşlandıkları veya çocukların cinsellik istedikleri gibi çarpıklıkların değiştirilmesidir.³² Cinsel suçluların terapi sürecinde sosyal yetenek eğitimleri de kullanılır. Bu eğitimlerde ilgili şahısların sosyal mesajları doğru yorumlamaları ve bu mesajlara doğru yanıt vermeleri öğretilmektedir. Tüm bu yöntemlerin laboratuvar dışındaki başarıları üzerine yapılan araştırmaların sonuçları oldukça tartışmalıdır. Bazı araştırmaların sonuçlarında sınırlı da olsa olumlu sonuçlar bulunmuşken; diğerlerine göre terapi gören ve görmeyen suçlular arasında hiç bir fark bulunmamaktadır.³³

c. Selektif Serotonin Geri Alım İnhibitörleri (SSRI) Kullanımı

Fluoksetin isimli selektif serotonin geri alım inhibitörü pedofili dâhil pek çok parafilik bozuklukta sapkın dürtülerin azaltılması için kullanılmaktadır ve selektif serotonin geri alım inhibitörleri tecavüzcüler gibi hiperseksüalite gösteren gruplarda kullanıldığında bu şahıslarda cinsel ilginin azaldığı görülmektedir.³⁴

Selektif serotonin geri alım inhibitörlerinin parafili ve hiperseksüalite tedavilerinde gösterdiği başarı, bu bozuklukların Obsesif Kompulsif

³¹ Barry M. Maletzky, "The Paraphilias: Research and Treatment," Editörler: P.E. Nathan ve J. M. Gorman, *A Guide to Treatments that Work* içinde, (New York: Oxford University Press 2002), 525-558.

³² A.g.e.

³³ Barry M. Maletzky ve Cynthia Steinhauer, "A 25-year Follow-up of Cognitive/behavioral Therapy with 7,275 Sexual Offenders," *Behavior Modification* 26, 2002, 123-147, <https://doi.org/10.1177/0145445502262001>

³⁴ Kafka MP ve Prentky R., "Fluoxetine Treatment of Nonparaphilic Sexual Addictions and Paraphilias in Men," *Journal of Clinical Psychology* 53, (1992): 351-358.

Bozukluk (OKB) ile bağlantılı olma olasılığını gündeme getirmiştir.³⁵ Bu çerçevede bakıldığında sapkın cinsel fanteziler obsesyonlar olup, bu sapkın güdülerini tatmin etmek kompulsif davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

d. Cerrahi Kastrasyon

Tarih boyunca cerrahi kastrasyon haremelerde kullanılacak köleler veya kilise korolarındaki çocukların yetişkinliklerinde de aynı tiz ses tonlarını muhafaza etmelerini sağlamak gibi nedenlerle sıkça kullanılmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında ırklarını ıslahını amaçlayan Öjenik Hareketi, suçlular ve akıl hastalarında cerrahi kastrasyonun uygulanmasını savunmuştur. Tecavüzcülere verilen ceza olarak cerrahi kastrasyon Almanya, Danimarka, Norveç, Finlandiya, Estonya, İsveç, İzlanda gibi Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı eyaletlerinde 20. yüzyılın büyük bölümünde uygulanmıştır ve halen Çekya'da uygulanmaktadır.

İki testisin de alındığı bilateral orşiektomi, cinsel güdü ve faaliyetleri büyük ölçüde azaltmakla beraber bu yöntemin bazı vakalarda ereksiyonu ortadan kaldırmadığı bilinmektedir. Kalıcı olan bu yöntem, sadece sapkın cinsel güdü ve davranışları değil tüm cinsel güdü ve davranışları hedeflemektedir. Cerrahi kastrasyon uygulanmış cinsel suçlularda tekrar suç işleme oranı %1 gibi düşük bir düzeydedir.³⁶ Cerrahi kastrasyon sonrası tekrar cinsel suç işleyen kişiler incelendiğinde; bu kişilerin, cerrahi müdahalenin etkisini azaltmak için testosteron kullandıkları da görülmektedir.³⁷

³⁵ Dan J. Stein, Eric Hollander, Donna T. Anthony, Franklin R. Schneider, B. A. Fallon ve M. R. Liebowitz, "Serotonergic Medications for Sexual Obsession, Sexual Addictions, and Paraphilia," *Journal of Clinical Psychology* 53, (1992): 267-271.

³⁶ Georg K. Stürup, "Castration. The total treatment," ed. H. L. P. Resnik ve M. E. Wolfgang, *Sexual Behaviors. Social, Clinical and Legal Aspect*, (Boston: Little, Brown, 1972), 361-382

³⁷ Heidi Hansen ve Lise Lykke-Olesen, "Treatment of Dangerous Sexual Offender in Denmark," *Journal of Forensic Psychiatry* 8, (1997): 95-199, <https://doi.org/10.1080/09585189708412004>

Mert AKCANBAŞ

Cerrahi kastrasyon sonrası şahıslarda cinsiyet bağlantılı fiziksel değişikliklerin yanında çok ciddi sağlık problemleri görülür. Bu uygulamadan geçen kişilerde vücutta tüy azalması, deride sarkma, göğüslerde büyüme, kalp ve solunum sistemi problemleri, kronik ağrılar, ateş basması, gece terlemeleri ve vertigo gibi sorunlar görülür.³⁸

Kimyasal kastrasyon yöntemlerinin ortaya çıkması ile beraber geri dönüşü olmayan cerrahi kastrasyon çeşitli ülkelerdeki mahkemelerce acımasız bir cezalandırma yöntemi olarak kabul edilmiş ve yasaklanmıştır.

e. Kimyasal Kastrasyon

Kimyasal kastrasyon ismi verilen uygulama aslında cerrahi bir müdahale içermediğinden kastrasyon değildir. Bu uygulama aslında kimyasal kullanımıyla insan vücudundaki testosteron düzeyini düşürmeyi hedefleyen bir hormon tedavisidir. Erkek cinselliğinde testosteron ve dihidrotestesteron önemli androjenlerdir.³⁹

Testosteron düzeyi ile saldırganlık arasındaki bağlantı net olmamakla birlikte⁴⁰ yüksek testosteron düzeylerinin şiddet suçlarıyla olan pozitif korelasyonu bilinmektedir.⁴¹ Aşağıda alt başlıklarda verilen steroid antiandrojen ilaçlar androjen reseptörlerini bloke ederek cinsel güdüyü azaltırlar.

³⁸ A. Langeluddeke, *Castration of Sexual Criminals*. (Berlin: de Gruyter 1963).

³⁹ D.R. Rubinow ve P. J. Schmidt, "Androgens, Brain and Behavior," *American Journal Psychiatry* 53, (1996): 974-984.

⁴⁰ Jan Volavka, *Neurobiology of Violence* (Washington, DC: American Psychiatric Press 1995).

⁴¹ Matti Virkkunen, v.d, "CSF Biochemistries, Glucose Metabolism, and Diurnal Activity Rhythms in Alcoholic, Violent Offenders, Fire Setters, and Healthy Volunteers," *Archives of General Psychiatry* 51, (1994): 20-27, <http://dx.doi.org/10.1001/archpsyc.1994.03950010020003>

e.1. Medroksiprogesteron Asetat (MPA)

Genelde Clinovir, MPA, Divina, Farlutal, Tarlusal, Depo-Provera gibi isimler altında jinekolojik problemlerin tedavisinde ve uzun etkili doğum kontrol yöntemi olarak 1992 yılından itibaren Food and Drug Administration (FDA) tarafından onaylanan Medroksiprogesteron Asetat (MPA) Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da kimyasal kastrasyon maddesi olarak kullanılmaktadır. Progesteron içeren karışımların testisleri küçülttüğü ve erkeklerde cinsel isteği tamamen bastırdığı uzun yıllardır bilinmektedir.⁴² Cinsel suçlular üzerine ilk MPA uygulaması, davranışçı terapi yanında yapılmıştır.⁴³

MPA kas arası olmak üzere haftalık 400 mg enjeksiyonlar şeklinde uygulanır.⁴⁴ MPA'nin etkisi ilk kullanımı takip eden ikinci veya üçüncü haftalarda görülür ve cinsel fantezilere ayrılan zamanı, sabah ereksiyonları, ejakülasyon sayısını, parafilik davranış sıklığını ve dolaşım sistemindeki testosteron düzeyini azaltmaktadır.⁴⁵ 20 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada MPA uygulamasına rağmen cinsel suçun tekrarlanma riski %15 bulunmuştur.⁴⁶ MPA uygulamasına rağmen tekrarlanma riskini

⁴² Carl G. Heller, Laidlaw, M.W., Harvey, H.T. ve Nelson, D.L., "The Effects for Progestational Compounds of the Reproductive Processes of the Human Male," *Annals of New York Academy of Science* 71, (1958): 649-655.

⁴³ John Money, "Use of Androgen Depleting Hormone in the Treatment of Male Sex Offenders," *The Journal of Sex Research* 6, (1970): 165-172, <https://doi.org/10.1080/00224497009550662>

⁴⁴ Pierre Gagné, "Treatment of Sex Offenders with Medroxyprogesterone Acetate," *American Journal of Psychiatry* 5, sayı:138, (1981): 644-646. <http://dx.doi.org/10.1176/ajp.138.5.644>

⁴⁵ Howard G. Gottesman, ve Daniel S.P. Schubert, "Low-dose Oral Medroxyprogesterone Acetate in the Management of Paraphilias," *Journal of Clinical Psychiatry* 54, (1993): 182-188.

⁴⁶ Fred S. Berlin ve Carl F. Meinecke, "Treatment of Sex Offenders with Antiandrogenic Medication: Conceptualization, Review of Treatment Modalities and Preliminary Finding,"

Mert AKCANBAŞ

yüksek temel testosteron düzeyi, eskiden yaşanmış baş zedelenmeleri ve madde kullanımı arttırmaktadırlar.

Bu uygulamanın enjeksiyon sonrası görülen pek çok yan etkisi vardır; yorgunluk, baş ağrısı, mide bulantısı, uykusuzluk, sıcak basması, meme dokusunda büyüme ve kilo almak gibidir.⁴⁷ Bu uygulamada düşük oranda da olsa görünen ciddi yan etkiler flebit, hipertansiyon, gastrointestinal problemler, diyabet ve safra kesesi taşları gibidir.⁴⁸

e.2. Siproteron Asetat (SPA)

Siproteron Asetat (SPA) Androcur, Cyprone, Cyprostat ve Diane35 gibi isimler altında ülkemizde, Kanada'da ve Almanya'da satılan bir madde olup, Amerika Birleşik Devletleri'nde satışı yasaktır. MPA ve SPA maddelerinin karşılaştırmalı çalışmalarını yapmak bu maddelerin ikisinin de aynı ülkede satışı olmadığından çok zordur.

Erkek cinsel saldırganlar üzerinde yapılan çalışmada SPA'nın cinsel dürtüyü, ereksiyonu ve orgazmı çok azalttığı veya ortadan kaldırdığı tespit edilmiştir.⁴⁹ SPA ağızdan hap şeklinde alınabildiği gibi iki haftada bir kas arası enjeksiyon şeklinde de uygulanabilir. Şu anki uygulamalarda SPA ağızdan hap şeklinde 50-200 mg olarak alınırken, enjeksiyon olarak iki haftada bir 200-400 mg olarak verilmektedir ve bir veya iki hafta içinde

American Journal of Psychiatry 147, (1981): 1089-1090, <http://dx.doi.org/10.1176/ajp.138.5.601>

⁴⁷ Walter J. Meyer, Cole Collier ve Evangeline Emory, "Depo Provera Treatment for Sex Offending Behavior: An Evaluation of Outcome," *Bulletin of the American Academy of Psychiatry Law* 20, (1992): 249-259.

⁴⁸ Howard M. Kravitz, Thomas W. Haywood, Jonathan Kelly, Carl Wahlstrom, Susanne Liles, James L. Cavanaugh, "Medroxyprogesterone Treatment for Paraphilics," *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law* 23, (1995): 19-33.

⁴⁹ U. Laschet ve L. Laschet, "Psychopharmacotherapy of Sex Offenders with Cyproterone Acetate," *Pharmakopsychiatrie Neuropsychopharmakologic* 4, (1971): 99-104.

etkisini göstermektedir. MPA gibi SPA da cinsel fantezileri, libidoyu, sperm üretimini ve ereksiyonu azaltmaktadır.⁵⁰ SPA'nın yan etkileri arasında depresyon, baş ağrısı, göğüs dokusunda büyüme, kas krampları, kilo artışı, hazımsızlık, safra kesesi taşları, kan şekeri düzeyi artışı, karaciğer problemleri ve şeker hastalığı bulunmaktadır.⁵¹

Etik Problemler

Erkek cinsel güdüsüne yaptığı etki ve yan etkilerinin boyutları düşünüldüğünde MPA veya SPA kullanımı psikiyatrlar, psikologlar ve adalet yetkilileri dışındaki kesimlerce ceza olarak görülebilir. Cinsel suçların kamuoyunda yarattığı rahatsızlık, toplumun bu suçu işlemiş kişilere tedavi değil ceza uygulanmasını istemesine yol açtığından; cinsel suçlulara uygulanacak tedaviler topluma ceza kisvesi altında sunulmaktadır. Ancak, kimyasal kastrasyonun etik açıdan değerlendirilmesi bu yöntemin ceza veya tedavi amaçlı uygulanması durumlarında farklılıklar göstermektedir. Tedavide adalet sisteminin görüşü önemli olmakla beraber psikiyatri ve psikoloji camialarının kimyasal kastrasyonu değerlendiriş şekilleri uygulamanın yürürlüğe girmesinde etik açıdan kritik önem taşımaktadır.

a. Tedavi Olarak Kimyasal Kastrasyon

Tedavi ve ilaç kullanımının olabilmesi için ortada bir hastalığın olması gerekir. Cinsel suç işleyenlerden pek azı ruh hastalığı tanısı olsa da bu tür

⁵⁰ F. Neuman ve A. Schleusener, "Pharmacology of Cyproterone Acetate with Special Reference to the Skin," *The Pharmacology of Cyproterone Acetate, Combined with Anti-Androgenestrogen Therapy in Dermatology*, ed. R. Vokoer ve D. Fanta, (Brussels, Proceedings of Dianne Symposium 1980), 1951.

⁵¹ C. Cremonocini, E. Viginati ve A. Libroia, "Treatment of Hirsutism and Acne in Women with Two Combinations of Cyproterone Acetate and Ethinyloestradiol," *European Fertility* 7, (1976): 299-314.

Mert AKCANBAŞ

vakalarda psikiyatriye ihtiyaç olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü pek çok saldırgan kişilik bozuklukları, öğrenme bozukluğu, parafilik veya biyolojik faktörler nedeni ile işledikleri suçları gerçekleştirmektedirler.⁵² Dolayısıyla tedavi olarak kabul edilen herhangi bir yöntemin yargıç kararı ile değil uzman hekimlerin yaptığı değerlendirme sonucunda düzenlenecek sağlık raporu ile uygulanması gerekir. Parafilik olarak tanımlanan cinsel sapkınlıkların etiyojileri ve fizyopatolojiler tam olarak bilinmemektedir. Cinsel uyarılma, güdüler ile davranışların nörobiyolojik temelleri çok karmaşıktır. Sapkın cinsel davranışlar beyin anomalisi, beyin kimyası, öğrenme veya bilinmeyen başka nedenlerle ortaya çıkabilmektedir.

Yetişkinlere yönelik tecavüz suçu işlemiş kişilerin bazı ruh sağlığı problemleri olabilir. Ancak işlenen suç ile ilgili DSM V kapsamında bir bozukluk tanısı bulunmamaktadır. DSM V'in hazırlanma sürecinde pedofili alt çalışma grubu kişide cinsel cebir içeren fanteziler, güdüler ve davranışların süreklilik arz etmeleri ve bunların klinik strese neden olmaları veya bir kişide, üç farklı kişiyle, farklı zamanlarda zor kullanarak yaşanacak cinsellik arzuları yaşanmasını "Parafilik Cebir Bozukluğu" olarak kabul edilmesini önermişse de bu teklif kabul görmemiştir. Hastalık olmayan bir şeye ilaçla müdahale tedavi olamayacağından, ancak ceza olarak kabul görebilir. Ancak etik olarak bakıldığında cezanın suç ile orantılı olması gereklidir.

Diğer yandan pedofili yukarıda açıklandığı gibi DSM V kapsamında hastalık olarak kabul edilmektedir. Pedofili hastalarının çocuklara karşı işledikleri cinsel istismar suçu ise çocukla ağız, penis veya bir obje ile direkt cinsel temas, çıplak veya elbise üzerinden cinsel taciz ve çocuğu çıplakken gözetlemek, ona teşhirde bulunmak veya onlara pornografik materyal göstermek, çocukları fahişeliğe zorlamak ve benzeri gibi

⁵² Gordon Harvey ve Don Grubin, "Psychiatric Aspects of Assessment and Treatment of Sex Offenders," *Advances in Psychiatric Treatment* 10, (2004): 73-80.

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

faaliyetleri kapsayan temassız istismar kategorilerine ayrılmaktadır.⁵³ Ruh sağlığı camiasında MPA/SPA kullanımı cinsel güdülerin azaltılmasında kullanılabilir bir araç olarak görülmekle beraber bu uygulamanın tüm cinsel istismar kategorilerinde etkili olmadığı halde zorunlu olması rahatsızlıklara neden olmaktadır. Ayrıca pedofili hastalarına verilecek tüm ilaçların klinik açıdan kabul görmeleri için bu maddelerin suçlulardaki aşırı cinsel güdülerini ve fantezilerini azaltmayı hedeflemeleri gerekir. Aksi takdirde bu maddeler suçlunun cinsel olarak iktidarsızlaştırılmasında kullanılamazlar. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında kimyasal kastrasyon terimi bile ilaçların amaçları dışında kullanılmaları anlamına gelmektedir.

Amerikan Yüksek Mahkemesi “Rennie ve Klein” davasında verdiği kararda⁵⁴ bir uygulamanın tedavi olarak kabul edilebilmesi için dört koşulun incelenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır: (1) Uygulamanın terapötik değeri, (2) uygulamanın deneysel veya kabul gören tıbbi bir yöntem olması, (3) uygulamanın çok ağır yan etkilerinin bulunup bulunmaması, (4) uygulamanın devam eden terapötik programın parçası olup olmaması.

Kimyasal kastrasyonun yukarıda belirtilen ilk şartı sağlaması terapi ile birlikte kullanılmasına bağlıdır; çünkü güdü ve fantezilerin ilaç kullanımıyla bastırılmaları tüm çocuk istismarı kategorilerinde başarılı sonuçlar vermemektedir. MPA/SPA kullanımının çocuklara karşı işlenen cinsel suçların tekrarlanmasını azalttığı görüşü tamamen adalet sistemine yansıtılan çocuk istismarı kategorileriyle ilgilidir. Dolayısıyla ile terapi olmaksızın MPA/SPA kullanımı çocukların cinsel istismarı vakalarında terapötik değer taşımadığı gibi etik açıdan hastanın yararı ve iyiliği için

⁵³ Centers for Disease Control and Prevention, “Child Maltreatment Surveillance: Uniform Definitions for Public Health and Recommended Data Elements, Version 1.0,” (Atlanta: CDC Publications, 2008): 17-18.

⁵⁴ Rennie v. Klein, 462 F. Supp 1131, 1131 (D.N.J.1978).

Mert AKCANBAŞ

çaba harcama ilkesini ihlal etmektedir. Uygulamanın deneysel veya kabul gören tıbbi bir yöntem olması konusundaki ikinci koşula gelince MPA/SPA kullanımının cinsel güdü ve fantezileri azalttığı doğru olmakla beraber bu uygulamanın denetimli serbestlik koşulu veya suçlunun rızası dışında yapılması kişinin otonomisinin korunması ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Dolayısı ile bunun kabul gören bir tıbbi yöntem olması mümkün değildir. Denetimli serbestlik koşuluyla uygulanan terapi olarak kabul edilse bile kimyasal kastrasyon “[t]ıbbi zorunluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulama[yacağı]; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulama[yacağı]” hüküm altına alan T.C. Anayasası’nın 17. maddesini ihlal etmektedir. Hükümlünün kimyasal kastrasyona rıza göstermesi için kendisine uygulama ve sonuçları hakkında bilgilendirme yapılması ve şahsın bilgilendirme sonrası gönüllü olarak uygulamaya katılması şartları gereklidir. Burada hükümlüye yapılacak bilgilendirmenin ise kimyasal kastrasyonun içerdiği riskler, uygulamadan beklenen olumlu sonuçlar, uygulama olmadığı durumda ortaya çıkacak sonuçlar ve alternatif uygulamaları kapsamaması esastır.

MPA/SPA’nın uzun vadeli etkileri henüz bilinmediğinden hükümlünün tümüyle bilgilendirilmesi mümkün değildir. Ülkelerin uygulamaları arasında farklılıklar bulunmakla beraber; kimyasal kastrasyon, genelde, denetimli serbestlik şartı olarak kullanıldığından suçluya hapiste kalmak veya MPA/SPA ile kalıcı fizyolojik değişiklikler yaşamak alternatifleri sunulmaktadır. Bu alternatifler karşısında suçlu tarafından kabul edildiği varsayılsa bile yıllarca hapis yatmak karşısında kimyasal kastrasyonun suçlu tarafından kabul edilmesinin ne derece özgür iradeyle bağdaştığı halen tartışılan bir konudur.

Yukarıda belirtilen üçüncü koşul çerçevesinde incelendiğinde MPA/SPA’nın diyabet ve düzensiz safra kesesi fonksiyonlarına neden olmak gibi ciddi pek çok yan etkisi bulunmaktadır. Bu yan etkilerin sadece ilaç kullanıldığı sürece ortaya çıktığı iddia edilmekle beraber denetimli

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

serbestlikten yararlanan suçluların tekrar cinsel bir suç işlememeleri için bu ilacı yaşamları boyunca kullanacakları açıktır. Köpekler üzerine yapılan çalışmalarda MPA/SPA'nın meme kanserine neden olduğu, insanlarda ise kemik erimesine neden olabileceği görülmüştür. Sonuçta suçluların tekrardan cinsel suçları işlememelerini sağlamak için yaşayacakları uzun ve kısa vadeli yan etkiler kimyasal kastrasyon durumunda çok ciddi ve ağırdır. Suçlunun suç işlemesini önlemek için onun tüm cinsel faaliyetlerini yok etmek, zararları yararlarından fazla olan bir uygulama olduğundan⁵⁵ profesyonel etik ilkelerinden hastaya zarar vermemek ilkesine ters düşmektedir. Son koşul açısından bakıldığında ise kimyasal kastrasyonun bazı ruh hastalıklarında psikoterapi ile birlikte kullanıldığında etkin bir tedavi olduğu bilinmektedir. Ancak denetimli serbestlikte MPA/SPA kullanımının psikoterapi ile desteklenmemesi halinde kimyasal kastrasyon son koşulu sağlamaktan acizdir.

Diğer taraftan kimyasal kastrasyonun tedavi olduğu kabul edilse bile bu uygulamanın sadece çocuk istismarı suçundan hüküm giyenlere sunulacağı düşünüldüğünde, henüz yakalanmamış pedofililerin böyle bir tedaviden mahrum bırakılmaları profesyonel etik ilkelerinden eşitlik prensibinin ihlali anlamına gelmektedir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında kimyasal kastrasyonun tedavi tanımına uymadığı görülmektedir.

Ayrıca çocuklara karşı işlenen cinsel istismar suçu sadece penis ile teması değil çocukla ağız veya bir obje ile direkt cinsel temas, çıplak veya elbise üzerinden cinsel taciz ve çocuğu çıplakken gözetlemek, ona teşhirden bulunmak veya onlara pornografik materyal göstermek, çocukları fahişeliğe zorlamak ve benzeri gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Yani kimyasal kastrasyon terapi uygulanmadığı takdirde sadece çocuk istismarının penis ile temas kısmına bir çözüm getirmektedir.

⁵⁵ W.L. Backer, "Castration of the Male Sex Offender: A Legally Impermissible Alternative," *Loyola Law Review* 30, (1984): 377-399.

Mert AKCANBAŞ

Nitekim, 26 Temmuz 2016'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve cinsel saldırı suçlarına ilaçla tedaviyi de içeren "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik"⁵⁶ ile cinsel suçlardan hüküm alanlar hakkında cezanın infazı sırasında ya da koşullu salıverildikleri takdirde denetim süresinde cinsel isteği azaltıcı tıbbi tedavi de dâhil önemli yaptırımlar öngörülmüştür. Yönetmeliğin 7/1. maddesinde bu tedavi "Cinsel saldırı suçlarına yönelik olmak üzere ayakta ya da yatarak, ilaçla ya da ilaçsız olarak veyahut her iki usul ile cinsel dürtünün azaltılmasına ya da denetimine yönelik tedaviler ile cinsel isteğin azaltılmasını ya da yok edilmesini sağlayan yöntem" olarak tanımlanmıştır. Danıştay 10. Dairesi, yönetmeliğin yasal dayanağı olan İnfaz Kanunu'nun 108. maddesindeki "tıbbi tedaviye tabi tutulma ve tedavi amaçlı programlara katılma yükümlülüğüne" vurgu yaparak yönetmeliğin 7/1. maddesinde "cinsel isteğin azalmasını veya yok edilmesini sağlayan yöntem" ifadesine yer vermiş, kanunda yer almayan bir tanımlamaya gidildiği ve "tıbbi tedavi" kavramından sapıldığını belirterek 7/1. maddesinin yürütmesinin durdurulmasına oy çokluğuyla karar vermiştir.⁵⁷ Kararın gerekçesinde, Anayasa'da tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulmayacağına hüküm altına alındığı vurgulanmaktadır. Bu nedenle ancak kanunda açıkça belirtmek, sınır ve kapsamı çizilmek suretiyle kişinin vücut bütünlüğüne yönelik düzenlemelerin getirilebileceği anlatılmaktadır. Kararda "Kanunda sınırları belirsiz tedavi kavramını da aşar nitelikte yöntemler içeren davaya konu düzenlemede hukuka uyarlık bulunmamakta olup, uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararlara yol açabileceği sonuçlarına varılmaktadır" denilmektedir. Karar uyarınca, hükümlü

⁵⁶ "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik." T.C Resmi Gazete, 26.07.2016, No: 29782.

⁵⁷ T.C Danıştay, Onuncu Daire. Esas: 2016/12975 karar, 07.06.2017.

yönünden uygulanacak tedaviden ne anlaşılması gerektiği yasa ile düzenleninceye kadar yönetmelik uyarınca doktorlar herhangi bir tedavi gerçekleştirmemişlerdir.

b. Ceza Olarak Kimyasal Kastrasyon

Kimyasal kastrasyonun tedavi kabul edilemeyeceği varsayıldığında uygulamanın T.C Anayasa'sının 17. maddesinin ikinci paragrafında yer alan "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz" ibaresine uygunluğu kontrolünü gerektirmektedir. Bu uygunluğu tespit için üç soru yanıtlanmalıdır: (1) Ceza acımasız ve eziyet verici midir? (2) Ceza işlenen suçla orantılı mıdır? (3) Ceza devletin yasal sorumluluklarını aşmakta mıdır? İlk bakışta birinci soruya verilecek yanıt, doğası gereği, kimyasal kastrasyon acımasız ve eziyet veren bir ceza şeklidir, gibi görünmektedir. Acımasız ve eziyet verici cezalar genelde keyfiyetle verilen veya toplumca kesinlikle kabul edilemeyen ceza türleridirler. Dolayısı ile burada sorulması gereken; bir kişinin cinsel dürtülerinin tamamen ortadan kaldırılarak, uzun vadeli ve tehlikeli yan etkilere maruz bırakılmasının toplumda genel kabul görüp görmediğidir. Bir kısım ruh sağlığı uzmanı, normal suçlulara uygulanması toplum tarafından kabul edilmeyeceğini düşündüğü kimyasal kastrasyonun, cinsel suçlulara uygulanmasının da toplumca kabul görmemesi gerektiğini söylese de⁵⁸ dünyada kimyasal kastrasyon uygulamalarının yaygınlığı düşünüldüğünde toplumların bu cezayı kabul ettikleri görülmektedir. Sonuç olarak, birinci soruya net bir yanıt bulunmamaktadır. İkinci soruya yanıt aradığımızda; kimyasal kastrasyonun diğer ciddi suçlara verilen cezalarla karşılaştırılması gerekmektedir. Cinsel suçlar dünyanın her yerinde en ciddi suçlar arasında görüldüklerinden bu tür suçlara verilen cezaları, planlı cinayet gibi korkunç suçlara verilen cezalarla karşılaştırmak mantıklı olacaktır. Cinayet vakalarında insanlara

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
115-149

⁵⁸ Stacy Russell, "Castration of Repeat Sexual Offenders: An International Comparative Analysis," *Houston Journal of International Law* 19, sayı: 2, (Kış 1997).

Mert AKCANBAŞ

rızaları dışında ilaç verilmesi ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin belirli eyaletlerinde uygulanan idam cezalarında görülmektedir. Genelde katiller cezaevlerinde diğer mahkûmlardan daha uzun süre tutularak toplumdan tecrit edilmektedirler. Diğer taraftan kimyasal kastrasyon ile cinsel suçlular daha kısa sürede topluma suçlarını tekrar edemeyecek şekilde dönebilmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı eyaletleri ve bazı Avrupa ülkelerinde akli dengelerinin bulunmayışından dolayı mahkûm edilmeyen cinsel suçlulara, tutuldukları ruh ve sinir hastalıkları hastanelerinde psikolojik tedavi yanında uygulanan kimyasal kastrasyon bir ceza değildir; çünkü bu kişiler işledikleri suçu anlama yeteneğinden yoksundurlar. Ancak hüküm giyen cinsel suçlular hapis cezalarını çektikten sonra, topluma olası zararlarını önlemek amacıyla uzun vadeli yan etkileri olan kimyasal kastrasyon ile cezalandırılmaktadırlar. Bu noktada bir kişinin aynı suçtan iki kere cezalandırılmayacağına işaret eden “Ne Bis In Idem”⁵⁹ prensibi ihlal edilmektedir. Özellikle kimyasal kastrasyon yasası öncesi hüküm giymiş mahkûmların bu uygulamaya tabi tutulmaları bu prensibi ihlal edecektir. Sonuçta kimyasal kastrasyon ikinci sorunun içerdiği koşulu sağlamamaktadır. Son soruya geldiğimizde ise devletin kamu güvenliğini korumak için güç kullanma hakkının olduğu ve öncelikle çocukların güvenliğini korumanın devletin en önemli sorumluluklarından birini oluşturduğu düşünüldüğünde, devletin pedofililere kimyasal kastrasyon uygulaması yasal sorumluluklarını aşmamaktadır. Ancak uygulamanın yasalar önünde eşitlik ilkesini açıklayan T.C. Anayasası 10. maddesine uygun olması, yani kimyasal kastrasyonun tüm cinsel suçlulara değil sadece MPA/SPA kullanımını sonrası sapkın cinsel dürtü ve fantezilerin azaltılması sonucu, suçların tekrar oranının düştüğü vakalarda kullanılması gerekmektedir.

⁵⁹ Ne Bis In Idem, “Non Bis In Idem” olarak da ifade edilen ve Ceza Hukuku ile Ceza Yargılaması Hukukunda benimsenen bu prensip, aynı suç nedeniyle faile sadece bir ceza verilmesi anlamına gelir.

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

Tedavi olmadığı gibi ceza olarak da kabul görmeyecek kimyasal kastrasyonun yaygın şekilde uygulanmasının nedeni; mümkün olan en fazla kişi sayısının iyiliği için çalışmayı hedefleyen faydacılık ekolünün etkisidir. Daha önce belirtildiği üzere, cinsel saldırganlar, kamu güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Saldırganların her biri pek çok kişiyi mağdur etmekte ve mağdurlara fiziksel, psikolojik ve maddi zarar vermektedirler. Mağdur ve ailelerinin çektikleri acıların yanında mağdurların fiziksel ve psikolojik tedavileri de maliyet oluşturmaktadır. Kaynak açısından bakıldığında cinsel suçlarla mücadele ve mağdurların tedavilerine harcanan paraların başka alanlarda da kullanılmaları kimyasal kastrasyon uygulamasının avantajlarındandır.

Cinsel saldırganların tekrar suç işlemelerini önlemenin başka yöntemleri olmakla beraber, faydacılık ekolu açısından kimyasal kastrasyon sağladığı finansal tasarruf nedeni ile büyük kabul görmektedir. Türkiye’de cezaevi kapasitesi 202.676 olup, Haziran 2017 itibarı ile cezaevlerinde kalan hükümlü ve tutuklu sayısı 224.878’dir. 2016 yılı itibarı ile günlük mahkûm maliyetinin 78 TL olduğu düşünülürse bu maliyet 2018 yılı itibarı ile yaklaşık 95 TL’dir. Yani her bir mahkûm devlete aylık 2.890 TL ve yıllık 34.675 TL’ye mal olmaktadır. Kimyasal kastrasyon ile ayda iki kere kullanılan 300 mg MPA’nın Temmuz 2018 itibarı ile 22 TL olduğu düşünüldüğünde aylık maliyet 44 TL’ye gelmektedir ki bu uygulama mahkûm başına devlete 2.846 TL tasarruf sağlamaktadır. Kapasitesinin üstünde doluluk yaşayan cezaevi sistemi kimyasal kastrasyon sayesinde rahatlayacağı gibi mahkûm başı tasarruf edilecek yıllık 34.152 TL adalet sisteminin başka alanlarında kullanılabilir hale gelecektir.

Kamu maliyesi açısından bakıldığında cinsel suçlulara kimyasal kastrasyon uygulamasının getirisi, götürüsünün çok üzerindedir. Kamu güvenliğinin sağlanması devletin öncelikli görevi olduğundan bunu başarmak için bazı kişilerin haklarının kısıtlanması normal kabul

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
115-149

Mert AKCANBAŞ

edilmektedir. Cinsel suçlara verilen hapis cezalarının, kamu güvenliğini mahkûmların haklarını daha az kısıtlayarak sağlasa da kamu maliyesine olan yükü çok daha büyüktür. Ancak kimyasal kastrasyon kamu güvenliği açısından kesin bir çözüm değildir. Adalet sistemi içinde kimyasal kastrasyon bir doktor tarafından kas arası enjeksiyon şeklinde uygulansa bile suçlunun daha sonra kendisine uygulatacağı testosteron enjeksiyonu, kastrasyon etkisini ortadan kaldırma kapasitesindedir. MPA ve SPA uygulamalarına maruz bırakılan suçluların kastrasyon işleminin etkilerini azaltmak için kullanacakları testosteronu yasa dışı yollardan reçetesiz olarak elde etmeleri mümkündür.

Kamu güvenliğinde çoğunluğun iyiliğini savunan faydacılık ekolüne göre kimyasal kastrasyonun yüksek kabul görme durumu, aslında, uygulamada gizli testosteron kullanan suçluların etkisiz hale getirildiklerini düşünen kamuya karşı çok daha büyük bir tehlike içermekte ve bu suçluların, suçlarını tekrar etme olasılığını arttırmaktadır. Diğer taraftan çocuk istismarının cinsel organla gerçekleştirilen penetrasyon dışı pek çok şekilde gerçekleştirildiği düşünüldüğünde kimyasal kastrasyonun gerek toplum güvenliği gerekse suçlu sağlığı açısından garantili bir uygulama olmadığı görülmektedir.

Sonuç

Bir kısmı psikolojik rahatsızlık kaynaklı olan cinsel suçlarda uygulanacak kimyasal kastrasyon, hukuk ve ruh sağlığı alanlarının kapsamına girmektedir. Gelişmiş ülkelerde cinsel suçlulara uygulanan yöntem, gerek bu suçların tekrarlanmalarını önlemek, gerekse cezaevi sistemindeki maddi yükü azaltmak amaçlarına yöneliktir. Ancak kamu güvenliği ile bireysel hakların korunmaları arasındaki çatışma, cinsel suçlulara uygulanan kimyasal kastrasyonu etik ve yasal açılarından problemli hale getirmektedir.

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

Tedavi için tanı konulabilen bir hastalık gerektiğinden; kimyasal kastrasyon sadece DSM V'e göre pedofili tanısı almış çocuk istismarcılarına uygulanabilecek bir yöntem gibi gözükse de terapi ile birlikte uygulanması halinde kabul görecektir bir tedavi hüviyeti taşımaktadır. Çünkü, çocuklara karşı işledikleri cinsel istismar suçu, cinsel organla gerçekleştirilen penetrasyon dışında da pek çok şekilde gerçekleşmektedir. Diğer taraftan zorunlu veya denetimli serbestlik koşulu olarak uygulandığında kimyasal kastrasyon; psikolojik etiğin özgür irade, bilgilendirilmiş onam, eşitlik ve hastaya zarar vermemek ilkelerini ihlal ettiğinden terapötik bir değer taşımamaktadır.

Pedofililerin işledikleri çocuk istismarı suçları dışında tedavi niteliği taşımayan kimyasal kastrasyon, faydacılık etiği kapsamında pek çok ülkede ceza olarak kullanılmaktadır. Toplumda cinsel suçlara duyulan öfke, kimyasal kastrasyonun halkın çoğunluğu tarafından kabul görmesine neden olmakla beraber; konu, aslında, hukuk ve ruh sağlığı alanlarının kapsamı altında değerlendirilmek durumundadır.

Ceza olarak değerlendirildiğinde kimyasal kastrasyon T.C. Anayasası'nın 17. maddesinin ikinci paragrafında yer alan "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz" ilkesine uygun değildir. Devletler ve toplumlar tarafından kabul gören yaygın olarak uygulanan bu cezanın acımasız ve eziyet verici olup olmadığı hala tartışma konusudur. Bu duruma ilaveten uygulamanın bir kişiye aynı suçtan iki kere ceza verilemeyeceğini bildiren "Ne Bis In Idem" prensibine de aykırı bulunmaktadır. Dünyada uygulamalardaki pek çok farklılığın yargıçların yorum farklarından kaynaklandığı gerçeği karşısında kimyasal kastrasyonun tüm cinsel suçlara ceza olarak verilmesi yaygınlaşmakta ve anayasal eşitlik hakkı ihlal edilmektedir.

Faydacılık ekolü, kamu güvenliği açısından hükümlülerin bazı haklarından mahrum bırakılmalarını uygun görse de kimyasal kastrasyon

Mert AKCANBAŞ

uygulamasının cinsel suçlularla başlayarak yaygınlaşması, aslında, ufak bir grup için çoğunluğun mağdur edilmesi anlamına gelmektedir. Bunun en güzel örneği, Öjenik Hareketi'nden cesaretle Amerika Birleşik Devletleri'nde pek çok eyaletin akıl hastalarına yönelik zorunluk kastrasyon yasaları çıkartmalarıdır. Diğer taraftan Nazi Almanya'sında şizofreni, epilepsi, alkolizm, bipolar bozukluk rahatsızlık hastaları, kalıtsal görme ve duyma engelliler, sadece pratisyen hekimlerin kararlarıyla zorunlu kastrasyona tabi tutulmuşlardır.⁶⁰

Sonuç olarak, kimyasal kastrasyon psikiyatride terapi ile beraber kullanıldığında bazı cinsel bozuklukların tedavisinde kullanılan bir yöntemdir ve ancak uzman hekimlerin değerlendirmeleri sonrası bu tedavi uygulanabilir. Tedavi kararını yargıçların vermeleri doğru olmayıp, bu uygulamanın, adli sistem tarafından denetimli serbestlik şartı olarak veya cezalandırma şeklinde kullanılmaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abel, Gene Gordon ve Joanne-Lucine. "The Nature and Extent of Sexual Assault." *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and the Treatment of the Offender* içinde Editörler: W.L. Marshall, D.R. Laws, ve H.E. Barbaree, 9-22, New York: Plenum, 1990.

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, "Adli İstatistikler, 2017." <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/yayin.html>

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, "Adli İstatistikler, 2016." <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/yayin.html>

⁶⁰ André N. Sofair ve Lauris C. Kaldjian, "Eugenic Sterilization and a Qualified Nazi Analogy: The United States and Germany, 1930-1945," *The Annals of Internal Medicine* 132, (2000): 312-319.

American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5. Baskı, Washington, DC, 2013.

Backer, W.L.. "Castration of the Male Sex Offender: A Legally Impermissible Alternative." *Loyola Law Review* 30, (1984): 377-399.

Berlin, Fred S. ve Carl F. Meinecke. "Treatment of Sex Offenders with Antiandrogenic Medication: Conceptualization, Review of Treatment Modalities and Preliminary Finding." *American Journal of Psychiatry* 147, (1981): 1089-1090, <http://dx.doi.org/10.1176/ajp.138.5.601>

Bradford, J. M.W. "The Neurobiology, Neuropharmacology, and Pharmacological Treatment of the Paraphilias and Compulsive Sexual Behavior." *Canadian Journal of Psychiatry* 46, (2001): 26-33.

Center for Sex Offender Management. "Recidivism for Sex Offenders." www.csom.org/pubs/recidsexof.pdf

Centers for Disease Control and Prevention, "Child Maltreatment Surveillance: Uniform Definitions for Public Health and Recommended Data Elements, Version 1.0." Atlanta: CDC Publications, 2008, 17-18.

Cohen, Lisa Janet ve Igor Galynker. "Clinical Feature of Pedophilia and Implications for Treatment." *Journal of Clinical Psychiatric Practice* 8, (2002): 276-289.

Cremonocini, C, E. Viginati ve A. Libroia. "Treatment of Hirsutism and Acne in Women with Two Combinations of Cyproterone Acetate and Ethinyloestradiol," *European Fertility* 7, (1976): 299-314.

Dan J. Stein, Eric Hollander, Donna T. Anthony, Franklin R. Schneider, B. A. Fallon ve M. R. Liebowitz. "Serotonergic Medications for Sexual Obsession, Sexual Addictions, and Paraphilia." *Journal of Clinical Psychology* 53, (1992): 267-271.

Davey, Monica ve Abby Goodnough. "Doubts Rise as States Hold Sex Offenders After Prison: Costly Efforts Keep Ex-Convicts Off Streets, but Mandated Treatment Often Fails." *N.Y. Times*, 4 Mart 2007, 11-13.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
115-149

Mert AKCANBAŞ

Felitti, Vincent. "Long-term Medical Consequences of Incest, Rape and Molestation". *Southern Medical Journal* 84, (1991): 328-331.

Fossati, Andrea, Fabio Madeddu ve Cesare Maffei. "Borderline Personality Disorder and Childhood Sexual Abuse: A Meta-analytic Study." *Journal of Personality Disorders* 13, (1999): 268-280.

Frazier, P. "Rape Trauma Syndrome." *Modern Scientific Evidence: The Law and Science of Expert Testimony* içinde, Editörler: Faigman, D., Kaye, D., Sacks, M., ve Sanders, J., St. Paul: West Publishing, 1997, 414-435.

Gagné, Pierre. "Treatment of Sex Offenders with Medroxyprogesterone Acetate." *American Journal of Psychiatry*, (1981): 644-646. <http://dx.doi.org/10.1176/ajp.138.5.644>

Gijs, I., ve L. Gooren. "Hormonal and Psychopharmacological Interventions in the Treatment of Paraphilias: An Update." *Journal of Sex Research* 33, (1996): 273-290.

Giotakos, Orestis, Manolis Markianos, Nikos Vaidakis ve George Nikolaos Chistodoulou, "Sex Hormones and Biogenic Amine Turnover of Sex Offenders in Relation to Their Temperament and Character Dimensions." *Psychiatry Research* 127, (2004): 185-193.

Gottesman, Howard G. ve Daniel S.P. Schubert. "Low-dose Oral Medroxyprogesterone Acetate in the Management of Paraphilias." *Journal of Clinical Psychiatry* 54, (1993): 182-188.

Hanson, R. Karl, "Recidivism and Age: Follow-up Data from 4,673 Sexual Offenders." *Journal of Interpersonal Violence* 17, (2002): 1046-1062.

Hanson, Kimberly ve Christine A. Gidycz. "Evaluation of a Sexual Assault Prevention Program." *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, (1993): 1046-1052.

Hansen Heidi ve Lise Lykke-Olesen. "Treatment of Dangerous Sexual Offender in Denmark." *Journal of Forensic Psychiatry* 8, (1997): 95-199, <https://doi.org/10.1080/09585189708412004>

Harvey, Gordon ve Don Grubin. "Psychiatric Aspects of Assessment and Treatment of Sex Offenders." *Advances in Psychiatric Treatment* 10, (2004): 73-80.

Heller, Carl G., Laidlaw, M.W., Harvey, H.T., D.L. Nelson. "The Effects for Progestational Compounds of the Reproductive Processes of the Human Male." *Annals of New York Academy of Science* 71, (1958): 649-655.

Jannini, E. A., Screponi, E., Carosa, E., Pepe, M., Lo Giudice, F., Trimarchi, F. vd., "Lack of Sexual Activity from Erectile Dysfunction is Associated with a Reversible Reduction in Serum Testosterone." *International Journal of Andrology* 22, (1999): 385-392.

Kafka MP, Prentky R., "Fluoxetine Treatment of Nonparaphilic Sexual Addictions and Paraphilias in Men." *Journal of Clinical Psychology* 53, (1992): 351-358.

Kilpatrick, Dean G., Benjamin E. Saunders, Lois J. Vernonen, Connie L. Best ve Judith M. Von. "Criminal Victimization: Lifetime Prevalence, Reporting to Police, and Psychological Impact." *Crime and Delinquency* 33, 479-489.

Kravitz Howard M., Thomas W. Haywood, Jonathan Kelly, Carl Wahlstrom, Susanne Liles ve James L. Cavanaugh. "Medroxyprogesterone Treatment for Paraphiliacs," *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law* 23, (1995): 19-33.

Langeluddeke A. *Castration of Sexual Criminals*. Berlin: de Gruyter, 1963.

Laschet, U. ve Laschet, L.. "Psychopharmacotherapy of Sex Offenders with Cyproterone Acetate," *Pharmakopsychiatrie Neuropsychopharmakologic* 4, (1971): 99-104.

Mert AKCANBAŞ

Ledray, Linda E.. "Sexual Assault Nurse Examiner (SANE) Development and Operation Guide." Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office for Victims of Crime, 1999.

Lisak, David, ve Paul Miller. "Repeat Rape and Multiple Offending Among Undetected Rapists." *Violence and Victims* 17, (2002): 73-84.

Maletzky, Barry M. "The Paraphilias: Research and Treatment." *A Guide to Treatments that Work* içinde, Editörler: P.E. Nathan ve J.M. Gorman, 525-558. New York: Oxford University Press, 2002.

Maletzky, Barry M. ve Cynthia Steinhauser. "A 25-year Follow-up of Cognitive/Behavioral Therapy with 7,275 Sexual Offenders." *Behavior Modification* 26, (2002): 123-147, <https://doi.org/10.1177/0145445502262001>

McConaghy, Nathaniel. "Pedophilia: A Review of the Evidence." *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 32, (1998): 252-265.

McGuire, James. "Criminal Sanctions versus Psychologically-based Interventions with Offenders: A Comparative Empirical Analysis." *Psychology, Crime and Law* 8, (2008): 183-208.

Meyer, Walter J., Cole Collier ve Evangeline Emory. "Depo Provera Treatment for Sex Offending Behavior: An Evaluation of Outcome." *Bulletin of the American Academy of Psychiatry Law* 20, (1992): 249-259.

Money, John. "Use of Androgen Depleting Hormone in the Treatment of Male Sex Offenders," *The Journal of Sex research* 6, (1970): 165-172, <https://doi.org/10.1080/00224497009550662>

Neuman, F. ve A Schleusener. "Pharmacology of Cyproterone Acetate with Special Reference to the Skin." Editörler: R. Vokoer ve D. Fanta, *The Pharmacology of Cyproterone Acetate, Combined with Anti-androgenestrogen*

Therapy in Dermatology, Brussels: Proceedings of Dianne Symposium, 1980.

Petrak, Jenny ve Elizabeth J. Clayton. "The Prevalence of Sexual Assault in a Genitourinary Medicine Clinic: Service Implications." *Genitourinological Medicine*, (1995): 98-102.

Quinsey, Vernon L. ve Christopher M. Earls. "The Modification of Sexual Preferences." Editörler: W. L. Marshall, D. R. Laws, ve H. E. Barbaree, *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories, and Treatment of the Offender*. New York: Plenum, 1990.

Rennie v. Klein, 462 F. Supp 1131, 1131 (D.N.J.1978).

Resick, P., Jordan, C., Girelli, S., Kotsis Hutter, C. ve S. Marhoefer-Dvorak. "A Comparative Outcome Study of Behavioral Group Therapy for Sexual Assault." *Behavior Therapy* 19, (1988): 385-401.

Rubinow, D. R., ve P. J. Schmidt. "Androgens, Brain and Behavior." *American Journal Psychiatry* 53, (1996): 974-984.

Russell, Stacy. "Castration of Repeat Sexual Offenders: An International Comparative Analysis." *Houston Journal of International Law* 19, (Kış 1997), Sayı: 2.

Segal, Zindel V. ve Lana E. Stermac. "The Role of Cognition on Sexual Assault." *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and the Treatment of the Offender* içinde, Editörler: W. L. Marshall, D.R. Laws ve Howard .E. Barbaree, 161-175. New York: Plenum, 1990.

Seto, Michael C., Martin L. Lalumiere, ve Michael Kuban. "The Sexual Preferences of Incest Offenders." *Journal of Abnormal Psychology* 108, (1991): 267-272.

Mert AKCANBAŞ

Sofair, André N. ve Lauris C. Kaldjian. "Eugenic Sterilization and a Qualified Nazi Analogy: The United States and Germany, 1930-1945." *The Annals of Internal Medicine* 132, (2000): 312-319.

Southren, A.L., Gordon, G.G., Vittek, J. ve Altman. "K. Effect of Progestagens on Androgen Metabolism." *Androgens and Antiandrogens* içinde, Editörler: L. Martini ve M. Motta, 263-279, New York: Raven Press, 1977.

Stürup, Georg K.. "Castration. The Total Treatment." *Sexual Behaviors. Social, Clinical and Legal Aspect* içinde, Editörler: H. L. P. Resnik ve M. E. Wolfgang, 361-382. Boston: Little Brown, 1972.

The U.S. Department of Justice. "*Crime Report 2004*".

Türkiye Psikiyatri Derneği. "Türkiye Psikiyatri Derneği Görüş Yazısı: Cinsel Suçlar." <http://www.psikiyatri.org.tr/1376/tpd-gorus-yazisi-cinsel-suclar>

Virkkunen, Matti, Robert Rawlings, Riitta Tokola, Russell E. Poland, Alessandro Guidotti, Charles Nemeroff, Garth Bissette, Konstantine Kalogeras, Sirkka-Liisa Karonen, ve Markku Linnoila. "CSF Biochemistries, Glucose Metabolism, and Diurnal Activity Rhythms in Alcoholic, Violent Offenders, Fire Setters, and Healthy Volunteers" *Archives of General Psychiatry* 51, (1994): 20-27, <http://dx.doi.org/10.1001/archpsyc.1994.03950010020003>

Volavka, Jan. *Neurobiology of Violence*. (Washington, DC: American Psychiatric Press, 1995).

Ward, T., McCormack, J. Hudson ve S.M. Polaschek. "Rape: Assessment and Treatment." *Sexual Deviance: Theory, Assessment, and Treatment* içinde, Editörler: D.R. Laws, ve W. O'Donohue, 356-393. New York: Guilford, 1997.

Kimyasal Kastrasyon Yönteminin Etik Analizi

World Health Organization. (2002) World Report on Violence, Geneva

Yupze, A. Albert, A. R. Percival Smith ve Alfred W. Rademaker. "A Multicenter Clinical Investigation Employing Ethinyl Estradiol Combined with DI-Norgestrel as a Postcoital Contraceptive Agent." *Fertility and Sterility* 37, (1982): 508-513.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
115-149

Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler (*)

The Relationship between Mindfulness and Life Satisfaction & Well-Being among University Students

Azize ŞAHİN(**)

Öz

Bu çalışma üniversite öğrencilerinde bilinçli farkındalığın, yaşam doyumu ve iyi oluş düzeyleri üzerinde etkisi olup olmadığını ve bu etkinin cinsiyet, yaş ve fakülte değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Değerlendirmede Bilinçli Farkındalık Ölçeği, Mental İyi Oluş Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği olmak üzere üç farklı ölçek kullanılarak, ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır.

Bu araştırmanın evreni Üsküdar Üniversitesi öğrencilerinden oluşmuştur. Araştırmanın çalışma evreni, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi ile Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi'nde çeşitli bölümlerde öğrenime devam eden 1. ve 2. sınıf öğrencileridir. Araştırma örneklemini 194 kız öğrenci, 112 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 306 öğrenciden toplanan verilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin yaş aralığı 18-31 ve yaş ortalaması 20,47'dir.

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Korelasyon analizinde Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı tekniği

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 04.08.2018

Kabul Tarihi: 15.10.2018

(*) Bu makale, yazarın "Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

T.C. Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığının 23.03.2018 tarih ve B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06/2018/452 sayılı kararına göre çalışmanın etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

(**) Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı, azize@bedenselterapi.org

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8457-0075>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
151-176

Azize ŞAHİN

kullanılmıştır. Fakülte değişkenine göre gruplar arası farklılık, t testi yöntemi ile incelenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

1- Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık puanları ile yaşam doyumu puanları arasında pozitif yönlü anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur.

2- Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık puanları ile mental iyi oluş puanları arasında pozitif yönlü anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur.

3- Fakülte değişkeni açısından bilinçli farkındalık puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunamazken, yaşam doyumu ve mental iyi oluş puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bilinçli Farkındalık, Yaşam Doyumu, İyi Oluş, Mutluluk.

Abstract

The purpose of this study is to examine if mindfulness has any effect on life satisfaction and well-being among university students and whether those possible effects differ due to gender, age and attended faculty variables. Correlational research model was applied by using three different scales, namely, Mindfulness Attention and Awareness Scale, Mental Well-Being Scale, and Life Satisfaction Scale.

The participants of this research consist of Üsküdar University students. The sample set of research is composed by 1st and 2nd grade students from different departments in the Faculty of Humanities and Social Sciences, and the Faculty of Engineering and Natural Sciences. Research participants are made up of totally 306 students, of which 194 are female and 112 male. Age range of students is from 18 to 31 and the average age is 20.47.

Pearson's Moments Multiplication Correlation Coefficient technique is used in correlation analysis for the determination of relationship between mindfulness and life satisfaction & mental well-being. Differences in attended faculty variables is examined by using t-test method.

Findings can be summarized as follows:

1- There was a significant positive correlation between university students' life satisfaction mean scores and mindfulness mean scores .

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

2- *There was a significant positive correlation between university students' mental well-being mean scores and mindfulness mean scores.*

3- *While there was not a significant difference between the two faculties in terms of mindfulness mean scores, there was a significant difference between the two faculties' students' life satisfaction scores and mental well-being mean scores.*

Keywords: *Mindfulness, Life Satisfaction, Well-Being, Happiness.*

Giriş

Bilinçli farkındalık, şu an olana odaklanarak, şimdiki anı deneyimlemek olarak tanımlanır.¹ Başka bir deyişle, kişinin bilincinin şimdiki anda uyanık olmasıdır.² Farkındalık, kişinin içinde bulunduğu ana, yargılamadan, özel bir şekilde dikkat vermesi, ve de kişisel ilişkilerinin, aile içinde, işinde, çevresinde ve dünyada bulunan bağlarının, en önemlisi de kendisiyle olan bağının kalitesi için sorumluluk alma yoludur.³ Bilinçli farkındalık, basitçe “anbean farkındalık” demektir.⁴ Biliş düzeyinin yükselip alçalmasını, onunla özdeşleşmeden, açıklık ve kabul ile deneyimlemektir.⁵ Otomatik pilottan çıkmanın yolu, dikkatimizi incelterek şimdiki ana odaklamak ve o andaki yaşantımızın farkına varmaktır. Bilinçli farkındalık egzersizleriyle zihin ana davet edildiğinde, şimdiki anın farkında olmak zamanla bir alışkanlık haline gelir. Dikkatini tekrar tekrar şimdiki ana davet etmek ve o

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
151-176

¹ Shinzen Young, “What is Mindfulness,” 5, erişim 12 Eylül 2018, https://www.shinzen.org/wp-content/uploads/2016/08/WhatIsMindfulness_SY_Public_ver1.5.pdf

² Tich Nath Hanh, *The Miracle of Mindfulness: An Introduction to the Practice of Meditation* (Boston: Beacon Press, 1987), 60.

³ Jon Kabat Zinn, *Neredeysen Orada Ol*. çev. Hüseyin Göksu, (İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2009a), 18.

⁴ Chris K. Germer, Ronald D. Siegel, ve Paul R. Fulton, *Mindfulness and Psychotherapy* (New York: Guilford Press, 2005), 132-136, erişim 12 Eylül 2018, <https://doi.org/10.1080/00377317.2014.861286>

⁵ Daphne M. Davis ve Jeffrey A. Hayes, “What are Benefits of Mindfulness,” *American Psychology Assosiation, Psychotherapy* 48, sayı:2 (2011): 198-208.

Azize ŞAHİN

anın içerisinde, iç alanda ve dış alanda olanla bütünlük içerisinde kalmak, şimdide olmak demektir.⁶

Bilinçli farkındalığın 3 temel bileşeni vardır.⁷ Bunlardan ilki, şimdiki an odaklı bilinçliliktir.⁸ Şimdi ve burada kök salarak, geçmiş ve geleceğe yönelik hayallere ve düşüncelere kapılmadan, “var olma” hali şu anda kendini gösterir.⁹ İkinci unsur, dikkati hem içsel hem dışsal alanda tutmaktır.¹⁰ Bu, nefes, beden duyuları, duygular ve düşünceleri izlerken sosyal ve fiziksel çevre, sesler, kokular, ortamın ısısı gibi dış uyaranların farkında olmak anlamına gelir. Üçüncü bileşen, açıklık ile kabullenmektir. Bir deneyimi, kişisel koşullardan etkilenmeden, değiştirmeye ve düzeltmeye çalışmadan, yargısızca, olduğu gibi kabul etmek, yaşamın ve bireyin nasıl olması gerekliliği ile ilgili ideallerden ve inançlardan özgürleşmesi anlamına gelir. Böylece, şimdiki ana “evet” dediğinde, bu halin ortaya çıkaracağı hisleri tanımak için bireyin karşısına bir fırsat çıkacaktır.¹¹ Pratiklerin başlangıcından itibaren bilinçli farkındalık uygulamalarının amacının bir yere varmaya çalışmak ve bir şeyleri değiştirmek olmadığı hatırlatılır.¹²

⁶ Azize Şahin, “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler” (Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, 2018), 8.

⁷ Patrick K. Hyland, R. Andrew Lee ve Maura J. Mills, “Mindfulness at Work: A New Approach to Improving Individual and Organizational Performance,” *Society for Industrial and Organizational Psychology* 8, sayı:4 (2015): 576-602.

⁸ Erik Dane, “Paying Attention to Mindfulness and Its Effects on Task Performance in the Workplace,” *Journal of Management* 37, (2011): 997-1018.

⁹ Svagito R. Liebermeister, *Danışmanlığın Zen Yolu* (İstanbul: Butik Yayıncılık, 2009), 42,

¹⁰ Kirk Warren Brown ve Richard M. Ryan, “The Benefits of Being Present: Mindfulness and Its Role in Psychological Well-Being,” *Journal of Personality and Social Psychology* 84, sayı:4 (2003): 822-848.

¹¹ Liebermeister, *Danışmanlığın Zen Yolu* 38.

¹² Jon Kabat Zinn, “Mindfulness-Based Interventions in Context: Past, Present and Future,” *American Psychological Association. Clinical Psychology: Science and Practice* 10, sayı:2

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

Germer bilinçli farkındalık uygulamalarının 3 temel bileşeninden söz eder:¹³

1. Dur: Öncelikle yaptığın şey her ne ise onu yavaşlatmak ya da durdurmak farkındalığı davet eder. Mesela yürürken yavaşlamak, yanından geçip gittiğin objeleri, etrafında neler olup bittiğini farketmeyi sağlar. Telefonda biriyle tartışırken, bir an sessizleşip dikkati nefesine getirmek konuların üstüne çıkmayı sağlar.
2. Gözlemler: Gözlem yapmak samimi bir şekilde yaşanan deneyimle ilişkiye geçmektir. Katılımcı bir gözlemci, ne hissettiğini anlamak için dikkati nefesin ritmine ve bedensel duyumlara getirip o sırada ortaya çıkanın korku, öfke, hüznün gibi bir duygu olup olmadığını farkedecektir.
3. Geri dön: Dikkatinin dağıldığını farkettiğinde, zarifçe onu odağına geri döndür. Doğada olan ve etrafındakilerin farkında olmak isteyen bireyin, tekrar tekrar dikkatini ormandaki seslere, kokulara, renklere getirmesi gibi...

Kabat-Zinn bilinçli farkındalıktaki temel tutumları 7 bölümde sıralamıştır:¹⁴

1. Yargısızlık: Zihin akışına tanık olduğunda, deneyimlerin sürekli bir değerlendirmeye tabi tutulduğunu, içsel ve dışsal deneyimlerde sürekli bir yargılama ve tepki ortaya çıktığı fark edilir. Zihnin bu tutumunu görüp, bir adım dışarı çıkarak ne kadar çok doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü, güzel ya da çirkin gibi sınıflandırma yaptığını, durdurmaya çalışmadan gözlemlemek yeterlidir.

(2003): <https://doi.org/10.1093/clipsy/bpg016>

¹³ Chris K. Germer, *The Mindful Path to Self Compassion. Freeing Yourself From Destructive Thoughts and Emotions*. (New York: The Guilford Press, 2009), 65.

¹⁴ Jon Kabat Zinn, *Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Mind and Body to Face Stress, Pain and Illness*, (New York: Delacorte, 2009), 33-40.

Azize ŞAHİN

2. Sabır: Sabır, her şeyin kendi zamanında geliştiğinin hatırlanmasıdır. Mevsimler çabuklaştırılmaz. Sabrı geliştirmek, farkındalığı geliştirir. Bilgeliliğin özünün sabır olduğunu ve yakın geleceğin şimdiki an tarafından belirleneceğini bilerek, şu ana denge getirmek üzere farkındalık pratikleri uygulanır. Sabırlı olmak, hoşlanarak ya da hoşlanmayarak yaşamın her anını açıklıkla kabul etmek ve her şeyin bir zamanı olduğunu bilmektir.
3. Başlangıç zihni: Başlangıç zihni, her deneyime ilk kez yaşıyor gibi dikkat etmek, merakla yaklaşmak anlamına gelir. Açık bir şekilde başlangıç zihninde olmak, yeni ihtimalleri kavramayı, görmeyi kolaylaştırır. Başlangıç zihninde olmak geçmiş koşullanmalarımızla ilgili beklentiler yerine anın içindeki zenginliği gösterir. Her an bir diğer andan farklıdır ve içinde fırsatlar barındırır.
4. Güven: Güven, her şeyin belli bir düzen ve tutarlılık içeren bir çerçevede gelişeceğine olan inançtır. Bu tutum, birey, şimdiki anda her ne hissediyor, görüyor veya düşünüyorsa, kabul ederek, sürece güven duymasını gerektirir. Tekrar tekrar yapılan deneylerle, içsel alanda bilgece bir öz bulunduğu, şimdiki anın dokusunda serbest bırakmanın güven duymaya layık olduğu keşfedilebilir.
5. Hırslanmamak: Bilinçli farkındalık uygulamaları sadeliğin kendisidir. Pratiğin içinde rahatlama hedefi olmadan, “olma” haline geçmektir. Herhangi bir şeyi değiştirmeye çalışmadan tanıklık etmektir. Bireyler hemen hemen her şeyi bir şeyler elde etmek için, bir amaç uğruna yaparlar. Farkındalık uygulamalarında, bu tutum bir engel teşkil eder. Şu anın içinde farklı bir şeyin olmasını istemekten vazgeçildiğinde olanla karşılaşma ihtimali artar. Başka bir yere gitmek, herhangi bir açıdan gelişmeye çalışmak, şimdiki andan ayrı olmaya sebep olur. Çaba kendini hırsla bırakabilir. Bilinçli farkındalık uygulamalarında bir yere gelmenin en iyi yöntemi herhangi bir yere gelmeye çalışmaktan vazgeçmektir.

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

6. Kabul: Kabul, öfke, üzüntü, endişe, fiziksel acı, ilişki sorunları gibi bazı duygu ve deneyimlerimizi reddetmekten veya görmezden gelmekten dolayı ortaya çıkan sorunları yönetmeyi sağlayan bir tutumdur.¹⁵ Böyle anlarla baş etmenin yolu bir şeye körü körüne saplanıp kaldığını ve inatla ayak dirediğini kabul etmektir. Anlayış ve bilgelik ancak herhangi bir şey istemeyi veya reddetmeyi bırakarak, anın içinde her ne oluyorsa onu kabul etmekle ortaya çıkar.
7. Oluruna bırakmak: Oluruna bırakmak, bir fikir, duygu, görüş veya arzuya bağlanmamaya bir davettir. Nesnelere olan cazibe ve reddedişe kapılmadan, onların olduğu gibi olmalarına izin vermektir. Hoşa giden deneyimlere tutunma, hoşa gitmeyenleri görmezden gelme ya da reddetme otomatik pilot tepkileridir. Farkındalık pratiklerinde bu eğilime dikkat ederek, an içinde olan gözlemlenir ve mücadeleden vaz geçerek herşeyin olduğu gibi olmasına izin verilir.

Çalışmada araştırılan diğer konular yaşam doyumu ve iyi oluştur. Mutluluk başlığı altında değerlendirilen “yaşam doyumu” kavramı, psikoloji bilimi içerisinde, ilk kez 1961 yılında Neugarten tarafından tanımlanmıştır.¹⁶ Yaşam doyumu pozitif psikoloji modelinin temel taşlarından biridir. Yaşam doyumu hakkındaki araştırmaların amacı bireyin zayıf yönleri yerine güçlü yönlerini ortaya çıkarmak ve geliştirmektir.¹⁷

¹⁵ Zümra Özyeşil vd., “Bilinçli Farkındalık Ölçeği’nin Türkçeye Uyarlama Çalışması,” *Eğitim ve Bilim* 36, sayı:160 (2011): 224-235.

¹⁶ Berent Burcu Aydıner, “Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçlarının Alt Boyutlarının Genel Öz-Yeterlik Yaşam Doyumu ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011), 28.

¹⁷ Carmel L. Proctor, P. Alex Linley ve John Maltby, “Youth Life Satisfaction: A Review of the Literature,” *Journal of Happiness Studies* 10, sayı:5 (2009): 583-630, <https://doi.org/10.1007/s10902-008-9110-9>

Azize ŞAHİN

Yaşam doyumu, mutluluk ve öznel iyi olmanın tamamlayıcılarından biri olarak, kişisel yaşama dair bilişsel yargıları içerir.¹⁸ Yaşam doyumu, bireylerin kendi kişisel yaşamlarını değerlendirmeleriyle ulaştıkları subjektif bir yargıdır.¹⁹ Araştırmalarda doyuma yönelik değerlendirmeler, araştırmacılar tarafından belirlenen nesnel kriterlerden çok kişisel ölçütler çerçevesinde yapılmaktadır. Bireyler genellikle var olan bir yargıdansa, kendilerine göre bir doyum değerlendirmesini tercih ederler.²⁰ Sağlık, evlilik, iş doyumu, ekonomik refah, aile ve arkadaş desteği gibi konular yaşam doyumunu belirleyen değişkenlerden olsa da her bireyin bunlara yüklediği anlam diğerlerinden farklı olabilir.²¹ Bütün bunlar göz önüne alındığında her bir birey için geçerli tek bir mutluluk formülü yoktur.²²

Yaşam doyumu, kişilik yapısı, yaşam şartlarındaki dışsal değişimler, baş etme teknikleri gibi çeşitli faktörlerin bileşimine bağlıdır.²³ Yaşamın bir yönü ve anlamı olduğunu dile getiren kişilerin, optimal düzeyde yaşam doyumu olan bireyler oldukları söylenmektedir.²⁴

¹⁸ Edward Diener, "Subjective Well-Being," *Psychological Bulletin* 95, sayı:3 (1984): 542-575.

¹⁹ Edward Diener ve Randy J. Larsen, "The Experience of Emotional Well-Being," ed. M. Lewis ve J. M. Haviland, *Handbook of Emotions* (New York: Guilford, 1993), 405-415.

²⁰ William Pavot vd., "Further Validation of the Satisfaction with Life Scale: Evidence for the Cross-Method Convergence of Well-Being Measures," *Journal of Personality Assessment* 57, sayı:1 (1991): 149-161.

²¹ Onur Köksal, "Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Yaşam Doyumu." *Yaşam Doyumu Seçme Konular*, ed. Selen Doğan (Ankara: Nobel Yayınları, 2015), 94.

²² Edward Diener, Richard Lucas ve Christie N. Scollon, "Beyond the Hedonic Treadmill: Revising the Adaptation Theory of Well-Being," *American Psychologist* 61, sayı:4 (2006): 305-314.

²³ Nurgül Özdemir, Ali Güreş ve Nermin Gürbüz, "Sporun Kadınlarda Yalnızlık ve Yaşam Doyumu Üzerine Etkileri," *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi* 4, sayı:13 (2015): 101-110, <https://doi.org/10.17368/UHAB.2015139482>

²⁴ Aşkın Keser, "İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi," *Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü Çalışma ve Toplum Dergisi* 4, (2005): erişim 4 Eylül 2018, <https://www.academia>

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

Yaşam doyumunu etkileyen öğeleri şu şekilde sıralamak uygundur:

- Günlük yaşamdan duyulan mutluluk
- Yaşamın anlamlı olması
- Amaçlara ulaşmadaki başarı algısı
- Olumlu bireysel kimlik
- Fiziksel olarak iyi olma hâli
- Ekonomik durumun yeterliliği
- Sosyal ilişkilerdeki doyum²⁵

Yaşam doyumunu, öznel iyi oluş kavramının bilişsel boyutudur.²⁶ Bu noktada öznel iyi oluşun ne olduğunu anlamak gerekir. Öznel iyi oluş, kişisel yaşantıya ilişkin bilişsel ve duygusal değerlendirmelerdir.²⁷ Pozitif duygulanımın varlığı, negatif duygulanımın yokluğu ve genel yaşam doyumunu ifade eder.²⁸ Öznel iyi oluşun yaşam olayları, bireysel ve kültürel değer sistemleri, ekonomik durum, yaşamdaki engellenmeler gibi değişkenlerden etkilendiği belirtilmiştir. Ayrıca bireysel hedefler ve kişilik özellikleri de öznel iyi oluşla yakından ilgilidir.²⁹

İyi oluş kavramı, hem öznel iyi oluş hem de psikolojik iyi oluşu kapsayan mental iyi oluş üzerinden açıklanabilir. Dünya Sağlık Örgütü, mental iyi oluşu “bireyin kendi yeteneklerinin farkında olması, yaşamında oluşan

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
151-176

.edu/210908/%C4%B0%C5%9F_Doyumu_ve_Ya%C5%9Fam_Doyumu_%C4%B0li%C5%9Fkisi

²⁵ Keser, “İş Doyumu ve Yaşam Doyumu,”

²⁶ Edward Diener ve Marissa Diener, “Cross-Cultural Correlates of Life Satisfaction and Self-Esteem,” *Journal of Personality and Social Psychology* 68, (1995): 653-663, <https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.4.653>.

²⁷ Fulya Cenkseven Önder, “Öznel İyi Olma.” *Yaşam Doyumu Seçme Konular*. ed. Selen Doğan, (Ankara: Nobel Yayınları, 2015), 93.

²⁸ Diener, “Subjective Well-Being,” 542-575.

²⁹ Duru Gündoğar vd., “Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumunu Yordayan Etkenlerin İncelenmesi,” *Klinik Psikiyatri Dergisi* 1, sayı:10 (2007): 14-27.

Azize ŞAHİN

stresin üstesinden gelebilmesi, iş yaşamında üretken ve faydalı olabilmesi, yetenekleri doğrultusunda toplumuna katkıda bulunabilmesi” olarak tanımlamıştır. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi mental iyi oluş bireysel, çevresel ve toplumsal düzeylerde önemli bir faktördür.

Mental iyi oluş seviyesi yüksek olan insanların psikolojik ve fiziksel sağlıklarının ve de yaşam kalitelerinin daha iyi olduğu araştırmalarla ortaya konulmuştur.³⁰ Buna paralel olarak mental iyi oluş düzeyinin yüksek olduğu kişilerin daha uzun yaşadıkları, bağışıklık sistemlerinin daha güçlü olduğu, yaratıcılık, insan ilişkileri, iş verimi konularında daha etkin oldukları saptanmıştır.³¹

Araştırmanın Önemi

Bilimsel araştırmalar daha çok bilinçli farkındalığın, depresyon ve anksiyete ile olumsuz yöndeki ilişkisini tespit ederken, bu çalışma bilinçli farkındalığın, yaşam doyumu ve iyi oluş ile olumlu yöndeki ilişkisini ortaya koyma açısından önemlidir. Ülkemizde bu konudaki çalışma sayısının azlığı da araştırmaya önem kazandıran diğer bir noktadır. Ayrıca psikolojik danışma alanında, bilinçli farkındalık ile psikolojik iyi oluş programlarının hazırlanmasında bu çalışmanın katkısı olabilir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini 2016-2017 ve 2017-2018 eğitim ve öğretim yıllarında Üsküdar Üniversitesi'nin farklı fakültelerindeki öğrenciler

³⁰ Gökay Keldal, “Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçe Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması,” *The Journal of Happiness & Well-Being* 3, sayı:1 (2015): 103-115.

³¹ Sonja Lyubomirsky, Laura King ve Edward Diener, “The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success?,” *Psychological Bulletin* 131, sayı:6 (2005): 803-855.

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi ve Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi'nde çeşitli bölümlerde 1. ve 2. sınıflarda öğrenime devam eden ve çalışmaya gönüllü olarak katılan, 194 kız öğrenci, 112 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 306 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin yaş aralığı 18-31 ve yaş ortalaması 20,47'dir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada öğrencilerin bilinçli farkındalık puanlarını belirlemek üzere, Bilinçli Farkındalık Ölçeği;³² yaşam doyumunu ölçmek için, Yaşam Doyumu Ölçeği,³³ iyi oluş düzeyini değerlendirmek amacıyla, Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği³⁴ veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Öğrencilerin kişisel bilgileri ise demografik bilgi formu ile elde edilmiştir.

Bilinçli Farkındalık Ölçeği – BİFÖ (Mindful Attention Awareness Scale - MAAS): Bu araştırmada öğrencilerin farkındalık düzeyini ölçmek amacıyla Bilinçli Farkındalık Ölçeği kullanılmıştır. 2003 yılında Brown ve Ryan tarafından geliştirilen Mindful Attention Awareness Scale (MAAS) şimdiki zamanda ortaya çıkan durumlara dikkat getirme ve farkında olma becerisini ortaya koymaktadır. Brown ve Ryan bilinçli farkındalığın tek faktörden oluştuğunu belirterek, 15 maddeden oluşan bu ölçeğe tek bir toplam puan vermişlerdir. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçek tek faktörlü bir yapı göstermiştir.³⁵ İç tutarlılık katsayısı .82 olan ölçeğin, "1: hemen hemen her zaman, 2: çoğu zaman, 3: bazen, 4: nadiren, 5: oldukça seyrek, 6: hemen hemen hiçbir zaman"

³² Özyeşil, "Bilinçli Farkındalık," 224-233.

³³ Abidin Dağlı ve Nigah Baysal, "Yaşam Doyumu Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması," *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15, sayı:59 (2016): 1250-1262.

³⁴ Keldal, "Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği," 110.

³⁵ Brown ve Ryan, "The Benefits of Being Present," 822-848.

Azize ŞAHİN

seçenekleri vardır ve altılı likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan puanların yüksek olması bilinçli farkındalığın yüksek, düşük puan alınması bilinçli farkındalığın düşük olduğunu gösterir.

Orjinal ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Zümra Özyeşil, Coşkun Arslan, Şahin Kesici ve Engin Deniz tarafından 2011 yılında yapılmıştır. İngilizce öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilere, İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce çeviriler uygulanmış ve iki dil ile de uygulanan formların toplam puanları arasında pozitif ve anlamlı korelasyon değerleri bulunmuştur ($r=.95$, $p<.001$; $r=.96$, $p<.001$). Bilinçli Farkındalık Ölçeği'nin (BİFÖ) Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .80 ve test-tekrar test korelasyonu .86 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin madde toplam korelasyonunda, bütün maddeler için .40'ın üzerinde ilişki bulunmuştur. BİFÖ'ye açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri uygulanmış ve sonuçlara göre ölçeğin tek faktörlü bir yapı gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliliğini hesaplamak için Öz-Anlayış Ölçeği (ÖZAN), Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği (DASÖ) kullanılmış ve aralarında yapılan korelasyon analizleri sonucunda anlamlı ve yüksek düzeyde ilişkiler bulunmuştur.³⁶

Yaşam Doyumu Ölçeği: Bu çalışmada öğrencilerin genel yaşam doyumunu ölçmek üzere, Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985)³⁷ tarafından geliştirilen “Yaşam Doyumu Ölçeği”nin ilk Türkçe uyarlaması Köker (1991) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinali İngilizce olup, tek faktörlü bir yapı altında toplam 5 maddeden oluşmaktadır ve 7'li likert tipindedir. Her bir madde, 1: Kesinlikle katılmıyorum ve 7: Kesinlikle katılıyorum aralığında 7'li derecelendirilmiş cevaplama sistemine göre

³⁶ Özyeşil, “Bilinçli Farkındalık,” 224-233.

³⁷ Edward Diener, vd., “The Satisfaction with Life Scale,” *Journal of Personality Assessment* 49, sayı:1 (1985): 71-75.

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

puanlanmaktadır.³⁸ 1991’de “Köker tarafından Türkçeye uyarlanmış ve 7’li derecelendirme olarak Türkiye’de değişik araştırmacılar tarafından kullanılmıştır. Köker ölçeğin üç hafta arayla uygulanan test-tekrar test tutarlılık katsayısının 0,85 olduğunu saptamıştır. Yetim (1991) de düzeltilmiş split-half değerini 0,75 ve Kuder Richardson 20 değerini ise 0,79 olarak hesaplamıştır.”³⁹ “Ancak bu araştırmada, ‘Yaşam Doyumu Ölçeği’ eğitim örgütlerinde 7’li derecelendirme şeklinde öğretmenlere uygulandığında, katılımcılar seçeneklerin birbirine yakın olduğunu ileri sürerek tepki göstermişlerdir.”⁴⁰ Dolayısıyla 7 basamaklı ölçeğin Türk kültürüne uygun olmadığı görülmüştür. Sonrasında, Dağlı ve Baysal (2016) tarafından ilgili ölçek, basamak sayısı beşe indirilerek tekrar İngilizceden Türkçeye uyarlanmıştır.⁴¹ Yapılan araştırmada ölçekteki ifadelerin puanlanması; 1: Hiç katılmıyorum, 2: Çok az katılıyorum, 3: Orta düzeyde katılıyorum, 4: Büyük oranda katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum şeklinde değiştirilmiştir. Dağlı & Baysal çalışmalarını şöyle anlatmaktadır:

Uyarlama çalışması için öncelikle orijinal ölçeğin Türkçeye çevirisi yapılmış, daha sonra dil, içerik, ölçme ve değerlendirme alanlarındaki uzmanların görüşlerine sunulmuştur. Uzmanların önerileri doğrultusunda ölçek üzerinde bazı değişiklikler yapıldıktan sonra Türkçe form ile İngilizce formun aynı anlamı taşıyıp taşımadığının uygulamada belirlenmesi amacıyla ölçekler iki hafta ara ile bir grup öğretmene uygulanmıştır. Her iki ölçekten alınan puanlar arasındaki tutarlılığı test etmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı hesaplanmış ve 0,92 olarak

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
151-176

³⁸ Süreyya Köker, “Normal ve Sorunlu Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeyinin Karşılaştırılması” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1991), 41.

³⁹ Dağlı ve Baysal, “Yaşam Doyumu Ölçeği,” 1252. Ayrıca bkz. Ünsal Yetim. “Kişisel Projelerin Organizasyonu ve Örüntüsü Açısından Yaşam Doyumu” (Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, 1991).

⁴⁰ Dağlı ve Baysal, “Yaşam Doyumu Ölçeği,” 1252.

⁴¹ A.g.e., 1250-1262.

Azize ŞAHİN

saptanmıştır. Buna göre, İngilizce ve Türkçe ölçekler arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Dilsel eşdeğerliği sağlanan ölçek, Diyarbakır İl merkezindeki resmi ilkokullarda görevli 200 öğretmene uygulanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık kat sayısı 0,88 ve test- tekrar test güvenilirliği ise 0,97 olarak saptanmıştır. Yapılan faktör analizi sonuçları, Yaşam Doyumu Ölçeği'nin orijinal ölçekte olduğu gibi, tek faktörlü bir yapı gösterdiğini ve yine özgün ölçekte olduğu gibi 5 maddeden oluştuğunu ortaya koymuştur. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda, ölçeğin Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görevli öğretmenlerin yaşam doyumuna ilişkin algılarının belirlenmesinde kullanılacak geçerli ve güvenilir bir araç olduğu tespit edilmiştir.⁴²

Warwick-Edinburg Mental İyi Oluş Ölçeği: Mental iyi oluş, hem psikolojik iyi oluş hem de öznel iyi oluşu kapsayan bir kavramdır ve bireylerin pozitif mental sağlıklarını ortaya koymayı hedefler. Bu nedenle araştırmada “iyi oluş” durumunu değerlendirmek için Warwick-Edinburg mental iyi oluş ölçeği (WEMİOÖ) kullanılmıştır. WEMİOÖ orijinalde 14 maddeli, 5'li likert tipi ve tek faktörlü bir ölçektir. Toplam puan en az 14, en fazla 70 aralığındadır ve sonucun yüksek olması mental iyi oluşun da yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin puanlaması 1: Hiç katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Biraz katılıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum şeklindedir.

Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları 16 yaş ve üstü bireylerin katılımlarıyla gerçekleştirilmiş, toplamda 348 kişiden elde edilen verilerle Cronbach Alpha katsayısı .89 bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği ise 124 kişi üzerinden bir hafta aralıkla yapılmış ve korelasyon katsayısı .83 olarak bulunmuştur. İlgili ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliği dokuz farklı ölçekle test edilmiştir.⁴³

⁴² A.g.e., 1250.

⁴³ Ruth Tennant vd. “The Warwick-Edinburgh Mental Well-Being Scale (WEMWBS): Development and UK Validation,” *Health and Quality of Life Outcomes* 11, sayı:27 (2007): 1-12.

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

WEMİÖÖ'nin Türkçeye uyarlama çalışması Keldal (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir. Orjinal ölçekte olduğu gibi 14 maddeli, tek boyutlu, 5'li Likert tipinde, puanların 14-70 aralığında değiştiği bir ölçektir. Ölçekte ters madde yoktur.

Ölçeğin Türkçeye kazandırılma çalışmasında yaş aralığı 16-70 arasında değişen ve iki çalışma grubundan oluşan toplam 371 kişi katılmıştır. Dilsel eşdeğerliliği sağlamak amacıyla çeviri-tekrar çeviri yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt bağımlı geçerliği için "Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu", "Öznel İyi Oluş Ölçeği", "Depresyon Mutluluk Ölçeği Kısa Formu", "Yaşam Doyumu Ölçeği", "Psikolojik İyi Oluş Ölçeği" ve "Kişisel İyi Oluş İndeksi" olmak üzere altı farklı ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış ve elde edilen sonuçlardan ölçeğin tek faktörlü yapısının Türk örnekleminde elde edilen verilerle doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin geçerlilik güvenirlik çalışması sırasında elde edilen test-tekrar test güvenirlik katsayısı .83 olduğu tespit edilmişti Cronbach's Alfa içtutarlık güvenirlik katsayısına bakıldığında ise bu değer .92 olduğu bulunmuştur.⁴⁴

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
151-176

Veri Analizi

Araştırma verilerini toplamak amacıyla veri toplama araçları olan Bilinçli Farkındalık Ölçeği, Warwick-Edinburg Mental İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Demografik Bilgi formu tesadüfi olarak örneklem grubu olan Üsküdar Üniversitesi'nde İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi ve Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi'nde 1. ve 2. sınıflarda okuyan lisans öğrencilerine uygulanmıştır. Uygulamadan önce demografik bilgi formundaki açıklama yazısı okunmuş, uygulama hakkında bilgi verilmiş ve sorular yanıtlanmıştır.

⁴⁴ Keldal, "Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği," 110.

Azize ŞAHİN

Çalışmanın örneklem grubuna uygulanan ölçeklerden elde edilen veriler, SPSS 23.00 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Uygulanan üç ölçeğin sonuçları kodlanmış ve değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmek üzere korelasyon yapılmıştır. Bunun yanısıra fakülteler arasındaki farklılıklara t testi ile bakılmıştır.

Bulgular

Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık ölçeğinden aldıkları puanlarla yaşam doyumu ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olup olmadığını göstermek için Pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo: 1’de verilmiştir.

Tablo: 1 Üniversite Öğrencilerinin Bilinçli Farkındalık Puanları ile Yaşam Doyumu Puanları Arasındaki İlişki

Yaşam Doyumu	Bilinçli Farkındalık	
	r	.23
p	.000	

Tablo: 1’de görüldüğü gibi öğrencilerin bilinçli farkındalık puanları ile yaşam doyumu puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=.23, p<.001$).

Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık ölçeğinden aldıkları puanlarla mental iyi oluş ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olup olmadığını göstermek için Pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo: 2’de verilmiştir.

Tablo: 2 Üniversite Öğrencilerinin Bilinçli Farkındalık Puanları ile Mental İyi Oluş Puanları Arasındaki İlişki

Mental İyi Oluş	Bilinçli Farkındalık	
	r	.32
p	.000	

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

Tablo: 2'de görüldüğü gibi öğrencilerin bilinçli farkındalık puanları ile mental iyi oluş puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=.32, p<.001$).

Araştırmaya katılan toplam 306 üniversite öğrencisine yapılan bilinçli farkındalık ölçeği, yaşam doyumu ölçeği ve mental iyi oluş ölçeği puan ortalamaları 194 kız, 112 erkek öğrenciye göre değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları fakülte değişkenine göre bilinçli farkındalık, puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını göstermek üzere yapılan t testi sonuçları Tablo: 3'te verilmiştir.

Tablo: 3 Üniversite Öğrencilerinin Fakülte Değişkenine Göre Bilinçli Farkındalık Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Fakülte	N	Ortalama	Ss	T Değeri	P Değeri
Bilinçli Farkındalık	MDBF	123	55,5	10,8	-1,89	.059
	İTBF	183	57,8	10,4		

Tablo: 3'e bakıldığında fakülte değişkenine ilişkin Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin bilinçli farkındalık puan ortalamaları 55,5 (Ss: 10,8) ve İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin bilinçli farkındalık puan ortalamaları 57,8 (Ss: 10,4) olarak hesaplanmıştır. Buna göre fakülte değişkeni açısından İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin puan ortalamaları, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden daha yüksek olmasına rağmen istatistiksel olarak bilinçli farkındalık puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunamamıştır ($t=-1.89, p>.05$).

Öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları fakülte değişkenine göre yaşam doyumu, puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını göstermek üzere yapılan t testi sonuçları Tablo: 4'te verilmiştir.

Azize ŞAHİN

Tablo: 4 Üniversite Öğrencilerinin Fakülte Değişkenine Göre Yaşam Doyumu Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Fakülte	N	Ortalama	Ss	T Değeri	P Değeri
Yaşam Doyumu	MDBF	123	15,3	3,56	-3,36	.001
	İTBF	183	16,8	3,65		

Tablo: 4'e bakıldığında fakülte değişkenine ilişkin Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yaşam doyumu puan ortalamaları 15,3 (Ss: 3,56), ve İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yaşam doyumu puan ortalamaları 16,8 (Ss: 3,65) olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucu fakülte değişkeni açısından yaşam doyumu puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur ($t=-3.36$, $p<.05$). Buna göre İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yaşam doyumu düzeyi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları fakülte değişkenine göre mental iyi oluş, puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını göstermek üzere yapılan t testi sonuçları Tablo: 5'te verilmiştir.

Tablo: 5 Üniversite Öğrencilerinin Fakülte Değişkenine Göre Mental İyi Oluş Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Fakülte	N	Ortalama	Ss	T Değeri	P Değeri
Mental İyi Oluş	MDBF	123	48,6	9,11	-3,88	.000
	İTBF	183	52,5	8,31		

Tablo: 5'e bakıldığında fakülte değişkenine ilişkin Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin mental iyi oluş puan ortalamaları 48,6 (Ss: 9,11) ve İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin mental

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

iyi oluş puan ortalamaları 52,5 (Ss: 8,31) olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucu fakülte değişkeni açısından mental iyi oluş puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur ($t=-3.88$, $p<.05$). Buna göre İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin mental iyi oluş düzeyi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Aşağıda araştırma bulgularına göre sonuçlara kısaca değinilmiştir.

- Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık puanları ile yaşam doyumu puanları arasında pozitif yönlü anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuş ve bilinçli farkındalığın yaşam doyumunu yordadığı görülmüştür.
- Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık puanları ile mental iyi oluş puanları arasında pozitif yönlü anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuş ve bilinçli farkındalığın mental iyi oluşu yordadığı görülmüştür.
- Fakülte değişkeni açısından bilinçli farkındalık puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunamamıştır.
- Fakülte değişkeni açısından yaşam doyumu puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma saptanmıştır. Buna göre İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yaşam doyumu düzeyi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden daha yüksektir.
- Fakülte değişkeni açısından mental iyi oluş puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmıştır. Buna göre İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin mental iyi oluş düzeyi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden daha yüksektir.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
151-176

Azize ŞAHİN

Bu çalışmanın sonuçları literatürde bilinçli farkındalık hakkında yapılan çalışmaları destekler niteliktedir. Dünya genelinde bilinçli farkındalık çalışmaları daha çok depresyon ve anksiyeteyi azaltmak üzerine yoğunlaşsa da psikolojik iyi oluş gibi pozitif konular üzerinde çalışmalar artmaya devam etmektedir. “Brown ve Ryan bilinçli farkındalığın psikolojik iyi oluşa katkısını araştırdıkları çalışmalarında bilinçli farkındalığın psikolojik iyi oluşla pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuşlardır.”⁴⁵ Zümra Özyeşil çalışmasında, bilinçli farkındalığın, özanlayışın önemli bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁶ Dünya genelinde yapılan deneysel çalışmalar da bilinçli farkındalık temelli uygulamaların psikolojik iyi oluşu yükselttiğini,⁴⁷ kaygı ve depresyonu düşürdüğünü,⁴⁸ ve tekrarlanmasının önüne geçtiğini savunmaktadır. ⁴⁹ Yıkılmaz ve Demir GÜDÜL araştırmalarında bilinçli farkındalığın yaşamda anlamın varlığı ile birlikte, yaşam doyumuna etki ettiğini ortaya konmuştur.⁵⁰

⁴⁵ Volkan Demir, “Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi Programının Üniversite Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerine Etkisi,” *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, sayı:12 (2017): 98-118.

⁴⁶ Zümra Özyeşil, “Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayış Düzeylerinin Bilinçli Farkındalık Kişilik Özellikleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011), 97.

⁴⁷ John A. Astin, “Stress Reduction Through Mindfulness Meditation: Effects on Psychological Symptomology, Sense of Control, and Spiritual Experiences,” *Psychother Psychosom* 66, sayı:2 (1997): 97-106.

⁴⁸ Ruth A. Baer, “Mindfulness Training as a Clinical Intervention: A Conceptual and Empirical Review,” *Clinical Psychology: Science and Practice* 10, sayı:2 (2003): 125-143.

⁴⁹ Larissa G. Duncan, J.Dougkas Coatsworth, ve Mark T.Greenberg, “A Model of Mindful Parenting: Implications for Parent–Child Relationships and Prevention Research,” *Clinical Child and Family Psychology Review* 12, sayı:3 (2009): 255-270.

⁵⁰ Murat Yıkılmaz ve Meryem Demir GÜDÜL, “Üniversite Öğrencilerinde Yaşamda Anlam, Bilinçli Farkındalık, Algılanan Sosyoekonomik Düzey ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler,” *Ege Eğitim Dergisi* 16, sayı:2 (2015): 297-315.

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

Araştırmanın sınırlılıklarına bakıldığında, çalışma evreninin sadece üniversite öğrencilerinden oluşması, farklı yaş gruplarına genelleme yapmayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca bu çalışma Üsküdar Üniversitesi öğrencilerini kapsamaktadır. Bu durum, bulguların diğer üniversite öğrencilerine genellenmesine de imkân vermemektedir. Araştırmada değerlendirilen katılımcıların farkındalık düzeyi, yaşam doyumu ve mental iyi oluş düzeyleri, bilinçli farkındalık, yaşam doyumu ve mental iyi oluş ölçeklerinin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara dayanarak aşağıda bazı önerilere yer verilmiştir.

Bilinçli farkındalığın artmasıyla beraber yaşam doyumu ve mental iyi oluş da artmaktadır. Bilinçli farkındalığın iyi oluş ve yaşam doyumu arasındaki pozitif ilişkisi dikkate alınarak üniversite öğrencilerinin akademik programında bilinçli farkındalık dersine yer verilmesinde yarar vardır.

Bilinçli farkındalığı arttıracak süreli eğitimler ve seminerler düzenlenerek öğrencilere katkı sağlanabilir. Bunun yanı sıra hem okullardaki rehberlik hizmetinde hem de psikolojik danışma alanında bilinçli farkındalık çalışmalarına daha fazla yer verilebilir.

Ülkemizde bilinçli farkındalık konusunda yapılan çalışmaların azlığı göz önüne alınarak daha fazla araştırma yapılmasının desteklenmesi gerekmektedir. Bu çalışma ilişkisel tarama modelindedir ancak bilinçli farkındalık konusunda deneysel araştırmalar da yapılmasında fayda vardır.

KAYNAKÇA

Astin, John. "Stress Reduction Through Mindfulness Meditation: Effects on Psychological Symptomology, Sense of Control, and Spiritual Experiences." *Psychother Psychosom* 66, sayı:2 (1997): 97-106.

Azize ŞAHİN

Aydiner, Berent Burcu. "Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçlarının Alt Boyutlarının Genel Öz-Yeterlik Yaşam Doyumu ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi." Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011.

Baer, Ruth. "Mindfulness Training as a Clinical Intervention: A Conceptual and Empirical Review." *Clinical Psychology: Science and Practice* 10, sayı:2 (2003): 125-143.

Brown, Kirk Warren ve Richard M. Ryan. "The Benefits of Being Present: Mindfulness and Its Role in Psychological Well-Being." *Journal of Personality and Social Psychology* 84, sayı:4 (2003): 822-848.

Cenkseven, Önder Fulya. "Öznel İyi Olma." *Yaşam Doyumu Seçme Konular*. Editör: Selen Doğan, (Ankara: Nobel Yayınları, 2015).

Dağlı, Abidin ve Nigah Baysal. "Yaşam Doyumu Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması." *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15, sayı:59 (2016): 1250-1262.

Dane, Erik. "Paying Attention to Mindfulness and Its Effects on Task Performance in the Workplace." *Journal of Management* 37, (2011): 997-1018.

Davis, Daphne M. ve Jeffrey A. Hayes. "What are Benefits of Mindfulness." *American Psychology Assosiation, Psychotherapy* 48, sayı:2 (2011): 198-208.

Demir, Volkan. "Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi Programının Üniversite Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerine Etkisi." *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 12, (2017): 98-118.

Diener, Edward. "Subjective Well-Being." *Psychological Bulletin* 95, sayı:3 (1984): 542-575.

Diener, Edward ve Marissa Diener. "Cross-Cultural Correlates of Life Satisfaction and Self-Esteem." *Journal of Personality and Social Psychology* 68, (1995): 653-663. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.4.653>.

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

Diener, Edward ve Randy J. Larsen. "The Experience of Emotional Well-Being." *Handbook of Emotions* içinde, 405-415, Editörler: M. Lewis ve J.M. Haviland. New York: Guilford, 1993.

Diener, Edward, Richard Lucas ve Christie N. Scollon. "Beyond the Hedonic Treadmill: Revising the Adaptation Theory of Well-Being." *American Psychologist* 61, sayı:4 (2006): 305-314.

Diener, Edward, Robert A. Emmons, Randy J. Larsen ve Sharon Griffin. "The Satisfaction with Life Scale." *Journal of Personality Assessment* 49, sayı:1 (1985), 71-75.

Duncan, G. Larissa, J.Douglas Coatsworth ve Mark T. Greenberg. "A Model of Mindful Parenting: Implications for Parent-Child Relationships and Prevention Research." *Clinical Child and Family Psychology Review* 12, sayı:3 (2009): 255-270.

Germer, Chris, Ronald D. Siegel, ve Paul R. Fulton. *Mindfulness and Psychotherapy*, New York: Guilford Press, 2005.

Germer, Chris. *The Mindful Path to Self Compassion. Freeing Yourself From Destructive Thoughts and Emotions*. New York: The Guilford Press, 2009.

Gündoğar, Duru, Songül Sallan Gül, Ersin Uskun, Serpil Demirci ve Diljin Keçeci, "Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumunu Yordayan Etkenlerin İncelenmesi." *Klinik Psikiyatri Dergisi* 1, sayı:10 (2007): 14-27.

Hanh, Tich Nath, *The Miracle of Mindfulness: An Introduction to the Practice of Meditation*, Boston: Beacon Press, 1987.

Hyland, Patrick K., R. Andrew. Lee ve Maura J. Mills, "Mindfulness at Work: A New Approach to Improving Individual and Organizational Performance." *Society for Industrial and Organizational Psychology* 8, sayı:4 (2015): 576-602.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
151-176

Azize ŞAHİN

Keldal, Gökyay. “Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçe Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.” *The Journal of Happiness & Well-Being* 3, sayı:1 (2015): 103-115.

Keser, Aşkın. “İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi.” *Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü Çalışma ve Toplum Dergisi*, 005/4, Erişim: 04.09.2018, https://www.academia.edu/210908/%C4%B0%C5%9F_Doyumu_ve_Ya%C5%9Fam_Doyumu_%C4%B0li%C5%9Fkisi

Köker, Süreyya. “Normal ve Sorunlu Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeyinin Karşılaştırılması.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1991.

Köksal, Onur. “Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Yaşam Doyumu”. *Yaşam Doyumu Seçme Konular*. Editör: Selen Doğan, Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

Liebermeister, Svagito R.. *Danışmanlığın Zen Yolu*. İstanbul: Butik Yayıncılık, 2009.

Lyubomirsky, Sonja, Laura King, ve Edward Diener. “The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success?” *Psychological Bulletin* 131, sayı:6 (2005): 803-855.

Özdemir, Nurgül, Ali Güreş ve Nermin Gürbüz, “Sporun Kadınlarda Yalnızlık ve Yaşam Doyumu Üzerine Etkileri.” *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi* 4, sayı:13 (2015): 101-110. <https://doi.org/10.17368/UHBBAB.2015139482>.

Özyeşil, Zümra. “Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayış Düzeylerinin Bilinçli Farkındalık Kişilik Özellikleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.” Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011.

Özyeşil, Zümra, Coşkun Arslan, Şahin Kesici ve M. Engin Deniz, “Bilinçli Farkındalık Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlama Çalışması.” *Eğitim ve Bilim* 36, sayı:160 (2011): 224-235.

Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

Pavot, William, Edward Diener, Randall Colvin ve Ed Sandvick, "Further Validation of the Satisfaction with Life Scale: Evidence for The Cross-Method Convergence of Well-Being Measures." *Journal of Personality Assessment* 57, sayı:1 (1991): 149-161.

Proctor, Carmel L., P. Alex Linley ve John Maltby. "Youth Life Satisfaction: A Review of the Literature." *Journal of Happiness Studies* 10, sayı:5 (2009): 583-630. <https://doi.org/10.1007/s10902-008-9110-9>

Şahin, Azize. "Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler." Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, 2018.

Tennant, Ruth, Louise Hiller, Ruth Fishwick, Stephen Platt, Stephen Joseph, Scott Weich, Jane Parkinson, Jenny Secker ve Sarah Stewart Brown. "The Warwick-Edinburgh Mental Well-Being Scale (WEMWBS): Development and UK Validation." *Health and Quality of Life Outcomes* 11, sayı:27 (2007): 1-12.

Yetim, Ünsal. "Kişisel Projelerin Organizasyonu ve Örüntüsü Açısından Yaşam Doyumu". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 1991.

Yıkılmaz, Murat ve M. Demir Güdül, "Üniversite Öğrencilerinde Yaşamda Anlam, Bilinçli Farkındalık, Algılanan Sosyoekonomik Düzey ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler." *Ege Eğitim Dergisi* 16, sayı:2 (2015): 297-315.

Young, Shinzen. "What is Mindfulness." Erişim 12 Eylül 2018, https://www.shinzen.org/wp-content/uploads/2016/08/WhatIsMindfulness_SY_Public_ver1.5.pdf

Zinn, Jon Kabat. "Mindfulness-Based Interventions in Context: Past, Present and Future." *American Psychological Association. Clinical Psychology: Science and Practice* 10, sayı:2 (2003): 144-156. <https://doi.org/10.1093/clipsy/bpg016>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
151-176

Azize ŞAHİN

— — —. *NeredeyŐen Orada Ol*. eviren: HŐseyin Gksu. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2009a.

— — —. *Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Mind and Body to Face Stress, Pain and Illness*. New York: Delacorte, 2009.

ŐskŐdar
University
Journal
of Social
Sciences, 2019;
issue: 8,
151-176

YAZIM ESASLARI

GENEL

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen yazıların başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanması amacıyla başka bir yere iletilmemiş olması gerekir.

Dergide yayımlanan yazıların, telif hakkı dergiye aittir. Yazar, dergiye eserinin yayımlanması için başvurduğunda, derginin yazım esasları ile yayın ve etik ilkelerini kabul etmiş olur. Yazar, dergide yayımlanmasına onay verilen yazısının her türlü telif hakkını devretmiş olduğunu kabul eder. Yazı kurulu, telif hakkı karşılığında yazarlarına iki adet dergi gönderir. Yayımlanmış yazının başka bir yayında tekrar yayımlanması derginin iznine bağlıdır.

Makaleler, "The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography)" atıf ve referans sistemi esas alınarak hazırlanmalıdır.

Dergiye gönderilen tercüme edilmiş yazılar için, yazının sahibinin yayın izni ve metnin orijinali gereklidir. Ayrıca tercüme çalışmaları da telif çalışmaları gibi hakem onayına gönderilir.

Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler, yazarlarının şahsi görüşleri olup; Üsküdar Üniversitesi'nin ve dergi kurullarının resmi görüşleri niteliğini taşımaz.

Yazım esaslarına ayrıca sosyalbilimlerdergisi.com bağlantısından erişilebilir. Matbu ve dijital sürümler arasında fark olması halinde, dijital sürüm esas kabul edilir.

A. SAYFA DÜZENİNE İLİŞKİN ESASLAR

1. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı; üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, soldan 2,5 cm, sağdan 2,5 cm, cilt payı 0, üstbilgi 1.25 cm, alt bilgi 1,25 cm olmalıdır.
2. Satır aralıkları -kaynakça hariç- 1,5 ve 0 nk, kaynakçada ise satır aralığı 1 ve 0 nk olmalıdır.
3. Sayfa numaraları altta ve sağda verilmelidir.

B. YAZIM KURALLARINA İLİŞKİN ESASLAR

1. Yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergiye gönderilen yazıların yazım düzeltilmesi Editörler/Editör yardımcıları tarafından yapılır. Türkçe makalelerin yazımında, noktalamasında ve kısaltmalarda TDK Yazım Kılavuzu'nun en son baskısı esas alınır.

2. Türkçe yazılan makalelere 'Öz'den sonra İngilizce 'Abstract' konmalıdır. İngilizce yazılmış makalelerde ise, İngilizce 'Abstract'tan sonra Türkçe 'Öz' konulmalıdır.

3. Makalelerde kelime sayısı 5000'den az olmamalı; makale Öz/Abstract ve kaynakça dâhil 25 sayfayı geçmemelidir.

4. Türkçe/İngilizce makale başlıkları, Türkçe/İngilizce Öz/Abstract, Türkçe ve İngilizce beş Anahtar kelimeler/Keywords toplam 400 kelimeyi aşmamalıdır. Makale başlığının anlamlı kısaltması makale başlığı altında köşeli parantez içinde belirtilmelidir.

5. Makale başlığı (ana başlık) 14 punto, büyük harflerle ve koyu yazılmalı; alt başlıklar ise 12 punto, sadece baş harfleri büyük ve koyu yazılmalı, 1,25 cm girinti ile başlatılmalıdır.

6. Yazar ismi, Times New Roman 12 punto ile ana başlıktan sonra bir boşluk verilerek ve ana başlığı ortalayacak biçimde kalın (bold) olarak, adın baş harfi büyük diğer harfleri küçük olarak, soyadın ise tamamı büyük harflerle yazılmalıdır. Soyadından sonra üst parantez içinde üst yıldız (*) verilmeli; alt bilgi sekmesi kullanılarak yazara ait bilgiler (ORCID ID, Akademik unvan, Kurum bilgileri, E-posta adresi) Times New Roman ile her iki yana yaslı olarak sadece ilk sayfada görülecek şekilde 10 punto ve 1 aralıkla yazılmalıdır.

7. Öz/Abstract metinleri ile Anahtar kelimeler/Keywords italik olarak yazılmalıdır.

8. Makale metni her iki yana yaslı olarak Times New Roman, 12 punto ile yazılmalı, satır aralığı 1,5 verilmeli, paragraflar 1,25 cm girinti ile başlamalıdır.

9. Dipnotlar her iki yana yaslı olarak Times New Roman ve 10 punto ile yazılmalı, satır aralığı 1 olmalı ve dipnottan sonra bir boşluk verilerek başlatılmalıdır.

C. REFERANS VE GÖNDERMELERE İLİŞKİN ESASLAR

1. Makaleler “The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography)” atıf ve referans sistemi esas alınarak hazırlanmalıdır.

2. Metin içinde dipnot numarası, noktalama işaretlerinden sonra verilmelidir.

3. Dipnotlar sayfa altında numaralandırılarak verilmeli; atıflar, metin içinde gösterilmemelidir.

4. Dipnot rakamından sonra bir boşluk verilmeli ve yazı daha sonra başlatılmalıdır. İkinci ve daha sonraki satırların başında boşluk verilmemelidir.

5. Atıfta bulunulan kaynağın tam künyesi verilmeli, atıfta bulunulmamış eserler kaynakçada gösterilmemelidir.

6. Türkçe makalelerde, alfabesi Latin olmayan kaynakların dipnotları, Türkçeye uygun olarak Latin alfabesine uyarlanmalıdır. Aynı şekilde, İngilizce makalelerde, alfabesi Latin olmayan kaynakların dipnotları, İngilizceye uygun olarak Latin alfabesine uyarlanmalıdır. Kaynağın alıntısının orijinal dilinde de yapılması tavsiye edilir.

Örneğin,

“Фёдор Достоевский, ...” orijinal alıntısı,

“[Fyodor Dostoyevski, ...]” şeklinde orijinal alıntının devamında verilmelidir.

7. Alıntılardaki bazı yazım ve işaretlemeler makalede kullanılan dile göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, “sayı:” ve “no.” Türkçe ve İngilizcede “sayı” ifadesine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla, makalede kullanılan dile göre alıntılarda farklı kullanımlar olabilir. Derginin yazım esaslarına göre; makalenin dili Türkçe ise dipnot ve kaynakça Türkçe yazım kurallarına, İngilizce ise İngilizce yazım esaslarına göre düzenlenecektir. Sözelimi, “et al.,” ve “Translated by” gibi İngilizce kullanımlar İngilizce makalelerde, “vd.,” ve “Çeviren:” gibi ifadeler ise Türkçe makalelerde kullanılacaktır.

8. Aynen alıntılar: Makalede birebir yapılan alıntılar tırnak “ ” içinde verilmeli ve alıntının sonunda dipnot sistemine uygun olarak kaynak gösterilmelidir. Beş satırdan az alıntılar cümle arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise makale metnine göre sayfanın sağından 1 cm, solundan ise 1,25 cm (paragrafın başladığı yer) içeriden verilmelidir. Beş satırdan fazla olan alıntılarda satır aralığı 1,15, font ise 11 olmalıdır.

9. Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) hakkında detaylı bilgi için: <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>

10. “The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography)” atf ve referans sistemi ile ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

KİTAPLAR

(1) Tek yazarlı kitaplar:

İlk Not:

Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988), 23.

Charles Dickens, *Hard Times: For These Times* (New York: Signet Classic, 1997), 35.

Kısa Not:

Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 37.

Dickens, *Hard Times*, 67.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Dickens, Charles. *Hard Times: For These Times*. New York: Signet Classic, 1997.

Levend, Agah Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: AKDTYK TTK Yayınları, 1988.

(2) İki yazarlı kitaplar:

İlk Not:

Nusret Özcan ve Kemal Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı* (İstanbul: Nehir Yayınları, 2001), 8.

Kısa Not:

Özcan ve Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı*, 34.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Özcan, Nusret ve Kemal Aykut. *Mustafa Kutlu Kitabı*. İstanbul: Nehir Yayınları, 2001.

(3) Üç yazarlı kitaplar:

İlk Not:

İrfan Dağdelen, Hüseyin Türkmen, ve Nergis Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan* (İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı - Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı - Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005), 55.

Kısa Not:

Dağdelen, Türkmen ve Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler*, 87.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Dağdelen, İrfan, Hüseyin Türkmen ve Nergis Ulu. *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan*. İstanbul: Büyükşehir Belediye

Başkanlığı - Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı - Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005.

(4) Üçten daha fazla yazarlı kitaplar:

İlk Not:

Ahmet Nohutçu vd., *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar* (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2008), 77.

Kısa Not:

Nohutçu vd., *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*, 18.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Nohutçu, Ahmet, Asım Balcı, Namık Kemal Öztürk ve Bayram Coşkun. *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 1981.

(5) Yazar veya Editör Adı Bulunmayan Kitap ve Makaleler:

İlk Not:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, *Bilim ve Teknoloji*. (İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1994), 81.

Kısa Not:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, 81.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”. *Bilim ve Teknoloji*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1994.

(6) Kitap bölümleri:

İlk Not:

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı ve M. Ali Akyurt, “Yemen: Yeni Afganistan mı?” *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2* içinde, ed. Kemal İnata, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, (Ankara: Nobel, 2010), 340.

Kısa Not:

Çaman vd., “Yemen: Yeni Afganistan mı?”, 347.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Çaman, M. Efe, Kenan Dağcı ve M. Ali Akyurt. “Yemen: Yeni Afganistan mı?” *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2* içinde, Editörler: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 337-354. Ankara: Nobel, 2010.

(7) Yazarla birlikte editör veya çevirmeni olan eserler:**İlk Not:**

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı ve M. Ali Akyurt, “Yemen: Yeni Afganistan mı?” *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2* içinde, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Ankara: Nobel, 2010), 340.

Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir: Kaynaklara Giriş*, çev. Zeynep Altok. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 57.

Kısa Not:

Çaman vd., “Yemen: Yeni Afganistan mı?”, 347.

Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir*, 58.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Çaman, M. Efe, Kenan Dağcı ve M. Ali Akyurt. “Yemen: Yeni Afganistan mı?” *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2* içinde, Editörler: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 337-354. Ankara: Nobel, 2010.

Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir: Kaynaklara Giriş*. Çeviren: Zeynep Altok. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

MAKALELER

İlk not ve kısa not bölümlerinde alıntılıdığınız sayfa veya sayfa aralığını veriniz. Kaynakça bölümünde ise, tüm makalenin sayfa aralığını belirtiniz.

(Varsa, makalenin öncelikli olarak DOI (Digital Object Identifier) numarasını ekleyiniz. DOI numarası, bir internet tarayıcısının adres çubuğuna <http://dx.doi.org/> adresine eklenerek yazıldığında, kullanıcıyı kaynağa götürür. Eğer DOI yoksa URL adresini yazınız.).

(1) Tek yazarlı makaleler

İlk Not:

Song Niu, “The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates,” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, (Nisan 2013): 132-136.

Kısa Not:

Niu, “The Strategic Partnership,” 132-136.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Niu, Song. “The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates.” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, (Nisan 2013): 122-146.

(2) İki yazarlı makaleler

İlk Not:

Tom D. Lewisand ve Gerald Graham, “Seven Tips for Effective Listening,” *British Journal of Social Work* 30, (2003): 13-35.

Kısa Not:

Lewisand ve Graham, “Seven Tips for Effective Listening,” 15-23.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Lewisand, Tom D. ve Gerald Graham. “Seven Tips for Effective Listening.” *British Journal of Social Work* 30, (2003): 1-43.

(3) Üç yazarlı makaleler

İlk Not:

Shao-Hsun Keng, Chun-Hung Lin, ve Peter F. Orazem, “Expanding

College Access in Taiwan, 1978–2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality,” *Journal of Human Capital* 11, (Güz 2017): 9–10, <https://dx.doi.org/10.1086/690235>

Kısa Not:

Keng, Lin, ve Orazem, “Expanding College Access,” 23.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Keng, Shao-Hsun, Chun-Hung Lin, ve Peter F. Orazem. “Expanding College Access in Taiwan, 1978–2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality.” *Journal of Human Capital* 11, (Güz 2017): 1–34, <https://doi.org/10.1086/69023>

(4) Üçten fazla yazarlı makaleler

İlk Not:

Rachel A. Bay vd., “Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures,” *American Naturalist* 189, sayı: 5 (Mayıs 2017): 465, <https://doi.org/10.1086/691233>

Kısa Not:

Bay vd., “Predicting Responses,” 465.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Bay, Rachael A., Noah Rose, Rowan Barrett, Louis Bernatchez, Cameron K. Ghalambor, Jesse R. Lasky, Rachel B. Brem, Stephen R. Palumbi, ve Peter Ralph. “Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures,” *American Naturalist* 189, sayı: 5 (Mayıs 2017): 463–73, <https://doi.org/10.1086/691233>

(5) Yazarı belli olmayan makaleler

İlk Not:

“Balkanlarda Türk Varlığı,” *Toplumsal Tarih* 7 (Mayıs 1990): 8.

Kısa Not:

“Balkanlarda Türk Varlığı,” 8.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

“Balkanlarda Türk Varlığı.” *Toplumsal Tarih* 7 (Mayıs 1990): 1-17.

(6) Online dergide makale:

(Varsa, derginin DOI (Digital Object Identifier) numarasını ekleyiniz. DOI numarası, bir internet tarayıcısının adres çubuğuna <http://dx.doi.org/> adresine eklenerek yazıldığında, kullanıcıyı kaynağa götürür. Eğer DOI yoksa URL adresi yazınız.)

İlk Not:

Dinçer Eşitgin, “Büyüme Romanı (Bildungsroman) Kavramı Etrafında Aşk-ı Memnu ve Roman Kişisi Nihal,” *Milli Eğitim Dergisi* 162, (2004): 153-168, erişim 5 Nisan 2005, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimler/162/esitgin.htm>

Gueorgi Kossinets ve Duncan J. Watts, “Origins of Homophily in an Evolving Social Network,” *American Journal of Sociology* 115, (2009): 411, erişim 28 Şubat 2010, <https://doi.org/10.1086/599247>

Kısa Not:

Eşitgin, “Büyüme Romanı,” *Milli Eğitim Dergisi*.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Eşitgin Dinçer, “Büyüme Romanı (Bildungsroman) Kavramı Etrafında Aşk-ı Memnu ve Roman Kişisi Nihal.” *Milli Eğitim Dergisi* 162, (2004):149-172, Erişim 5 Nisan 2005, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimler/162/esitgin.htm>

Gueorgi Kossinets ve Duncan. Watts. “Origins of Homophily in an Evolving Social Network.” *American Journal of Sociology* 115, (2009): 411, Erişim 28 Şubat 2010, doi.org/10.1086/599247

(7) Günlük gazetelerden ve dergilerden alınmış makaleler:

İlk Not:

Taha Akyol, “Sosyal Bilim Ödülleri,” *Milliyet*, 28 Şubat 2005.

Sheryl Gay Stolberg ve Robert Pear, “Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote,” *New York Times*, 27 Şubat 2010, erişim 28 Şubat 2010, <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>

Daniel Mendelsohn, “But Enough about Me,” *New Yorker*, 25 January 2010, 68.

Kısa Not:

Akyol, “Sosyal Bilim Ödülleri.”

Stolberg ve Pear, “Wary Centrists.”

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Akyol, Taha. “Sosyal Bilim Ödülleri.” *Milliyet*, 28 Şubat 2005.

DOKTORA VE YÜKSEK LİSANS TEZLERİ

İlk Not:

Avni Erdemir, “Muslihu’ d-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı Eserleri Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1999), 6-10.

Azize Şahin, “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler” (Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, 2018), 8.

Kısa Not:

Erdemir, “Muslihu’ d-din Mustafa,” 6-10.

Şahin, “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık,” 8.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Erdemir, Avni. “Muslihu’ d-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı Eserleri Tesirleri

ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1999.

Şahin, Azize. “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler” Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, 2018.

ARŞİV BELGELERİ

İlk Not:

BOA, İ. Mes. Müh., 2079.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Mesâil-i Mühimme (İ. Mes. Müh), 2079.

RAPORLAR

(1) Yazarı belli olan rapor

İlk Not:

Fatma Gök, *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*, (Ankara: Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları 1999), 6-25.

Kısa Not:

Gök, *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*, 6-25

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Gök, Fatma. *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*. Ankara: Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları, 1999.

(2) Yazarı belli olmayan rapor

İlk Not:

Arnavutluk Ülke Raporu, (Ankara: TİKA Yayını, 1995), 7.

Kısa Not:

Arnavutluk Ülke Raporu, 7.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Arnavutluk Ülke Raporu. Ankara: TİKA Yayını, 1995.

(3) Bir kurum, firma ya da enstitünün yazarı olduğu rapor**İlk Not:**

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*, (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1990), 33.

Kısa Not:

Dış Politika Enstitüsü, *Anayasaya Konabilecek Hükümler*, 33.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Dış Politika Enstitüsü. *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1990.

ANSİKLOPEDİLER**İlk Not:**

Ömer C. Saraç, “Kağıt, Milli Gelir,” *Ak İktisat Ansiklopedisi* 1 içinde, (İstanbul: Ak Yayınları, 1973), 20-30.

Kısa Not:

Saraç, “Kağıt, Milli Gelir,” 20-30.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Saraç, Ömer C., “Kağıt, Milli Gelir.” *Ak İktisat Ansiklopedisi* 1 içinde. İstanbul: Ak Yayınları, 1973, 17-36.

MÜLAKAT VEYA RÖPORTAJ

İlk Not:

Edward Snowden, “Edward Snowden Explains How to Reclaim Your Privacy.” Röportajı yapan Micah Lee. *The Intercept*, 12 Kasım 2015, erişim 1 Ocak 2017, <https://theintercept.com/2015/11/12/edward-snowden-explains-how-to-reclaim-your-privacy/>

Kısa Not:

Snowden, röportaj.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Snowden, Edward. “Edward Snowden Explains How to Reclaim Your Privacy.” Röportajı yapan Micah Lee. *The Intercept*, 12 Kasım 2015, Erişim 1 Ocak 2017, <https://theintercept.com/2015/11/12/edward-snowden-explains-how-to-reclaim-your-privacy/>

E-KİTAP

İlk Not:

Fyodor Dostoevsky, *Crime and Punishment* çev. Constance Garnett. ed. William Allan Nelson. (New York: P.F. Collier & Son, 1917), 413, <http://archive.org/details/crimepunishmentoodostuoft>.

Jane Austen, *Pride and Prejudice* (New York: Penguin Classics, 2007), 3.bölüm, Kindle.

Kısa Not:

Dostoevsky, *Crime and Punishment*, 413.

Austen, *Pride and Prejudice*, 6.bölüm.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Dostoevsky, Fyodor, *Crime and Punishment*, Çeviren: Constance Garnett, Editör: William Allan Nelson. New York: P.F. Collier & Son, 1917. <http://archive.org/details/crimepunishmentoodostuoft>

Austen, Jane. *Pride and Prejudice*. New York: Penguin Classics, 2007, Kindle.

SOSYAL MEDYA

İlk Not:

Chicago Manual of Style. “Is the world ready for singular they? We thought so back in 1993.” Facebook, Nisan 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/is-the-world-ready-for-singular-they-we-thought-so-back-in-1993-when-the-14th-ed/10152906193679151/>

Kısa Not:

Chicago Manual of Style. “Is the world ready”

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Chicago Manual of Style. Is the world ready for singular they? We thought so back in 1993. Facebook, Nisan 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/is-the-world-ready-for-singular-they-we-thought-so-back-in-1993-when-the-14th-ed/10152906193679151/>

İNTERNET SAYFASI İÇERİĞİ

İlk Not:

“Privacy Policy,” Privacy & Terms, Google, son güncelleme 17 Nisan 2017, <https://www.google.com/policies/privacy/>

“About Yale: Yale Facts,” Yale University, erişim 1 Mayıs 2017, <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>

Kısa Not:

Google, “Privacy Policy.”

“Yale Facts.”

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Google. “Privacy Policy.” Privacy & Terms. Son güncelleme 17 Nisan 2017. <https://www.google.com/policies/privacy/>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
177-212

Yale University. "About Yale: Yale Facts." Erişim 1 Mayıs 2017. <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>

AYNI KAYNAĞA PEŞİ SIRA YAPILAN ATIFLAR

1. Aynı kaynağa ardı ardına yapılan atıflarda atıfta bulunulan sayfa numarası da aynıysa sadece A.g.e., kısaltması kullanılmalı, atıfta bulunulan sayfa numarası farklıysa A.g.e., kısaltmasından sonra sayfa numarası da belirtilmelidir.

Örnek:

Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988), 23.

A.g.e., 26.

2. Aynı yazarın birden fazla eserinin olması durumunda yapılan atıflarda yazar adı soyadı, eserin yayım tarihi, A.g.e. ifadesi ve sayfa numarası yazılmalı, yazarın aynı tarihli birden fazla eserinin olması durumunda ise eserin tarihinin yanına A, B, C harfleri konularak atıf yapılmalı ve bu durum kaynakçada da belirtilmelidir.

D. BELGE, TABLO, ŞEKİL VE GRAFİKLERİN KULLANIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. Ekler (belgeler), yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği hakkında kısa bir bilgi ile bilimsel kaynak gösterme ölçütlerine uygun biçimde kaynak yer alacaktır.

2. Diğer ekler (Tablo, Şekil ve Grafik) normal yazı dışındaki göstergelerin çok olması durumunda Tablo, Şekil ve Grafik için başlıklar; Ek Tablo:1, Ek Grafik:2 ve Ek Şekil:6 gibi yazılmalı, ekler, kaynakçadan sonra verilmelidir. Bu eklerle metin içerisinde yapılan atıflar Ek Tablo:1, Ek Grafik:2 veya Ek Şekil:6 biçiminde yapılmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.

3. Metin içerisindeki Tablolar, tablo üstünde kalın (bold) olarak isimlendirilecek; alıntı yapıldığı kaynak, türüne göre dipnot sistemine göre verilecektir.

4. Metin içerisinde yer alan şekil, grafik ve haritalar hemen altında isimlendirilecek ve alıntı yapıldığı kaynak, türüne göre dipnot sistemine göre verilecektir.

E. KAYNAKÇA YAZIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. “Kaynakça” kelimesi, girinti verilmeksizin büyük harflerle ve koyu olarak metinden sonra iki boşluk verilerek sola yaslı yazılmalı,

2. Kaynaklar yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmalı,

3. Kaynakçada satır aralığı 1 olmalı, her kaynaktan sonra bir boşluk bırakılmalı,

4. Kaynakçada yazar adı soyadı baş harfleri büyük diğer harfler küçük olarak yazılmalı,

5. Kitap bölümü veya bir dergide yayımlanan makalenin yayımlandığı eserdeki sayfa aralığı kaynağın en sonunda belirtilmeli,

6. Aynı yazarın iki veya daha fazla eserinin kaynakçada yazımı:

- Yakın tarihli eser önce, diğer eserler aynı biçimde yakın tarihten geçmişe doğru yazılmalı,
- Yazarın ikinci ve daha sonraki eserlerinin başına ismi yazılmamalı, isminin yerine — — — işareti konulmalıdır.

F. DEĞERLENDİRME

1. Biçim ve alan açısından uygun bulunan makaleler konunun uzmanı hakemlere (iki hakeme) gönderilir, hakem değerlendirmelerinin ikisi de olumlu ise makale yayına kabul edilir. Biri olumlu, diğeri olumsuz ise makale üçüncü hakeme gönderilir. Yayımlanması için düzeltilmesine karar

verilen makalelerin, yazarları tarafından düzeltildikten sonra belirtilen süre içerisinde teslim edilmesi gereklidir. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir.

2. Gönderilen yazılar iki alan uzmanının “yayınlanabilir” onayından sonra, Yayın Kurulu ile Editörler/Editör yardımcılarının son kararı ile yayımlanır. Yazarlar, hakemler, Yayın Kurulu ve Editörler/Editör yardımcılarının eleştirisi, değerlendirme ve düzeltmelerini dikkate almak zorundadırlar. Düzeltmelerle ilgili katılmadığı hususlar olması durumunda, yazar, bunları gerekçeleri ile ayrı bir sayfada bildirme hakkına sahiptir.

3. Hakem oluru alan makaleler, Editörlüğün belirlediği esaslarda, içeriğe ve konuya göre sıraya konularak yayımlanabilir.

PUBLICATION GUIDELINES

GENERAL PRINCIPLES

Papers submitted to Üsküdar University Journal of Social Sciences must not be published before or sent for publication elsewhere.

The copyright of the papers published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the paper that is approved to be published in the journal. Following the submission of the article to the journal, the author accepts to abide by the ethical principles and publication guidelines. The Editorial Board sends two copies of the journals to the author in exchange for the copyright. Any re-publication of the published work is subjected to the approval of the journal.

The articles must prepared on the basis of The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) citation rules.

Regarding translations submitted to the journal, publication permission of the author and the original text are required. Translations must also be submitted to the approval of the referee as in copyright issues.

The opinions, thoughts, and proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Üsküdar University.

Publication guidelines and ethical principles can be accessed via sosyalbilimlerdergisi.com/en hyperlink. In case of differences between published and digital versions, digital version is considered as valid.

A. PRINCIPLES AS TO PAGE LAYOUT

1. Page layout must be normal, page set up must be 2.5 cm from the top, 2.5 cm from the bottom, 2.5 cm from left, 2.5 cm from right, gutter 0, header 1.25 cm, footer 1.5 cm.
2. Line spacing must be 1.5 and 0 pt. except for the references. In references, it must be land 0 pt.
3. Page numbers must be placed at the bottom on the right.

B. PRINCIPLES AS TO WRITING RULES

1. Languages of publication are Turkish and English. Corrections regarding the principles are made by editors/co-editors. The most recent edition of the spelling guide of Turkish Language Institution is taken into account for language use, punctuation, and abbreviations. The submitted texts must be clear, understandable, and in line with the scientific criteria in terms of language and expression.

2. In texts that are written in English, there must be a Turkish 'Öz' following the English 'Abstract'. In texts that are written in Turkish, there must be an English 'Abstract' following the Turkish 'Öz'.

3. The texts submitted to be published must be no less than 5.000 words and no more than 25 pages including the Öz/Abstract and references.

4. Abstract and Öz, both in Turkish and English, must be no longer than 400 words including the main title in English and Turkish and five keywords for both languages in total. A short version of the title of the text must be indicated after the headline of the article in brackets and in the email that is sent to the editor with the article.

5. The main title must be 14pt., bold and all in upper-case. The subtitles must be 12pt., bold and with only initials in upper-case.

6. Name of the author must be written in Times New Roman with a font size of 12 in bold, after a 1-line space under the main title and be centered. The initial of the given name and all letters of the surname must be in upper-case. After surname, a superscripted asterisk^(*) must be added and the information regarding the author must be given only in the first page's footer, written in Times New Roman 10pt. with 1-line spacing, and justified.

7. Öz/Abstract and Anahtar kelimeler/Keywords must be in italic.

8. The text must be justified, in Times New Roman with a font size of 12. The line spacing must be 1.5 and the paragraphs must start with 1.25 left indent.

9. Footnotes must be justified, in Times New Roman with a font size 10. The line spacing must be 1 and the text must start with a space after the footnote.

C. PRINCIPLES AS TO REFERENCES AND CITATIONS WITHIN THE TEXT

1. The articles must be prepared on the basis of The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) citation rules.
2. The number of footnotes must be given after the punctuation marks within the text.
3. Footnotes must be given enumerated below the page, and the citations should not be given within the text.
4. There must be a space after the footnote number before the text starts. There is no need for an additional space before the upcoming lines.
5. The full identity of the cited resources must be given; any uncited resource should not be presented in the references.
6. In English articles, footnotes from non-Latin alphabet sources must be Latinized in respect to English spelling. In Turkish articles, footnotes from Turkish sources must be given with respect to Turkish spelling rules. It is recommended to include footnotes in the original language transcription as well.

E.g.

“Фёдор Достоевский, ...” The original reference.

“[Fyodor Dostoevsky, ...]” The transcribed version following the original one.

7. Some wordings and punctuations in citations may differ in accordance with the language used in the article. For instance, both “sayı:” and “no.” stands for “number” in Turkish and English respectively. Therefore, it may require nuanced usage of citation styles for different languages. If the

article is written in Turkish, citations should be given in accordance with the Turkish version of the Publication Guidelines. If the article is written in English, then citations should be given in accordance with the English version of the Publication Guidelines. For example, English wordings such as “et al.,” “Translated by”, will be used for the articles written in English, while Turkish statements such as “vd.,” “Çeviren:”, will be used for the articles written in Turkish.

8. Direct quoting: Direct quotations used within the text must be given by quotation marks (“ ”) and must be cited as suited to the footnote system. Quotations less than five lines must not be separate from the ongoing text, whereas quotations with five or more lines must be 1 cm. from the right, and from the left 1.25 cm. (from the point where paragraph starts) indent. As for quotations more than four lines, line spacing must be 1.15, and the font must be 11pt.

9. For further information, please see the Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>

10. Sample citations according to The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) are given below.

BOOKS

(1) Works with a single author:

Notes:

Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988), 23.

Charles Dickens, *Hard Times: For These Times* (New York: Signet Classic, 1997), 35.

Shortened Notes:

Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 37.

Dickens, *Hard Times*, 67.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Levend, Agah Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988.

Dickens, Charles. *Hard Times: For These Times*. New York: Signet Classic, 1997.

(2) Works with two authors:

Notes:

Nusret Özcan and Kemal Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı* (İstanbul: Nehir Yayınları, 2001), 8.

Shortened Notes:

Özcan and Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı*, 34.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Özcan, Nusret and Kemal Aykut. *Mustafa Kutlu Kitabı*. İstanbul: Nehir Yayınları, 2001.

(3) Works with three authors:

Notes:

İrfan Dağdelen, Hüseyin Türkmen, and Nergis Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan* (İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı - Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı - Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005), 55.

Shortened Notes:

Dağdelen, Türkmen and Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler*, 87.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Dağdelen, İrfan, Hüseyin Türkmen, and Nergis Ulu. *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan*. İstanbul:

Büyükşehir Belediye Başkanlığı - Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
- Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005.

(4) Works with four or more authors:

Notes:

Ahmet Nohutçu et al., *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar* (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2008), 77.

Shortened Notes:

Nohutçu et al., *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*, 58.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Nohutçu, Ahmet, Asım Balcı, Namık Kemal Öztürk and Bayram Coşkun. *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 1981.

(5) Works with a non-specified author or editor:

Notes:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, *Bilim ve Teknoloji* (İstanbul: TÜSİAD Yayınları 1994), 81.

Shortened Notes:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, 81.

Bibliography entries (in alphabetical order):

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”. *Bilim ve Teknoloji*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1994.

(6) Book chapters:

Notes:

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı and M. Ali Akyurt, “Yemen: Yeni Afganistan mı?” in *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2*, eds. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, (Ankara: Nobel, 2010), 340.

Shortened Notes:

Çaman et al, “Yemen: Yeni Afganistan mı?,” 347.

Bibliography entries (in alphabetical order):

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı and M. Ali Akyurt. “Yemen: Yeni Afganistan mı?” in *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2*, edited by Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 337-354. Ankara: Nobel, 2010.

(7) Author plus editor or translator

Notes:

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı and M. Ali Akyurt, “Yemen: Yeni Afganistan mı?” in *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2*, eds. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, (Ankara: Nobel, 2010), 340.

Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir: Kaynaklara Giriş*, trans. Zeynep Altok. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 57.

Shortened Notes:

Çaman et al, “Yemen: Yeni Afganistan mı?,” 347.

Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir*, 58.

Bibliography entries (in alphabetical order):

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı and M. Ali Akyurt. “Yemen: Yeni Afganistan mı?” in *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2*, edited by Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 337-354. Ankara: Nobel, 2010.

Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir: Kaynaklara Giriş*, Translated by Zeynep Altok, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

JOURNAL ARTICLES

In a note, cite specific page numbers. In the bibliography, include the page range for the whole article.

For articles consulted online, include a URL or the name of the database. Many journal articles list a DOI (Digital Object Identifier). A DOI forms a permanent URL that begins <https://doi.org/>. This URL is preferable to the URL that appears in your browser's address bar.

(1) Articles with one author:

Notes:

Niu Song, "The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates," *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, (April 2013): 132-136.

Shortened Notes:

Niu Song, "The Strategic Partnership," 132-136.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Niu Song, "The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, (April 2013): 122-146.

(2) Papers with two authors:

Notes:

Tom D. Lewisand and Gerald Graham, "Seven Tips for Effective Listening," *British Journal of Social Work* 30, (2003): 13-35.

Shortened Notes:

Lewisand and Graham, "Seven Tips for Effective Listening," 15-23.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Lewisand, Tom D. and Gerald Graham, "Seven Tips for Effective Listening." *British Journal of Social Work* 30, (2003): 1-43.

(3) Papers with three authors:

Notes:

Shao-Hsun Keng, Chun-Hung Lin, and Peter F. Orazem, "Expanding College Access in Taiwan, 1978–2014: Effects on Graduate Quality and

Income Inequality,” *Journal of Human Capital* 11, (Spring 2017): 9–10, <https://doi.org/10.1086/690235>

Shortened Notes:

Keng, Lin, and Orazem, “Expanding College Access,” 23.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Keng, Shao-Hsun, Chun-Hung Lin, and Peter F. Orazem. “Expanding College Access in Taiwan, 1978–2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality.” *Journal of Human Capital* 11, (Spring 2017): 1–34, <https://doi.org/10.1086/690235>

(4) Papers with four or more authors:

Notes:

Rachel A. Bay et al., “Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures.” *American Naturalist* 189, no.5, (May 2017): 465, <https://doi.org/10.1086/691233>

Shortened Notes:

Bay et al., “Predicting Responses”, 465.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Bay, Rachael A., Noah Rose, Rowan Barrett, Louis Bernatchez, Cameron K. Ghalambor, Jesse R. Lasky, Rachel B. Brem, Stephen R. Palumbi, and Peter Ralph. “Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures,” *American Naturalist* 189, no.5, (May 2017): 463–73, <https://doi.org/10.1086/691233>

(5) Works with a non-specified author:

Notes:

“Balkanlarda Türk Varlığı,” *Toplumsal Tarih* 7 (Mayıs 1990): 8.

Shortened Notes:

“Balkanlarda Türk Varlığı,” 8.

Bibliography entries (in alphabetical order):

“Balkanlarda Türk Varlığı.” *Toplumsal Tarih* 7 (Mayıs 1990): 1-17.

(6) Papers from an online journal:

Add DOI (Digital Object Identifier) number if applicable. DOI number, when added to <http://dx.doi.org/> address on a browser, it directs the user to the source. If there is no DOI, add URL.

Notes:

Dinçer Eşitgin, “Büyüme Romanı (Bildungsroman) Kavramı Etrafında Aşk-ı Memnu ve Roman Kişisi Nihal,” *Milli Eğitim Dergisi* 162, (2004): 153-168, accessed 5 April 2005, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/162/esitgin.htm>

Gueorgi Kossinets and Duncan J. Watts, “Origins of Homophily in an Evolving Social Network,” *American Journal of Sociology* 115, (2009): 411, accessed 28 February 2010, <https://doi.org/10.1086/599247>

Shortened Notes:

Eşitgin, “Büyüme Romanı,” *Milli Eğitim Dergisi*.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Eşitgin Dinçer, “Büyüme Romanı (Bildungsroman) Kavramı Etrafında Aşk-ı Memnu ve Roman Kişisi Nihal.” *Milli Eğitim Dergisi* 162, (2004):149-172, Accessed 5 April 2005, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/162/esitgin.htm>

Gueorgi Kossinets and Duncan J. Watts. “Origins of Homophily in an Evolving Social Network.” *American Journal of Sociology* 115, (2009): 411, Accessed 28 February 2010, doi.org/10.1086/599247

(7) Papers from daily newspapers or journals:

Notes:

Taha Akyol, “Sosyal Bilim Ödülleri,” *Milliyet*, 28 February 2005,

Sheryl Gay Stolberg and Robert Pear, “Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote,” *New York Times*, 27 February 2010, accessed 28 February 2010, <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>

Daniel Mendelsohn, “But Enough about Me,” *New Yorker*, 25 January 2010, 68.

Shortened Notes:

Akyol, “Sosyal Bilim Ödülleri.”

Bibliography entries (in alphabetical order):

Akyol, Taha, “Sosyal Bilim Ödülleri.” *Milliyet*, 28 February 2005.

THESIS OR DISSERTATION

Notes:

Avni Erdemir, “Muslihu’d-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı Eserleri Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni,” (Unpublished PhD. diss., Gazi Üniversitesi, 1999), 6-10.

Azize Şahin, “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler,” (Master Thesis, Üsküdar Üniversitesi, 2018), 8.

Shortened Notes:

Erdemir, “Muslihu’d-din Mustafa,” 6-10.

Şahin, “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık,” 8.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Erdemir, Avni. “Muslihu’d-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı Eserleri Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni.” Unpublished PhD. diss., Gazi Üniversitesi, 1999.

Şahin, Azize. “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler.” Master Thesis, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, 2018.

ARCHIVAL MATERIALS

Notes:

BOA, İ. Mes. Müh., 2079.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Mesâil-i Mühimme (İ. Mes. Müh), 2079.

REPORT

(1) Reports with an author specified

Notes:

Fatma Gök, *Öğretmen Profili Araştırma Raporu* (Ankara: Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları 1999), 6-25.

Shortened Notes:

Gök, *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*, 6-25.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Gök, Fatma. *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*. (Ankara: Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları, 1999).

(2) Reports with a non-specified author

Notes:

Arnavutluk Ülke Raporu (Ankara: TİKA Yayını, 1995), 7.

Shortened Notes:

Arnavutluk Ülke Raporu, 7.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Arnavutluk Ülke Raporu. Ankara: TİKA Yayını, 1995.

(3) Reports of institutions, companies or institutes with a non-specified author

Notes:

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*, (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1990), 33.

Shortened Notes:

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*, 33.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1990.

ENCYCLOPEDIAS

Notes:

Ömer C. Saraç, “Kağıt, Milli Gelir” in *Ak İktisat Ansiklopedisi 1*, (İstanbul: Ak Yayınları, 1973), 20-30.

Shortened Notes:

Saraç, “Kağıt, Milli Gelir,” 20-30.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Saraç, Ömer C., “Kağıt, Milli Gelir,” In *Ak İktisat Ansiklopedisi 1*, (İstanbul: Ak Yayınları, 1973), 17-36.

INTERVIEWS

Notes:

Edward Snowden. “Edward Snowden Explains How to Reclaim Your Privacy.” Interview by Micah Lee. *The Intercept*, November 12, 2015, accessed Jan 1, 2017, <https://theintercept.com/2015/11/12/edward-snowden-explains-how-to-reclaim-your-privacy/>

Shortened Notes:

Snowden, interview.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Snowden, Edward. "Edward Snowden Explains How to Reclaim Your Privacy." Interview by Micah Lee. *The Intercept*, November 12, 2015. Accessed Jan 1, 2017, <https://theintercept.com/2015/11/12/edward-snowden-explains-how-to-reclaim-your-privacy/>

E-BOOKS

Notes:

Fyodor Dostoevsky, *Crime and Punishment*, trans. Constance Garnett. ed. William Allan Nelson. (New York: P.F. Collier & Son, 1917), 413 <http://archive.org/details/crimepunishmentoodostuoft>.

Jane Austen, *Pride and Prejudice* (New York: Penguin Classics, 2007), chap. 3, Kindle.

Shortened Notes:

Dostoevsky, *Crime and Punishment*, 413

Austen, *Pride and Prejudice*, chap.14

Bibliography entries (in alphabetical order):

Dostoevsky, Fyodor, *Crime and Punishment*, Translated by Constance Garnett. Edited by William Allan Nelson. New York: P.F. Collier & Son, 1917. <http://archive.org/details/crimepunishmentoodostuoft>

Austen, Jane. *Pride and Prejudice*. New York: Penguin Classics, 2007, Kindle.

SOCIAL MEDIA

Notes:

Chicago Manual of Style. "Is the world ready for singular they? We thought

so back in 1993.” Facebook, April 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/is-the-world-ready-for-singular-they-we-thought-so-back-in-1993-when-the-14th-ed/10152906193679151/>

Shortened Notes:

Chicago Manual of Style. “Is the world ready”

Bibliography entries (in alphabetical order):

Chicago Manual of Style. Is the world ready for singular they? We thought so back in 1993. Facebook, April 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/is-the-world-ready-for-singular-they-we-thought-so-back-in-1993-when-the-14th-ed/10152906193679151/>

WEBSITE CONTENT

Notes

“Privacy Policy,” Privacy & Terms, Google, last modified April 17, 2017, <https://www.google.com/policies/privacy/>

“About Yale: Yale Facts,” Yale University, accessed May 1, 2017, <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>

Katie Bouman, “How to Take a Picture of a Black Hole,” filmed November 2016 at TEDxBeaconStreet, Brookline, MA, video, 12:51, https://www.ted.com/talks/katie_bouman_what_does_a_black_hole_look_like

Shortened notes

Google, “Privacy Policy.”

“Yale Facts.”

Bouman, “Black Hole.”

Bibliography entries (in alphabetical order)

Bouman, Katie. “How to Take a Picture of a Black Hole.” Filmed November 2016 at TEDxBeaconStreet, Brookline, MA. Video, 12:51. https://www.ted.com/talks/katie_bouman_what_does_a_black_hole_look_like

Google. "Privacy Policy." Privacy & Terms. Last modified April 17, 2017. <https://www.google.com/policies/privacy/>

Yale University. "About Yale: Yale Facts." Accessed May 1, 2017. <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>

SUBSEQUENT FOOTNOTES TO THE SAME SOURCE

1. For the subsequent footnotes to the same source, authors may use "Ibid" abbreviation instead of shortened notes. If a page number is also the same as previous footnotes, only Ibid. must be used; if a page number is different, then, the page number must be written after "Ibid" abbreviation.

E.g.

Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988), 23.

Ibid., 26.

2. If certain author has citations for more than one of his/her pieces in the same article, then in the footnotes it must be author's name surname, year of publication and page number; if the author has more than one piece in same year, then, the letters of A, B, C must be added to the publication year of the piece. This also must be written as it is, in the bibliography.

D. PRINCIPLES TO ABIDE BY THE RULES OF USING DOCUMENTS, TABLES, FIGURES AND GRAPHS

1. Attachments (documents) must be presented at the end of the text and there must be brief information below, as to the content of the document and proper citation in line with the relevant criteria.

2. Other attachments (Tables, Figures, Graphs) must be presented as "Additional Table: 1, Additional Graph: 3, and Additional Figure: 7"; if indicators other than the text are too many in number, attachments must be presented after the References. References to these attachments in the text must be shown as "Additional Table: 1, Additional Graph: 3 or

Additional Figure: 7". If the citation is made for a table, figure, graph or picture, the resource must be indicated.

3. Tables within the text must be titled in bold on the table, and the cited source must be given according to the footnote rules.

4. Figures, graphs, and maps within the text must be titled below, and the cited source must be given according to the footnote rules.

E. PRINCIPLES AS TO WRITING BIBLIOGRAPHY

1. Headline of bibliography must be written in upper-case and bold, right after the text with two spaces, left aligned, and without indents.

2. References must be alphabetically ordered according to the surnames of the authors..

3. Line spacing must be 1 and there must be a given space after each reference.

4. Initials of the names and the surnames of the authors must be in upper-case with other letters in lower-case.

5. The page range of the paper that is published in a book or a journal must be given at the end of the reference.

6. Two or more works from the same author must be referenced as follows:

* The recent work must be written first with other works following the same order.

* The name of the author must not be specified for the second and the following works. There must be — — — mark instead of the name.

F. ASSESSMENT

1. The papers that pass the initial editorial evaluation will be sent to two referees of expertise for academic assessment by the Publication Board of the Journal. The paper is accepted for publication if both referees are positive. If one referee report is positive while the other one is negative, the

paper is sent to a third referee. The papers that are decided to be reviewed must be submitted by the author(s) within stated days (including the duration of the postal service). The revised text might be re-examined by the demanding referees in case the Publication Board finds it necessary.

2. The papers submitted are published upon the final decision of the Publication Board following the “can be submitted” approval of the two experts in the field. Authors should take the criticisms, assessments and revisions of the referees and the Publication Board into account. If the author has any points he/she does not agree with, he/she has the right to specify these issues in a separate page within the justification thereof.

3. The papers, following the approval by the referees, may be put in order by the Publication Board, based on principles followed by the editors and also based on the scope of the journal.

YAYIN VE ETİK İLKELERİ

GENEL

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin yayın süreci bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır; akademik ilkelere bağlı kalarak, belirlenmiş akademik ve etik standartlarla uyumlu bir şekilde yayıncılıkta yanlış uygulamaların önüne geçmeyi taahhüt eder. Etik standartları sağlamak için gönderilen bilimsel yazılarda **COPE** (Committee on Publication Ethics)'un belirlediği uluslararası standartlar dikkate alınmaktadır.

Makalenin Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanması amacıyla DergiPark üzerinden yazar(lar) tarafından yüklenmesi, başvuru sürecini başlatır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak hakkına sahiptir.

A. YAYIN KURULUNUN SORUMLULUKLARI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne başvurusu yapılan her makaleden, hatta yayımlanmasından sonraki tüm süreçlerinden Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yayın Kurulu (Bundan sonra, "Yayın Kurulu") ve Editörler/Editör yardımcıları sorumludur.

Yayın Kurulu, yayın, kör hakemlik, değerlendirme süreci, etik ilkeler gibi dergi politikalarının belirlenmesini ve uygulanmasını sağlar.

Makalenin Yayın Kurulu'nca hakem sürecine alınması bir yayın taahhüdü anlamına gelmez. Yayın için hakem süreci olumlu sonuçlansa bile mutlaka Yayın Kurulunun ve Editörlerin/Editör yardımcılarının kararı gerekir.

Yayın Kurulu, akademik dürüstlüğü teşvik eder. Yayın Kurulu, yazılı eserlerin orijinalliğini, bu eserleri yayın öncesinde iThenticate intihal önleme programı aracılığıyla denetleyerek teminat altına alır.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
213-222

Yayın Kurulu, yayımlanmış makalelere ilişkin intihal ve suistimal iddialarını her zaman incelemeye alır. Örneğin, bir yazar makalesinde başka çalışmalardan intihal yapmış, izin alınması gereken durumlarda izin almaksızın veya eksik bildirimle üçüncü şahısların telif materyalini kullanmışsa, Yayın Kurulu makaleyi geri çekmek, meseleyi yazarın çalıştığı kurumdaki bölüm başkanına, dekanına ve/veya ilgili akademik kurumlara bildirme dâhil çeşitli işlemler yapma hakkını kendinde saklı tutar.

B. EDITÖRLER / EDITÖR YARDIMCILARININ SORUMLULUKLARI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Editörleri/Editör Yardımcıları, makale ve dergi yayım sürecinde fikrî mülkiyet hakları, bilimsel-etik olmayan davranışlarla ve intihalle ilgili önlemleri almaktan sorumludur.

Editörler/Editör yardımcıları, makalelerle ilgili olumlu ya da olumsuz karar verirken, makalelerin özgün değeri, alana katkısı, araştırma yönteminin geçerliliği ve güvenilirliği, anlatımın açıklığı ile derginin amaç ve kapsamını göz önünde bulundururlar.

Editörler/Editör yardımcıları, kör hakemlik ve değerlendirme süreci politikalarını uygularlar, hakemlerin ve yazarların kimlik bilgilerini değerlendirme sürecinde birbirlerinden gizli tutarlar ve her makalenin yansız ve süresi içinde değerlendirilmesini sağlarlar. Makalelerdeki hata, tutarsızlık ya da yanlış yönlendirmelerin düzeltilmesini gerçekleştirirler.

Editörler/Editör Yardımcıları, derginin yayın esasları ve etik ilkeleri kapsamında kişisel verilerin korunmasını sağlarlar.

Editörler/Editör yardımcıları, makalelerde insan ve hayvan haklarının korunmasına özen gösterirler, makaledeki çalışmaya konu olan katılımcıların açık onayının belgelendirilmesini önemserler, deneysel araştırmalarda veya anket içeren çalışmalarda etik kurul onayı olmadığında makaleyi reddederler.

C. HAKEMLERİN SORUMLULUKLARI

Teslim edilen makalenin yayımlanıp yayımlanmayacağına Yayın Kurulu tarafından karar verilmesinde hakem görüşleri önceliklidir.

Hakemler, iki yönlü kör hakem usulüne riayet ederek çalışmayı adil ve tarafsız olarak değerlendirmelidirler.

Hakemler, gizlilik ilkesine riayet etmelidir, hakemlik sürecinden elde ettikleri bilgileri kişisel menfaatleri için kullanmamakla yükümlüdürler; raporlarını veya makale hakkındaki bilgileri başkalarıyla paylaşmamalıdır.

Hakem değerlendirmeleri objektif ve yapıcı olmalıdır. Yazının akademik yeterliliği esas alınmalıdır. Yazarların şahsiyetlerine yönelik eleştiriler uygun görülmez. Hakemler, yaptıkları değerlendirmeleri destekleyecek açıklamaları ve argümanları, dergi editörlüğünce sunulan hakem değerlendirme raporlarında sunmalıdırlar. Editörler/ Editör Yardımcıları, taraflı ve şahsileştirilmiş değerlendirmeleri ve gerekçelendirilmemiş onay ve retleri değerlendirmeye almazlar ve bu durumdaki makaleler için yeniden hakem belirlerler.

Hakemler, kişisel veya kurumsal çıkar çatışmalarıyla sonuçlanabilecek makaleleri değerlendirmeyi kabul etmemelidirler.

Hakemler, tespit etmeleri halinde, dergi editörlüğünü fiilî ya da olası herhangi bir intihal, çoklu yayın veya eş zamanlı başvuru vakasından haberdar etmelidirler.

Hakemler, değerlendirmeyi tarafsızlık ve gizlilik içinde yapmalıdırlar. Bu ilke gereğince, inceledikleri makaleleri değerlendirme sürecinden sonra yok etmelidirler. Uyruk, cinsiyet, dinsel inanç, siyasal görüş ve ticari kaygılar, değerlendirmenin akademik tarafsızlığını bozmamalıdır.

Hakemler değerlendirmesini kabul ettikleri makaleyi süresi içinde değerlendirmelidirler. Makalenin akademik niteliğini artırmak maksadıyla, hakemlerin düzeltme önerileri yazarlara iletilir ve hakemlerin talep etmeleri halinde, yazar tarafından yapılan düzeltmeler hakeme iletilir.

D. YAZARIN SORUMLULUKLARI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne sunulan metinler/ çalışmalar intihal içermemeli ve özgün olmalıdır. Bu konuda sorumluluk tamamen yazarlara aittir.

İntihalin her çeşidi, yazarın kendi yayınlarından yaptığı usulsüz aktarımlar dâhil, çok ciddi bir etik sorundur. İntihal içerdiği tespit edilen makalelerin değerlendirme süreci durdurulur. Yayınlandıktan sonra intihal tespit edildiği takdirde, Editörler ve Editör yardımcıları uygun önlemler alırlar.

Yazar, makalesini, yayın kararı alınıncaya kadar, dergi yayın kuruluna bildirmek koşuluyla geri çekme hakkına sahiptir.

Yazarlar cinsiyet, ırk, dil, inanç, kültür, sınıf, yaş, görüş, zümre ve cinsel yönelim gibi aidiyet ve kimlikler üzerinden ayrımcı bir dil kullanmamalıdır.

Çalışmalar/makaleler üçüncü bir tarafın mahremiyet ve fikri mülkiyet haklarını ihlal etmemelidir.

Yazarlar, çalışmalarında payları olan tüm şahısları belirtme yükümlülüğü taşırlar. Çalışmalarında önemli derecede payları olan şahısları ortak yazar olarak belirtmelidirler. Bir çalışma, yazarlarının tümünün rızası olmadan yayımlanamaz.

Makaleye katkı sağlamayan kişilerin adları, yazar olarak yazılmamalıdır. Yayımlanmak üzere başvurusu yapılan bir makale için yazar sırasını değiştirme, yazar çıkartma, yazar ekleme işlemleri önerilmemelidir.

Yazarlar, çalışmanın/metnin eski bir versiyonu başka bir mecrada yayımlanmışsa bunu belirtmelidirler. Çalışma, yayımlanmamış bile olsa bir tezden veya yayımlanmamış bilimsel toplantı sunumundan derlendiyse, bunun ilk sayfada dipnot olarak belirtilmesi gerekir.

Yazarlar, mevcut telif hakları yasası esaslarına uygun hareket etmekte sorumludurlar.

Değerlendirme sürecinde yazarlardan makalelerine ilişkin bilgi ya da veri istenmesi durumunda talep edilen bilgileri dergi editörlüğüne sunmalıdırlar.

Yazarlar, hakemlerin ve Editörler/Editör yardımcılarının düzeltme önerilerini yerine getirmekten sorumludur. Hakemlerin ya da Editörler/Editör yardımcılarının önerilerine katılmaması halinde, yazar, gerekçesi ile birlikte bu durumu dergi editörlüğüne bildirmek hakkına sahiptir.

Yazarlar, hakem değerlendirme önerilerine yaptıkları işlemleri, dergi editörlüğüne gönderilen rapora işleyerek dergi editörlüğüne sunmalıdırlar.

Bütün yazarlar, araştırma yazılarında, o yazının sonuçlarını veya yorumunu etkileyebileceği düşünülen herhangi bir mali ve diğer tarzda çıkar çatışmalarını açık etmelidirler. Çalışma için alınan bütün mali destek kaynakları açıkça belirtilmelidir.

Bir yazar, yayımlanmış bir makalesinde ciddi bir hata veya yanlışlık keşfedince, bu konuda dergi editörlüğüne vakit geçirmeksizin haber vermelidir. Bu durumda yazar, makalesini geri çekme veya makaleye dair bir düzeltme yayınlamada dergi editörlüğü ile işbirliği yapmakla sorumludur.

Yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.

E. ETİK İLKELERE UYMAYAN DURUMUN EDİTÖRE BİLDİRİLMESİ

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde editörler, hakemler, yazarlar ile ilgili etik ilkelere uymayan bir davranış ya da değerlendirme sürecindeki, erken görünümdeki ya da yayımlanmış bir makale ile ilgili etik ilkelere aykırı bir durumla karşılaşılması durumunda, lütfen uusbd@uskudar.edu.tr adresine ileti yoluyla bildiriniz.

PUBLICATION AND ETHICAL PRINCIPLES

GENERAL PRINCIPLES

The publication process of Üsküdar University Journal of Social Sciences (henceforth, “The Journal”) is predicated on the objective production, development and sharing of knowledge through scientific method. The Journal promises to adhere to academic principles and prevent false practices in conformity with academic and ethical standards. In order to maintain the ethical standards for submitted articles, the international standards of the **COPE** (Committee on Publication Ethics) are taken into account.

The submitting of an article for publication in the Journal through DergiPark article is accepted as an application for publication.

The Journal has the right to edit, publish or not publish the submitted articles.

A. THE RESPONSIBILITIES OF THE EDITORIAL BOARD

Üsküdar University Journal of Social Sciences Editorial Board (henceforth, “The Editorial Board”) and Editors/Vice Editors are responsible for all the processes before, during and after the publication of each and every article submitted to the Journal.

The Editorial Board determines and implements the entire policies of The Journal, including but not limited to publication, blind review, assessment process, and ethical principles.

The initiation of blind review process for an article does not indicate a publication promise on behalf of The Journal. Likewise, the positive outcome of the review process still necessitates the affirmative decision of The Editorial Board and Editors/Vice Editors for the publication of the article.

The Editorial Board encourages academic honesty. The Editorial Board ensures the originality of the articles by uploading them on iThenticate plagiarism detection software, and evaluating their originality report.

The Editorial Board always examines the claims of plagiarism and abuse in regard to published articles. In case it is established that an author committed plagiarism, or used copyrighted material that belongs to third parties without proper and full reference and permission, The Editorial Board reserves the rights, including but not limited, to retract the article, inform the author's head of department, dean of faculty and/or other academic institutions.

B. RESPONSIBILITIES OF EDITORS/VICE-EDITORS

Üsküdar University Journal of Social Sciences Editors/Vice-Editors are responsible for taking measures related to intellectual property rights, unethical and non-academic behaviors and plagiarism during the publication of articles and journals.

Editors/Vice-Editors, when making positive or negative decisions about the articles, take into consideration the originality of the articles, their contribution to the field, the validity and reliability of the research method, the clarity of the narration, and the purpose and scope of the journal.

Editors/Vice-Editors implement the blind peer review and evaluation processes that are among the publication policies of the journal, keep the identities of the referees and authors confidential, and ensure that each article is evaluated objectively and in due time. Editors may correct errors, inconsistencies, or misleading in the articles.

Editors/Vice-Editors ensure the protection of personal data within the journal's publication and ethical principles.

Editors/Vice-Editors pay attention to the protection of human and animal rights in articles, attach importance to documenting the explicit consent of the participants of the research used in article. Editors/Vice-Editors

rejects experimental research articles and articles that contains surveys without proper ethics committee approval.

C. RESPONSIBILITIES OF REFEREES

The opinion of the referees shall be given priority in the decision of the JOSOC Editorial Board concerning whether the submitted article will be published or not.

The referees should evaluate the work fairly and objectively following the double-blind peer review procedure.

Referees must respect the principle of confidentiality. They are obliged not to use the information obtained from the peer review process for their personal benefit. They should not share their reports or any information in relation to the article.

Referee assessments should be objective and constructive. The academic competence of the article should be taken as a fundamental criterion of assessment. Criticisms on the personalities of the authors are not considered appropriate. Referees should provide explanations and arguments via reports that are provided by the Editors/Vice-Editors. Editors/Vice-Editors do not take into account biased and personalized evaluations or unjustified approvals and refusals, and appoint a new referee for such articles.

The referees should not accept articles that may result in personal or institutional conflicts of interest.

Referees, in case of detection, should notify the journal editorship of any actual or possible plagiarism, multicasting or simultaneous application.

The referees should conduct the evaluation in neutrality and confidentiality. Due to this principle, they should destroy the articles they have reviewed after the evaluation process. Nationality, gender, religious belief, political view and commercial concerns should not disrupt the academic neutrality of the assessment.

Referees should complete evaluations of the articles within due course. In order to improve the academic quality of the article, the referees' suggestions for revisions are delivered to the authors and, if requested by the referees, the corrections made by the authors are sent to the referees.

D. RESPONSIBILITIES OF AUTHORS

The studies submitted to JOSOC should not contain plagiarism and should be original. The responsibility lies within the authors in regard to this matter.

Any form of plagiarism is a very serious ethical problem, including self-plagiarisms. Evaluation process will be stopped for the articles that contain plagiarism. If any plagiarism is detected after the publication, Editors/ Vice-Editors will take necessary measures.

The author reserves the right to withdraw his/her article provided that the author notifies the withdrawal to the editorial board until the publication decision is taken.

Authors should not use discriminatory language based on gender, race, language, belief, culture, class, age, opinion, rank and sexual orientation.

The works/articles should not violate the privacy and intellectual property rights of a third party.

Authors are obliged to specify all individuals who have a share in their article. Individuals with significant contributions in their article should be cited as co-authors. An article cannot be published without the consent of all authors.

The name of the persons who do not contribute to the article should not be written as an author. Changing the order of authors' names, removing and adding authors' names should not be proposed for an article submitted for publication.

Authors should state if an old version of the article is published in another medium. If the study is compiled from a dissertation/thesis (even if it

is unpublished) or an unpublished scientific meeting presentation, this should be indicated on the first page as a footnote.

Authors are responsible for acting in accordance with the existing copyright laws.

If any information or data is requested from the authors during the evaluation process, they should submit the expected information to the editorship.

Authors are responsible for fulfilling the revision suggestions of the Editors/Vice-Editors and the referees. The author has the right to inform the editorship with justification, he/she does not agree with the suggestions of the Editors/Vice-Editors and referees.

All authors shall state any financial and other conflicts of interest in their research papers that may be thought to affect the results or interpretation of that paper. All sources of financial support for the study should be clearly stated.

When an author discovers a serious error or inaccuracy in a published article, it is the responsibility of the author to immediately notify the editorship. In this case, the author is responsible for cooperating with the journal editorship in either withdrawing the article or publishing a revision of the article.

For all researches conducted and for clinical and experimental studies involving humans and animals, which require an ethics committee approval, an ethics committee approval must be obtained and should be specified and documented.

E. NOTIFYING THE EDITOR ABOUT THE VIOLATION OF ETHICAL PRINCIPLES

If a violation of ethical principles in evaluation process, preliminary assessment or a published article in Üsküdar University Journal of Social Sciences concerning Editors, Referees or Authors, is observed, please report to uusbd@uskudar.edu.tr.